www.nupi.no

Internasjonal Politikk er det ledende skandinaviskspråklige fagtidsskrift innen internasjonale studier, og et av de lengstlevende. Tidsskriftet har siden det ble startet av Norsk komité for internasjonale spørsmål i 1937, presentert artikler, kommentarer, debattinnlegg og anmeldelser med appell til akademia så vel som til praktikere og den interesserte allmennheten. Fokuset for publiserte artikler er derfor både teoretisk og empirisk. *Internasjonal Politikk* ønsker å fremme både geografisk og faglig pluralitet, og søker derfor artikler fra ulike miljøer i Norden. Det langsiktige, overordnede faglige målet for *Internasjonal Politikk* er å opprettholde og videreutvikle den kreative spenningen som ligger i å kombinere det beste av faglig innsikt med målet om å opplyse og informere bredere lag av befolkningen. Tidsskriftet har siden 1960 blitt utgitt av Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og kommer ut fire ganger i året. Mer om *Internasjonal Politikk*, samt retningslinjer for innsendte manus, finnes på www.nupi.no/ip.

Årgang 66
ISSN 0020-577X

Internasjonal Politikk [2/3·08]

NUPI

Internasjonal POLITIKK

2/3·08

Spesialnummer: USA & valg

Svein Melby
Bush og utenrikspolitikken: Situasjonsbetinget kursomlegging eller varig orienteringsskifte?

Vibeke Schou Tjalve
Efter Bush: Stadig multilateralisme, American Style?

Jennifer Bailey & Torbjørn L. Knutsen
Protestantismens arv og liberalismens politikk: et blikk på USAs religiøse liv

Kristine Offerdal
Det norske nordområdeinitiativet og USA: Utenriks- eller energipolitikk?

Fokus:

Valg & valgkamp i USA

Anders Stephanson, Johannes Rø, Michael Mayer, Ole O. Moen, Ragnar Waldahl & Audun Beyer, Ketil Raknes, Halvard Leira, Dag Herbjørnsrud & Jan Arild Snoen

REDAKSJON

REDAKTØRER

Benjamin de Carvalho, *NUPI* [bdc@nupi.no]
Halvard Leira, *NUPI* [hl@nupi.no]

BOKREDAKTØR

Kristin M. Haugevik, *NUPI* [kmh@nupi.no]

REDAKSJONSSEKRETÆR

Jan Risvik, *NUPI* [jr@nupi.no]

REDAKSJONSUTVALG

Cecilie Hellestveit, *Universitetet i Oslo [NCHR]*
Nicolai Nyland, *Universitetet i Oslo*
Pernille Rieker, *NUPI*
Leonard Seabrooke, *Copenhagen Business School*
Ole Jacob Sending, *NUPI*
Henrik Urdal, *PRIO*

REDAKSJONSRÅD

Jens Bartelson, *Københavns Universitet*
Annika Björkdahl, Lunds universitet,
Helge Blakkisrud, *NUPI*
Torkel Brekke, *Universitetet i Oslo*
Morten Bøås, *FAFO*
Walter Carlsnaes, *Uppsala universitet*
Kristin Dalen, *FAFO*
Karin Dokken, *Universitetet i Oslo*
Sunniva Engh, *Universitetet i Oslo*
Christoffer Eriksen, *Universitetet i Oslo*
Nils Petter Gleditsch, *PRIO*
Jan Erik Grindheim, *Universitetet i Agder*
Martin Hall, *Lunds universitet*
Annika Hansen, *Forsvarets forskningsintsitutt*
Lene Hansen, *Københavns Universitet*
Hilde Henriksen Waage, *Universitetet i Oslo*
Nina Græger, *NUPI*
Sten Inge Jørgensen, *Morgenbladet*
Torbjørn Knutsen, *NTNU*
Anna Leander, *Copenhagen Business School*
Jon Harald Sande Lie, *Universitetet i Bergen*
Henriette Lunde, *FAFO*
Desmond McNeill, *Universitetet i Oslo [SUM]*
Lars Mjøset, *Universitetet i Oslo*
Morten Bremer Mærli, *NUPI*
Iver B. Neumann, *Universitetet i Oslo*
Kari Osland, *NUPI*
Lars Rowe, *Fridtjof Nansens Institutt*
Johannes Rø, *Institutt for forsvarsstudier*
Andreas Selliaas, *NUPI*
Eli Stamnes, *NUPI*
Astri Suhrke, *Christian Michelsens Institutt*
Ulf Sverdrup, *Universitetet i Oslo [ARENA]*
Henrik Thune, *NUPI*
Bent Sofus Tranøy, *Universitetet i Oslo*
Ståle Ulriksen, *NUPI,*
Arild Underdal, *Universitetet i Oslo*
Mikkel Vedby Rasmussen, *Dansk Institut for Militære Studier*
Elana Wilson Rowe, *NUPI*

UTGIVER

© Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2008

MANUS

Sendes til: bdc@nupi.no eller hl@nupi.no. Retningslinjer for innsendte manus, finnes på http://www.nupi.no/ip.
Alle synspunkter i *Internasjonal Politikk* står for forfatternes regning og kan ikke tillegges NUPI.

DESIGN Liv Høivik
TRYKK Hegland trykk

Internasjonal Politikk er indeksert i *The International Bibliography of the Social Sciences, International Political Science Abstracts* og *Gale Directory of Publications and Broadcast Media*

Medlem av Norsk Tidsskriftforening: *www.tidsskriftforeningen.no*

PRISER

NOK 480 [utenfor Norden]
NOK 360 [innen Norden]
NOK 115 [+ porto/eksp.]
NOK 250 [studenter]

4 hefter i året
www.nupi.no
e-post: ip@nupi.no

Retningslinjer for manus

Artiklene bør ikke overskride 25 sider A 4, dobbel linjeavstand, eller 45 000 tegn inkludert mellomrom.
Internasjonal politikk tar ikke inn bidrag som samtidig publiseres i andre Norden-baserte publikasjoner. Kun manus på norsk, dansk eller svensk mottas. Endelige bidrag leveres formatert for PC. Oppgi system og nødvendige spesifikasjoner.

I. Format for kildehenvisning

Til kildehenvisninger brukes forfatternavn og publiseringsårstall, i parentes, istedenfor fotnoter/sluttnoter, for eksempel:
«...(Neumann 2001)...»
«...(Rieker & Ulriksen 2003)...»
Skal sidetall oppgis, tilføyes det i parentesen etter årstallet med kolon imellom, og uten «s.», f.eks.: «...(Neumann 2001: 24)...»
Helt korte kommentarer kan også føyes inn, f.eks.: «...(se også Neumann 2001: 24)...»
For to helt like henvisninger som følger direkte på hverandre, kan selvsagt «ibid.» brukes til annen gangs henvisning, f.eks.: «...(Neumann 2001: 24)... ...(ibid.)...»
NB: Derimot er det ingen plass for «op.cit.» i dette systemet.
Når samme forfatter har to publikasjoner i samme år, tilføyes en liten bokstav (a, b) etter årstallet, slik: (Neumann 2001a)...(Neumann 2001b). Litteraturlisten må da vise på tilsvarende måte hvilken av referansene som er hvilken.

2. Format for liste over litteraturhenvisninger

Listen plasseres etter notene (se 3. Noter) med forfatternavn i alfabetisk rekkefølge. Vi har valgt følgende regler, med sikte på den best mulige kombinasjon av enkelhet og bibliografisk nøyaktighet.

a) Bok: Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten*. Oslo: Pax.

b) Bok med to/tre forfattere: Rieker, Pernille & Ståle Ulriksen (red.)(2003) *En annerledes supermakt? Sikkerhets- og forsvarspolitikken i EU*. Oslo: NUPI.
Ved to/tre forfattere brukes tegnet «&» heller enn «og » eller «and» for å unngå misforståelser. Merk ombyttet rekkefølge på fornavn og etternavn til forfatter nr. 2 og 3.

c) Fire eller flere forfattere: Grubb, Michael et al. (1993) *The 'Earth Summit' Agreements: A Guide and Assessment*. London: Earthscan.
Ved fire eller flere forfattere brukes første forfatter samt formen «et al.» istedenfor de øvrige forfatternavn i referanser i teksten.

d) Artikkel i tidsskrift: Eide, Espen Barth (2002) «Internasjonal terrorisme – folkerettslige konsekvenser», *Internasjonal politikk* 60(2):211–24.
Her føres til slutt årgangsnummer, hefte nr. innen årgangen i parentes, kolon og sidetall uten «s.» eller «p.».

e) Kapittel/artikkel i redigert verk: Claes, Dag Harald (2003) «Oljen som amerikansk motivasjon?» i Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.) *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt Forlag (31–59).
«red.» brukes istedenfor «ed.» også for engelske publikasjoner. For henvisninger til et redigert verk som inneholder det kapittel som siteres, brukes «i» selv om arbeidet er på et fremmed språk. Eventuelle sidetall føres i parentes til slutt.

f) Artikler fra avis/andre nyhetsmedier *International Herald Tribune* (2003) «Young, female and carrying a bomb» 8. august. Dersom artikkelen er en kommentar, kronikk eller analyse, bruker vi: Dragnes, Kjell (2004): «Hissig luftkamp om fremtiden.» *Aftenposten* 9. juni

3. Noter: Skal være fotnoter og helst brukes til korte utdypninger av eller kommentarer til teksten. Noter skal ikke brukes i hovedtittelen på artikkelen. *Takkenoter* o.l. slik som «Takk til Ole Dahl-Gulliksen for nyttige kommentarer» skal ikke nummereres.

2/3-08

Innhold

257 **Leder**
Halvard Leira, Benjamin de Carvalho & Kristin M. Haugevik

263 **Bush og utenrikspolitikken: Situasjonsbetinget kursomlegging eller varig orienteringsskifte?**
Svein Melby

287 **Efter Bush: Stadig multilateralisme, *American Style?***
Vibeke Schou Tjalve

319 **Protestantismens arv og liberalismens politikk: Et blikk på USAs religiøse liv**
Jennifer Bailey & Torbjørn L. Knutsen

349 **Det norske nordområdeinitiativet og USA: Utenriks- eller energipolitikk?**
Kristine Offerdal

Fokus: *Valg og valgkamp i USA*

373 **Än en gång om den amerikanska «exceptionalismen»**
Anders Stephanson

383 **Barack Obama – Omstendighetenes fange eller verdensånd til hest?**
Johannes Rø

403 **John McCain: En pragmatisk ideolog**
Michael Mayer

423 **Partistyre, folkestyre og amerikansk eksepsjonalisme i presidentvalget 2008**
Ole O. Moen

435 **Meningsmålinger og valgkamp i USA**
Ragnar Waldahl & Audun Beyer

451 **Et forsvar for negative kampanjer**
Ketil Raknes

463 **Veien til 270 – Hvor vil valget vinnes?**
Halvard Leira

481 **Norske amerikabilder i opinion og media**
Dag Herbjørnsrud & Jan Arild Snoen i samtale med Halvard Leira

Profil:

489 **Nobel nordlending om fred og imperier**
Geir Lundestad intervjuet av Erlend Grøner Krogstad

Anmeldelser:

497 **Bokessay: 9/11-litteratur og 9/11 som litteratur**
Ellinor Dalbye

509 **Realism Reconsidered. The Legacy of Hans J. Morgenthau in International Relations**
Janne Haaland Matlary

512 **The Oxford Handbook on the United Nations**
Torunn L. Tryggestad

517 **America between the Wars: From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror**
Ingrid Lundestad

521 **Approaching the European Federation**
Anne Elizabeth Stie

525 **Turkey, the US and Iraq**
Einar Wigen

529 **Den nye kalde krigen. Kremls grep om Russland og Vesten**
Iver B. Neumann

532 **Daydream Believers**
Torbjørn L. Knutsen

538 **Harry Potter and International Relations**
Literature and International Relations: Stories in the Art of Diplomacy
Jennifer L. Bailey

543 **Topptidsskrifter i internasjonal politikk (IV):**
Millennium: Journal of International Studies
Iver B. Neumann

545 *Summaries*

549 *Bidragsytere*

Leder

USA igjen? Ja, USA igjen. Det reises innimellom kritikk mot den store oppmerksomheten presidentvalget i USA vies i norske media (om enn ikke i norsk akademia). Denne skepsisen deler ikke vi i *Internasjonal Politikk*. Når vi har valgt å vie dette dobbeltnummeret til USA og det forestående valget, er det tvert imot fordi vi mener valget gir anledning til å tenke høyt om hvorfor USA generelt og det amerikanske presidentvalget spesielt interesserer så sterkt.

Som mange andre land har Norge hatt et elsk/hatforhold til USA omtrent siden landet først dukket opp i den kollektive norske bevisstheten. Det har riktignok variert hvilke grupperinger i Norge som har elsket eller hatet, og hvilke trekk ved USA de har elsket og hatet, og her ligger en av årsakene til den vedvarende fascinasjonen: USA er og har vært så sammensatt og foranderlig at det stadig fortsetter å utfordre og overraske, tiltrekke og frastøte. Nær sagt uavhengig av sittende president og ført politikk har det i hvert fall siden 1945 alltid vært noen som mener Norge står i takknemlighetsgjeld til USA, og at selv amerikanske handlinger man kunne være uenige i, må aksepteres, til og med forsvares. Siden Vietnamkrigen har det på den annen side alltid vært noen som mener USA aldri kan gjøre noe godt, og at nederlag for amerikansk politikk i verden dermed er et gode. Mellom disse noe ekstreme ytterpunktene er det mange som har markert uenighet med amerikansk politikk, men som samtidig har understreket at amerikanske holdninger og handlinger man er uenige i, skiller seg fra «det sanne USA», som man håper vil realiseres i fremtiden.

Mye av fascinasjonen og forhåpningene som rettes mot «vårt USA» har sammenheng med en sterk opplevd kulturell og politisk nærhet. Viktige bestanddeler her er et opplevd felles idégrunnlag, med demokrati i sentrum, parallelle utenrikspolitiske erfaringer og ønsker i formative perioder (som opplevelsen av å stå utenfor det europeiske maktspillet, ønskene om frihandel og vissheten om at ens eget land har en misjonerende rolle i verdenssamfunnet). Andre avgjørende faktorer har vært de opplevde sosiale og personlige båndene som migrasjonen ga, og ikke minst alliansefellesskapet i årene 1941–45 og siden 1949 gjennom NATO.

Interessen for de amerikanske presidentvalgene genereres i stor grad fra denne generelle interessen. Ikke minst med rot i støtten til presidentene Franklin D. Roosevelt og John F. Kennedy, og senere motstanden mot Ronald Reagan, har mange nordmenn, i hvert fall fra omkring 1970, opplevd at demokratene ligger nærmere den norske oppfatningen av «det sanne USA» enn det republikanerne gjør. Dermed bærer hvert enkelt presidentvalg i seg essensen i tiltrekningen og frastøtningen, der demokratenes kandidat gjerne tas til inntekt for «det sanne USA» og republikanernes for «det falske USA». Under de siste tiårene av den kalde krigen var imidlertid den opplevde betydningen av valgene mindre – sikkerhetsgarantier og skjebnefellesskap tilsa at valgene ikke kom til å ha noen stor betydning for forholdet mellom Norge og USA. Valgene på 1980-tallet var heller ikke egnet til å tenne den helt store interessen, ettersom republikanerne vant tre klare seire (selv om demokraten Walter Mondales kandidatur i 1984 riktignok ble behørig omtalt i norsk presse grunnet hans norske aner).

Etter 1989 har imidlertid interessen for valgene gradvis tatt seg opp, parallelt med at forholdet mellom USA og Norge har blitt mindre selvsagt og USAs rolle i verden mindre forutsigbar. Valget i 1992 brakte med seg både en troverdig tredjekandidat (Ross Perot) og en demokratisk kandidat som tente håpet om «det sanne USA» (Bill Clinton). Valget i 1996, hvor Clinton ble gjenvalgt med klar margin, var såpass ujevnt at den helt store spenningen og interessen aldri ble vekket. Til gjengjeld har de tre påfølgende valgene alle fått massiv oppmerksomhet. Allerede i 2000 ble mange fenget av kontrasten mellom Al Gore og George W. Bush. Sistnevnte representerte allerede i 2000 for mange et USA man ikke kjente igjen og ikke forsto, og dermed lett klassifiserte som «det falske USA».

Valget i 2000, med omtelling i Florida og høyesterettsavgjørelse om å stoppe den, skapte i seg selv voldsom interesse, som ble videreført til senere valg, oftest i form av motstand mot president Bush. Motstanden mot krigen i Irak bidro til å forsterke denne tendensen ytterligere, og i 2004 var John Kerry åpenbar favoritt ikke bare i Norge, men også i svært mange andre land. At også dette valget var svært jevnt, gjorde også sitt til å skape og videreføre interesse. Endelig har valgkampen før valget i 2008 satt mot hverandre to sterke demokratiske kandidater i Hillary Clinton og Barack Obama, som mange har hatt meninger om, og som utkjempet en uvanlig tett primærvalgskampanje. På hver sin måte har de blitt vurdert som representanter for «det sanne USA», så ved siden av kampen mellom «det sanne» og «det falske» har vi i år hatt en voldsom interesse for utvelgelsen av «det sannes» kandidat. Når meningsmålingene så viser ganske tett løp mellom Obama og republikanernes kandidat John McCain, opprettholdes en betydelig interesse. Obama representerer ikke bare «det sanne», men også toleransens muligheter og et generasjonsskifte, mens McCain gjerne vurderes som en

viderefører av Bush-linjen, ikke minst i utenrikspolitikken.

Det er ikke bare i Norge de siste presidentvalgene i USA har vakt stor interesse, snarere er dette et verdensomspennende fenomen. Dermed må forklaringer på interessen søkes også utenfor de spesifikt norsk-amerikanske relasjonene. Det er nærliggende å peke på at USA de siste snaut tjue årene har vært verdens desidert ledende verdensmakt og at de tre presidentene i perioden (Bush sr., Clinton og Bush jr.) har hatt relativt ulike måter å projisere denne makten på. Dermed har mange opplevd at valget av president i USA også spiller en betydelig rolle for verdenspolitikken. Videre er det rimelig å anta at den amerikanske dominansen i massemedia generelt også har overføringsverdi til politikken – på verdensbasis vies amerikanske fenomener av alle typer mer oppmerksomhet enn liknende fenomener i andre land. Amerikanske politikere blir «kjendiser» på verdensbasis på helt andre måter enn de fleste andre lands politikere.

I kombinasjon med USAs rolle og betydning i verden må man nødvendigvis også legge til selve valgsituasjonen – verdens eneste gjenværende supermakt velger sine ledere i relativt fri konkurranse. Blant de reelle demokratiene er riktignok India mer folkerikt, men valgene der interesserer ikke på verdensbasis. Under den kalde krigen vakte maktskiftene i Kreml interesse, men de var for utenforstående relativt mystiske. Det amerikanske systemet er derimot som skreddersydd for en verden hvor målbare prestasjoner, sport og konkurranse omgir publikum i alle medier. Amerikanske valg er åpne, og i motsetning til valgene i de fleste andre demokratiske systemer preget av konkurranse mellom to klart definerte parter, hvor det produseres en vinner og en taper. Der idretten har rundetider og formkurver, har amerikanske presidentvalg daglige meningsmålinger og analyser, som skaper et bilde av valget som en stadig foranderlig prosess, heller enn et tidsbilde fra en unik dag. I denne sammenhengen får også de tette valgene en tilleggsdimensjon – det er nødvendig å følge med hele tiden og til siste slutt for å få med seg det endelige resultatet. På samme måte som sportsdekningen har også dekningen av amerikanske valg vokst gjennom den eksplosive veksten i internettbruk de siste ti årene. Valgene i 2000 og 2004 (og de demokratiske primærvalgene i 2008) var ikke bare tette, de ble også fulgt nærmest i sanntid av et stadig voksende antall nettmedier, bloggere og analytikere. Den voldsomme oppmerksomheten er dermed selvforsterkende.

Gir det så mening med denne utstrakte oppmerksomheten rundt det individfokuserte, amerikanske presidentvalget? Vi er enige i at betydningen av valg og individer må balanseres av strukturelle faktorer. Det er lett å peke på at faktorer som religion, alder og inntekt vil ha betydning for valg, og ideologi og internasjonale maktforhold for utenrikspolitikken. De fleste av forfatterne i dette nummeret trekker på en eller annen form for strukturell

forklaring, for eksempel ved å fremheve betydningen av nykonservativ ideologi heller enn George W. Bushs person for ført utenrikspolitikk, eller betydningen av religion for valgresultater. En rekke av bidragene i dette dobbeltnummeret fremhever imidlertid hvordan forskjellige strukturer er med på å forme amerikanske valg og utenrikspolitikk, på måter som kan være vanskelige å forstå fra et ikke-amerikansk utgangspunkt.

Det er imidlertid ingenting i veien for å kombinere et slikt fokus på strukturer med en interesse for valg. Hvis valg vurderes som et utslag av underliggende strukturer heller enn et valg mellom enkeltpersoner, blir valget like fullt viktig som et uttrykk for underliggende strukturell endring eller kontinuitet. Valg vil også i dette perspektivet være viktig for hvilke strukturelle føringer som får innvirkning på utenrikspolitikken – om det for eksempel er nykonservativ eller liberal ideologi som legges til grunn. Og selv innenfor generelle strukturelle forklaringsrammer kan det åpnes for individers betydning. Som en av våre forfattere forsiktig antyder, har Obama kanskje en mulighet til å virke som «verdensånden til hest». Generelt virker det uholdbart å avskrive betydningen av enkeltindivider til dette bestemte embete og i denne bestemte valgkamp, ikke minst fordi mange etter åtte år mener den sittende presidenten er direkte eller indirekte ansvarlig for en klar dreining i amerikansk utenrikspolitikk, og fordi de to siste valgene er blitt avgjort ved ekstremt få (2000) og relativt få (2004) stemmer.

Hensikten med dette nummeret av *Internasjonal Politikk* har vært å samle den bredden av kompetanse og ekspertise om USA som finnes innenfor norske forskningsmiljøer, samt trekke på noen andre skandinaviske miljøer, for å belyse og diskutere USA og det forestående valget fra ulike perspektiver. I den første artikkelen, «Bush og utenrikspolitikken», benytter *Svein Melby* anledningen til å drøfte hvorvidt Bush-revolusjonen, som han drøftet i en tidligere bok, var situasjonsbetinget eller om vi kan forvente en varig kursomlegging fra USAs side. *Vibeke Schou Tjalve* fortsetter denne diskusjonen om amerikansk utenrikspolitikk i «Efter Bush: Stadig multilateralisme, *American Style*?» I «Protestantismens arv og liberalismens politikk» tar *Jennifer Bailey* og *Torbjørn Knutsen* på sin side tak i mer interne amerikanske forhold og diskuterer den sentrale plassen religion – og da spesielt protestantismen – har hatt i amerikansk politikk og valg. Fagartiklene avrundes med «Det norske nordområdeinitiativet og USA», skrevet av *Kristine Offerdal*, som vender blikket hjemover til forholdet mellom Norge og USA.

Fokus-spalten denne gangen er fyldigere enn vanlig. Bidragene der omhandler både amerikansk eksepsjonalisme (*Anders Stephanson*), presidentkandidatene Obamas (*Johannes Rø*) og McCains (*Michael Mayer*) utenrikspolitiske plattform, rollen såkalte superdelegater spiller (*Ole O. Moen*), meningsmålinger i valg i USA (*Ragnar Waldahl* og *Audun Beyer*), en diskusjon av negative kampanjer (*Ketil Raknes*),samt et bidrag om velgergeografi

(*Halvard Leira*). På denne måten har vi forsøkt å samle bidrag som på best mulig måte tar for seg bredden i det amerikanske valget. *Fokus*-spalten avsluttes med en samtale mellom *Dag Herbjørnsrud, Jan Arild Snoen* og *Halvard Leira*. Vi viderefører også *Profil*-spalten vi introduserte i nummer 04/07, denne gangen med et portrettintervju med *Geir Lundestad*.

Bokspalten inneholder denne gangen anmeldelser både av USA-relaterte og ikke-USA-relaterte bøker. I denne utgavens bokessay ser *Ellinor Dalbye* nærmere på litteraturen om 11. september, den kanskje viktigste begivenheten i moderne amerikansk historie. Spalten avsluttes med *Iver B. Neumann*s faste topptidsskriftsguide, hvor det denne gangen er tidsskriftet *Millennium* som presenteres.

Under arbeidet med dette nummeret har vi blitt påminnet om hvor sammensatt USA er, og hvor mangelfull forståelsen av USA ofte er i Norge. Vi har selv lært nye ting både om USA og Norge i denne prosessen, og vi håper og tror at våre lesere vil gjøre det samme.

Halvard Leira
Benjamin de Carvalho
Kristin M. Haugevik

Internasjonal POLITIKK

Artikler mottas/Call for papers

Tidsskriftet *Internasjonal Politikk* vil med dette invitere bidragsytere til å levere materiale til kommende numre.

Internasjonal Politikk er i dag det ledende skandinaviskspråklige fagtidsskriftet innen fagområdet Internasjonal Politikk. Tidsskriftet kombinerer det beste av faglig innsikt med et ønske om å opplyse og informere bredere lag av befolkningen, og mottar bidrag fra akademikere så vel som praktikere. Det er det eneste skandinaviskspråklige tidsskriftet innen fagområdet som rangeres på Thomson Scientifics *Journal Citation Reports*, for 2005 på 48. plass, som høyest rangerte ikke-engelskspråklige tidsskrift. *Internasjonal Politikk* indekseres i *The International Bibliography of the Social Sciences*, *International Political Science Abstracts* og *Gale Directory of Publications and Broadcast Media* og er rangert på nivå 1 i det norske UHR-systemet, på linje med anerkjente internasjonale tidsskrifter som *Survival*, *Security Dialogue*, *Nations and Nationalism*, *Millennium*, *International Relations*, *International Politics*, *International Peacekeeping*, *Global Governance* og *Foreign Affairs*.

Internasjonal Politikk representerer en åpen og bred tilnærming til fagområdet, som tar utgangspunkt i det vi studerer, ikke hvordan vi studerer det. Derfor søker vi aktivt etter artikler fra fagområder som internasjonal politisk økonomi, internasjonal historie og folkerett. Tidsskriftet er, og skal være, ledende innen studier av norsk utenrikspolitikk og faglig-politisk debatt omkring den samme politikken, men mottar artikler fra hele det vide fagfeltet internasjonal politikk. Vi mottar gjerne artikler som er eksperimenterende i form og/eller innhold. Det er ikke gitt at den tradisjonelle, teoritestende eller empirifremleggende artikkelen også er den artikkelen som gir best innsikt, og vi vil derfor gjerne motta til vurdering bidrag som tematiserer nye emner eller kjente emner på nye måter.

Ved siden av fagartiklene publiserer *Internasjonal Politikk* også aktualitetsstoff, debattinnlegg og anmeldelser. Tidsskriftet utgis av Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] og utkommer fire ganger i året.

Innsendte artikler bør ikke overstige 60.000 tegn med mellomrom [om lag 10.000 ord]. Vi mottar ikke bidrag som samtidig er sendt til andre skandinaviskspråklige tidsskrifter. Fagartikler og bokessay vurderes av eksterne fagfeller, under prinsippet om dobbel anonymitet, før de eventuelt kommer på trykk.

Manuskript kan sendes redaktørene elektronisk.
Tidsskriftet redigeres av
Benjamin de Carvalho [bdc@nupi.no] og *Halvard Leira* [hl@nupi.no].
Kristin M. Haugevik er ameldingsredaktør, og henvendelser angående anmeldelser kan også rettes til henne pr e-post [kmh@nupi.no].
Andre henvendelser kan rettes til redaksjonssekretær *Jan Risvik* [jr@nupi.no]

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 263-286 | ISSN 0020 - 577X

Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

Bush og utenrikspolitikken:
Situasjonsbetinget kursomlegging eller varig orienteringsskifte?

SVEIN MELBY
Institutt for forsvarsstudier (IFS)

Etter terrorangrepene mot USA 11.september 2001 valgte USA en utenrikspolitisk kurs som mange opplevde som et avvik fra amerikanske tradisjoner, som en revolusjon. Spørsmålet som behandles i denne artikkelen er i hvor stor grad omleggingen var situasjonsbetinget og et svar på terrorangrepene, eller om den vil vedvare, også under nye administrasjoner. For å svare på spørsmålet brukes to sett av kategoriseringer av amerikansk utenrikspolitikk, en som trekker på historiske skoleretninger og en annen som trekker på synet på USAs rolle i verden. Først diskuteres Bush-administrasjonens kursomlegging, dernest hvordan den kan forklares, med vekt på eksterne strukturelle utviklingstrekk, sjokket 11. september og indre amerikanske forhold. Endelig vurderes det hvordan politikken allerede er i endring, og hvilke videre endringer som virker sannsynlige etter valget i høst.

Det er utbredt enighet om at den utenrikspolitiske kurs som president Bush valgte i kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001, innebar viktige avvik fra den hovedlinje som USA hadde fulgt siden slutten av 1940-årene. En kursendring i amerikansk utenrikspolitikk er selvsagt alltid av stor betydning. Men for utviklingen i internasjonal politikk utgjør det likevel en fundamental forskjell om de endringene som ble foretatt av Bush primært var en situasjonsbetinget reaksjon på et overraskende anslag mot USAs sikkerhet, enn om de representerer innledningen til et varig orienteringsskifte i amerikansk utenrikspolitikk. Om vi har å gjøre med det ene eller det andre av disse alternativene, vil være avgjørende for hvordan vi kan forvente at USA

Takk til to anonyme fagfeller og IPs redaksjon for konstruktive kommentarer til et tidligere utkast.

vil opptre i årene som kommer, og det vil være en god indikasjon på hvilken utenrikspolitisk betydning presidentvalget 4. november vil ha. For jo mer kursomleggingen under Bush er et resultat av endrede grunnbetingelser for amerikansk utenrikspolitikk, jo større grad av kontinuitet kan man forvente siden slike forhold vil begrense handlingsrommet til den administrasjon som inntar regjeringskontorene i Washington 20. januar 2009.

Å finne ut om Bush-politikken representerte en situasjonsbetinget kursomlegging eller et varig orienteringsskifte er således intensjonen med denne artikkelen. For å komme frem til et svar på dette spørsmålet skal vi starte med å ta et tilbakeblikk på hovedelementene i Bush-politikken slik den ble utformet fra høsten 2001. Her vil vi legge spesiell vekt på tenkningen bak politikken og på hvordan den valgte kurs skilte seg fra tidligere administrasjoners utenrikspolitikk. Neste etappe i analysen vil bestå i å se nærmere på hovedforklaringene til det kursvalget som ble foretatt. I hvilken grad var den valgte kurs et resultat av endringer i de strukturelle hovedforutsetningene for USAs utenrikspolitikk, hvilken betydning hadde hendelsene 11. september og hvor mye av kursendringen kan forklares med interne amerikanske politiske forhold. Til slutt vil vi vurdere hvorvidt den kurs Bush anla i 2001 har vært gjenstand for endringer allerede i hans egen regjeringstid. Irak-saken står naturlig nok sentralt i denne sammenheng.

Utover i denne artikkelen vil vi benytte to typer kategoriseringer, en om amerikanske tradisjoner i synet på USAs internasjonale rolle, og en om de skoleretningene man grovt sett har å gjøre med i amerikansk elitedebatt om utenrikspolitikk. Før vi ser nærmere på hovedelementene i Bush-politikken, skal vi derfor kort beskrive hva vi legger i disse kategoriene. I sin bok *Special Providence*, skiller Walter Russell Mead mellom følgende fire ulike tradisjoner som hver på sin måte bidrar til å gi amerikansk utenrikspolitikk dens særpreg: *Hamiltonians*, *Jeffersonians*, *Wilsonians* og *Jacksonians* (Russel Mead 2001). Russell Mead beskriver Hamiltonians som en tradisjon der pragmatisk ivaretakelse av USAs økonomiske interesser og sikkerhet fremstår som det primære. Tradisjonen har en internasjonal orientering og et optimistisk syn på USAs posisjon. Generelt kan man si at denne tradisjonen anses som en bærer av amerikansk realisttenkning. Til forskjell fra Hamiltonians, som i hovedsak ser på USA som en vanlig stat, anser Jeffersonians USA som noe unikt. Å beskytte USA og dets ideer er derfor helt essensielt. Jeffersonians har imidlertid et pessimistisk syn på mulighetene for amerikansk verdispredning og foretrekker derfor en lavprofilert utenrikspolitikk med isolasjonistiske islett. Videre representerer denne tradisjonen motstand mot sentralisering og maktkonsentrasjoner, noe som anses som et uunngåelig produkt av et høyt internasjonalt engasjementsnivå. Wilsonians vektlegger i likhet med Jeffersonians amerikansk idealisme. I motsetning til Jeffersonians representerer denne tradisjonen et optimistisk og offensivt syn på muligheten

og nødvendigheten av amerikansk verdispredning. Wilsonians danner derfor hovedfundamentet for innslaget av misjonerende internasjonalisme i amerikansk utenrikspolitikk, der etablering av internasjonale normer og oppbyggingen av kollektive institusjoner står sentralt. I motsetning til de andre tradisjonene tenderer ikke Jacksonians i retning av noen distinkt utenrikspolitisk orientering. Russell Mead benytter derfor primært denne kategorien som et analytisk instrument for å understreke den store betydning forhold som individualisme, retten til selvforsvar, resultatorientering og ære har som forklaring på den ofte særegne amerikanske måten å opptre på i internasjonal sammenheng. Stor innflytelse for denne tradisjonen betyr ofte en kraftfull ivaretakelse av nasjonale amerikanske interesser der innslaget av militær maktbruk ofte står sentralt.

Fire ulike kjennetegn danner utgangspunktet for oppdelingen av den amerikanske debatten om utenrikspolitikk i de tre skoleretningene *institusjonalister*, *realpolitikere* og *ekspansjonister*. (Melby 2004) Det dreier seg om graden av unilateralisme/multilateralisme, vekten på hard makt/myk makt, ønsket om endring/status quo og innslaget av idealisme versus tradisjonelle interesser. Institusjonalistene har preferanse for bruk av kollektive internasjonale ordninger og myke maktmidler og søker endringer i det internasjonale systemet, men da primært gjennom internasjonal institusjonsbygging. Retningen har videre et betydelig innslag av idealisme. Realpolitikerne anlegger en pragmatisk og situasjonsavhengig tilnærming både når det gjelder preferanse for kollektive eller nasjonale instrumenter og i valget mellom harde og myke maktmidler. Dette dreier seg om en status quo-orientert skoleretning med relativt lav vekt på idealisme. Ekspansjonistene skiller seg primært fra de andre to retningene gjennom sitt sterke ønske om endringer i det internasjonale systemet, og den vekt de i denne sammenheng tillegger bruken av nasjonale amerikanske virkemidler, spesielt militærmakt. Retningen preges også av stor optimisme når det gjelder USAs muligheter for å styrke sin maktposisjon. Man stiller seg ikke avvisende til bruk av kollektive ordninger, men dette fremstår ofte som et andrevalg, samtidig som innslaget av idealisme kan være betydelig.

Det skal understrekes at denne tredelingen primært benyttes som et hjelpemiddel for å systematisere amerikansk debatt, og at man sjelden vil finne utenrikspolitikere som passer eksakt til beskrivelsen. Videre skal det legges til at alle de tre skoleretningene argumenterer for et høyt internasjonalt engasjementsnivå. Isolasjonisme er fortsatt en marginal faktor i amerikansk opinion, men den utgjør ikke noen egen retning i amerikansk elitedebatt.

Hovedelementene i Bush-politikken

En beskrivelse av Bush-politikken må begynne med det grunnleggende, nemlig den tenkning om makt og USAs maktposisjon som administrasjo-

nens tilnærming bygde på. Dette er nemlig kilden til mange av politikkens mest typiske karaktertrekk.

Generelt er en stats relative maktposisjon et produkt av statens kapabiliteter og dens vilje og evne til å anvende disse. En sentral side ved tenkningen bak Bush-politikken har vært at bare gjennom å vise tilstrekkelig politisk vilje til å benytte sine overlegne maktkapabiliteter kunne USA opprettholde og styrke sin relative maktposisjon. Ganske spesielt gjaldt dette for bruken av de harde maktmidlene, og da i første rekke militærmakt. Kun på denne måten ville det være mulig å forme de internasjonale persepsjonene, noe som ble oppfattet å være avgjørende for USAs maktposisjon. Å demonstrere vilje til maktbruk ble ansett som særdeles viktig etter Sovjetunionens sammenbrudd. Mens man under den kalde krigen kunne bruke det internasjonale systemets bipolare rammebetingelser som argument for å unnlate å anvende sine kapabiliteter, var ikke dette lenger tilfelle utover på 1990-tallet. Alle oppfattet med rette at USAs relative maktposisjon var blitt styrket. Hvis man i en slik situasjon vek tilbake for fysisk maktbruk, ville det reises tvil ved USAs politiske vilje til makt. Dette ville så i sin tur fungere som en ivitasjon til maktpolitiske konkurrenter å utfordre USA, samtidig som det også ville svekke tilliten til USA hos landets allierte og spore blant annet terrorister til nye angrep.[1] Robert Kagan og William Kristol utviklet dette resonnement et hakk videre gjennom å hevde at en kraftfull amerikansk utenrikspolitikk også var en forutsetning for å opprettholde nødvendig internasjonal stabilitet. Uten en slik politikk ville den internasjonale orden, ifølge deres analyse, kollapse (Kagan & Kristol 2000).[2] Mye tyder på at også dette argumentet utgjorde et viktig premiss for utformingen av Bush-politikken.[3]

Vilje til aktiv anvendelse av USAs fysiske maktkapabiliteter var således en grunntese hos dem som hadde avgjørende innflytelse på utformingen av

1 Dette maktpolitiske resonnement var å finne allerede i det mye omtalte forslag til *Defense Planning Guidance 1994–99* som ble utarbeidet i Pentagon i 1992. Flere av arkitektene bak forslaget, som Paul Wolfowitz, Lewis Libby, Zalmay Khalilzad og Eric Edelman, ble senere nøkkelpersoner i administrasjonen til George W. Bush, der de fortsatte å arbeide ut fra samme tilnærming. Det er også verdt å merke seg at Richard Cheney var forsvarsminister i 1992 (Tyler 1992, Gellman 1992, Chollet & Goldgeier 2008a). Samme tenkning er også å finne i den argumentasjon for en ny republikansk utenrikspolitikk som William Kristol og Robert Kagan fremførte i en artikkel i *Foreign Affairs* i 1996 (Kristol & Kagan 1996). Begge disse var, og er fortsatt, sentrale premissleverandører til utformingen av Bush-politikken. Og videre benytter presidenten selv denne angrepsvinkel i sin kanskje viktigste utenrikspolitiske tale ved United States Military Academy 1. juni 2002. I talen der Bush lanserer grunnelementene i sin utenrikspolitikk, sa han bl.a. følgende: «*America has, and intends to keep, military strengths beyond challenge, thereby making the destabilizing arms races of other eras pointless, and limiting rivalries to trade and other pursuits of peace*» (Bush 2002).

2 Denne vurderingen fikk også støtte fra bl.a. Niall Fergusson (Fergusson 2004).

3 Det er i alle fall nærliggende å kople argumentet om ivaretakelsen av den internasjonale orden sammen med administrasjonens gjentatte vekt på å benytte alle USAs kapabiliteter til å «promote a balance of power that favors freedom» (NSS 2002).

Bush-politikken. Det var den påståtte mangel på slik vilje man hadde kritisert både Clinton-administrasjonen og ledende republikanske politikere for på 1990-tallet (Engelberg 1995). Dette gjaldt i spørsmål om bruk av amerikansk militærmakt i Bosnia, men ganske spesielt det de oppfattet som altfor svake reaksjoner på terroraksjonene mot World Trade Center i 1993, amerikanske ambassader i 1998 og marinefartøyet USS Cole i 2000 (Krauthammer 2003). Dette grunnsyn på makt og maktanvendelse ledet etter 11. september 2001 Bush-administrasjonen frem til et reaksjonsmønster i kampen mot terrorisme der alle angrep skulle møtes med kraftfulle mottiltak.

En sentral side ved dette tenkesett er altså at mangel på sterke reaksjoner anses som et tegn på svakhet, og derfor noe som for enhver pris må unngås. Dette, kombinert med militærmaktens fremtredende rolle, bidrar til et annet markant trekk ved Bush-administrasjonens tilnærming, nemlig skepsisen til direkte forhandlinger og samtaler med fiendtlig innstilte stater. For å unngå at slik bruk av diplomati skal oppfattes som svakhet og som indirekte legitimering av de regimene man misliker, har Bush ofte stilt ultimative krav for å innlede samtaler. Man skal i slike tilfeller på forhånd være garantert de resultater man vanligvis benytter forhandlinger for å oppnå. Dermed leder dette syn på makt til en nedprioritering av politisk-diplomatiske virkemidler, i alle fall i håndteringen av terrorisme. Det er således helt i tråd med hans maktpolitiske grunnsyn når Bush i sin tale i Knesset 15. mai 2008 uttaler at samtaler og forhandlinger med terrorister er å sammenligne med «appeasement» overfor Hitler forut for annen verdenskrig (Bush 2008b).

Ut fra dette kan det slås fast at Bush i større grad enn sine forgjengere har vektlagt de harde maktmidlene, og dette har medført en tilsvarende nedtoning av den rolle som mykere maktmidler tradisjonelt har spilt for USA. Dette betyr ikke at Bush ikke har forsøkt å anvende sistnevnte type maktmidler, eller at han har stilt seg avvisende til bruk av diplomati. Forhandlingene med Nord-Korea er et godt eksempel på at så ikke er tilfelle. Men administrasjonens grunnholdning innebærer likevel en endring i preferanse bort fra den tradisjonelle blandingen av myk makt og hard makt i amerikansk utenrikspolitikk.

Et annet trekk ved Bush-administrasjonens maktresonnement var det optimistiske synet på USAs posisjon. Dette gav opphav til flere viktige komponenter i administrasjonens utenrikspolitiske tilnærming. For det første var amerikansk internasjonal dominans et ubestridt mål. Og man delte også Charles Krauthammers vurdering av USAs maktposisjon når han omskrev sin artikkel om «the unipolar moment» til «the unipolar era» (Krauthammer 1991, 2002). I presidentens nesten epokegjørende tale ved West Point 1. juni 2002, og senere i National Security Strategy 2002, sa man rett ut det ingen tidligere administrasjon hadde ytret offentlig, nemlig at det var USAs mål å bevare sin dominans, og at landets militære overlegenhet var så stor at

dette kunne benyttes som utgangspunkt for en prinsipiell omdefinering av stormaktspolitikken bort fra militær konkurranse. Det var uansett nytteløst å utfordre USA på det militære området (Bush 2002).

Som en direkte følge av sitt syn på makt og USAs maktposisjon hadde man også enorm tro på landets evne til å forme det internasjonale sikkerhetspolitiske landskap. Tidligere hadde amerikansk utenrikspolitikk gjennomgående vært status quo-orientert. I den grad man avvek fra dette, var det som regel gjennom en taktisk politisk utnyttelse av de åpninger som oppstod. Under Bush ble politikken i større grad formulert ut fra den forutsetning at USA egenhendig kunne skape åpninger for maktpolitisk fremrykking, og at man også evnet å fremprovosere til dels omfattende endringer i det internasjonale systemet (Bush 2002, NSS 2002). Ikke minst var man av den oppfatning at amerikansk militærmakt med betydelig hell kunne anvendes til dette formål.

Alt dette bidro til den tendens til unilateralisme som har vært et annet av kjennetegnene ved Bush-politikken. Dette innebar ikke at man avviste samarbeid og bruk av kollektive ordninger i implementeringen av amerikansk politikk. Men disse instrumentene ble snarere oppfattet som et alternativ i de tilfeller der de nasjonale virkemidlene viste seg å være utilstrekkelige. Beslutningsprosessen frem til Irakkrigen i 2003 er en god illustrasjon på denne prioriteringen. Først tok administrasjonen sin beslutning, deretter fikk man den amerikanske kongressen til å stille seg bak denne. Så tar man saken til FN og ber om tilslutning til sin politikk samtidig som man signaliserer at beslutningen vil bli iverksatt uansett. Selv om de to situasjonene ikke er helt sammenlignbare, kan man slå fast at rekkefølgen i beslutningsprosessen forut for 2003-krigen var den motsatte av den Bush 41 valgte før krigen i 1991.[4] Rekkefølgen er illustrerende for den forskjell i syn på de kollektive ordningenes rolle i amerikansk utenrikspolitikk som rådet mellom de to administrasjonene.[5]

Som allerede antydet, skulle dette synet på makt og USAs rolle spesielt sette sitt preg på amerikansk utenrikspolitikk etter at internasjonal terrorisme ble en hovedutfordring i kjølvannet av begivenhetene 11. september 2001. Den offensive tilnærmingen til maktakkumulering førte, sammen med terrorismetrusselens egenart, til et fundamentalt skifte av sikkerhetspolitisk hovedkonsept. Helt siden tidlig under den kalde krigen hadde amerikansk sikkerhetspolitikk vært tuftet på de to pilarene oppdemming og avskrekking. Begge var uttrykk for en i prinsippet defensiv og reaktiv politikk. Det primære mål var å hindre sovjetisk maktpolitisk ekspansjon. Man skrinla

4 Bush 41 og Bush 43 benyttes i denne artikkelen som en enkel metode for å skille de to administrasjonene fra hverandre. Tallene indikerer nummeret i presidentrekken.

5 En mer utførlig gjennomgang av Bush-administrasjonens håndtering av forløpet til Irakkrigen finnes bl.a. i Svein Melby, *Bush-revolusjonen* (Melby 2004).

tidlig alternativet om aktivt å presse Sovjetunionen til maktpolitisk retrett.[6] Og man skulle hindre sovjetiske angrep både på USA selv og dets allierte gjennom en troverdig gjengjeldelsesstrategi, der kostnadene ved et sovjetisk militært angrep skulle gjøres større enn antatt vinning. Denne prinsipielle tilnærming fortsatte å prege amerikansk sikkerhetspolitikk også etter Murens fall i 1989 og Sovjetunionens oppløsning to år senere. Med andre ord var hovedlinjen i amerikansk sikkerhetspolitikk fundert på en varsom holdning til bruken av militærmakt, et syn som ble forsterket gjennom de erfaringer man hadde høstet i Vietnamkrigen.

Terrorangrepene skulle imidlertid komme til å endre dette. Fra da av fikk amerikansk politikk et svært proaktivt preg, og et offensivt konsept overtok avskrekkingens tidligere rolle. Presidenten erklærte at han ikke var villig til å sitte stille og se på at terrortrusselen fikk utvikle seg, eller at koplinger mellom terroristorganisasjoner og fiendtlig innstilte stater som hadde ressurser til å utvikle masseødeleggelsesvåpen, fikk lov å ta form. Å drive frem regimeendringer, om nødvendig med amerikansk militærmakt, og å fjerne grunnlaget for terrorisme ble sentrale mål i Bush-politikken. Og preventiv bruk av militærmakt som tidligere hadde utgjort en perifer opsjon, ble nå gjort til et sentralt element i amerikansk sikkerhetsstrategi (NSS 2002). Siden preventiv krig var i strid med folkeretten, benyttet Bush-administrasjonen offisielt forkjøpskrig som begrep for å beskrive sin politikk (*ibid*.) Dette under henvisning til at terrorismen var å betrakte som en alltid overhengende fare som man derfor hadde rett til å forsvare seg mot gjennom å være først ute med bruk av militærmakt.[7]

Å benytte amerikansk militærmakt for å presse frem regimeendringer hadde imidlertid et langsiktig systemendringsmotiv utover det å hindre en akutt terrortrussel. For bare gjennom å demokratisere den muslimske verden ville man ha muligheter for å fjerne roten til terrorisme. I stedet for å slå i hjel en og en mygg, måtte man tørke ut klekkingsmulighetene slik bl.a. Wolfowitz uttalte det (Evans-Pritchard 2001). Selv om eksistensen av masseødeleggelsesvåpen ble anvendt som hovedargument for krigen mot Saddam Hussein, var det klart at demokratiargumentet allerede i utgangspunktet stod sentralt hos Bush-administrasjonen.[8] Etter hvert som det ble

6 Det kan hevdes at USA under første del av Reagan-perioden på 1980-tallet i en viss grad hadde pusset støvet av de gamle tankene om såkalt «rollback» overfor Sovjetunionen.

7 Tidligere forsvarsminister Rumsfeld var en av administrasjonens frontfigurer når det gjaldt denne typen argumentasjon. Ifølge ham var vekten på forkjøpskonseptet ikke noe uttrykk for en ny offensiv politikk, men i stedet bare en defensiv tilpasning til en ny type utfordring (Melby 2002).

8 I sin sterkt kritiske bok *What Happened* hevder president Bushs tidligere pressetalsmann Scott McClellan at demokratiseringsprosjektet helt fra starten av var det sentrale motiv bak Irakkrigen (McClellan 2008).

klart at man ikke ville finne denne typen våpen i Irak, ble demokratiserings- og nasjonsbyggingsmotivet det helt dominerende argument for USAs engasjement. Helt i tråd med det ambisiøse syn på USAs maktposisjon ble målet om omfattende systemendring et fremtredende kjennetegn ved Bush-politikken, noe som representerte et brudd med landets tradisjonelle status quo-orienterte tilnærming på dette området.

Siden USA er en stat som primært er tuftet på et sett av liberale politiske ideer, vil amerikansk utenrikspolitikk alltid bestå av en form for symbiose av tradisjonell interessepolitikk og idealisme. Oppslutningen om, og slagkraften i, denne politikken er i stor grad avhengig av hvorvidt man kan formulere et operasjonelt konsept som binder disse ofte motsetningsfylte komponentene sammen (Melby 1995). Oppdemmingspolitikken under den kalde krigen er et klassisk eksempel på et vellykket operasjonelt konsept (Gaddis 1982). Etter Sovjetunionens fall oppstod det et konseptuelt vakuum i amerikansk utenrikspolitikk som verken Bush 41 eller Clinton klarte å fylle på en tilfredsstillende måte. Etter 11. september 2001 forsøkte president Bush å benytte *War on Terror* som nytt operasjonelt konsept. Ut fra presidentens vurdering representerte terroristene nemlig ikke bare en fysisk trussel mot amerikansk sikkerhet, slik sovjetiske kjernevåpen tidligere hadde gjort; bin Ladens radikale islamske lære var i tillegg en ideologisk utfordring på linje med den tidligere totalitære ideologier hadde vært for USA (Bush 2001). Dermed fikk kampen mot terrorisme allerede fra starten et sterkt ideologisk innslag, der det ikke var rom for mellomposisjoner. Enten var man, som Bush sa, med USA, eller så var man med terroristene (*ibid.*). Og ikke nok med det; en slik tilnærming innebar at amerikansk verdispredning, som jo ble ansett som selve nøkkelen til å bekjempe terrorisme, nå ble gjort til en direkte forutsetning for ivaretakelsen av amerikansk nasjonal sikkerhet.[9] Selv om samtlige amerikanske administrasjoner har hatt et idealistisk innslag i sin utenrikspolitikk, var det noe nytt når Bush gjorde aktiv verdispredning til en direkte forutsetning for USAs nasjonale sikkerhet.

Konsekvensen av denne tenkemåten var at terrortrusselen fikk et eksistensielt omfang på linje med det sovjetkommunismen hadde representert under den kalde krigen. For Bush innebar begivenhetene 11. september 2001 derfor definitivt inngangen til en ny epoke i internasjonal politikk. Dermed kom terrorismeutfordringen til fullstendig å dominere Bush-administrasjonens utenrikspolitiske dagsorden, og nesten alle andre saker ble håndtert ut fra hvilke implikasjoner det hadde for kampen mot terrorisme.

9 Således sa president Bush følgende i sin andre innsettelsestale 20. januar 2005: «The survival of liberty in our land increasingly depends on the success of liberty in other lands. The best hope for peace in our world is the expansion of freedom in all the world. America's vital interests and our deepest beliefs are now one» (Bush 2005).

Dette gjaldt også administrasjonens analyser om stormaktspolitikken, hvor man ut fra et slikt perspektiv i en tid oppfattet Russland nærmest som en ny alliert (NSS 2002).

Som følge av administrasjonens trusselforståelse fikk Bush-politikken tidlig det vi kan betegne som et fryktbasert preg. Trusselen var både omfattende og overhengende. Koplet sammen med et offensivt syn på makt, enorm tro på USAs maktpotensial og evne til egenhendig måloppnåelse, ble resultatet en betydelig mer ambisiøs og offensivt innrettet utenrikspolitikk enn det USA tidligere hadde anlagt.

Bush-politikkens viktigste forklaringer

I sin analyse av årsakene til kursjusteringer i amerikansk utenrikspolitikk i perioden etter 1945 fastslår Colin Dueck at internasjonale forhold som regel utgjør de bakenforliggende drivkreftene. Samtidig har særtrekk og innenrikspolitiske forhold ofte stor innflytelse på hvordan kursjusteringen konkret tar form (Dueck 2006). Denne oppdelingen av årsaksforholdene synes å ha mye for seg når man skal forklare hva som skjedde med amerikansk utenrikspolitikk etter terroranslagene 11. september.

Det er ingen tvil om at Sovjetunionens sammenbrudd og det internasjonale systemskiftet dette innebar, skapte nye rammebetingelser for amerikansk utenrikspolitikk. Først og fremst medførte det en enorm endring i den relative internasjonale maktfordeling, der USA nå fikk en unik og dominerende posisjon. Samtidig var USA ikke lenger bundet til å vurdere sitt handlingsmønster ut fra hvilken innvirkning det hadde på det tosidige forholdet til Sovjetunionen. Således kom de bindinger som landets omfattende allianseforpliktelser hadde utgjort, i et ganske annet lys. Mens amerikanske reaksjoner på ulike sikkerhetspolitiske spørsmål under den kalde krigen alltid måtte vurderes ut fra hvilke effekter det hadde på alliansepartnernes tillit til USA, kunne man nå operere friere. Samtidig var det klart at Sovjetunionens sammenbrudd også medførte at en rekke land ikke lenger var like avhengig av amerikanske sikkerhetsgarantier som tidligere, med de reduserte styringsmuligheter dette innebar for USA.

Endringene i internasjonal politikk gav med andre ord USA en klart sterkere maktposisjon og et betydelig større utenrikspolitisk handlingsrom. Mulighetene for ytterligere maktpolitisk fremrykking hadde økt, samtidig som den direkte trusselen mot egen sikkerhet var blitt avgjørende redusert. I sum innebar således bortfallet av den kalde krigen sterke systembaserte tilskyndelser til økt egenhendig amerikansk opptreden. Med andre ord hadde endringene internasjonalt skapt et betydelig potensial for at USA kunne bevege seg bort fra den kombinasjon av institusjonalistpolitikk og realpolitikk

som landet hadde fulgt i sin utenrikspolitikk siden 1940-årene.

Det skulle imidlertid ta tid før dette systembaserte endringspotensialet ble utløst. Dette skyldtes i en viss grad det forhold at en gammel amerikansk tilbøyelighet gjenoppstod etter avslutningen av den kalde krigen. Det vi her sikter til er troen på sikkerhetspolitisk usårbarhet. Helt frem til angrepet på Pearl Harbor i desember 1941 hadde henvisningen til USAs geografisk beskyttede posisjon lagt sterke begresninger på landets vilje til internasjonalt engasjement, og banet veien for en delvis isolasjonistisk utenrikspolitikk. Den internasjonale utvikling ble rett og slett ikke ansett å ha direkte sikkerhetspolitisk betydning for USA. Slike holdninger skulle på nytt sette sitt preg på amerikansk debatt utover på 1990-tallet. Dette utsatte endringene i utenrikspolitikken, men bidro samtidig til å øke trykket i det eksisterende endringspotensialet.

Selvsagt hadde Russland fortsatt muligheter til å angripe USA med kjernefysiske våpen, men russerne ble ikke lenger ansett som USAs fiender, og andre trusler syntes heller ikke å være under oppseiling. Dermed begynte amerikanerne igjen å leve i den tro at den internasjonale utvikling ikke lenger hadde direkte konsekvenser for amerikansk sikkerhet, og i stedet for å engasjere seg internasjonalt kunne man vende blikket innover. Dette førte til at utenrikspolitiske spørsmål sank til bunns på den politiske dagsorden, og amerikanerne fikk nok med seg selv. I denne perioden, som Charles Krauthammer nokså treffende har betegnet som «the holiday from history», begynte amerikanerne å se på USA som en slags «gated community», avsondret fra og beskyttet mot verdens ulike problemer og utfordringer (Krauthammer 2003). På grunn av dette ble det skapt en atmosfære som gjorde opplevelsen av 11. september mer sjokkartet enn om man hele tiden hadde vært klar over hvilke trusler som landet fortsatt stod overfor.

Terrorangrepene 11. september 2001 skapte et helt nytt trusselbilde for USA, og det er åpenbart at dette representerer en viktig årsak til endringene i amerikansk utenrikspolitikk. Terrortrusselens vesen og aktørene bak den var så ulik den trusselen og den hovedutfordrer som hadde vært premissleggende for amerikansk politikk under den kalde krigen, at omfattende endringer var uunngåelig. Oppdemming og avskrekking som sikkerhetspolitiske hovedinstrumenter var åpenbart utilstrekkelig for å håndtere den nye trusselen. Disse forutsatte at man hadde å gjøre med en utfordrer som opererte ut fra noenlunde samme rasjonalitetsprinsipper som USA selv, og dessuten innehadde materielle verdier som man kunne rette avskrekkingen inn mot. Dette var ikke lenger tilfelle. I stedet hadde man å gjøre med en diffus utfordrer som ikke var i besittelse av slike verdier, og som åpenbart handlet ut fra et helt annet tenkesett der bl.a. selvmordsaksjoner representerte et sentralt element. Med andre ord innebar dette en så fundamental endring av trusselbildet at det amerikanske sikkerhetspolitiske tenkesett var

nødt til å gjennomgå et omfattende linjeskifte. Og det var ganske logisk at denne endringen bl.a. ville bestå i en mer proaktiv grunntilnærming, og at ulike typer preventive tiltak ble oppjustert i betydning (NSS 2002).

Et nytt trusselbilde skulle bli ledsaget av det vi kan betegne som et hamskifte i amerikanernes holdning til egen sikkerhet og synet på USAs opptreden i internasjonal politikk (Melby 2002). Gjennomgående hadde amerikansk utenrikspolitikk inntil da vært tuftet på et positivt selvbilde. Amerikanerne syntes å få bekreftet USAs eksepsjonelle karakter og rolle i det internasjonale miljø og gav sin tilslutning til at landet i betydelig grad forsøkte å spille på sine mykmaktskapabiliteter når det gjaldt ivaretakelsen av amerikanske interesser. Dette innebar i hovedsak en åpen og positiv holdning til internasjonale institusjoner og til samarbeid med likesinnede stater. Kort fortalt; amerikanerne hadde følelsen av å være en attraktiv partner for andre og var innstillt på å støtte en politikk som bygget opp under dette selvbildet.

Mer enn noe annet bidro terrorangrepene 11. september til å knuse dette selvbildet og til å fremprovosere oppkomsten av et annet. Sjokket over at man ikke var likt, men faktisk var hatet av grupper ute i verden, var en del av dette. Men enda viktigere var det at man følte seg utnyttet. Det man selv oppfattet som generøsitet og omsorg for det internasjonale kollektivets interesser, var tydeligvis blitt oppfattet av dem som hatet USA, som uttrykk for svakhet og hadde fungert som en spore til å angripe USA. Inntil hendelsene 11. september kan man således grovt sett si at amerikanernes holdning til USAs internasjonale rolle og opptreden var blitt til i skjæringspunktet mellom det vi foran har beskrevet som Hamiltonians og Wilsonians. Det overraskende terrorangrepet medførte en markant pendelsvingning, der Jacksonians fikk betydelig innvirkning på den amerikanske politiske atmosfære og derigjennom også på utformingen av landets reaksjonsmønster. Konsekvensen av dette var at bestrebelsene på å influere verdenspolitikken gjennom å være likt og ved å anvende kollektive instrumenter, i økende grad ble erstattet av det syn at USA også skulle influere gjennom å være fryktet og ved å vise det internasjonale miljø hvilke fysiske maktkapabiliteter landet var i besittelse av. Noe forenklet kan man si at det nye skjæringspunktet i grunnholdninger var å finne et sted mellom Jacksonians og Wilsonians. Dette skiftet i syn på seg selv og på hvordan man skulle forfekte sine interesser, bidro til å legge et sterkt politisk press på beslutningstakerne i Washington. Noen av disse lot seg lettere overbevise om nødvendigheten av en holdningsendring enn andre, men generelt satte dette stemningsskiftet sitt tydelige preg på amerikansk utenrikspolitisk debatt og de viktige vedtak om krig og fred som snart skulle fattes (Melby 2002).

Innflytelsen til de nykonservative vurderes av mange som en viktig forklaring på kursendringen i amerikansk utenrikspolitikk under George W.

Bush. Dette er riktig, men her gjelder det likevel å operere med presisjon. For det første er begrepet nykonservativ i utenrikspolitisk sammenheng delvis misvisende (Fukuyama 2006). Det man har å gjøre med, er en langt bredere gruppering som har det til felles at de stiller seg bak den tilnærming til makt og USAs maktposisjon som vi har beskrevet foran. I tillegg til de nykonservative rommer denne grupperingen således også tradisjonelle sikkerhetspolitiske «hardlinere» og folk som primært har et nasjonalt amerikansk utgangspunkt, og som ikke anser verdispredning som noe avgjørende motiv for amerikansk utenrikspolitikk (Daalder & Lindsay 2003). Folk som Rumsfeld og McCain (to som for øvrig til tider har vært ganske uenige om bl.a. Irak-politikken) er ikke å betrakte som nykonservative, men sogner like fullt til samme hovedretning i utenrikspolitisk sammenheng. Derfor er det i beskrivelsen av den amerikanske utenrikspolitiske debatten mer presist å benytte betegnelsen ekspansjonister, slik dette er beskrevet foran. De vektlegger alle ønsket om å utvide USAs internasjonale maktposisjon og tillegger militærmakt en fremskutt plass i denne sammenheng.

Det er ingen tvil om at ekspansjonistene hadde en nøkkelrolle i forbindelse med utformingen av amerikansk utenrikspolitikk etter 11. september 2001. Helt siden sentrale skikkelser innenfor denne retningen på slutten av 1970-tallet hadde skiftet tilhørighet fra det demokratiske til det republikanske partiet, hadde retningen suksessivt skaffet seg større innflytelse over republikansk utenrikspolitikk. Reagan-perioden var delvis et eksempel på dette, selv om Reagan i praksis hadde en lite risikovillig omgang med bruken av amerikansk militærmakt. Likevel opplevde de et klart tilbakeslag under Bush 41, da realpolitikerne innen partiet åpenbart hadde styringen. Opp gjennom 1990-årene angrep derfor ekspansjonistene like mye det de oppfattet som en maktpolitisk vegringstendens i sitt eget parti, som den de mente å finne hos Clinton-administrasjonen (Kristol & Kagan 1996). Selv om retningens innflytelse var klart på opptur i denne perioden, var det få som tilskrev den muligheter til å få avgjørende styring over politikken George W. Bush ville føre. Men et sammenfall av de beskrevne utviklingstrekk i internasjonal politikk, og ikke minst holdningsendringene i USA etter 11. september 2001, skulle gi retningen nettopp den åpning for innflytelse som de tidligere hadde manglet.

På samme måte som terrorangrepet førte til en pendelsvingning i amerikansk opinion i synet på hvordan USA skulle opptre internasjonalt, skjedde det en tilsvarende maktforskyvning i det amerikanske utenrikspolitiske elitemiljø, der ekspansjonistene nå øvde avgjørende innflytelse og delvis fortrengte så vel realpolitikerne som institusjonalistene. Men som det skulle fremgå av dette, var det altså ikke slik at ekspansjonistene formet det amerikanske politiske landskapet. Det forholdt seg snarere slik at denne retningen utnyttet eksistensen av et nytt politisk landskap. Mange har vært

av den oppfatning at den utenrikspolitikk USA har ført under Bush, er et produkt av presidenten og hans meningsfeller. Dette blir imidlertid en skjev fremstilling. Det er mer presist å si at utenrikspolitikken man har sett under Bush, primært er et resultat av at USA ble endret som følge av terrorangrepene. Men når det er sagt, er det heller ingen tvil om at ekspansjonistene har skjøvet på, og at de effektivt utnyttet situasjonen til å gjennomføre en politikk de i lengre tid hadde ivret for.

Som det skulle fremgå av denne gjennomgangen, var omleggingen av amerikansk utenrikspolitikk etter 11. september 2001 et resultat av fundamentale endringer i den internasjonale maktfordeling, et nytt trusselbilde, betydelige pendelsvingninger i det amerikanske samfunn og ekspansjonistenes økte innflytelse. Med andre ord kan vi snakke om en kombinasjon av så vel strukturelt betingede som situasjonsbestemte årsaksfaktorer, der terrorangrepet hadde en viktig katalysatorfunksjon.

Kursomleggingens realitetssjekk

Bush-administrasjonens preventive krig mot Saddam Hussein kom som et direkte resultat av det nye tenkesett og den nye strategi som styrte utformingen av amerikansk utenrikspolitikk (Dueck 2006). I stor grad ble krigen også en test på den nye politikkens gjennomførbarhet. Og de erfaringer man høstet gjennom dette militære og sikkerhetspolitiske engasjementet, fikk betydelig innvirkning på flertallet av de rammebetingelsene som i sin tid hadde banet veien for kursomleggingen etter 11. september 2001. Derfor har Irakkrigen over tid påvirket utforming av Bush-politikken, samtidig som den har avgjørende innvirkning på den dagsorden og det handlingsrom som den neste administrasjonen vil måtte arbeide ut fra i utformingen av amerikansk utenrikspolitikk.

Den relative internasjonale fordeling av fysiske maktkapabiliteter er ikke blitt nevneverdig endret siden 11. september 2001. USA har beholdt sin militære overlegenhet. Den tverrpolitiske viljen til å opprettholde store forsvarsbevilgninger gjør at denne maktfordelingen må forventes å bli opprettholdt i overskuelig fremtid, også i tilfelle Kina vil gjøre et seriøst forsøk på å utfordre USA på det militære området. Irakkrigen har imidlertid vist begrensningene ved USAs militære kapabiliteter. For det første har man sett at USAs overlegne militære slagkraft er ganske utilstrekkelig som virkemiddel i forbindelse med nasjonsbygging og demokratisering. Amerikansk militærmakt kan ta knekken på et regime, men har hatt betydelige problemer med å fungere som et effektivt instrument i den viktige etterkrigsfasen. Dermed avdekket Irak-enagsjementet en fundamental svakhet i ekspansjonsistenes og Bush-administrasjonens sikkerhetspolitiske tenkning.

Irakkrigen har også vært en enorm belastning på de amerikanske landstridskreftene, særlig gjelder dette hæren. Som en følge av Rumsfeld-politikken, med dens vekt på nedbygging av mannskapstallet i denne våpengrenen, har styrkene fått både ekstra lange og mange turer i Irak, noe som har medført stor slitasje. Planen om 92 000 flere soldater i hæren og marinekorpset vil bedre situasjonen, men først over tid (Garamone 2007). I sum kan man slå fast at troen på, og den politiske viljen, i USA til på nytt å benytte amerikanske landmilitære stridskrefter til operasjoner med den type målsetninger som dem man hadde i Irak, er blitt redusert. En viktig komponent i ekspansjonistenes tilnærming til makt – unilateral opptreden og ambisjoner om omfattende systemendringer – er dermed blitt svekket, med de føringer dette har på fremtidig amerikansk politikk. Det skal imidlertid legges til at dette ikke medfører en nedprioritering av nye måter å benytte amerikanske landstridskrefter på som sådan. Tvert imot ser man at bl.a. nye doktriner for opprørbekjempelse er blitt innført og anvendt med en viss fremgang i både Irak og Afghanistan (Kronvall 2007). Og internasjonal tilstedeværelse av amerikansk militært personell benyttes i stor grad som preventiv metode for å motvirke oppkomsten av terrorisme, eksempelvis i Afrika.[10]

I det internasjonale politiske fagmiljøet har flere hevdet at prosessen frem til beslutningen om krigen mot Saddam Hussein i 2003 fremprovoserte organisert motmakt til USA. Delvis på grunn av USAs militære overlegenhet hevdes denne motmakten å ha tatt form av såkalt «soft balancing» – det vil si politisk-diplomatisk samordning mellom de andre hovedaktørene i internasjonal politikk med sikte på å vanskeliggjøre implementeringen av viktige sider ved amerikansk utenrikspolitikk (Pape 2005). Andre hevder på sin side at påstanden om «soft balancing» ikke holder, og at det man i hovedsak har vært vitne til er utslag av tradisjonelle situasjonsbetingede interessemotsetninger mellom stormaktene (Brooks & Wohlforth 2005). Uansett hvem som måtte ha de beste argumentene i fagdebatten om internasjonal maktpolitikk, kan man slå fast at Bush-administrasjonens opptreden – særlig i forbindelse med forløpet til Irakkrigen – har hatt betydelige negative effekter på USAs myke maktkapabiliteter.

Ut fra et amerikansk eksepsjonalistisk perspektiv har USAs utenrikspolitikk per definisjon et edelt motiv, der hensynet til det internasjonale kollektivets beste inngår som en naturlig del.[11] Å fjerne Saddam Hussein og innføre demokrati i Irak ble da også oppfattet av flertallet amerikanere å være helt i tråd med dette syn. En slik politikk vil således ut fra dette tenkesett ha

10 For en utførlig beskrivelse av den omfattende militære aktivitet som USA er involvert i rundt om i verden, vises det bl.a. til Robert Kaplans bok om temaet (Kaplan 2005).

11 Det er skrevet mye om amerikansk eksepsjonalisme. For en utdyping vises det bl.a. til arbeider av Robert Osgood (1953), Louis Halle (1960) og Tami Davis & Sean M. Lynn-Jones (1987).

en innebygd legitimitet. Man kan gjerne forsøke å oppnå støtte gjennom vedtak i FNs sikkerhetsråd, men dette er altså, sett med amerikanske øyne, ikke nødvendig for å gjøre politikken legitim. På dette punktet skiller amerikansk tenkemåte – ikke minst den Bush la for dagen – seg fundamentalt fra den dominerende tenkning hos flertallet av andre stater. Dette skillet ble tydelig i håndteringen av Irak-saken, og skulle komme til å svekke USAs maktposisjon betydelig.

Langt på vei opptrådte Bush-administrasjonen i denne saken på en slik måte at USA ble oppfattet som en imperiemakt som baserte seg på den holdning at det etablerte internasjonale regelverk for bruk av militærmakt gjaldt for alle andre, men ikke for USA selv. Konsekvensen av dette var at amerikansk maktbruk mistet sin legitimitet i brede kretser internasjonalt. Dette kunne i en viss grad latt seg rette opp om Irakkrigen hadde avdekket irakiske masseødeleggelsesvåpen og ved at Saddam Husseins regime relativt raskt hadde blitt erstattet av noe som bar i seg spiren til et stabilt fungerende demokrati. Når man ikke fant masseødeleggelsesvåpen og Irak snarere så ut til å bevege seg mot borgerkrig enn stabilitet, ble de negative maktpolitiske konsekvensene for USA betydelige. Landets anseelse sank, evnen til å sette den internasjonale dagorden ble svekket og man oppnådde faktisk å bli både mindre likt og mindre fryktet på en og samme tid. Ikke minst gjaldt dette i Midtøsten, der den viktigste maktpolitiske konsekvens var at Iran klart styrket sin posisjon på USAs bekostning. Tapet av mykmakt har åpenbart redusert Bush-administrasjonens evne til å vinne gehør for amerikanske synspunkter i internasjonale fora. Andre lands vilje til å lytte og la seg overtale er definitivt blitt mindre, og for svært mange av USAs allierte er de politiske omkostningene, på hjemmebane og internasjonalt, ved å motsette seg amerikanske ønskemål blitt langt mindre enn før.

Selv om utviklingen i Irak i den senere tid ser ut til å gå i riktig retning sett med amerikanske øyne, kan vi likevel slå fast at erfaringene fra Irakkrigen har vist militærmaktens begrensninger som middel til å avstedkomme politisk systemendring. Samtidig har denne saken også demonstrert hvilke maktpolitiske konsekvenser det har, selv for supermakten USA, å operere uten tilstrekkelig internasjonal legitimitet når det gjelder bruk av militærmakt. Med andre ord har Irak-saken artet seg som et betydelig tilbakeslag for ideen om unilateral preventiv krig. Mye tyder derfor på at dette handlingsalternativet i tiden fremover ikke vil utgjøre noe sentralt element i USAs globale strategi, men i stedet forvises til sin gamle rolle som unntaksopsjon ved håndteringen av svært spesielle situasjoner.

Erfaringene fra, og konsekvensene av, Irakkrigen har også allerede påvirket Bush-administrasjonens kurs. Selv om hovedargumentasjonen for Irak-politikken ligger fast, kan man se et større innslag av pragmatisme. De idealistiske og ambisiøse målsetningene om demokrati er således blitt

tonet noe ned til fordel for økt vekt stabilitet og sikkerhet.[12] Men fortsatt inntar administrasjonen en noe nølende holdning til direkte forhandlinger med Iraks nabostater Iran og Syria. En viss oppjustering av vekten på multilaterale institusjoner kan også registreres. Dette illustreres av det faktum at landets kontroversielle FN-ambassadør John Bolton er blitt erstattet av Zalmay Khalilzad, som opererer med en langt smidigere stil. Samtidig har det også skjedd en oppjustering av samarbeidet i NATO.

Men til tross for nedtoningen av den opprinnelige unilaterale grunnholdning har Bush-administrasjonen ikke maktet å snu den negative utviklingstrenden for amerikansk mykmaktbasert internasjonal innflytelse. Dette forhold vil derfor utgjøre en viktig del av rammebetingelsene for den administrasjon som overtar 20. januar 2009. Således må det forventes at anstrengelser med sikte på å gjenvinne denne delen av USAs tradisjonelle maktgrunnlag vil utgjøre en viktig del av Obamas eller McCains utenrikspolitiske strategi. Hvordan man skal klare en slik snuoperasjon, har allerede i lang tid vært et sentralt tema i amerikansk debatt, der bl.a. Richard Armitage, John Hamre og Joseph Nye har lansert begrepet «smart power» (Armitage & Nye 2007). Med dette mener de en politikk som vektlegger behovet for en utstrakt vekselvirkning mellom USAs ulike maktkapabiliteter. Likevel er det gjennom den tilnæringen som USA velger i håndteringen av viktige internasjonale spørsmål, og ikke minst gjennom forståelsen for at også amerikansk maktbruk må være folkerettslig fundert, at man kan gjenvinne landets moralske autoritet. Det er derfor grunn til å anta at dette maktpolitiske motiv vil legge føringer på fremtidig amerikansk opptreden, ikke minst gjelder dette i spørsmål som global oppvarming og internasjonal konflikthåndtering.

De negative erfaringene fra Irakkrigen har også svekket grunnlaget for en annen sentral del av Bush-administrasjonens tilnærming, nemlig muligheten av amerikansk initiert demokratisering av Midtøsten og de omfattende endringer av det internasjonale systemet dette ville medført. Gjentatte ganger har presidenten selv hevdet at alle mennesker innenfor alle kulturer og religioner ønsker seg frihet og demokrati. Dette er ifølge Bush ikke en amerikansk oppfinnelse, men Vår Herres gave til menneskeheten.[13] Det er ingen tvil om at denne «trosbekjennelsespolitikken» utgjorde en viktig del av utgangspunktet for Bush-administrasjonens prioritering av demokratibestrebelsene, og at de faktisk hadde store forhåpninger til at Irakkrigen ville

12 Dette har fremkommet gjennom mange av administrasjonens uttalelser om situasjonen i Irak. Det vises bl.a. til presidentens tale til nasjonen om lanseringen av den såkalte «surge»-strategien (Bush 2008a).

13 I flere taler har Bush således uttalt følgende: «I believe freedom is not America's gift to the world; I believe freedom is the almighty God's gift to each man and women in this world» (Bush 2004).

utløse en demokratiseringsprosess i hele regionen.[14] Irakkrigen har i det minste reist spørsmål ved demokratiets universelle appell og ikke minst ved premisset om at en slik systemendring kan drives frem av eksterne aktører. Mye tyder på at demokratispredning må komme innenfra, og at direkte amerikansk påtrykning snarere bremser enn påskynder en slik prosess i denne delen av verden. Det ser også ut til at Bush-administrasjonen har tatt dette til etterretning, og ikke lenger holder samme høye profil i argumentasjonen for bl.a. regimeendring i Iran som tidligere.

Alt dette tilsier at amerikansk utenrikspolitikk i tiden fremover vil bli preget av en mer kritisk holdning til egen rolle, og ikke minst et mer edruelig ambisjonsnivå med hensyn til hva man kan utrette på egen hånd. Uansett utfall av høstens presidentvalg vil demokratiseringsprosjekter av den typen som Bush-administrasjonen satte i gang i Irak, ikke lenger utgjøre noe sentralt punkt på dagsordenen. Kanskje vil man oppleve at USA i likhet med det som var tilfelle under den kalde krigen, vil operere ut fra et oppdemmingsperspektiv når det gjelder demokratisering. Det vil si at man heller vil beskytte det man har oppnådd, enn å forsøke nye fremstøt. Og i den grad man likevel vil velge det siste, så vil man søke å jobbe gjennom kollektive ordninger og andre aktører heller enn gjennom unilaterale tiltak. Amerikanske politikere har neppe unnlatt å registrere hvilken demokratibyggingseffekt som den parallelle utvidelsen av NATO og EU har hatt i Øst-Europa, i forhold til USAs ensidige fremstøt i Irak. Det er grunn til å tro at det er gjennom å ekspandere denne typen institusjoner og ved å la andre fronte demokratibestrebelsene at USA best kan fremme ønsket regimeendring i et land som Iran, selv om forutsetningene for slike politiske endringer er svakere der enn tilfelle har vært i Øst-Europa.

Omfattende endringer i amerikanernes syn på seg selv og sin rolle i verden dannet, som vist foran, en viktig forutsetning for Bush-politikken. Det kan her være verdt å minne om at Irakkrigen opprinnelig hadde bred politisk støtte på hjemmebane. Igjen kan man slå fast at de uinnfridde målsetningene og de store omkostningene som Irakkrigen har påført USA, har endret holdningen til krigen så vel ute i opinionen som i det politiske miljø i Washington. Med andre ord har man å gjøre med betydelig krigstretthet og et ønske om å avvikle det militære krigsengasjementet i Irak, i alle fall hvis dette forsetter å påføre USA tap av soldater og kolossale økonomiske omkostninger. Men samtidig preges holdningene til Irak-engasjementet av en viss ambivalens fordi amerikanske politikere og opinion alltid hater å tape kriger. Og en rask avvikling av engasjementet i Irak kan i egne (og andres) øyne fremstå som at USA har gått på et nederlag. Hvilke av disse

14 Uttrykket «trosbekjennelsespolitikk» er hentet fra Robert Jervis (2003).

kryssende strømningene som er sterkest, kan ha betydelig innflytelse på folks stemmegivning ved valget i november siden de to kandidatene litt forenklet kan hevdes å representere de to forskjellige hovedstrategiene for å håndtere Irak-spørsmålet.

De negative reaksjonene på Irakkrigen har imidlertid ikke ført til noen endring i synet på USAs sikkerhetspolitiske sårbarhet, betydningen av aktivt å påvirke den internasjonale utvikling eller bidratt til å svekke den generelle viljen til anvendelse av militærmakt. Terrorangrepene 11. september tok trolig for godt livet av myten om usårbarhet. Og det er ingenting i erfaringene fra Irakkrigen eller andre hendelser siden 2001 som har redusert amerikansk bevisstgjøring om hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer landet står overfor. Derfor har heller ikke Irak-saken på noen grunnleggende måte fjernet det innenrikspolitiske grunnlaget for en aktiv og engasjementsvillig amerikansk utenrikspolitikk. Men erfaringene i de siste årene har ført til større bevisstgjøring omkring når og på hvilken måte man skal engasjere seg. Man vil neppe oppleve at en kommende administrasjon vil få samme grad av blankofullmakt for bruk av militærmakt som den Kongressen gav president Bush i oktober 2002. Nasjonalforsamlingen vil trolig fylle sine kontrollfunksjoner med større kraft i tiden fremover enn tilfellet var i de første årene under Bush. Dette kan innebære en viss begrensning av presidentens handlingsrom når det gjelder bruk av militærmakt.

Lite tyder også på at man i tiden fremover vil ha å gjøre med et like sterkt idealisert selvbilde som tidligere. Terrorangrepene medførte at amerikanerne har fått et mer realistisk syn på seg selv og eksisterende internasjonale persepsjoner av USA. Selv om innflytelsen til Jacksonians har tapt seg en del, er det fortsatt nok av disse strømningene tilbake til å hindre en avgjørende pendelsvingning i Wilsoniansk retning. Så selv om ønsket om å være fryktet i hovedsak var en situasjonsbetinget stemningsreaksjon på hendelsene 11. september 2001, så har disse etterlatt seg en varig skepsis til hvor mye innflytelse man kan oppnå gjennom på ny å søke å bli likt. Mye kan derfor tyde på at eget selvbilde og synet på USAs rolle og opptreden internasjonalt har gjennomløpt en utviklingsprosess under Bush-perioden som trekker amerikansk utenrikspolitikk i realpolitisk retning.

Mer enn noe annet sørger trusselbildet for en betydelig grad av kontinuitet i amerikansk utenrikspolitikk. Lite har endret seg siden 11. september 2001 med hensyn til de utfordringer amerikansk sikkerhetspolitikk står overfor. Terrorisme, spredning av masseødeleggelsesvåpen og ikke minst risikoen for en kopling mellom terrororganisasjoner og aktører som kan forsyne disse med masseødeleggelsesvåpen, må forventes å forbli en hovedutfordring i overskuelig fremtid. Det er med andre ord lite som tyder på at den amerikanske sikkerhetspolitiske dagsorden vil skille seg mye fra den som har rådet grunnen under Bush. Dette betyr at det fortsatt vil ligge sterke

føringer i retning av å gi amerikansk utenrikspolitikk et offensivt og proaktivt preg. Og selv om grunnlaget for preventiv krig er blitt klart svekket gjennom erfaringene fra Irakkrigen, vil likevel et preventivt tenkesett antakelig være et vedvarende trekk ved amerikansk politikk. Trusselsituasjonen medfører at det eksisterer et strukturelt betinget grunnlag for en slik tilnærming. Derfor vil vi med stor sikkerhet se at så vel Obama som McCain vil operere ut fra et slikt konsept. Der de to vil skille lag, er i valg av virkemiddelstrategi.

Hos den sittende administrasjonen har man allerede sett en viss bevegelse med hensyn til terrorismeproblemets plass på dagsordenen, selv om forståelsen av utfordringen og tilnærmingen til håndteringen av den i hovedsak har ligget fast. I etterkant av terrorangrepene i 2001 formulerte Bush-administrasjonen det som best kan beskrives som en endimensjonal utenrikspolitikk, totalt dominert av kampen mot terrorisme. Den nasjonale sikkerhetsstrategien fra september 2002 var en slående illustrasjon av dette (NSS 2002). I 2006-utgaven av det samme strategidokumentet kunne man imidlertid registrere en viss justering, der terrorproblematikken ikke lenger i samme grad styrte eksempelvis administrasjonens analyser av stormaktsutviklingen og USAs forhold til Russland og Kina (NSS 2006). Tradisjonell stormaktstenkning var således på vei inn igjen allerede på dette tidspunkt. Denne trenden er senere blitt ytterligere synlig, eksemplifisert blant annet gjennom et tettere samarbeid mellom USA og India. Russlands bruk av militærmakt overfor Georgia i august 2008 vil trolig på en avgjørende måte forsterke denne trenden. Relativt sett vil således kampen mot terrorisme ikke forventes å bli like dominerende som tilfelle var tidlig i Bush-perioden.

En demokratisk valgseier i november vil ventelig medføre en endring i oppfatningen av terrortrusselens omfang, og ikke minst i den politikken USA skal anlegge for å møte den. Således er det fra folk som er assosiert med Obama, blitt reist kritikk mot å gjøre terrortrusselen til en eksistensiell trussel på linje med den USA var stilt overfor under den kalde krigen.[15] Gjennom en slik trusselvurdering øker man ifølge dette resonnementet terroristenes maktposisjon, samtidig som man svekker USAs egen stilling. Denne form for fryktbasert analyse reduserer også mulighetene for effektivt å benytte hele spektret av amerikanske maktkapabiliteter i bestrebelsene på å bekjempe terrorisme. En Obama-seier vil derfor bety en nedtoning av trusselens omfang og et endret syn på trusselens karakter. Obama vil med andre ord bevege USA bort fra Bush-administrasjonens militære fokus og nærme seg de rådende oppfatningene i Europa vedrørende håndteringen av terrorismeproblemet.

15 En sentral skikkelse i amerikansk utenrikspolitisk debatt og en person som har tilknytning til Obama-kampanjen, er Zbigniew Brzezinski. Han har ved flere anledninger sterkt kritisert Bush-administrasjonens tilnærming til kampen mot terrorisme fordi man har overvurdert trusselen (Brzezinski 2007).

Skulle John McCain vinne valget, vil mye av Bush-administrasjonens tankegods om terrorutfordringen fortsatt kunne dominere. Men ganske spesielt må hans administrasjon forventes å fortsette prosessen med å føre den amerikanske sikkerhetspolitiske prioriteringslisten tilbake på tradisjonelle spor, der stormaktspolitikken kommer til å stå mer sentralt. Det er verdt å merke seg at Robert Kagan, som er en av McCains mest betrodde utenrikspolitiske rådgivere, lenge har argumentert for at utviklingen vil gå i en slik retning. I sin siste bok hevder han at hovedproblemstillingen i internasjonal politikk i tiden fremover blir de tiltakende motsetningene mellom de vestlige demokratiene og det han betrakter som autokratiene Russland og Kina (Kagan 2008). Selv om Kagan primært er å anse som ekspansjonist og ikke som nykonservativ, argumenterer han like fullt for at den hovedkonflikt har ser for seg i internasjonal politikk, fortsatt vil inneholde en viktig ideologisk komponent. Så uansett valgutfall vil det bli endringer på prioriteringslisten, men kun en Obama-seier vil bety endret tilnærming til selve terrorismeproblematikken.

Robert Kagans og Randy Scheunemanns sentrale roller i den republikanske presidentkandidatens utenrikspolitiske rådgiverkrets illustrerer at fremtredende ekspansjonister fortsatt har betydelig innflytelse i debatten om amerikansk utenrikspolitikk. Andre, som Bill Kristol, er nå fast spaltist i *New York Times*, og deres felles tilholdsted – *The Weekly Standard* – utgjør fortsatt et kraftsenter i amerikansk ideologisk debatt, ikke minst om utenrikspolitikken. Det er i denne sammenheng viktig å minne om at McCain alltid har vært denne kretsens førstevalg som amerikansk president. De støttet opprinnelig ham og ikke Bush i valgkampen i 2000. Skulle McCain vinne høstens valg, kan denne retningen derfor beholde betydelig innflytelse på utformingen av amerikansk utenrikspolitikk, ikke minst gjelder dette de grunnkonsepter som en slik administrasjon vil arbeide ut fra.

Likevel er det ikke bare en Obama-seier 4. november som utgjør et problem for ekspansjonistenes fortsatte rolle. Som vi har sett i denne artikkelen, har flere av deres grunnteser om utformingen av amerikansk utenrikspolitikk fått et ublidt møte med virkelighetens verden. Og hovedtesten for deres politikk – Irak – har på en avgjørende måte svekket deres generelle gjennomslagskraft i debatten. Selv om pendelen i den amerikanske elitedebatten neppe kan forventes å svinge tilbake til det som var det tradisjonelle kraftsenter under og like etter den kalde krigen, vil innslaget av edruelighet, moderasjon og realisme bli langt større enn tilfelle har vært de senere årene. Dette gjelder også i det tilfelle republikanerne skulle beholde presidentmakten. Dette illustreres ved at McCain, i tillegg til de nevnte ekspansjonistene, også innhenter råd fra typiske realpolitikere som Lawrence Eagleburger og Henry Kissinger (Chollet & Goldgeier 2008b).

Revolusjonen som mistet sin kraft

Flere, som undertegnede, benyttet opprinnelig sterke ord som revolusjon når man beskrev de endringer som inntraff i amerikansk utenrikspolitikk i tiden etter 11. september 2001. Dette var nok mer et uttrykk for behovet for en slående metafor enn at man mente at det som hadde inntruffet falt inn under den vanlige forståelsen av begrepet revolusjon. Likevel er det ingen tvil om at Bush-administrasjonen gjennomførte en markant endring av amerikansk utenrikspolitikk etter terrorangrepene. Ganske spesielt dreide det seg om endring i tenkesett om makt, USAs maktpotensial og den måten som supermakten skulle opptre på for å nå sine utenrikspolitiske målsetninger.

Som vist ble dette forårsaket av at hendelsene 11. september 2001 utløste et endringspotensial som var blitt skapt av viktige forskyvninger i det internasjonale systemet. Terrorangrepet utløste også et skifte når det gjelder det amerikanske selvbildet, skapte en ny trusselsituasjon, et nytt amerikansk syn på egen sikkerhet og førte ikke minst til at ekspansjonistene for første gang festet grepet om utformingen av landets politikk overfor omverdenen. Nå, syv år etter, kan vi slå fast at flere av de viktige forutsetningene for den kurs Bush slo inn på, er blitt betydelig svekket. Dette har allerede medført justeringer i retning av større pragmatisme i den sittende administrasjonens politikk. Og de endrede forutsetningene indikerer at denne justeringen vil fortsette når en ny president tar over 20. januar 2009. Styrken og retningen i denne kursjusteringen vil imidlertid være avhengig av valgresultatet. For det kommende presidentvalget vil i en viss grad arte seg som en folkeavstemning over Bush-administrasjonens utenrikspolitiske tenkesett. McCain skiller seg nemlig ikke avgjørende fra Bush når det gjelder grunnleggende syn på makt og sikkerhet, mens Obamas kandidatur bygger på et markant forskjellig syn på hvordan man fremmer USAs internasjonale maktposisjon. Mens McCain fremstår som en Jacksonian med innslag av Hamiltonian, representerer Obama et blandingsprodukt av Wilsonian og Hamiltonian. Valget vil med andre ord kunne være avgjørende for hvor mye av «Bush-revolusjonens» tankegods som vil bli videreført.

En god del av grunnlaget for Bush-politikken har vært, og er, utsatt for forvitring. Likevel har vi også sett at en del av det strukturelle grunnlaget for den endringen som fant sted under Bush, fortsatt er intakt. Dette betyr at det eksisterer så pass sterke kontinuitetselementer at vi uansett valgresultat ikke kan forvente at amerikansk utenrikspolitikk i overskuelig fremtid vil vende tilbake til det vi kunne betrakte som en normaltilstand frem til 11. september 2001. Den sikkerhetspolitiske dagsorden er trolig varig endret, og den tradisjonelle, defensivt orienterte sikkerhetspolitiske hovedtilnærmingen er foreldet. Selv en Obama-administrasjon vil derfor starte ut fra

et proaktivt tenkesett der preventive tiltak vil være sentrale. Men disse vil bli søkt gjennomført på en langt mer indirekte og institusjonsbasert måte enn hos Bush.

I sum kan vi derfor slå fast at svaret på vårt åpningsspørsmål blir et både og. Mye av Bush-politikken har vist seg å være en situasjonsbetinget kursendring, mens viktige sider ved endringene er av varig karakter og vil ha langvarig innflytelse på utformingen av amerikansk utenrikspolitikk.

Litteratur

Armitage, Richard L. & Joseph S. Nye Jr.(2007) «CSIS Commission on Smart Power. A smarter, more secure America». Washington, D.C.: Center for Strategic and International Security (www.csis.org/component/option,com_csis_pubs/task,view/id,4156/type,1/).

Brooks, Stephen G. & William C. Wohlforth (2005) «Hard Times for Soft Balancing». *International Security* 30(1): 72–108.

Brzezinski, Zbigniew (2007) «Terrorized by War on Terror». *The Washington Post* 25.3.

Bush, George W. (2001) *Address to Joint Session of Congress and the American People*. Washington, D.C. 20.9.(www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html).

Bush, George W. (2002) *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point*. United States Military Academy, West Point, 1.6. (www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html).

Bush, George W. (2004) *President Bush: Information Sharing, Patriot Act Vital to Homeland Security*. Buffalo, NY: 20.4. (www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040420-2.html).

Bush, George W. (2005) *President Sworn In To Second Term*. Washington, D.C.: The White House 20.1. (www.whitehouse.gov/news/releases/2005/01/20050120-1.html).

Bush, George W. (2008a) *The President's Address to the Nation*. Washington, D.C: The White House (www.whitehouse.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html).

Bush, George W. (2008b): *President Bush Addresses Members of The Knesset*. Jerusalem: The Knesset 15.5. (www.whitehouse.gov/news/releases/2008/05/20080515-1.html).

Chollet, Derek & James Goldgeier (2008a) *America Between The Wars. From 11/9 to 9/11. The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror*. NY: Public Affairs.

Chollet, Derek & James Goldgeier (2008b) «McCain's Choice». *The National Interest* 96, July/August.

Daalder, Ivo & James Lindsay (2003) *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Davis, Tami R. & Sean M. Lynn-Jones (1987) «City Upon A Hill», *Foreign Policy*, Spring.

Dueck, Colin (2006) *Reluctant Crusaders. Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Engelberg, Stephen (1995) «The World; Bosnia Highlights a Republican Split». *The New York Times* 10.12.

Evans-Pritchard, Ambrose (2001) «US Asks NATO for Help in 'Draining the Swamp'

of International Terrorism». *The Daily Telegraph* 27.9. (www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1357781/US-asks-Nato-for-help-in-'draining-the-swamp'-of-global-terrorism.html).

Fergusson, Niall (2004) *Colossus. The Price of America's Empire*. NY: Penguin Press.

Fukuyama, Francis (2004) «The Neoconservative Moment». *The National Interest* 76: 57–68.

Fukuyama, Francis (2006) *America At The Crossroads. Democracy, Power, and The Neoconservative Legacy*. New Haven, CT, og London: Yale University Press.

Gaddis, John Lewis (1982) *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*. NY: Oxford University Press.

Garamone, Jim (2007) «Gates Calls for 92000 More Soldiers, Marines». *American Forces Press Service* 11.1. (www.globalsecurity.org/military/library/news/2007/01/mil-070111-afps06.htm).

Gellman, Barton (1992) «Keeping the U.S. First; Pentagon Would Preclude a Rival Superpower». *The Washington Post* 11.3.

Halle, Louis J. (1960) *American Foreign Policy. Theory and Reality*. London: George Allen & Unwin.

Jervis, Robert (2003) «Understanding the Bush Doctrine». *Political Science Quarterly*, 118(3): 365–388.

Kagan, Robert & William Kristol (2000) «A Look At...America's Role». *The Washington Post* 19.03.

Kagan, Robert (2008) *The Return of History and the End of Dreams*. NY: Alfred A. Knopf.

Kristol, William & Robert Kagan (1996) «Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy». *Foreign Affairs* 75(4): 18–32.

Kaplan, Robert D. (2005) *Imperial Grunts. The American Military on the Ground*. NY: Random House.

Kronvall, Olof (2007) «Finally Eating Soup with a Knife? A Historical Perspective on the US Army's 2006 Counterinsurgency Doctrine». Oslo: *Oslo Files on Defence and Security* 05.

Krauthammer, Charles (1991) «The Unipolar Moment». *Foreign Affairs* 70(1): 23–33.

Krauthammer, Charles (2002) «The Unipolar Moment Revisited». *The National Interest* 70: 5–17.

Krauthammer, Charles (2003) «Holiday from History». *The Washington Post* 14.2.

Krauthammer, Charles (2004a) «Democratic Realism: An American Foreign Policy for A Unipolar World». *The 2004 Irving Kristol Lecture*. Washington, D.C.: The American Enterprise Institute.

Krauthammer, Charles (2004b) «In Defense of Democratic Realism». *The National Interest* 77: 15–25.

McClellan, Scott (2008) *What Happened. Inside the Bush White House and Washington's culture of Deception*. NY: PublicAffairs.

Mead, Walter Russell (2001) *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*. NY: Alfred A.Knopf.

Melby, Svein (1995) *Amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: TANO.

Melby, Svein (2002) *Hegemonens hamskifte. Bush, 11. september og amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: NUPI Rapport 270.

Melby, Svein (2004) *Bush-revolusjonen*. Oslo: Aschehoug.

Osgood, Robert E. (1953) *Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Pape, Robert A. (2005) «Soft Balancing against the United States». *International Security*, 30(1): 7–45.

The National Security Strategy of the United States of America (NSS 2002) Washington, D.C.: The White House, 17.9.

The National Security Strategy of the United States of America (NSS 2006) Washington, D.C.: The White House, 16.3.

Tyler, Patrick E. (1992) «U.S. Strategy Plan Calls For Insuring No Rivals Develop». *The New York Times* 08.3.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 287-318 | ISSN 0020 - 577X

Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

Efter Bush: Stadig multilateralisme, *American Style*?

VIBEKE SCHOU TJALVE
Dansk Institut for Militære Studier (DIMS)

Under Bush-administrationen har multilateralismen stået lavt i kurs i amerikansk udenrigspolitik. Mange europæere synes at tro dette vil ændres efter høstens valg. Dette er trolig rigtig, men ændringen vil ha en anden karakter end det europæere gerne tror. I denne artiklen skitseres først nogle vanlige europæiske illusioner om amerikansk politik. Dernæst præsenteres grundtrækkene ved den amerikanske tilgang til det internationale, og hvorledes de to præsidentkandidater aktualiserer de historiske tendenser. I den sidste del af artiklen kontrasteres amerikansk ny-suverænitet med europæisk post-suverænitet og konklusionen antyder de dilemmaer som møder dem begge.

> Americans prefer to act with the sanction and support of other countries if they can. But they are strong enough to act alone if they must (...) Maybe it won't be quite the principled multilateralism that Europeans and Kofi Annan prefer. In an age of American hegemony, it will be multilateralism, American Style.
>
> (Kagan 2002)

Det er kendt stof at Bush-administrationen ved sin tiltrædelse i 2000 havde afviklingen af internationale bindinger højt på dagsordenen: Nu skulle Gulliver sættes fri fra alle snærende bånd og verdens eneste tilbageværende supermagt igen have fuldt manøvre-rum.[1] Afvisningen af Kyoto-aftalen, af Den Internationale Straffedomstol, ABM-traktaten og af FN's krav på det årlige medlemskontingent blev af mange set som frisættelsens indledende øvelser; beslutningen om at gå i krig i Irak uden et FN-mandat som dens

1 Det var den neokonservative kommentator Charles Krauthammer, der ved modtagelsen af tænketanken *American Enterprise Institutes* årlige Irving Kristol-Award, 2004, for alvor lancerede ideen om Gullivers frisættelse. Se hele talen på http://www.aei.org/publications/pubID.19912,filter.all/pub_detail.asp. Allerede i 2003 talte Josef Joffe dog om USA som en hyper-Gulliver: «There has never been a Gulliver as Gulliveresque as 21st century America...this giant, this Über-gulliver is different from all its predecessors» (Joffe 2003).

endelige kulmination. Knap otte år senere står vi igen foran et amerikansk præsidentskifte og i de fleste europæiske hovedstæder tales der med stor forventning om lysere tider for multilateralismen. Endelig, sukker Europa, synes Gulliver på vej tilbage.[2] Tilbage til os. Og tilbage til institutionerne.

Det er muligvis en forhastet konklusion. «Tilbage til multilateralisme» betyder langtfra tilbage til Europa – og ikke nødvendigvis tilbage til de internationale institutioner. Uanset vinderens navn den 4. november vil den næste amerikanske administration uden tvivl lytte mere. Men de nye bekendelser til partnerskab skal næppe læses som et fuldstændigt opgør med det, nogen har kaldt «den nye amerikanske suverænisme» (Ruggie 2005: 325). Der er ikke så meget tale om, at Gulliver savner sine bånd – snarere savner Gulliver støtte og legitimitet. Modsat de seneste års toneangivende amerikanske attitude har begge de to resterende kandidater forståelse for magtens indbyggede kontraproduktivitet: At magt avler modmagt, arrogance distance. Det skyldes at den republikanske John McCain lejlighedsvis og den demokratiske Barack Obama konsistent kombinerer (om ikke ligefrem erstatter) neokonservatismens selvsikkerhed med realismens tvivl – at det relative i moralens og politikkens væsen bemærkes, og træk som ydmyghed, lydhørhed, og selvkritik derfor hyldes som udenrigspolitiske dyder snarere end svagheder. Dette til trods, indikerer intet hos kandidaterne dog et ønske om på ny at tøjle Gulliver i den forstand Europa drømmer om: Også efter Bush synes det amerikanske diplomatis menukort at byde på «allierede à la carte» (Noe Oest 2008: 54–58).

Det gør det, fordi begge de to kandidater fortsat taler det sprog, nogen har kaldt «den nye suverænisme»: Et sprog der ser den stærke stat som sikkerhedsgarant i risikosamfundet og som derfor taler fritstillingens og fleksibilitetens sag (Hoffmann 2005, Ruggie 2005). Europa derimod, tænker og taler i stigende grad «post-suverænt»: Et sprog der udlægger det nationale som problemet og som derfor gør termer som «indbinding», «regler» og «principper» til plus-ord (Smith 2004). Begge tilgange kan tale om samarbejde. Men for det suveræne perspektiv bliver løse alliancer og partnerskaber attraktivt. For det post-suveræne, er stærke, bindende og ofte begrænsende institutioner ideelt. Gabet mellem de to tilgange skulle være indlysende, men synes ikke tilstrækkeligt erkendt i hverken den amerikanske eller europæiske debat. Set med europæiske øjne kræver større bevidsthed om de transatlantiske afstande derfor et opgør med i hvert fald tre illusioner.

---

2 Gennem hele artiklen refererer jeg under et til «Europa» og det «europæiske». Det er helt indlysende en grov forenkling, der både udfordres af traditionelle skillelinier mellem angelsaksiske og kontinentale perspektiver og nye skillelinier mellem vest og øst. Af pladshensyn må denne forenkling til, men reelt bør henvisningen til «Europa» i artiklens sammenhæng læses som en henvisning til en særlig tankegang, der først og fremmest artikuleres i hjertet af det «gamle»EU: Frankrig og Tyskland.

For det første er det nødvendigt at gøre op med det man kunne kalde «parentes-logikken»: Forestillingen om, at den siddende Bush-administration udgør en radikal afvigelse fra det vi gennem hele det tyvende århundrede har kendt som amerikansk internationalisme. Når bestselleren *America Unbound* taler om «the Bush Revolution» i amerikansk sikkerhedspolitik, er det på sin vis korrekt – Bush-administrationen *har* i helt unik grad «løsnet» båndene på amerikansk sikkerhedspolitik. I den forstand udgør de sidste otte år utvivlsomt et ganske betydeligt skred i amerikansk sikkerhedspolitisk praksis (Daalder & Lindsay 2003). Alligevel giver begrebet revolution forkerte associationer. Snarere end at bryde med den amerikanske tradition har Bush-tiden accentueret dens «exceptionalistiske» eller «suverænistiske» tendenser (Fukuyama 2006, Kagan 2006). Kun hvis man forstår de tendenser, kan man påvirke dem.

Dernæst er det afgørende at forlade «komplementær-logikken»: Forestillingen om, at Europa og USA vil det samme, blot med forskellige, men gensidigt supplerende midler. Når europæiske politikere hævder, som eksempelvis Danmarks udenrigsminister Per Stig Møller gjorde det i en kronik sidste efterår, at man på en og samme tid kan styrke både FN og WTO, NATO og EU, så overser de, at institutioner ofte taler meget forskellige symbolsprog, med meget forskellige eller ligefrem modsatte signaler til følge (Møller 2007). Nogle taler indbindingens, legitimitetens og tiltrækningens bløde sprog. Andre suverænitetens, fritstillingens og dominansens «hårde». Af samme årsag er den europæiske og den amerikanske linie ikke helt så komplementære som komplementær-logikken bilder sig ind. Nok vil alle vestlige lande en fredelig og demokratisk global orden. Men en orden der består af hvad? Globale, liberale styringsinstitutioner eller suveræne, liberale stater? Her kan betydningen af det europæiske unionsprojekt dårligt overdrives (Kissinger 2008). Ikke fordi EU udgør en alternativ magt*pol* til USA. Snarere fordi det repræsenterer en alternativ magt*form*. Europa ønsker at indbinde det nationale, at overskride traditionelle magtmidler, og i stedet at styre gennem «*norm diffusion*» eller med et mere reflektivistisk begreb «diskursiv forførelse» (Manners 2002). USA gør ikke (Keohane 2003).

I direkte forlængelse heraf må Europa gøre op med det man kunne kalde «en(s)heds-logikken»: Forestillingen om, at USA og Europa i «risikosamfundet» tvinges tættere sammen (om risikosamfundet se Rasmussen 2007). At det nye sikkerhedsmiljø overskrider gængse grænser og at Europas og USA sikkerhed dermed er blevet yderligere interdependente betyder langtfra, at det nye sikkerhedsmiljø per automatik dikterer samme sikkerhedspolitiske reaktion. Ovenpå 11. september var vi, som centrale europæiske ledere spontant udtrykte det, «alle amerikanere» (Chirac 2002).[3] Alligevel indikerer de

3 At USA og Europa ved årtusindeskiftet stod hinanden usædvanligt nært, var allerede inden 11. september den gængse konklusion. Således skrev Lawrence S. Kaplan i sin bog om NATOs

seneste syv år en næsten omvendt tendens. Hvorfor? Fordi forestillingen om «risici» snarere end «trusler» hiver den postsuveræne og den suveræne logik yderligere fra hinanden. Set med amerikanske øjne gør risikosamfundets uforudsigelighed og kompleksitet national frihed nødvendig idet afværgelse af risici forudsætter frihed til at «respond to threats before they become imminent» (Bush citeret fra Dershowitz 2006: 5). Anderledes forholder det sig med Europa, der snarere betragter risikodiskursen som en fristelse for statens magtimpulser: En legeplads for den evige undtagelsestilstand, og dermed som en tilstand der kræver mindre, ikke mere statslig albueplads.

Skal disse tre forestillinger overkommes, er det ikke nok at skitsere hvilket sprog USA må forventes at tale de kommende år. Man må også forstå *hvorfor*. Denne artikel udgør derfor både en «parlør» til multilateralisme på amerikansk og en historisk kontekstualisering af den amerikanske multilateralismes særlige vokabular og accenter. Artiklen falder i fire dele. *Første del* skitserer fire grundtræk ved den amerikanske tilgang til det internationale og diskuterer hvordan disse træk er kommet til udtryk det seneste årti. *Anden del* forholder sig til de to præsidentkandidaters aktualisering af historiske tendenser i deres syn på international orden, sikkerhed og samarbejde. *Tredje del* skitserer kort et postsuverænt Europas muligheder for at «tale til» og måske påvirke den næste amerikanske administration. Endelig samler *fjerde del* op og potentiale såvel som paradokser i den postsuveræne indbindingspolitik diskuteres. I skismaet mellem foregribelse af risici på den ene side og tæmning af katastrofelogikkens fristelser på den anden, gemmer der sig spørgsmål som intet amerikansk præsidentvalg besvarer for os.

Multilateralisme, American Style

Lange linier

Når mange europæere taler om det seneste årti som et fuldstændigt brud i amerikansk sikkerhedspolitik, er det fordi de husker det tyvende århundrede som både USA's og institutionernes århundrede. Det er fordi, de husker, at hele det netværk af internationale institutioner, normer og love der siden midten af det tyvende århundrede har taget form, i meget vid udstrækning er produktet af amerikanske kræfter. Amerikanske lovgivere, jurister, politikere og præsidenter har ganske enkelt været toneangivende i opbygningen af den indbindingspolitik og styringsfilosofi, vi i dag kalder «global governance»

første 50 år at «In this environment there is little incentive for any NATO members to abandon the alliance or to separate Europe from America» (Kaplan 1999: 219).

(Luck 1999: 5–6). Derfor forundres Europa over, at en tilsyneladende ny type amerikanske «suverænister» «now propose to defend America against the world of global governance they themselves helped to create» (Ruggie 2005: 325). Som sådan er forundringen forståelig. Alligevel vidner den også om en hel del som Europa tilsyneladende har glemt.

Den amerikanske tilgang til verden har nemlig altid været skizofren. På den ene side vil man gerne præge verden. På den anden vil man undgå at præges af den selv. «Global governance» er både USA's største idé og dybeste frygt. John Gerard Ruggie argumenterer ligefrem for, at der findes to modsatrettede trends i amerikansk udenrigspolitik: Hvad han med en efterhånden slidt frase betegner «exceptionalism» (ideen om at USA har en unik rolle at spille i opbygningen af global retsorden) og «excemptionalism» (ideen om at USA bør undtages globale retsnormer) (jf. Lindsay & Daalder 2003). Eller som han udtrykker det:

> The first form of American exceptionalism – pursuing an international order that resonated with values the American people saw as their own – became the basis for a global transformational agenda whose effects are unfolding still. Yet from the outset the United States sought to insulate itself from the domestic blowback of certain of these developments. This too has been justified on the grounds of American exceptionalism: a perceived need to safeguard the special features and protections of the US constitution from external interference (Ruggie 2005: 304–05)

Denne meget overordnede måde at opdele den amerikanske tilgang til internationalt samarbejde på er yderst rammende og rummer to vigtige pointer. Først og fremmest erstatter exceptionalisme/excemptionalisme sondringen den stadigt mere utidssvarende opdeling mellem isolationister og internationalister. USA har aldrig været «isolationistisk» i betydningen aldeles ligeglad med sin omverden – tværtimod er den amerikanske nationale identitet grundlæggende «ekstrovert» og «missionerende». Når præsident Washington i sin berømte *Farewell Address* talte om at holde den nyfødte republik fri fra «entangling alliances», var det således ikke isolationisme; snarere var det en påmindelse om, at USA kun kunne fuldføre sin rolle som verdens gode eksempel og demokratiserende kraft ved at bevare sin uskyld (Washington 1796). Og når præsident Monroe godt tyve år senere formulerede sin berømte doktrin om omverdenens ikke-adgang til den vestlige hemisfære, var det sandelig heller ikke isolationisme: Det var et argument om, at det amerikanske kontinent var skæbnebestemt til at blive koloniseret af den unge nation – et præmis for amerikansk ekspansion (Stephanson 1995). Siden da er den amerikanske aktivisme blevet mere komfortabel både med europæisk «entanglement» og med aktivt intervenerende snarere end passivt «eksemplificerende» missionering (Brands 1998, McDougall

1998). Men grundlinien er sådan set den samme hele vejen igennem: Fra de første puritaneres idé om New England som «a City upon a Hill», til den siddende administrations retorik om USA som frihedens og demokratiets forpost, er tanken den, at Amerikas Forenede Stater overhovedet eksisterer, fordi de har en rolle at spille for alle tider og steder i menneskets historie (Bercovitch 1995, Lieven 2004, Tjalve 2003). Amerikansk sikkerhedsdebat er med andre ord ikke opdelt i isolationister og internationalister: Den er opdelt i to *typer* af internationalisme. Begge er for samarbejde. Blot vil det Ruggie kalder «exceptionalisterne» indbindes i stærke normstrukturer, mens hans «excemptionalister» frit og flexibelt vil vælge og vrage strategiske partnere. Dermed har Ruggies nye opdeling en anden implicit pointe: At der ikke findes amerikanske *unilateralister* – kun modstandere af faste og forpligtende allianceforhold.

Når det så er sagt, er den bedste måde at forstå aktuel amerikansk sikkerhedspolitik måske *ikke* at tænke i dikotomier overhovedet. Få i det amerikanske policy-miljø lader sig entydigt placere i skarpe dualismer. Og ingen af de to aktuelle præsidentkandidater kan meningsfuldt kategoriseres således. Snarere er det gavnligt at kigge på de underliggende – og snævert forbundne – byggesten som amerikanske politikker og præsidenter har udlagt og kombineret og som også den aktuelle valgkamps kandidater sammensætter og fortolker. Fire «klodser» kan her fremhæves.

Missionen

«America is about tomorrow» sagde Bill Clinton og var dermed et ekko af 1600-tallets puritanske grundlæggeres idé om Den Nye Verden som en «City upon a Hill» – et land med en mission. USA forstår sig selv som proces, som udvikling – som et projekt mere end blot et stykke territorium. USA ikke bare deltager i modernisering, demokratisering og globalisering. USA *er* alle disse ting (Bercovitch 1976, Tjalve 2003). Derfor har der aldrig været en *europæisk* form for konservatisme i USA – aldrig været en dyrkelse af status quo (Morgenthau 1960: 297).[4] Derfor må enhver amerikansk administration være i stand til at formulere en (sikkerheds)politik, der handler om aktiv forbedring, oplysning og udvikling – hvad Stanley Hoffman har formuleret som en særligt amerikansk «can-do-ism»-diskurs (Hoffman 2005: 240). Og derfor er amerikanske præsidenter, selv når de er *for* institutionerne, skeptiske overfor den meget vidtstrakte dialog eller de alt for omfattende regelstrukturer. Modsat Europas «proceskultur» skal diplomatiske «resultater» på amerikansk helst kunne måles og vejes.

4 Som Morgenthau skriver i passagen, har den amerikanske konservatisme – modsat den europæiske – altid været «conservative in philosophy and method, revolutionary in purpose» (*ibid.*).

Moralismen
USA er en nation grundlagt på individualistiske og antibureaukratiske strømninger. Protestantismens had til den centralistiske og hierarkiske katolske kirke. Og liberalismens had til den stærke stat. Det demokrati, amerikanerne hylder, er ikke Europas legalistiske, vidtrækkende og forgrenede retsstat eller institutionsvælde (Porsdam 1995). Det er demokrati forstået som frihed *fra* staten og institutionerne. Den globale orden, USA vil bygge, er derfor heller ikke institutionernes orden (Ralph 2003). Det er en langt mere uformel, normdrevet – og oftest *amerikansk* drevet – orden. Hvor Europa forstår moral som historisk og kulturelt betinget og derfor insisterer på retfærdighed i betydningen «gældende positiv ret», opererer USA ofte med et *metafysisk* begreb om orden – med en tro på absolut og universel moralsk «retfærdighed» (*ibid.*, Tjalve 2004). Derfor er amerikanske præsidenter mindre principielle i deres omgang med institutioner, men mere kategoriske i deres tro på den ideologiske side af det vestlige «projekt udvidelse». Vesten har, set med amerikanske briller, ganske enkelt moralsk «ret» – og derfor kan Vesten også hæve sig over international, positiv ret.

Instrumentalismen
USA er ikke et nostalgisk land. Når man søger forandring frem for tradition, så har man et grundlæggende nøgternt forhold til både territorium, historie og ritualer. Historie er på amerikansk noget, der handler om fremtiden – det, der ligger bagude, er højst interessant som pejlemærker for det, der skal komme. Derfor er Vesten på amerikansk en idé, der kan flytte sig og ekspanderes – ikke et fastlåst territorium. Derfor kan amerikanere uden videre tænke sig et NATO, der er globalt. Og derfor kan amerikanske præsidenter foreslå fleksible alliancer frem for principbunden eller nostalgisk «loyalitet» med fortidens fæller. Igen handler det om, at USA har lettest ved at få øje på det, der kan måles og vejes. Noget så ukonkret som fælles normer, fælles historie eller fælles ritualer falder udenfor – og den «magt», som disse uformelle strukturer måtte have, betyder derfor mindre for USA end for Europa.

Pragmatismen
USA's største filosofiske opfindelse er som bekendt pragmatismen (Boorstein 1958). På amerikansk lyder spørgsmålet ikke: «Er det ultimativt godt eller sandt?» men snarere: «Virker det?» Amerikanere interesserer sig for resultater og kun for principper, hvis de *giver* resultater. Derfor er amerikanere langt mere krævende i deres evaluering af internationale institutioners værdi. Derfor interesserer de sig mere for output end proces – processers værdi er vanskelig at måle eller veje. Og derfor kan ingen amerikansk præsident på lang sigt sælge engagement i internationalt samarbejde uden

meget eksplicit og håndfast at kunne besvare spørgsmålet: «What's in it for us?» Man kan sige, at amerikansk politisk kultur er gearet til at tænke i problemløsning. At indse, at politiske udfordringer kan have en karakter, der gør det vanskeligt at isolere «et problem» eller at opstille «en løsning» er meget vanskeligt på de præmisser.

I denne korte fremstilling er amerikansk politiks «byggesten» naturligvis næsten absurd forsimplet. Ingen af de fire komponenter er så firkantede, som de her tager sig ud og alle kan nuanceres og artikuleres til fordel for uhyre forskellige politikker. Det betyder kort fortalt at den amerikanske politiske tradition – som alle andre – er fuld af indre kampe og modsætningsforhold. Mest udpræget synes der at være et evigt spændingsforhold mellem det pragmatiske og det moralistiske: Hvor det stærkt moralistiske betyder en meget stiv og principdrevet tilgang til valg af samarbejdspartnere og politikker, kan det pragmatiske aktiveres til fordel for en langt mere fleksibel linje. I de seneste års amerikanske sikkerhedsdebat er netop denne modsætning blevet stadig mere udpræget. Den neokonservative bølge har sat ideologien øverst med skarpe skel mellem «os» og «dem». Samtidig har den hævdet troskab over for pragmatismen ved at argumentere for en fleksibel tilgang til midler (herunder beslutningstagning uden om de internationale institutioners regelsæt). I direkte opposition hertil har amerikanske stemmer, der bedst kan betegnes som «realistiske», argumenteret for, at det ideologiske og det fleksible ikke lader sig kombinere: At det stærkt ideologiske fører til absolutisme og dermed afskærer USA fra netop de påvirkningsveje, som sand pragmatisme tilsiger.

1990–2008: Guliver sættes fri

Det skulle ikke være vanskeligt at se, hvor den siddende amerikanske administration placerer sig i denne diskussion. Kagans indledende citat – «In an age of American hegemony, it will be multilateralism, American style» – slog i 2002 tonen an og ekkoet fra mange af de ovenstående byggesten skulle være indlysende. Med et USA der ikke blot var en supermagt, men måske ligefrem en «hypermagt», fik en særligt «suverænistisk» variant af alle fire byggesten uhørt momentum.[5]

Hvad den nye «multilateralisme, American style» mere præcist betyder, forstås imidlertid bedst ved at se på de seneste to årtiers republikanske «overtagelse» af den aktivistiske idealisme. Som de færreste efterhånden kan være i tvivl om, bød 1990'erne således på en gevaldig omrokering i den

5 Således udtalte den franske udenrigsminister Hubert Vêdrine, i 1999, at «The United States today predominates on the economic, monetary and technological level, and in the cultural arena…In terms of power and influence, it is not comparable to anything known in history».

amerikanske konservatismes bagland og på nye alliancer mellem republikanske og demokratiske strømninger i relation til sikkerhedspolitikken (Micklethwait & Wooldridge 2004). Store dele af USA's konservative – herunder særligt de neokonservative kredse – ønskede et opgør med den republikanske arv, der traditionelt har formuleret sikkerhedspolitikken passivt og dermed foræret det demokratiske parti rollen som ideologiens forkæmper og handlingens arnested. I en stærkt kanoniseret *Foreign Affairs*-artikel af Robert Kagan og William Kristol – «Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy» – fik den nye republikanske aktivisme hurtigt et navn: «Benevolent Hegemony» eller «Godartet Hegemoni» (Kagan & Kristol 1996): En doktrin der i egen selvforståelse skulle omsætte amerikansk overmagt til gavn både for USA og for verden.[6] Den doktrin er i vid udstrækning blevet synonym med Bush-administrationens politik og dens tre led opsummerer meget godt de sidste otte års politiske ambitioner:

- At skabe et sikkerhedspolitisk narrativ, der kan samle amerikansk national identitet
- At bygge det narrativ op omkring forbindelsen mellem sikkerhed og demokrati
- At styrke amerikansk suverænitet og dermed manøvrerum i et miljø, der opleves som stadig mere usikkert og uforudsigeligt

Lad os tage dem fra en ende af. *Det første led* handler om at omsætte byggestenen «America is about tomorrow» til sikkerhedspolitisk strategi – om at genskabe fortællingen om et Amerika på vej. Skønt ofte overset var en af neokonservatismens tidligste og vigtigste pointer, at USA som politisk og kulturelt fællesskab lider under fraværet af en samlende fortælling om *missionen*: Hvis USA som nation forstår sig selv som udvikling, fremdrift og forandring, bemærkede neokonservative kommentatorer med bekymring, så må den selvforståelse også understøttes af et projekt (Kristol 1995: 92–105). Undfanget i årene efter murens fald, og dermed i en epoke uden en velartikuleret ny amerikansk modstander, blev «godartet hegemoni» tænkt som et sådant projekt: Som et narrativ om USA's rolle i verden, der ikke blot skulle imødegå nye sikkerhedstrusler, men i lige så høj grad få sikkerhedspolitikken til at fungere som generator for national sammenhængskraft og civil patriotisme (Kristol & Kagan 1996).[7] I en forholdsvis simpel men ikke desto

6 For et overblik over begrebet Benevolent Hegemony's udvikling og rolle i den neokonservative bevægelse, se Dorrien (2004).

7 Kagan og Kristol skriver således: «Deprived of the support of an elevated patriotism, bereft of the ability to appeal to national honor, conservatives will ultimately fail in their effort to govern America. And Americans will fail in their responsibility to lead the world» (Kagan & Kristol 1996).

mindre meget præcis analyse forklarer Francis Fukuyama således at suverænisternes oprindelige dagsorden faktisk var inden- snarere end udenrigspolitisk: At få nationen til at «get its mind off issues like the stock market boom and Monica Lewinsky».[8] Pointen kan forekomme både banal og primitiv, men dækker over en på mange måder sofistikeret konservativ samtidsanalyse, der uden tvivl udgør en stor del af «suverænismens» intellektuelle appel i USA: Frygten for at et sekulært, kapitalistisk samfund skal tømmes for indhold og ende i ren nihilisme (Kristol 1995: 101). Denne pointe og den tilsvarende anbefaling af et nyt – idealistisk og globalt – amerikansk projekt udgør kernen i både neokonservatismens og Bush-administrationens mest intelligente del og retter en uafviselig udfordring mod dem, der plæderer for et postsuverænt alternativ til den nationale interessepolitik (Williams 2004, Tjalve 2008).

Når *det andet led* i den nye frisættelsespolitik har italesat en stærk forbindelseslinje mellem sikkerhed og demokrati, er det imidlertid langt fra kun af strategiske grunde. Der kan ikke herske tvivl om at Bush-administrationen og størstedelen af dets republikanske (og delvist også demokratiske) bagland oprigtigt tror på en sammenhæng mellem demokratiudbredelse og terrorforebyggelse. Det er netop på grund af denne oprigtighed, at anvendelsen af militære midler – også uden international sanktion – forekommer dem så uproblematisk: USA vil det gode, så hvorfor skulle ubunden amerikansk magt være et problem? Det er ikke problematisk at være en Behemoth, når blot man er en Behemoth med samvittighed. En særligt rendyrket variant af den amerikanske tradition for en metafysisk, absolutistisk og stærkt ideologisk tilgang til international orden og retfærdighed stikker her sit ansigt frem.

Dermed er vi også fremme ved *det sidste og tredje led* i det «godartede hegemoni»: At øge amerikansk suverænitet og manøvrerum i en verden der forstås som usikker og uforudsigelig. Internt i form af øget beslutningskompetence til den udøvende magt (Vatis 2005: 156, Ignatieff 2004). Og eksternt i form af frisættelse fra internationale regler, normer og institutioner. Hvis der var én pointe som Kristol og Kagans «godartede hegemoni» allerede i 1990'erne fremførte, så var det at uforudsigelighed kræver suverænitet – frihed til hurtig og om nødvendigt præventiv militær handling. Det argument fandt sit endelige rygstød med 11. september: Terrorangrebene gav et markant skub til opfattelsen af det 21. århundredes sikkerhedsmiljø som

8 Fukuyama skriver videre, at «The Kristol--Kagan agenda was driven by a belief that ... national greatness inevitably manifests itself through foreign policy, since foreign policy is always a matter of life and death ... Thus they designed a foreign policy around a very abstract view of domestic politics» (Fukuyama 2006: 43).

præget af multiple og uforudsigelige risici og til en amerikansk kobling mellem risici og suverænitet, der senest er blevet formuleret således: «The world faces both unprecedented threats and unprecedented opportunities that require greater flexibility for nation states to act» (McNamara 2008). Det betyder langtfra, at risikoperspektivet har fået USA til at nedtone relevansen af partnere. Faktisk er «partnerskab» blevet et af den amerikanske terrorbekæmpelses vigtigste slagord – se blot de mange strategipapirer fra Department of Homeland Security. Men det betyder, som den britiske tænketank RUSI for nyligt konstaterede, «a considerably earthier, tactical view» på alliancer og samarbejde. Igen: «What's in it for us?» (Korski & Williams 2008: 4).

Det er i store træk denne forståelsesramme den siddende administration har ageret ud fra. Skærpelsen af byggesten der altid har været centrale i amerikansk sikkerhedspolitisk tænkning er indlysende: Både retorisk og politisk har Bush-administrationen spillet hæmningsløst på slogans som handlefrihed, effektivitet og antibureaukrati. Langtfra alle i det amerikanske policymiljø har været enige i den radikalisme – langtfra. Men i løbet af de otte år har også frisættelsens oprindelige modstandere flyttet sig. Nok er det slut med enegang. Men er det også slut med kravet om løsere, friere, mere statsdrevne og mindre postsuveræne internationale institutioner? Det spørgsmål kræver et nærmere kig på valget 2008.

Valget 2008: Gulliver tilbage i lænker?

Det er en kendt sag, at forsvarsminister Donald Rumsfeld få dage efter 11. september 2001 afviste europæisk støtte med ordene: «Don't call us, we'll call you». De næste fire år bliver der ikke nogen ny Rumsfeld og med næsten usvigelig sikkerhed flere telefonsamtaler. Det er også sikkert at både McCain og Obama på hver deres måde vil fremme dialogens og partnerskabets diplomati. Med nogen sandsynlighed vil den kommende administration ligefrem indvarsle en mere ydmyg æra i amerikansk sikkerhedspolitik. I hvert fald har begge kandidater offentligt erklæret deres troskab til den store amerikanske teolog Reinhold Niebuhr, hvis budskab under størstedelen af den kolde krig var at ydmyghed og moderation er visdommens ypperste dyder (om Niebuhr's aktuelle genkomst se Ellie 2007).

Betyder ydmyghed imidlertid indbinding? Det spørgsmål er straks vanskeligere at svare ja til. De to tilbageværende kandidater udtrykker ganske vist vidtgående vilje til amerikansk selvransagelse eller «tvivl» – Obama markant mere udtalt end McCain. Men ingen af de to tænker eller taler multilateralisme på «europæisk»: Som postsuveræn indbinding, rets- eller regelopbygning. Snarere synes den moderation og dialogvilje de to kandi-

dater taler om at strømme fra den realistiske amerikanske tradition. Som beskrevet ovenfor har den amerikanske realisme altid udgjort et alternativ til den nationalistiske moralisme, og med sin markant mindre ekspansionistiske og skråsikre udlægning af grundtræk som pragmatisme og resultatorientering betydet periodevis lydhørhed og selvkritik. Den nuværende administrations neokonservative kurs har overvejende udlagt «pragmatisme» som et argument for, at målet helliger midlet, og «resultatorientering», som et argument for at tilsidesætte regler til fordel for handling. I den mere klassisk realistiske optik betyder pragmatisme noget andet – det modsatte af at handle ud fra store idealer, at gennemsætte voldsomme reformprogrammer og at forsøge sig med ideologisk inspireret kontrol af historiens gang. For realisten er pragmatisme – at gøre det, der virker – at udvise følsomhed overfor den konkrete kontekst, at fornemme partneres med- og modvilje, at gå diplomatiets krogede men ofte også mindst «forstyrrende» vej. Ikke nødvendigvis af højttravende principielle grunde – men fordi egenrådig moralisme i realistens øjne kun kan føre til konflikt, overstræk og i sidste ende hybris.

I både McCains og Obamas udmeldinger er der elementer af en sådan realisme. Hos McCain synes realisten dog at kæmpe med en lige så stærk moralisme – en spænding der i flere spørgsmål placerer hans position lidt skizofrent mellem videreførelse og opblødning af en entydig suverænitetstankegang. Hos Obama er realismen mere rendyrket, med en udpræget nedtoning af den absolutistiske eller skråsikre ideologiske linie. Det betyder en valgkamp mellem det man kunne kalde ideologisk realisme og klassisk realisme, *American style*.

John McCain: Mellem ideologi og realisme?

Lad os starte med det første: McCains ideologiske realisme. For så vidt realismen, handler den mest af alt om, at McCain i passager har en anden og mere skeptisk tilgang til menneskers såvel som nationers motiver, og derfor også en momentant mere kritisk tilgang til den uproblematiske eksport af ideologiske løsninger. Den side af McCain er tydelig i flere udenrigspolitiske taler, men blev skarpest formuleret da han dette forår mindedes Martin Luther King jr. I skarp kontrast til den neokonservative tro på, at dyd og magt uproblematisk kan gå hånd i hånd, udtalte McCain her: «There is no end to human pride when it goes unchecked, no limit to arrogance and presumption when they pass uncorrected» (McCain 2008a). I samme åndedræt brugte han Kings eksempel til at hylde karaktertræk som selvransagelse, selvkritik og tilgivelse – også på det nationale plan. I en passage går han endog så vidt, som til at påskønne kritik – indefra såvel som udefra – som en nødvendig

korrektion til et magtfuldt USA: «Sometimes the most radical thing is to be confronted with our own standards – to be asked that we live up to the principles we profess. Even in this most idealistic of nations, we do not always take kindly to being reminded of what more we can do, or how much more we can be (...). We can be slow as well to give greatness its due, a mistake I made myself long ago» (*ibid.*).

Når udsagn som disse tegner en McCain der er mere realistisk, end Bush-administrationen har været det, er det fordi der her lægges op til klassisk realistiske antagelser om forholdet mellem idealisme og magt: Om at mennesker såvel som stater altid ser tingene fra et begrænset perspektiv, om at vores idealisme ofte rummer flere dobbeltstandarder end vi har lyst til at indrømme, og om at sådan ideologisk selvretfærdighed ofte har tendens til at skærpe, snarere end løse internationale konflikter. Det er den form for tænkning, der fik Kissinger til at tale med Kina eller Kennedy til at genoverveje, hvordan han skulle reagere på Cuba-krisen. Og det er den form for realisme der – med genklang i konstitutionens ambitioner om et system med «checks and balances» – hyppigt får McCain til at minde om behovet for mere lydhørhed og ydmyghed i amerikansk sikkerhedspolitik. «Being a great power does not mean that...we have all the wisdom, knowledge and resources necessary to succeed» som han eksempelvis udtrykker det, i sin *Foreign Affairs*-artikel (McCain 2007).

I samme åndedræt påpeger McCain derfor, et behov for fornyet amerikansk forpligtelse på internationalt samarbejde. Der er behov for mere amerikansk «international good citizenship» siger han, og der er behov for mere konsultation med partnere (McCain 2008b). I en «svag» udgave af det europæiske argument om magt gennem legitimitet og tiltrækningskraft, lyder det ligefrem:

> In such a world, where power of all kinds is more widely and evenly distributed, the United States cannot lead by virtue of its power alone. We must be strong politically, economically, and militarily. But we must also lead by attracting others to our cause, by demonstrating once again the virtues of freedom and democracy, by defending the rules of international civilized society and by creating the new international institutions needed necessary to advance the peace and freedoms we cherish (*ibid.*).

USA skal med andre ord bruge flere kræfter på at fremstå troværdigt og lyttende – en indsats der ifølge McCain dels kræver lukning af Guantanamo, dels kræver ophør af tortur, og endelig gør «scholarships...far more important than smart bombs» (McCain 2008b).

Så vidt den realistiske Mcain. Ser man imidlertid nærmere på, hvem det så er, der bør lyttes *til*, dukker der imidlertid også en anden og mere ideologisk McCain op. Hver gang der udtrykkes påskønnelse af verdens

andre stemmer, er det demokratiske stemmer – «we need to listen to the views and respect the collective will of our democratic allies… we, in return, must be willing to be persuaded by them», som en karakteristisk frase udtrykker det (*ibid.*). I en vis forstand er der ligefrem tale om en skærpelse af den ideologiske linie fra Bush-administrationen, der i sit politiske projekt – demokratiseringen af henholdsvis Irak og Afghanistan – har ført en stærkt idealistisk politik, men i sit valg af partnere har været langt mere realistisk pragmatisk. McCain foreslår imidlertid en kurs, hvor stort set al dialog skal vægtes i forhold til modpartens ideologiske ståsted og styreform. Således ønsker McCain at ekskludere både Rusland og Kina fra FN's sikkerhedsråd med henvisning til deres manglende demokratiske dyder, ligesom han ønsker at gøre en ny, demokratisk funderet institution – et såkaldt *League of Democracies* – til vigtigste forum for amerikansk sikkerhedspolitisk samarbejde. I sin vigtigste tale om sikkerhedspolitik til dato, siger han således:

> Perhaps above all, leadership in today's world… is to be a good and reliable ally to our fellow democracies. We cannot build an enduring peace based on freedom by ourselves, and we do not want to. We have to strengthen our global alliances as the core of a new global compact – a *League of Democracies* – that can harness the vast influence of the more than one hundred democratic nations around the world to advance our values and defend our shared interests (McCain 2008b).

McCain bryder her afgørende med en realistisk forståelsesramme. At en demokratisk institution, uden modvægt fra andre stemmer, vil være i stand til uselvisk at ekspandere vestlige værdier – og at en sådan organisation, trods sin eksklusion af vigtige magter, vil blive mødt med velvilje og forståelse globalt, er set med realistiske briller illusorisk og selvforherligende. Her trækker McCain med andre ord helt indlysende på den metafysiske, snarere end den mere retslige forståelse af orden og retfærdighed, der som beskrevet ovenfor er så karakteristisk ved meget af amerikansk tænkning – en tænkning, der ikke så meget ser international orden som opbygning af regler til regulering af alle staters, herunder også USA's adfærd, men snarere som noget USA opbygger for andre: Den «exceptionalisme» som artiklens første del identificerede. Det er helt i tråd med USA's historisk ambivalente forhold til internationale institutioner og med den særlige amerikanske forståelse af «retfærdighed» som idé snarere end retsligt fænomen, der ofte har ført til en stærkt ideologisk eller ligefrem absolutistisk diplomatisk linie: At kun ideologisk ligesindede kan betragtes som fornuftige eller rimelige forhandlingspartnere, er en tanke der også blev luftet grundigt i forbindelse med etableringen af FN (Luck 1999: 118). Alligevel er det en stærk radikalisering af de træk, der trods alt fik modvægt af en mere realistisk pragmatisme under den kolde krig.

Ideologiseringen kommer til udtryk i mange af McCains konkrete standpunkter i sikkerhedspolitikken. Hans modvilje mod institutionel omgang med Rusland og Kina, hans modstand mod forhandling med Iran eller Venezuela.[9] Og hans afvisning af international terrorisme som et socioøkonomisk og kulturelt snarere end entydigt militært problem. For denne McCain – der synes at være i ganske markant modsætning til den realistiske McCain – er Vesten en nærmest ustoppelig historisk kraft, der med forudbestemt sikkerhed vil sejre over «det onde» (McCain 2003).[10] Denne McCain er således ikke bange for at trække skarpe ideologiske fronter, eller angst for at de fronter i sig selv skal skabe sikkerhedsmæssige konfrontationer – tværtimod taler han ofte om dem, der vil et mere moderat sprog, eller om det Europa, der kalder terrorbekæmpelse og mellemøstkonflikt for «kompleks», som «appeasere».

Det er her McCain har et ganske udpræget holdningsfællesskab med den siddende administration, som han i tiden op til invasionen i Irak da også var helt på linie med. Her talte McCain blandt andet på en konference i Europa. Budskabet var, at nok er internationalt samarbejde vigtigt, men handling er vigtigere end proces (*ibid.*). I McCains øjne var Vesten op til Irak-invasionen moralsk om ikke retligt berettiget til intervention – og det er den moralske berettigelse hans linie i den nuværende kampagne bedst forstås gennem. Derfor hans tilslutning til mere fleksibilitet og mindre indbinding i institutioner som NATO og FN. Og derfor hans ønske om et løst sammenknyttet og globalt *League of Democracies*. Kort sagt: Mere, men mindre forpligtende samarbejde. Mere legitimitet. Færre bindinger. Kan den dobbelte ambition mon lade sig gøre? Eller har kommentator Fareed Zakaria ret, når han kritisk bemærker at McCain «has turned into a foreign-policy schizophrenic, alternating between neo-conservative posturing and realist common sense» (Zakaria 2008).

9 Den ellers erklæret republikanske kommentator John C. Hulsman skriver således at McCain «is not prepared to go very long down the diplomatic road. He would not speak to the Iranians until they change their position on their nuclear program, at which point speaking to them would be unnecessary. He follows in the dubious Bush tradition of seeing diplomatic contact with Washington as a reward rather than as a real-world necessity» (Hulsman 2008).

10 I talen der blev holdt for Europa-parlamentet henviste McCain ligefrem eksplicit til den tyske filosof Hegel med en bemærkning om at menneskets historie er historien om frihedens fremskridt og sejr over ufriheden. I denne variant er moderation, tvivl eller ydmyghed trådt tilbage for det klassiske, exceptionalistiske billede af USA som utvetydig bannerfører for et prædetermineret, universelt og ekspanderende demokratisk projekt (McCain 2003).

Barak Obama: Ydmyg realisme, American Style?

Det bringer os frem til Barak Obamas mere gennemgående realistiske diskurs – en konsistens der måske, som Obama selv antyder det i sin seneste bog, skal forklares i hans helt personlige udgangspunkt:

> I am a prisoner of my own biography: I can't help but view the American experience through the lens of a black man of mixed heritage, forever mindful of how generations of people who looked like me were subjugated and stigmatized, and the subtle and not so subtle ways that race and class continue to shape our lives (Obama 2006: 10).

Når det udgangspunkt betyder noget for Obamas sikkerhedspolitiske standpunkt, er det han bruger sin baggrund i USA's «sorte» historie til at argumentere for et syn på moral og etik, som størrelser der sjældent er enkle eller entydige. USA's historie, fremhæver han i sin bog fra 2006, handler ikke blot om den uproblematiske udbredelse af demokrati (*ibid.*: 280–83). Obama er *ikke* i tvivl om at USA bør påtage sig et moralsk lederskab på demokratiets vegne, og heller ikke tvivlende i forhold til hvorvidt frihedens sag udgør et moralsk overlegent standpunkt. Men han er bekymret for demokratidiskursens selvforherligelse, og for at sådan selvforherligelse både frister USA til at tilsidesætte vigtige retsprincipper, lukker dets ører for andres legitime kritik, og belaster det som arrogant eller selvtilstrækkeligt i modstanderes øjne. Eller som den ellers republikanske kommentator Fareed Zakaria, der deler Obamas erfaringer med race, kommenterer: På grund af sin baggrund ved Obama præcis «what it means not to be an American... the attraction, the repulsion, the hopes, the disappointments that the other 95 percent of humanity feels when thinking about this country» (Zakaria 2007).

Den viden har fået mange til at beskrive Obama som udpræget «venstreorienteret» i sin tilgang til international politik. Det er misvisende. Langt mere betegnende er det at kalde Obama for klassisk konservativ. Obama er ingen Jimmy Carter: Hans tilgang til det politiske, herunder også til det sikkerhedspolitiske, har ikke så meget rod i en ideologisk socialisme, der på mange måder også antager at politiske idealer kan forfølges uden fare for overmod eller magtblindhed. Snarere har hans kritiske tilgang rødder i en særlig form for amerikansk konservatisme, der ser idealisme som en vigtig, men hvis uimodsagt også farlig politisk drivkraft, og som derfor tilskynder både personlig og national moderation, selvransagelse og kritik. Dermed er Obamas forbilleder heller ikke udpræget venstreorienterede figurer, men snarere tvivlende, skeptiske og ja, konservative karakterer som Abraham Lincoln, Martin Luther King jr. og den førnævnte teolog Reinhold Niebuhr. Alle parter der talte for USA som transformationens og forandringens forpost.

Men samtidig bekymrede «realister» – nøgterne i deres forståelse af mennesket og staten som et «magtdyr» – der gjorde opmærksom på faren ved amerikansk overmod og selvforherligelse, og som derfor gjorde lydhørhed og tvivl til centrale indenrigs- såvel som udenrigspolitiske dyder (Hulsman & Lieven 2006, Tjalve 2008).

Hvordan kommer den realisme så til udtryk i Obamas sikkerhedspolitiske udmeldinger? I første omgang gennem en langt mindre ideologisk tilgang til diplomati end McCains. I tidens amerikanske debatklima står Obama næsten alene med det synspunkt, at USA kan forhandle med alle som en nødvendig vej til at løse internationale problemer. Ikke mindst skiller hans opfordring til fornyet dialog med Iran ham ud fra stort set alle andre i feltet (Hulsman 2008).[11]

Dernæst har Obama formuleret den måske bredeste (og i den forstand mest europæiske) tilgang til risikoforegribelse, terrorbekæmpelse og stabilisering. Med sin bekymring for at en for snævert militært amerikansk «demokratiudbredelse» blot vil afstedkomme mere, frem for mindre global modstand, peger han på handelspolitik, udviklingspolitik, energipolitik og miljø- samt klimapolitik, som vigtige områder hvor USA skal bevise sit engagement i at gøre den vestlige velstand til en reel mulighed for verdens mindre udviklede regioner (Obama 2007a). Når Obama skriver eller taler om sikkerhedspolitik, er det derfor under en meget bred paraply, der ikke sondrer mellem «hård» og «blød» sikkerhed – terrorforebyggelse kræver ikke blot en militær indsats, eller genopbygning i snæver forstand. Langt, langt bredere insisterer Obama på at risikoforegribelse «requires building the capacity of the world»s weakest states and providing them with what they need to reduce poverty, build healthy and educated communities, develop markets, and generate wealth» (Obama 2007b).

At amerikansk sikkerhed og amerikansk indflydelse for Obama er snævert forbundet med USA's og Vestens evne til at fremstå troværdigt og tiltrækkende globalt, betyder imidlertid ikke at Obama på nogen måde nedtoner betydningen af den militære dimension – her er vi snarere fremme ved et af de skarpeste skel mellem Obamas skeptiske og selvkritiske realisme, og en mere traditionel «venstreorienteret» pacifisme. Obama er ikke pacifist, han er ikke militær isolationist og han er heller ikke i europæisk forstand institutionalist. Han er ikke pacifist, idet han meget offensivt har argumenteret, at visse konflikter – herunder særligt kampen mod terrornetværk i Afghanistan – nødvendigvis må bekæmpes med væbnet magt. Faktisk er

11 Som Hulsman bemærker, er Obamas mere traditionelt realistiske tilgang, herunder hans insisteren på behovet for forhandling og kritik af det «ideologiske diplomati», et unikt træk ikke blot blandt de to tilbageværende kandidater, men overhovedet i valgkampens demokratiske såvel som republikanske felt (Hulsman 2008).

Obama en af de mest offensive på at øge budget og mandskab i forsvaret (Obama 2007a).[12] Han er ikke militært isolationist, men taler derimod for at udvide engagementet i Afghanistan til Pakistan – og for større amerikansk engagement i humanitære katastrofer også i Afrika. Og endelig er han ikke institutionalist i europæisk forstand, idet Obama ikke ønsker sig et USA der er juridisk begrænset i sit militære råderum. Mere end McCain taler han for en reel og ganske omfattende principiel forpligtelse på at løse sikkerhedsudfordringer indenfor de eksisterende institutioners ramme (Obama 2006: 309). I sin seneste bog gør han endvidere klart opmærksom på, at han fra starten var imod amerikansk enegang i Irak (*ibid.*: 294). Men den modstand var ikke principiel – den var specifik: Irak var for ham ikke den rigtige krig. Hans institutionelle engagement til trods, er Obama meget klart og tydeligt for en principiel mulighed for præventiv krig, også som unilateral national beslutning (*ibid.*: 308). I den forstand er selv Obama «suverænist».

Et mere «europæisk» USA?

Hvad er det da for et billede, der tegner sig af USA efter Bush? Nok et billede af mulig forandring. Men ikke nødvendigvis et billede af et mere «europæisk» USA. At der er tale om opblødning af den entydige frisættelseslogik, er næsten sikkert. Men derudover kan graden af fornyet forpligtelse på indbinding variere ganske markant – også i det tilfælde at det bliver den «ydmyge realisme», der formuleres af Obama, og ikke McCains mere splittede linie mellem realisme og den aktuelle moralisme. Skulle det blive Obama, er det nemlig værd at notere sig, at tiden under Bush har efterladt markante spor: Det er blevet mainstream at bakke op om frisættelseslogikken og den ideologisk formulerede aktivisme, mens realismens mere tøvende linie i stigende grad udlægges som ikke blot forfejlet, men direkte uamerikansk. Obama får med andre ord ikke let ved at gennemsætte sin linie i et land der, efter otte år med stærkt ideologisk politik, oplever hans mere åbne tilgang til diplomatiske relationer som både kyniske, umulige og upatriotiske. Trods en lang tradition for dialog med både Kina og Sovjet har der, som en ellers republikansk amerikansk kommentator (med slet skjult fortrydelse) bemærker, fundet et kollektivt amerikansk hukommelsestab sted:

> We have spent months debating Barack Obama's suggestion that he might, under some circumstances, meet with the Iranians and Venezuelans. It is a sign of what is wrong with the foreign policy debate that this idea is treated as a revolution in

12 Som Obama fortæller i talen vil han øge hærens styrker med 65.000 mand og søværnets med 27.000.

> US policy while McCain's proposal has barely been registered. What McCain has announced is momentous – that the United States should adopt a policy of active exclusion and hostility towards two major powers... it is a policy that would alienate many countries in Europe and Asia who would begin to see it as an attempt by Washington to begin a new Cold War (Zakaria 2008).

Uanset om McCain i realiteten vil gå helt så langt som hans taler antyder, så peger citatet på noget meget markant: Den realistiske – mindre moraliserende, mere diplomatisøgende – variant af pragmatismen er blevet marginaliseret. Skønt realismen som tankesæt umiddelbart kan forekomme en direkte modsætning til Europas postsuveræne, betyder det faktisk at det er blevet vanskeligere for USA og Europa at mødes. At forstå dén pointe kræver, at vi forstår hvad postsuveræne på europæisk overhovedet er.

Det postsuveræne Europa

Da den amerikanske Francis Fukuyama med den kolde krigs ophør erklærede «historiens endeligt» anså de fleste det som udtryk for amerikansk arrogance (Fukuyama 1992). Imidlertid er det måske snarere Europa der har bevæget sig forbi historien og ind i en ny æra – lovbunden, regelbunden, forhandlende. Det, der er sket, er at Europa har bevæget sig forbi suveræne-tetslogikkens forståelse af magt som «skub» (dominans, tvang, overtalelse), og hen imod en postsuveræn forståelse af magt som «træk» (tiltrækning, inddragelse, fristelse). Ligesom USA drømmer Europa om en global, demokratisk orden. Men den europæiske orden består ikke af suveræne stater – den består af juridiske og organisatoriske netværk. Derfor etableres den europæiske ordensvision heller ikke gennem traditionel sikkerhedspolitisk intervention, men gennem aktiv socioøkonomisk og kulturel transformation. Europa ser den hårde magt – herunder staten – som problemet, og den bløde magt som løsningen.

Intet sted udtrykkes den europæiske logik tydeligere end i Den Europæiske Union. Selve motivationen bag unionen udtrykker præcis den frygt for suveræne-tetens frie spil, som amerikanerne ser som risikosamfundets løsning.[13] Europa har, som det er blevet udtrykt, forelsket sig i «konstitutionalismen»: Det har bekendt sig ikke blot til en fælles europæisk organisation

13 Tag blot et eksempel fra Jacques Chirac. Adspurgt om ikke EU bare er en forlængelse af franske nationale interesser, svarer han: «It is a European identity that is being developed. France values its history and interests. But France has understood full well that peace and democracy, which are the main goals, the main objectives of tomorrow, aren't achieved by heightening national interests and that to achieve this democracy we have to integrate them, on the contrary, pool our expectations and the means we have to fulfil them» (Chirac 2003).

og et sæt dertil hørende regler, til en særlig kantiansk «retsstatsromantisme», der tror på reglernes formende, civiliserende og i den forstand skjulte fredsskabende magt (Weiler & Wind 2003). Det har Europa gjort, fordi det af gode grunde frygter sig selv – og frygter staten. Af samme grund ser Europa næsten stik modsat USA på risiko-samfundets sikkerhedspolitiske implikationer (Sunstein 2005: 14).[14] Hvis 11. september for USA blev udløsningen på et længe opsparet behov for at skrue ned, eller tilbage, for *Global Governance*-logikken, udløste begivenheden for Europa et fornyet behov for at binde både europæisk og amerikansk magt inde – at forsikre omverdenen om, at Vesten ikke (længere) bør ses som udbytter eller aggressor (Chirac 2002, se i øvrigt Smith 2004: 101).

Den paradoksale konklusion bliver derfor, at Europa i nogen grad ønsker netop det, amerikanernes «tools, not traps»-tilgang undsiger sig: Europa *ønsker* fæller.[15] Kun hvis institutionerne udgør «fæller» for statens naturlige magtimpuls, kan de samtidig være reglernes og princippernes *forbunds*fæller. Europæisk multilateralisme er principiel – samarbejde er et mål *i sig selv*, ikke kun et middel eller et instrument.[16] For ti år siden var den pointe imidlertid del af en større, proaktiv europæisk vision. Det var et alternativ til den amerikanske tilgang, og en offensiv strategi for globaliseringshåndtering. Sådan er det ikke længere. At 11. september satte hård magt tilbage i centrum for amerikanerne, har rystet Europa på en måde, der har bragt det i defensiven. I dag, syv år efter 11. september, synes Europa således delt mellem dem der har hægtet sig på den amerikanske løsning, og dem der resigneret udtrykker bekymring over amerikanske midler (Smith 2004: 101). I hvert fald fremfører stort set ingen længere indbindingsfilosofien som en aktiv, offensiv og alternativ strategi. I stedet er indbindingsfilosofien blevet til en resigneret platform for kritik af USA (Fukuyama 2006: 100).

14 Den amerikanske forsker Cass Sunstein noterer at «The United States appears comparatively unconcerned about the risks associated with global warming and genetic modifications of foods; in those situations, Europe favour precaution, whereas Americans seem to require something akin to proof of danger. To be sure, the matter is quite different when it comes to threats to national security. For the war in Iraq, the United States (and England) followed a kind of Precautionary Principle, whereas other nations (most notably France and Germany) wanted clearer proof of danger». Cass R. Sunstein, *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle* (New York: Cambridge University Press, 2005, s. 14).

15 Sloganet «tools, not traps» er Hillary Clintons, men er flere gange blevet lånt af andre i den amerikanske debat (Clinton 2007).

16 Igen er Chirac forbilledlig i sin eksemplificering: a few principles and a little order is needed to run the affairs of the world. I can't say both «the Security Council must decide» and then, once it has decided, «I'll do what I want» (Chirac 2002).

Hvad kan Europa stille op?

Som artiklen flere gange har gjort opmærksom på, er den amerikanske debat om magt, midler og samarbejdsformer i opbygningen af en international orden langt fra entydig – «europæiske» tendenser eksisterer, også indenfor begge de to kandidaters horisont. Hvad den amerikanske tilgang imidlertid ikke kan indstille sig på, er indbinding som inaktivitet. Skal et USA, der lige nu læser løsningen som «alliancer à la carte», overtales til øget integration i, snarere end øget fleksibilisering af, de globale institutioner, så må indbindingsfilosofien artikuleres langt mere offensivt: Som en strategi for risikoforegribelse og stabilisering, frem for reaktiv opposition til USA.

Her er det interessant, at det lige nu er *amerikanere*, der bedst formulerer det europæiske projekt positivt. Tag til eksempel den toneangivende analytiker Parag Khanna:

> It may comfort American conservatives to point out that Europe still lacks a common army; the only problem is that it doesn't really need one. Europeans use intelligence and the police to apprehend radical Islamists, social policy to try to integrate restive Muslim populations and economic strength to incorporate the former Soviet Union and gradually subdue Russia (...). What other superpower grows by an average of one country per year, with others waiting in line and begging to join? (Khanna 2008).

I Khannas mund bliver selvbegrænsning lig offensiv, men blød aktivisme for magtprojektion og stabilitetsopbygning – ikke, som i Europas, lig passivitet og resignation. Vil Europa mere indflydelse – og måske ligefrem mere indflydelse på USA – så er det dénne proaktive og transformative dagsorden (der i 1990'erne udgjorde EU's sikkerhedspolitiske nyopfindelse mod øst) som igen skal relanceres og globaliseres (Hansen 2000: 119). Det betyder en formulering af demokrati-udbredelse som efterspørgsels- og ikke udbudsdrevet: Drevet af «træk» snarere end «skub». Det betyder en vision om tiltrækning eller «magnetisme» over dominans og intervention. Og det betyder en forpligtelse på legitimitet over «effektivitet». Det er sådan Europa skal fremføre sit forsvar for stærke institutioner, principper, rammer og regler: Som en strategi for et aktivt transformerende og ekspanderende projekt – ikke som begrænsning i betydningen passiv og resigneret magtforskrækkelse. Europa skal formulere en alternativ magtforståelse – ikke (kun) magtkritik. Bare således er der rum for kommunikation med «det andet» USA.

Skal Europa imidlertid have held med at sætte sin version af risikostyring og ordensopbyggelse på dagsordenen, må den nuværende dialog-ramme skiftes ud. Siden 11. september er sikkerhedspolitikkens rent forsvarspolitiske dimension blevet markant forstærket. Givet både Irak-krigens og Afghani-

stan-krigens omfang og vanskelighed er det ikke overraskende. Men set fra et europæisk perspektiv, er det problematisk. Skal den europæiske forståelse af sikkerhedspolitikken, der i både Paris, Berlin og London formuleres på en måde der rækker langt udover krigene i Irak og Afghanistan, have et «rum» og en platform i den transatlantiske dialog, er det afgørende, at sikkerhedspolitikken diskuteres indenfor rammer der kan medtænke brede instrumenter: Handelspolitik, retspolitik, politisamarbejde, udviklingspolitik, og måske mest centralt hvad man kunne kalde «tiltrænings»- eller «magnetismepolitik». Her skal Europa passe på, at NATO og dets naturligt militære ramme ikke bliver det primære forum for debat. Eller som en europæisk analytiker beskriver det:

> Washington and many European capitals still focus almost exclusively on NATO as the lynch-pinch of the transatlantic relationship, ignoring the central role of the EU – and, most significantly, the mutating nature of security. For we live in an age in which threats are no longer clear issues of war and peace, but rather those of terrorism, trade, and energy. And it is the institutions of the EU – whose levers of power range from financial and economic policies through humanitarian to military matters – that are now increasingly well placed to their US counterparts (Bet-El 2008: 14).

Skal EU imidlertid blive til en offensiv sikkerhedspolitisk aktør, må dilemmaer indbygget i selve indbindingsfilosofiens natur tackles. Den europæiske model handler om multiple, overlappende og gensidigt både begrænsende og bekræftende institutioner – om diffusion og delegation af magt. Det handler om det, der hyppigt betegnes som netværksstyring. Men hvordan træffer netværk beslutninger? Det gør de for så vidt ikke og det er som sådan en del af deres styrke. De er ikke hierarkidrevne, men fungerer så at sige nedefra og op – deres aktører *ønsker* at være med og regulerer og indpasser derfor sig selv i overensstemmelse med netværkets principper og normer. Den form for styring fungerer indadtil. Ulempen ved netværk er, at de har svært ved at handle samlet udadtil. Det problem synes særligt accentueret siden 11. september, hvor rådvildhed omkring både sikkerhedspolitikkens risici og redskaber har fragmenteret europæiske beslutnings- og analysemiljøer yderligere. Måske handler den aktuelle transatlantiske afstand i den forstand ikke så meget om *kolliderende* visioner, men om fraværet af europæiske visioner overhovedet (Smith 2004: 113).

Europa står derfor med en udfordring af mental karakter: Man må bevidst arbejde med selve evnen til visionær tænkning – og med koordination og centralisering af de visioner. Her bør man måske spørge sig om ikke den postsuveræne «ideologi» for tiden står i vejen for en klar politikformulering – om det nationale er blevet af*viklet* men ikke samtidig af*løst*. Eller som Henry Kissinger for nyligt konkluderede i det tyske magasin *Spiegel*:

> The problem now is: Nation-states have not just given up part of their sovereignty to the European Union but also part of their vision for their own future. Their future is now tied to the European Union, and the EU has not yet achieved a vision and loyalty comparable to the nation-state. So, there is a vacuum between Europe's past and Europe's future (*ibid.*)

Uden nødvendigvis at dele Kissingers bekymring for afviklingen af en politik drevet af den nationale interesse, er pointen afgjort relevant: Europa kan ikke handle uden visioner og formuleres de visioner ikke længere nationalt, må de formuleres kollektivt. Det betyder imidlertid en bearbejdning af selve ideen om hvorvidt sikkerhedspolitiske interesser eller visioner overhovedet er legitime størrelser i det 21. århundrede. Det er de ikke altid på europæisk, og den holdning lader sig let forklare historisk. Hvad Europa imidlertid bør gøre op med sig selv, er konsekvensen af alternativet. Som politologen Andrew Gourevitch argumenterer, er forestillingen om en indiskutabel og snævert national interesse med rette kommet under kritik som både egoistisk, uetisk og udemokratisk. Men «what has replaced the national interest is a new anti-political, evasive foreign policy... aimed at bolstering legitimacy while avoiding responsibility for formulating a coherent political vision» (Gourevitch 2007: 73). Spørgsmålet er, om en sådan politik ikke rummer sine egne etiske og demokratiske problemer. For det første kan en sikkerhedspolitik uden klart formulerede visioner og lederskab ikke mobilisere offentlig opbakning, endsige interesse.[17] Dernæst kan den ikke gøres til genstand for demokratisk debat eller kontrol (*ibid.*: 72). Hvordan kan en sådan sikkerhedspolitik undgå enten at ende i inaktivitet eller i spontan, og ugennemtænkt krisestyring? Skal Europas ambitiøse, postsuveræne multilateralisme udgøre et reelt alternativ til USA's suverænisme, er det spørgsmål man bliver nødt til at forholde sig til.

Konklusion: Postsuveræ nitet i risikoens tidsalder

I følge *New York Times Magazine* udgjorde «the precautionary principle» – eller på dansk «agtsomheds-» eller «forsigtighedsprincippet» – et af 2001s væsentligste nye ideer (*The New York Times Magazine* 2001: 92). Denne

17 Som Kissinger formulerer det: «The major events in European history were conducted by nation-states which developed over several hundred years. There was never a question in the mind of European populations that the state was authorized to ask for sacrifices and that the citizens had a duty to carry it out. Now the structure of the nation-state has been given up to some considerable extent in Europe. And the capacity of governments to ask for sacrifices has diminished correspondingly» (Kissinger 2008).

artikel har argumenteret for, at amerikansk og europæisk sikkerhedspolitik dermed rykkede længere væk fra hinanden. Ikke fordi USA og Europa som sådan er uenige om at se «risikodiskursen» som den nye ramme for strategisk tænkning. Men fordi de er uenige om, hvorvidt staten som suveræn aktør i den sammenhæng udgør en med- eller modspiller. Set med amerikanske øjne er staten svaret: Kun staten har – skønt i «partnerskab» med andre statslige såvel som ikke-statslige aktører – den reaktionsevne og beslutningsdygtighed, som forebyggelse af diffuse og ofte usikre farer kræver. Europa derimod, ser staten som en del af problemet: «Reaktionsevne» og «frisættelse» er alt andet lige en opskrift på konfliktoptrapning og magtpolitik. Skønt forestillingen om det 21. århundrede som præget af «risiko» således har intensiveret retorikken om globalisering og interdependens som aldrig før, har den paradoksalt nok også givet suverænitetsdiskursen fornyet vind i sejlene og øget den transatlantiske afstand – en afstand der kan opsummeres således:

Fig. Multilateralisme på amerikansk og europæisk[18]

	EU
Tænker «suverænt»	Tænker «postsuverænt»
Forstår magt som «skub»: Dominans/intervention	Forstår magt som «træk»: Inddragelse/forførelse
Ser multilateralisme som et middel	Ser multilateralisme som et mål i sig selv
Foretrukne sikkerhedspolitiske redskab: Militær og økonomisk kapacitet	Foretrukne sikkerhedspolitiske redskab: Socioøkonomisk/ideologisk «tiltrækningskraft»

Sådan ser dikotomien umiddelbart ud. Men vil den mon fortsætte med det? Eksisterer der så at sige et diskursivt tag-selv-bord, hvor konstruktionen af risikosamfundet og dets strategiske implikation er helt og aldeles valgfri? Eller er der logikker i spil i den globaliserede verden, der i en vis forstand tvinger de to alternativer sammen – der forener USA's dilemma (hvordan stå alene og samtidig fremstå legitim) med Europa's (hvordan stå sammen og samtidig stå fast)? Meget tyder i hvert fald på at USA ikke fortsat kan ignorere spørgsmålet om legitimitet, og omvendt, at Europa ikke fortsat kan ignorere kravet om vision, projektion og handling. Dermed kan ingen af de to skyde den grundlæggende udfordring – hvordan fører man

18 Figuren er delvist inspireret af sondringen mellem «Warrior States» og Trading States» i Richard Rosecrance 1986. *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World* (New York: Basic Books).

transformationspolitik uden at fremstå imperial, og hvordan indbinder man den imperiale fristelse, uden at fremstå stækket? – over på den anden part. Måske er postsuverænitetens udfordringer i sidste instans ikke blot Europas, men det liberale demokratis som sådan. I så fald, hvor ligger da postsuverænitetens potentiale og paradokser?

På paradoksal vis er indbindingspolitikkens stærkeste kort i det 21. århundredes verden dens *mangel* på handledygtighed. For det første hjælper den os ganske enkelt til at gøre det, selve ideen om en sammenhæng mellem demokrati og fred postulerer: At tænke før vi handler. Derudover sender den et uvurderligt signal. I en verden præget af Vestens tidligere ekspansionseventyr, og dermed af en naturlig skepsis overfor vestlig indblanding eller intervention i dag, sender indbindingen beskeden «vi ved godt selv at vi er magtfulde, at magt frister, og at magt derfor bør begrænses og reguleres». Den besked handler ikke om at afgive magt – den er *i sig selv* en magtfaktor. Som sikkerhedsforskeren Ole Wæver også har slået fast om indbindingsprojektet EU, er selvbegrænsning en særdeles sofistikeret metode til både at generere et sikkerhedsfællesskab indadtil, og samtidig at forebygge konflikter udadtil «through the power of "magnetism"» (Wæver 2000: 250). Alligevel må vi sande, at indbindingslogikken i mødet med visse af det 21. århundredes risici har indbygget et dilemma i sin egen selvbegrænsningslogik. Mens 1990'ernes udfordringer umiddelbart lå lige til for den bløde, socioøkonomiske tilgang, der blev løftestang for både økonomiske og politiske reformer i EU's randområde mod øst – for en afsikkerhedsliggørelse, eller ikke-militær type løsninger – så flyttede 11. september og dens efterfølgende fortolkning indenfor den amerikanske «krig mod terror» præmisserne for foregribelse markant: I den amerikanske forståelse blev problemet i større grad politisk end socioøkonomisk. Og derfor er midlerne i videre udstrækning blevet mere militære end civile.[19] Dermed er foregribelse – eller «pre-emption» – blevet til noget andet: Til præventiv krig, eller den præventive brug af militære midler (Fukuyama 66–95). Og her har indbindingslogikken det tungt: Den præventive brug af væbnet magt er for Europas moderationsfetichister en uhyre problematisk størrelse.

Indbindingen er med andre ord også postsuverænitetens største problem, for hvordan indstiller man indbindingen på en tid hvor foregribelse kan være nødvendig? Simpel afvisning synes formålsløs. Eller som den amerikanske jurist Allan Dershowitz nøgternt konstaterer: «Asking the broad question of whether pre-emption is good or bad is as meaningless as asking whether

19 Ikke hermed sagt at Europa er eller har været alene om den brede, bløde tilgang til sikkerhed. Også i en amerikansk kontekst repræsenterer de seneste års udvikling en indsnævring eller «militarisering» (Bacevitch 2005). *The New American Militarism: How Americans Are Seduced By War* (Oxford: Oxford University Press).

deterrence is good or bad. Pre-emption is a mechanism of social control that is sometimes good, sometimes bad depending on many factors» (Dershowitz 2006: 18). Også indbindingsfilosofien må sande at politik handler om skøn baseret på afvejning af risici, fordele og ulemper. Givet vor tids teknologiske muligheder for total destruktion må den præventive anvendelse af vælbnet magt i sagens natur eksistere som «usandsynlig eventualitet». Derfor bliver postsuverænitetens styringsform – «global governance» – heller ikke til virkelighed uden seriøs håndtering af det umådeligt vanskelige og dilemmafyldte spørgsmål: Hvordan skaber man en reel men samtidig handlekraftig retlig og politisk regulering af det præventive?[20]

Som artiklen har argumenteret, er indbinding – trods større forståelse hos særligt valgets demokratiske kandidat – ikke en logik der forekommer ligeså appellerende på amerikansk, hvor suverænitetstænkningen fortsat står stærkt i flere miljøer (se f.eks. Bolton 2007).[21] Alligevel har det postsuveræne argument måske et særligt momentum netop nu, forudsat at dets fortalere aktivt indstiller sig på handling. For det første illustrerer Irak-krigen for selv vigtige oprindelige støtter, det kontraproduktive i forhastet og ureguleret «prævention» og udstiller dermed, at «ineffektivitet» og «langsommelighed» måske ind imellem kan have sine fordele. Tag til eksempel Peter Beinarts (redaktør på *The New Republic* og afhoppet tilhænger af Irak-krigen) nøgterne konklusion: «We can't be the country those Iraqis wanted us to be. We lack the wisdom and the virtue to remake the world through preventive war. That's why a liberal international order, like a liberal domestic one, restrains the use of force—because it assumes that no nation is governed by angels, including our own ... some Iraqis might have been desperate enough to trust the United States with unconstrained power. But we shouldn't have trusted ourselves» (Beinart 2007, se også Beinart 2006, Fukuyama 2006, Lieven & Hulsman 2006). Dernæst er det «hegemoniske øjeblik», der som beskrevet drev USA i enegangens retning, også i amerikanske øjne ovre. Det øger alt andet lige USA's erkendelse af behovet for omverdenens tillid, forståelse og

20 Som Dershowitz selv konstaterer: «There is a desperate need in the world for a coherent and widely accepted jurisprudence of both pre-emption and prevention, in the context of both self-defence and defence of others. There is also a pressing need for a neutral body or other fair mechanism to apply any such jurisprudence» (*ibid.*: 237).

21 Stanley Hoffmann peger på at Bush-administrationen har hentet sin opbakning til den aktuelle opblomstring af en ekstrem «suverænisme» i tre ret forskellige miljøer. Et primitivt realistisk miljø, der sætter den nationale interesse først og ser diplomati og balance som blødsøden eftergivenhed. Et omfattende og arketypisk amerikansk sammenrend af demokratiske og republikanske «moralister», der – trætte af Europas nølen – har ønsket sig en «Wilsonianisme med støvler på». Og endelig et mere marginaliseret, men dog ikke helt uddødt nationalistisk miljø, der både hader organisationer som FN, og ønsker at undgå, at deres syn på eksempelvis abort, våbenkontrol eller homoseksualitet underlægges international lovgivning (Hoffmann 2005: 230–31).

gunst (Haas 2008). Og endelig vidner en stadigt mere udpræget «intervention blues» i både den amerikanske og de europæiske offentligheder om, at en suverænistisk og snævert militær tilgang til risiko- og terrorforegribelse ikke med stor sandsynlighed kan fortsætte sit folkelige mandat (Williams 2000).[22] Den postsuveræne kurs har med andre ord tre argumenter at spille op af, der alle handler om magt som mere end simpel dominans: Om magt som lydhørhed snarere end tvang.

Indbindingens fortalere skal kort sagt spille det kort, der hedder legitimitet. Legitimitet af grundlæggende principielle årsager: Irak-krigens udfald bekræfter at beslutninger oftest bliver klogere af debat, udfordring og «modmagt». Og legitimitet af mere strategiske årsager: Irak-krigens udfald bekræfter ligeledes at både hjemlige og globale offentligheder ikke på lang sigt kan ignoreres. Hvad indbindingsfortalere i langt højere grad må fremføre, er kort sagt suverænitetens kontraproduktivitet – at en fritstillet, ensidigt militær og måske ligefrem præventiv politik i længden fremmedgør og frastøder netop de regioner, politikken var et forsøg på at overtale. Her er flere tungtvejende analyser på indbindingens side – tag blot denne konklusion fra en førende britisk rådgivningsvirksomhed om den amerikanske Irak-kurs i 2003: «US foreign policy has been the most important single factor driving the development of global risk. By using US power unilaterally and aggressively in pursuit of global stability, the Bush-administration is in fact creating precisely the opposite effect» (citeret fra Ruggie 2005: 338). Lægger man dertil, at risiko- og terrorforebyggelse i sin nuværende form nyder stadigt mindre offentlig opbakning, synes det postsuveræne argument at have ganske afgørende faktorer på sin side (Hoffman 2005: 236).

Dermed er vi imidlertid også fremme ved postsuverænitetens andet og måske vigtigste potentiale – og problem. Det handler om noget så diffust som fortællingens kraft, for i sidste ende hænger legitimitet og identitet sammen: Hvordan Vesten læses af andre, er afhængig af hvordan Vesten fortæller sig selv. Igen er indbindingen både løsning og udfordring, for fortællingen om Vesten vil kun fremstå attraktiv, hvis det er en fortælling om forførelse og frivillighed – ikke tvang og dominans. I det 21. århundredes «non-polære» globale samtale, hvor stadigt flere lige stærke stemmer gør det stadigt vanskeligere at blive hørt, taler Vesten imidlertid hverken med kraft eller troværdighed (Haas 2008). I amerikansk sammenhæng fordi fortællingen i stadigt stigende grad mangler selvkritik og oftest ender i pral. I europæisk,

22 En undersøgelse foretaget af The Chicaco Council on Foreign Relations i 2006, viser således at hele 60 procent af den amerikanske befolkning svarede ja til spørgsmålet om hvorvidt de ønskede 'et USA der var mere villigt til at træffe beslutninger indenfor FN, selv hvis dette betyder at USA nogle gange må acceptere en politik der ikke var dets første valg'. Se undersøgelsen på http://www.thechicagocouncil.org/curr_pos.php.

fordi den mangler mod og fremdrift. Det bliver enten til frastødende brøl eller til larmende tavshed. USA's engang smittende pragmatisme og optimisme er blevet til kontraproduktiv arrogance; Europas sunde magtskepsis til ødelæggende tvivl. Derfor er det måske også netop her Europa og USA har noget at tilbyde hinanden: I behovet for en ny balancering af ydmyghed og vision. Hvad er det, det liberale demokratiske projekt kan tilbyde og hvorfor skal resten af kloden have tillid til at Vesten, sin plettede historie til trods, mere end nogen anden kulturarv eller geografisk region har potentialet til at forvalte en fælles, globaliseret og til tider risikofyldt fremtid? Den fortælling må Vesten, herunder ikke mindst det Europa der tror på magnetismen snarere end på den rå magt, i gang med at formulere. Uden vil det aldrig kunne mobilisere en demokratisk offentlighed «hjemme» (og dermed udgøre et appellerende alternativ til neokonservatismens oppulente nationalisme), endsige tiltrække andre «ude». Eller, som Christopher Cooker beskriver udfordringen – og krisen – i sin *Twilight of the West* (1998):

> Today we confront a different challenge. In our post-modern world we have no historical ground on which to stand because we have no common idiom in which to express our aspirations. This is a serious predicament, for the future will only be made in a way that favours liberal values if we have a purpose in mind, if we can find some meaning in history. That purpose can no longer be what it was when the Western world came together in 1949 (Cooker 1998: ix).

Litteratur

Bacevitch, Andrew (2005) *The New American Militarism: How Americans Are Seduced By War*. Oxford: Oxford University Press.

Bercovitch, Sacvan (1976) *The Puritan Jeremiad*. Madison, WI: Wisconsin University Press.

Bet-El, Ilana (2008) *Redefining NATO and the Transatlantic Relationship*, SDA Discussion Paper. Bruxelles: Security and Defence Agenda.

Bolton, John (2000) «Should We Take Global Governance Seriously», *Chicago Journal of International Law* (1), efterår.

Boorstein, Daniel (1958) *The Americans: The Colonial Experience*. New York, NY: Vintage Books.

Brands, H.W. (1998) «Exemplary versus Interventionist America» i Robert L. Hutching (red.), At the End of the American Century: America's role in the Post-Cold War World. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Chirac, Jacques (2002) Interview *New York Times* 8. september.

Chirac Jacques (2003) Interview *USA Today* 3. september.

Clinton, Hillary Rodham (2007) «Security and Opportunity for the Twenty-first Century», *Foreign Affairs*, november/december.

Cooker, Christopher (1998) *Twilight of the West*. Boulder, CO: Westview Press.

Daalder, Ivo H. & James M. Lindsay (2003) *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. BY? MA: Brookings Institute.

Dershowitz, Alan M. (2006) *Preemption: A Knife that Cuts both Ways*. New York, NY & London: W. W. Norton.

Dorrien, Gary (2004) «Benevolent Global Hegemony: William Kristol and the Politics of American Empire», *Logos* 3(2), forår.

Ellie, Paul (2007) «A Man for All Reasons», *The Atlantic Monthly*, november.

Fukuyama, Francis (1992) The *End of History and the last Man*. New York, NY: Avon Books, Inc.

Fukuyama, Francis (2006) *America at the Crossroads: Democracy, Power and the Neoconservative Legacy*. New Haven, CT & London: Yale University Press.

Gourevitch, Alexander (2007) «National Insecurities: The New Politics of the American National Interest» i Christopher Bickerton, Philip Cunliffe & Alexander Gourevitch (red.) *Politics Without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*. London: University College London Press.

Haas, Richard B. (2008) «The Age of Non-Polarity: What Will Follow US Dominance», *Foreign Affairs,* maj/juni.

Hoffmann, Stanley (2005) «American Exceptionalism: The New Version» Michael Ignatieff (red.) *American Exceptionalism and Human Rights*. Princeton, NJ & Oxford: Princeton University Press.

Hulsman, John C. (2008) «A Look at the Candidates' Foreign Policy», *Spiegel* 8. januar.

Hulsman, John & Anatol Lieven (2006) *Ethical Realism: A Vision for America's Role in the World*. New York, NY: Pantheon Books.

Ignatieff, Michael (2004) *Political Ethics in an Age of Terror: the Lesser Evil*. Princeton, NJ & Oxford: Princeton University Press.

Joffe, Josef (2003) «Gulliver Unbound: Can America Rule the World?», *The Sydney Morning Herald* 6. august.

Kagan, Robert (2002) «Multilateralism American Style»,*The Washington Post* 13. september.

Kagan, Robert & William Kristol (1996) «Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy», *Foreign Affairs*, juli/august.

Kagan, Robert & William Kristol (1999) *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defence Policy*. San Francisco, CA: Encounter Books.

Kaplan, Lawrence S. (1999) *The Long Entanglement: NATO's First Fifty Years*.BY? CT & London: Praeger.

Keohane, Robert (2003) «Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States» i Joseph Weiler *et al*. (red) *Integration in an Expanding European Union: Reassessing the Fundamentals*. Oxford: Blackwell.

Khanna, Parag (2008) «Waving Goodbye to Hegemony», *New York Times* 27. januar.

Kissinger, Henry (2008) «Interview: Europeans Hide Behind the Unipolarity of President Bush», *Spiegel* 18.februar (www.spiegel.de/international/world/0,1518,druck-535964,00.html).

Korski, Daniel & Michael Williams (2008) *The End of NATO and the Danger of U.S Unilateralism*. A RUSI Transatlantic Programme Briefing, 8. februar. London: RUSI.

Krauthammer, Charles (2004) «Democratic Realism. An American Foreign Policy for a Unipolar World», 12.2 (www.aei.org/publications/pubID.19912,filter.all/pub_detail.asp).

Kristol, Irving (1995) *Neoconservatism: The Autobiography of an Idea*. New York, NY: The Free Press.

Lieven, Anatol (2004) *America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

Luck, Edward C. (1999) *Mixed Messages American Politics and International Organization 1919-1999*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Manners, Ian (2002) «Normative Power Europe: A Contradiction in Terms», *Journal of Common Market Studies* 40(2).

McCain, John (2003) «Freedom's Defense», tale ved konference om sikkerhedspolitik, München, 8. februar.

McCain, John (2007) «An Enduring Peace Built on Freedom», *Foreign Affairs*, november/december.

McCain, John (2008a) Tale for The Southern Leadership Conference, 4. april. (www.johnmccain.com/informing/news/Speeches/d7c66df4-c33e-4aac-baec-fd0a54d9bde0.htm).

McCain, John (2008b) Tale for the Los Angeles World Affairs Council, 26. marts, (www.johnmccain.com/Informing/News/Speeches/872473dd-9ccb-4ab4-9d0d-ec54f0e7a497.htm).

McDougall, Walther (1998) *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World Since 1776*. New York, NY: Houghton Mifflin Company.

McNamara, Sally (2008) *The EU Reform Treaty: A Threat to the Transatlantic Alliance*. Executive Summary no. 2109, 20. februar. Washington, DC: The Heritage Foundation.

Micklethwait, John & Adrian Wooldridge (2004) *The Right Nation*. London: Penguin Books.

Morgenthau, Hans J. (1960) *The Purpose of American Politics*. Chicago, IL : Chicago University Press.

Møller, Per Stig (2007) «Dansk udenrigspolitik mellem EU og USA», *Berlingske Tidende* 14. august.

Noe Oest, Kajsa Ji (2008) «Allierede à la Carte», *Ræson* (1): 54–58.

Obama, Barack (2006) *The Audacity of Hope: Thoughts on Reclaiming the American Dream*. New York, NY: Three Rivers Press.

Obama, Barack (2007a) «Renewing American Leadership», *Foreign Affairs*, juli/august.

Obama, Barack (2007b) Tale for The Chicago Council on Global Affairs, 23.4. (www.barackobama.com/2007/04/23/the_american_moment_remarks_to.php).

Porsdam, Helle (1999) *Legally Speaking: Contemporary American Culture and the Law*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press.

Ralph, Jason (2003) «Between Cosmopolitanism and American Democracy: Understanding US opposition to the International Criminal Court», *International Relations* (2).

Ruggie, John Gerard (2005) «Exemptionalism and Global Governance» i Michael Ignatieff (red.), *American Exceptionalism and Human Rights*. Princeton, NJ & Oxford: Princeton University Press.

Smith, Michael (2004) «Between Two Worlds? The European Union, The United States and World Order», *International Politics* (41).

Stephanson, Anders (1995) *Manifest Destiny: American Expansion and the Empire of Right*. New York, NY: Hill and Wang.

Sunstein, Cass R. (2005) *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. New York, NY: Cambridge University Press.

The New York Times Magazine (2001) «The Year in Ideas: A to Z», 9. december.

Tjalve, Vibeke Schou (2003) «In Search of Monsters to Destroy? The Liberal American Security Paradox and a Republican Way Out?», *International Relations* (2).

Tjalve, Vibeke Schou (2004) «Amerikas ny fundamentalisme: En flygtning, der krydser sit spor?» i Kenneth Møller Johansen & Terkel Kunding (red.) *Atlantiske Afstande: Samfund, sikkerhed og samarbejde i bevægelse*. København: Akademisk Forlag.

Tjalve, Vibeke Schou (2008) «Realism and the Politics of (Dis)Enchantment» i Duncan Bell (red.) *Tragedy, Power and Justice – Realism and Global Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Vatis, Michael (2005) «Constitutional Responsibility in the War on Terrorism» i Norton Garfinkle & Daniel Yankelovich (red.) *Uniting America: Restoring the Vital Center to American Democracy*. New Haven, CT & London: Yale University Press.

Washington, George (1796) «Farewell Address», (www.earlyamerica.com/earlyamerica/milestones/farewell/text.html).

Weiler, J.H.H. & Marlene Wind (red.) (2003) *European Constitutionalism Beyond the State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Williams, Michael C. (2004) «Why Ideas Matter in International Relations: Hans Morgenthau, Classical Realism and the Moral Construction of Power Politics», *International Organization* 58, efterår.

Wæver, Ole (2000) «The EU as Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders» i Morten Kelstrup & Michael C. Williams (red.) *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power Security and Community*. London & New York, NY: Routledge.

Zakaria, Fareed (2007) «The Power of Personality», *Newsweek* 15. december.

Zakaria, Fareed (2008) «McCain Vs. McCain», *Newsweek* 26. april.

UNIVERSITETSFORLAGET.NO

Historisk Tidsskrift

***Historisk tidsskrift* publiserer artikler, debatt/-kommentarbidrag og bokmeldinger av historiefaglige bøker. *HT* er det sentrale tidsskrift for norsk historisk forskning og leses av forskere, studenter og historielærere. Innleggene er mange og avspeiler mangfold og intensitet i forskningsmiljøene. Bakgrunnsstoff for de viktigste samfunnsforandringer finner du nettopp i dette tidsskriftet. Her blir også nye arbeider vurdert og kritisert. *HT* er Norges eldste nålevende vitenskapelige tidsskrift. Det har siden starten i 1871 vært det sentrale forum for norske historikere.**

Ansvarlig redaktør: Øystein Rian.

***Historisk tidsskrift* utgis av Den norske historiske forening (HIFO) i samarbeid med Universitetsforlaget. Medlemskontingenten i Historisk forening i 2008 er kr 650,- for ordinære medlemmer og kr 360,- for studentmedlemmer. Medlemskapet inkluderer abonnement på Historisk tidsskrift. Medlemskap kan tegnes ved henvendelse til HIFOs sekretariat på e-post: hifo@sv.uit.no**

Et privatabonnement på tidsskriftet koster kr 500,-. Du bestiller ved å sende en e-post til: abonnement@universitetsforlaget.no

***Historisk tidsskrift* finner du på idunn.no**
Her publiserer vi løpende nye utgaver og du kan lese eldre årganger tilbake til 2002.

På idunn.no kan du:
- Tegne abonnement på papirutgaven.
- Tegne e-abonnement.
- Kjøpe artikler og utgaver online.
- Motta nyhetsvarsling på e-post.
- Søke blant 43 norsk- og nordiskspråklige tidsskrifter.

Bli en idunn.no bruker du også!
Les *Historisk tidsskrift* på nett.
Har du spørsmål: post@idunn.no

UNIVERSITETSFORLAGET

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 319-348 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

Protestantismens arv og liberalismens politikk:

Et blikk på USAs religiøse liv

JENNIFER BAILEY
NTNU
TORBJØRN L. KNUTSEN
NTNU

Kristentro spilte en stor rolle under presidentvalgene i 2000 og 2004; under valgene i 2008 har religion imidlertid vært lite fremme. Denne artikkelen drøftet først kristendommens sterke stilling i det amerikanske samfunnet. Artikkelen fremholder at det amerikanske samfunnet opplevde en religiøs vekkelsesbølge gjennom 1980- og 1990-tallet som øftet opp en ny generasjon konservative politikere som målbar dem. Disse politikerne – med George W. Bush i spissen – fremholdt at Amerika var velsignet av Gud og spilte en spesiell rolle i verden. De satte preg på Det republikanske partiet og bidro til å endre USAs politiske hovedkurs. Artikkelen viser hvordan denne vekkelsesbølgen mistet mye av sin kraft i løpet av Bushs tid som president, og påpeker hvordan ingen av presidentkandidatene i 2008 har støttet seg til klart religiøse argumenter. USAs kommende president vil også la seg prege av forestillingen om at USA spiller en spesiell rolle i verden. Han vil imidlertid ikke være preget av de samme evangeliske trosforestillingene som de Bush la til grunn for sin sta og hovmodige utenrikspolitikk. Enten han heter McCain eller Obama vil USAs neste president føre om lag samme utenrikspolitiske grunnkurs som Bush, men med en mer imøtekommende stil.

Et av de iøynefallende trekkene ved de amerikanske presidentvalgene i 2000 og 2004 var den aktive rollen til grupper på USAs religiøse høyreside: George W. Bush mønstret støtte fra konservative kristne grupper og de drev frem hans kandidatur. Hvor var disse gruppene i 2007/08? Verken Barack Obama eller John McCain støttet seg på klare religiøse argumenter; USAs kristne grupper mobiliserte ikke mannsterkt bak noen av valgets frontkandidater. Spiller ikke religion lenger noen rolle i amerikansk politikk?

Denne artikkelen fremholder at innflytelsen til USAs religiøse høyre i 2000 og 2004 ikke var noen tilfeldighet, men at den markerte høydepunktet på en religiøs vekkelsesbølge som hadde vasket over det amerikanske samfunnet siden 1980- og 1990-tallet. Selv om denne bølgen ebbet ut i senere år, så spiller religiøsitet fremdeles en viktig rolle i amerikansk politikk – utenrikspolitikk inkludert. Hva slags tro snakker vi om? Hvilken rolle spiller religiøsitet i politikken? Hvilke spor etterlater religionen seg i amerikansk utenrikspolitikk? Dette er hovedspørsmål som drøftes i denne artikkelen.

Det kan virke paradoksalt at religiøsitet spiller en formativ rolle i et samfunn som er så moderne og mangfoldig som det amerikanske. Påstanden er stikk i strid med tradisjonell moderniseringsteori, hvor det heter at samfunn som blir mer differensierte, produktive, velstående og rasjonelle blir også mer sekulære; i slike samfunn løses religionen fra tradisjonelle funksjoner i samfunnet og relegeres til den private sfære. Tradisjonell moderniseringsteori passer utmerket på europeiske – særlig nordvesteuropeiske – samfunn. Men USA passer den dårlig på (Norris & Inglehart 2004; Knutsen 2006). I det mangfoldige og differensierte amerikanske samfunnet, hvor materiell overflod er stor og privatsfæren er bred, spiller religion fortsatt en betydelig rolle.

Denne rollen ble tydeligere i løpet av 1990-tallet, og ble iøynefallende under president George W. Bushs første periode. Bush var en av flere nyreligiøse politikere som ble løftet opp og frem av 1990-tallets vekkelsesbølge. Som en følge av denne bølgen fikk USAs religiøse høyreside betydelig innflytelse på amerikansk politikk. De påvirket både Kongressens vedtak og presidentens beslutninger – bl.a. på USAs forhold til Israel, Europa og Afrika, som denne artikkelen søker å vise.

Artikkelen søker også å vise at religionens innflytelse går enda dypere: at den protestantiske tro har formet sentrale aspekt av USA bilde av seg selv og sin rolle i verden. At selv om USAs utenrikspolitiske interesser er formulert i sekulære termer, så har disse formuleringene dype religiøse røtter. Protestantiske impulser har for eksempel hatt en avgjørende betydning for den såkalte «amerikanske eksepsjonalismen» som mange observatører identifiserer som et varig særtrekk i amerikansk utenrikspolitikk. Protestantisk tro er tvinnet inn i den amerikanske nasjonens liberale arv. Når amerikanske politikere – det være seg i Kongressen eller Det hvite hus – betoner frihet som menneskets fremste rettighet, så mener de valgfrihet i økonomisk, politisk og i religiøs betydning. Et av trekkene som kjennetegnet amerikansk utenrikspolitikk i kjølvannet etter den kalde krigens slutt, har vært betoningen av trosfrihet som den viktigste av menneskets friheter (Horowitz 2003; Grim 2007). Artikkelen tar opp noen av de utenrikspolitiske implikasjonene av den protestantiske arv – den drøfter bl.a. USAs nye utenrikspolitiske aktivisme, slik den kom til uttrykk i loven om religionsfrihet og i forestillingen om den demokratiske fred.

Artikkelen konkluderer med at den underliggende vekkelsesbølgen i dag er avtagende. Dette bidrar i sin tur til å forklare at valgkampene i 2007/08 var så lite preget av religiøse temaer. At bølgen avtar betyr imidlertid ikke at kristentro er på vei ut av amerikansk politikk: Også Bushs etterfølger kommer til å føre en utenrikspolitikk preget av nasjonens dype, religiøse dønninger. For USA er en av de mest religiøse nasjonene i den industrialiserte verden – USA overgår i så måte Irland og Polen, som anses som Europas to mest religiøse land, og ligger skyhøyt over rike, kapitalistiske demokratier som Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Norge (Norris & Inglehart 2004, ss. 89ff). Amerikansk politikk er formet av religiøse oppfatninger, og skiller seg i så måte klart ut fra de fleste land i Europa. USA er unntaket fra en vestlig hovedtendens, hvor religiøsitet er omvendt proporsjonal med modernitet og velstand.[1]

Tabell 1: Religiøs tilhørighet i USA i prosent av befolkningen

	1960	1990	2000	2007
Protestanter	73	56	58	51.3
Katolikker	20	25	26	23.9
Jøder	3	2	2	1.7
Andre religioner	2	6	4	3
Har ingen religion	2	11	10	16.1

Kilder: Leege & Kellstedt (1993); diverse Gallup Polls; Pew Research Center (2008)

At USA ikke bare er en religiøs nasjon, men en overveldende kristen og protestantisk nasjon er en viktig presisering her. Gjennom USAs historie har protestantismen vært en dominerende retning i USAs religiøse liv. Så sent som i 1960 bekjente 93 % av USAs befolkning seg til kristendommen, og av disse var 73 % protestanter. Det er først i de senere tiår at protestantismen har tapt mye av sin dominerende stilling. Denne utviklingen er antydet i tabellen under.

Tabellen viser at USAs religiøse liv er i endring. Den viser at den kristne tilhørigheten har minket i de siste tiårene, fra 93 % i 1960 til rundt 75 % i dag – en andel som ligger skyhøyt over andre vestlige demokratier (Norris & Inglehart 2004, ss. 60, 67). Den antyder at dette ikke skyldes en oppblomstring av andre religioner, men en sekularisering av det amerikanske samfunnet: mens 2 % av befolkningen i 1960 oppga at de ikke hadde noen spesiell religion, så har denne andelen steget til over 16 % i 2007.

Denne trenden mot agnostisisme har gått hånd i hånd med en annen tendens: samtidig som stadig flere amerikanere sier at de ikke tilhører noen bestemt religion, så har de fundamentalistiske kirkene stor fremgang. De

1 *Hvorfor* USA skiller seg ut fra andre, rike, vestlige land på denne måten vil ikke bli systematisk diskutert her. Årsakene er mange og komplekse – og diskuteres bl.a. i Huntington (2004) og Norris & Inglehart (2005).

moderate kirkene har gått tilbake i popularitet; kirker med et klart religiøst budskap har gått strekt frem. Resultatet av disse to trendene har vært en polarisering av debatten om livssyn og tro. Denne polariseringen ble også manifestert i amerikansk politikk, som ble preget av sterke motsetninger – iblant av sinne og oppgitthet – på 1990-tallet.

Hva er det ved det store, hypermoderne amerikanske samfunnet som har bevart religionens rolle så inntakt? Denne artikkelen antyder et par generelle svar. Det første er normativt: protestantiske forestillinger har nedfelt seg i USAs samfunnsdebatt og har så å si avleiret seg i nasjonens politiske og samfunnsetiske diskurs. Protestantismens individuelle orientering – dens betoning av individets personlige tro og private natur – er blant dem. Denne orientering passer for øvrig som hånd i handske med nasjonens liberale ideologitradisjon.

Et annet svar er historisk/materielt: flere særegne forhold har preget USAs religiøse liv og bidradd til å gjøre religion levende og mer vedvarende relevant i USA. Fremst blant dem er mangelen på en sterk, politisk sentralmakt. I Europas tidlige historie måtte staten reddes fra religionens innflytelse, heter det; i USAs tidlige historie måtte religionen reddes fra statens. USA ble etablert av politikere som aviste ideen om offisiell religion og statskirke. De etablerte et skarpt skille mellom stat og kirke – og ryddet dermed grunnen for et enestående mangfold av lokale og private kirkesamfunn. USAs kulturelle og politiske historie har vært sterkt preget av religiøs debatt og av konkurranse mellom forskjellige kirkesamfunn. De fleste av dem etablert på en eller annen variant av et protestantisk grunntema.

Individualitet og tro

Jo lenger tilbake man går i USAs religiøse historie, jo mer entydig er den protestantiske kristendommens dominans. En sentral forestilling i protestantismen er individets personlige forhold til Gud. Det var et sentralt element i Martin Luthers kritiske teologi at individet kan få Gud i tale, og det har vært en sentral tese i protestantismen siden. Det troende individ trenger ikke kirkens mange mellommenn. Individet kan selv få kontakt med Gud gjennom bønn (Katz 2004:43ff).

Denne protestantiske grunnholdningen har spilt en viktig rolle i Amerikas historie. De første nybyggere på Amerikas nordøstkyst, de såkalte «puritanerne», var protestanter av en særlig prinsippfast type. De utvandret nettopp for å unnslippe de europeiske monarkenes statskriker og deres konformitets- og konfesjonskrav. I Europa var de undertrykte minoriteter og de la vekt på viktigheten av trosfrihet. Da de flyktet til Amerika tok de trosfrihetens retorikk med seg.

Innvandringen av religiøse grupper steg gjennom 1700-tallet. Ved frigjøringskrigen i 1776 hadde Amerika mange forskjellige trossamfunn, men ingen dominerende kirke. Da Amerikas fremste politikere skrev en grunnlov for den nye nasjonen, la de stor vekt på individets trosfrihet. I det første av ti tillegg til den amerikanske grunnloven – i den såkalte *Bill of Rights* (fra 1791) – slo de fast at USAs føderale statsdannelse ikke skulle sponse noen bestemt religion. I klar kontrast til de monarkiske statene i Europa skulle den amerikanske republikken ikke ha noen statskirke! USA ble etablert på ideen om trosfrihet, religiøst mangfold og et klart skille mellom kirke og stat.[2]

Uten statlig kirke, uten sterk sentralmakt, men med stor vekt på individuelle rettigheter hadde det religiøse mangfoldet gode vekstvilkår i Amerika. Folkevandringene vestover stimulerte dette. De store, etablerte kirkesamfunnene hadde vanskelig for å følge med strømmen av nybyggere som håpefullt krysset Appalachene og dro videre vestover. Nybyggerne leste Bibelen på egen hånd. De organiserte sine egne religiøse menigheter og bygget sine egne kirkesamfunn. Nedenfra, spontant og lokalt. Utdanning var ingen føderal eller sentraliserende kraft i det tidlige Amerika. Skolene var, som kirkene, lokale anliggender. Også de vokste frem nedenfra og opp. Og de vokste som regel frem hånd i hånd.

Men hvorfor ble kristendommen så dypt rotfestet i Amerika? Og hvorfor er den fortsatt så levende i USA mens den har visnet i andre vestlige land? Vi retter her oppmerksomheten mot vedvarende materielle og normative særtrekk for å belyse disse spørsmålene, bl.a. mot lesekyndighet, individualisme, mangfold, fravær av statskirke og mot mangel på en sterk politisk sentralmakt. La oss begynne med lesekyndigheten.

Lesekyndighet og individualisme

Amerikanere har langt vært iblant de mest lese- og skrivekyndige i verden og dette kan skyldes den protestantiske innflytelsen (Lockridge 1974; Cipolla 1969). Lesekyndighet var, ved siden av en Bibel på morsmålet, en grunnforutsetning for fremveksten av kirkesamfunn blant nybyggerne i vesten.

Reformasjonens viktigste bidragsytere fremholdt at Bibelen er gitt av Gud og uttrykker Hans ord. De tok Bibelens budskap bokstavelig og utviklet et argument som var ganske unikt blant verdens religioner: At det troende individ selv kan tilegne seg Guds ord gjennom den Hellige tekst. Dette bidro

2 Dette betyr naturligvis ikke det samme som at USA trekker et skille mellom religion og politisk virksomhet. For, som denne artikkelen vil søke å vise, er amerikansk politikk flettet tett sammen med kristne forestillinger.

til to særegne utviklingstrekk i protestantismen i årene etter reformasjonen. Det ene var en bevegelse som tok sikte på å oversette Bibelen til nasjonale språk slik at Guds ord ble tilgjengelig for vanlige folk. Det andre var en betoning av utdanning og lesekyndighet. Dette siste var særlig åpenbart i USAs tidlige historie: Nybyggerne i Amerika la stor vekt på utdanning. De etablerte skoler.

En viktig intensjon bak denne aktiviteten var å sette nybyggerne i stand til selv å tilegne seg Guds Ord gjennom Bibelen – det troende individ skulle selv kunne skaffe seg adgang til Guds ord og sjelens frelse. En effekt av denne holdningen var å styrke individets frihet. En annen var å bane veien for et religiøst mangfold uten like.

Utdanning var et første, nødvendig skritt i et stort, protestantisk frigjøringsprosjekt. Dets individfokuserte grunnholdning preger fremdeles amerikanerne – både i dets religiøse og sekulære atferd, både hjemme og ute. Utdanning, frihet og mangfold er knyttet tett sammen i enn hellig treenighet i USAs politiske retorikk.

Mangfold, modernitet og markedsstrategier

Det amerikanske samfunnet var tidlig preget av religiøse spenninger, debatt, uenighet, splid, organisatoriske avskallinger og økende mangfold.[3] I dag har USA flere kristne kirkesamfunn enn noe annet land. Et utslag av dette er at det troende individ har en enestående rik religiøs meny å velge i. Et annet utslag er at forholde mellom kirkene er preget av sterk konkurranse (Pew Research Center 2008).

For å overleve i et kompetitivt samfunn må enhver kirke i det lange løp tiltrekke seg minst like mange medlemmer som de mister. Noen kirker er utadvendte og søker uopphørlig å rekruttere nye medlemmer; andre er innadvendte og tar sikte på å beholde de medlemmene den har.

De utadvendte kirkene betoner sitt positive budskap og sine mest tiltalende aspekter. De legger vekt på optimistiske tolkninger av kristne doktriner. De presenterer hyggelige budskap. De gir tydelige svar på de store eksistensielle spørsmålene i livet. Dette er en strategi som er særlig mye brukt av de store massekirkene. Disse begynte tidlig å bruke moderne teknikker for reklame og PR – neonkors over inngangen, store plakater langs Amerikas motorveier og små klistremerker på støtfangere: «honk if you love Jesus».

3 Dette viste seg på 1630-tallet i USAs første nybyggersamfunn i Massachusetts, hvor Roger Williams røk uklar med John Winthrops visjon om det gode samfunn og ble utvist. Han etablerte i 1636 et konkurrerende samfunn på Rhode Island noen mil lenger sør – og kalte det for *Providence*.

De har lagt vekt på moderne kommunikasjonsteknologi. De bruker teater med koreografi og arrangerer kristenrock-konserter med lys og røyk.

Da W.A. Criswell i 1944 ble pastor i First Baptist Church i Dallas tok han i bruk moderne PR-strategier. Under hans ledelse ble kirkens menighet firedoblet til nesten 25 000 medlemmer rundt 1970. Kirkens inntekter økte og ble klokt investert eiendom og bygninger. Mot slutten av sitt liv presiderte Criswell over en rik, glad-kirke i megaklassen.

Criswell var en inspirasjon for mange andre. Bl.a. for Rick Warren som i 1979 etablerte The Saddleback Church.[4] Den har i årene siden vokst til Californias største kirkesamfunn, og Rick Warren er blitt en av USAs mest innflytelsesrike kirkeledere. Da Barack Obama og John McCain inntok samme scene i august 2008 – da de første gang opptrådte sammen som rivaler i høstens presidentvalg – var det etter invitasjon fra Rick Warren. Han intervjuet dem begge om religion, tro og moral.

Criswell, Warren og mange andre har grunnlagt vellykkede kirker på optimistiske og hyggelige tolkninger av det kristne budskap og betonet attraktive, sosiale og familievennlige sider ved kirkens aktiviteter. I lys av USAs religiøse mangfold, og nødvendigheten av å finne at budskap som folk vil høre, kan USAs religiøse liv et stykke på vei beskrives i lys av en markedsmodell: Utadvendte strategier hviler på antagelsen om at det troende individ kan fremstilles som en religiøs konsument på jakt etter en Gud å tro på, mens de mange kirkesamfunnene kan fremstilles som trosprodusenter som tilbyr de søkende individene en religiøs doktrine og et trosfellesskap.

Religiøs veiledning er et av kirkenes viktigste tilbud. Her har de imidlertid skarp konkurranse fra media. USA har en lang tradisjon med religiøse forfattere og med forlag som selger Bibler, Bibelkommentarer, studieveiledninger og andre selvhjelpsbøker til den ivrige Bibelstudent.

I det 20. århundre kom elektroniske veiledere til. De første kristne radiostasjonene ble etablert på 1930-tallet. På 1980- og 1990-tallet fantes det rundt 1500 kristne radiostasjoner som spilte en viktig veiledende rolle i både religiøse spørsmål; og også i politiske. I kjølvannet av kabelteknologien kom også kristne TV-stasjoner til. De har siden vokst vedvarende i antall og størrelse. I dag finnes det rundt 200 kristne TV-stasjoner i USA. De største av dem dekker hele USA og deler av verden for øvrig. De sender en bred meny

4 I 1979 ankom den nyuteksaminerte pastor Warren til Orange County sør i California med ny hustru og alt sitt jordiske gods i en varebil. Siden distriktet hadde mange veletablerte kirker allerede, søkte Warren å nå den delen av befolkningen som ikke var kirkegjengere. Han begynte med å invitere vanlige folk hjem til sin egen leilighet i Lake Forest til Bibelstudier. Han la vekt på optimistisk budskap uten noen doktrinær trosbekjennelse. Nesten 20 år etter har menigheten hans vokst til godt over 20 000.

av programmer til titalls millioner troende medlemmer.

Det kan spørres om disse stasjonene i dag er blitt til noe mer enn troens veiledere: om de er blitt til kirker – til store, elektroniske trossamfunn – og om de er blitt *big business*. Pat Robertsons *Christian Broacasting Network* (CBN) er et av de mest berømte kabelselskapene. CBN er USAs femte største kabelselskap, og har rundt 30 millioner abonnenter (Micklethwait & Woodridge 2004: 84). CBN har egne nyhetssender med et eget nett av kristne korrespondenter som orienterer sine seere om begivenheter fra hele verden.[5]

Det kan også spørres om megakirker, media og kristne skoler gir mange amerikanere muligheten til å etablere kristne enklaver og avsondre seg fra verden rundt. Det religiøse mangfoldet i USA er slik at det er mulig å klare seg uten storsamfunnets institusjoner. Criswells First Baptist Church i Dallas, for eksempel, eier idrettshaller med skøytebane, treningsstudio, svømmebasseng og badstue. Menighetens medlemmer kan tilbringe det meste av sin tid innenfor kirkens institusjoner om de vil. De kan få nyheter om verden fra kirkens radiostasjon, KCBI. De kan sende sine barn til First Baptist Academy for bibelstudier i skoleåret, til bibelcamp og kristne fornøyelsesparker om sommeren. Criswells kirke har, som mange andre amerikanske kirker, etablert et eget samfunn som oppdrar menigheten i tråd med tradisjonelle, kristne familieverdier.

Dette passer inn i en lang amerikansk tradisjon. For det første har USA en lang tradisjon for å etablere avsondrede samfunn – helt siden de første nybyggerne i New England etablerte religiøse enklaver på 1600-tallet, har idealister og separatister utvandret til Amerika for å etablere sine særegne samfunn. For det andre har Amerikas kristne alltid lagt stor vekt på veiledning, oppdragelse og utdanning. De har bidradd til at USA tidlig fikk et godt system for grunnutdanning. De har også bidradd til at USA fikk gode skoler for høyere utdanning: De beste amerikanske universitetene – Harvard, Yale og Princeton blant dem – ble opprinnelig etablert som teologiske seminarer som skulle formidle bestemte doktriner på vegne av forskjellige kirkesamfunn (Marsden 2004; Knutsen 2008).

Religion og politikk i USA

Religion har alltid vært en viktig del av livet i USA. Men i noen perioder har religion vært viktigere enn andre: I løpet av Amerikas historie har flere «store vekkelser» skyllet over nasjonen. En av de viktigste fant sted på 1740-tallet.

5 Se cbn.com. Disse korrespondentene har fyldige nyhetssendinger fra landene i Midtøsten som er av særlig stor interesse for USAs kristne miljøer.

En annen på 1820-tallet. En tredje begynte på slutten av 1800-tallet og varte til langt ut i mellomkrigstiden.

Årene etter andre verdenskrig markerte en religiøs bølgedal. Etterkrigstiden stod i moderniseringens tegn. USA gjennomgikk en utvikling og en velstandsvekst som knapt har sitt sidestykke i noen annet samfunn. Amerikanske ledere, som ledere i andre vestlige land, introduserte en rekke liberale reformer. I løpet av 1970-tallet begynte religiøs reaksjon å ta form. På samme tid fant det sted en konservativ reaksjon mot etterkrigstidens liberale reformer. De to strømningene smeltet sammen i en kristen-konservativ bevegelse. Evangeliske grupper viste til Bibelens råd om ikke å gjemme sitt lys under en skjeppe, men å spre kristne verdier og vinne nye disipler for Kristus. De engasjerte seg aktivt i politisk virksomhet for å omforme det amerikanske samfunnet i tråd med kristne idealer – som velgere brukte de stemmeretten til å få inn kristne politikere i styrende institusjoner; som foreldre brukte de møte- og talerett på foreldremøter og i skolestyrer; som forbrukere organiserte de boikott av visse varer og tjenester.[6]

Denne vekkelsesbølgen som vasket over USA på 1980- og 1990-tallet løftet frem en ny generasjon politikere med konservative og religiøst funderte synspunkter. George W. Bush var den mest iøynefallende representanten for denne generasjonen. Takket være en personlig åpenbaring, et velsmurt partiapparat og den nyreligiøse bølgen som vasket over USA, ble Bush valgt til guvernør i Texas i 1994 og 1998 og til USAs president i 2000 og 2004.

Denne bølgen løftet også opp en rekke andre elementer fra det amerikanske samfunnet. Sammen med en ny generasjon politikere styrket den USAs etablerte selvbilde som et eksepsjonalistisk land med en spesiell rolle i verden. Bølgen løftet frem tradisjonelle elementer i dette selvbildet, som ideen om individets ukrenkelige frihet og forestillingen om at alle gode ting henger sammen (Packenham 1973). I utenrikspolitikken støttet disse tradisjonelle elementene opp om en mer liberalistisk, verdi- og rettighetsbasert tilnærming til spørsmål om konflikt og samarbeid, krig og fred. Dette kom til syne bl.a. i arbeidet med den såkalte trosfrihetsloven og i USAs demokratiseringspolitikk.

Dette selvbildet går ofte under betegnelsen den «amerikanske eksepsjonalismen». Betegnelsen er et innarbeidet begrep i studiet av amerikansk utenrikspolitikk, og det er stor enighet om at «eksepsjonalismens» grunnlag ble etablert så langt tilbake som i Amerikas første bosetninger, at den omfatter bl.a. religiøse forestillinger og at den har preget USAs politiske adferd opp gjennom tidene (se bl.a. Lipset 1999; Ignatieff 2006). Her er det eksepsjo-

6 Evangelisten Jerry Falwell uttrykte denne nye aktivismen da han organiserte motstanden mot de amerikanske abortlovene på 1980-tallet: Når Djevelen bruker politiske midler til å få gjennomslag for sitt syn, da må USAs kristne slå tilbake med samme mynt!

nalismens religiøse bestanddeler som skal stå mest sentralt i diskusjonen. Vi begynner, som alle andre, med de amerikanske «pilegrimsfedrene»:

Amerikansk eksepsjonalisme

Pilegrimsfedrene bekjente seg til Israels Gud og var i mange land forfulgt for sin tros skyld. De sammenlignet seg selv med Israels folk da de utvandret fra Vest-Europa tidlig på 1600-tallet. De la Europa bak seg liksom Israelerne forlot Egypt, og reiste til et fremmed land som Gud skulle vise dem. Der skulle de etablere et nytt samfunn. Dette skulle styres etter kristne verdier og være et godt samfunn og et eksempel til etterfølgelse for andre. Det skulle være som «a city upon a hill», som John Winthrop formulerte det rundt 1630.

Forestillingen om at USA er et særegent samfunn og at det spiller en spesiell rolle i verdenshistorien har hele tiden siden vært en del av den amerikanske identitet. Forestillingen om at USA er en progressiv pådriver mot en bedre verden er ikke bare politisk retorikk. For mange amerikanere er denne forestillingen tvunnet inn i deres religiøse tro. Ideen om USA som en frelsernasjon preger de fleste versjoner av amerikansk kristentro fra liberale modernister til konservative fundamentalister (Ruotsila 2008, p. 15).

Den amerikanske eksepsjonalismen støtter opp under amerikanske forestillinger om nasjonens egenartede natur og spesielle rolle i verden: Andre folk er formet av en felles etnisk identitet, et felles språk eller en felles religion; USA er annerledes. USA er et innvandrersamfunn som formet av en felles tro på bestemte prinsipper – på begrenset statsmakt, etnisk og religiøst mangfold, individuelle friheter og på et levende sivilsamfunn. Disse prinsippene utgjør et sammensveisende normsett – en «sivil religion» som Jean-Jacques Rousseau i sin tid kalte det. USAs sivile religion definerer forholdet mellom stat og samfunn og utgjør grunnlaget for amerikanernes kollektive selvbilde (Bellah 1967; Hook & Spanier 2007, p. 15ff). Observatører av denne sivile religionen, fra Herberg (1955) til Huntington (2004), forklarer at den har sine kraftigste røtter i protestantiske arv, men at den ikke representerer noen spesiell tolkning av den protestantiske tradisjon. Den favner alle.

I sine første år var USA en ubetydelig stat, svak og avsondret fra resten av verden. Men ettersom Amerika vokste og økte sin rikdom, innflytelse og makt, antok de amerikanske ambisjonene mer utadvendte og aktivt misjonerende former. Tiden etter den amerikanske borgerkrigen inneholdt blaff av utenrikspolitisk aktivisme (Zakaria 1998). Overgangen fra en avsondret til en misjonerende amerikansk utenrikspolitikk begynte under president McKinley, og ble befestet under president Wilson. Under første verdenskrig lanserte Wilson USA som en verdenspolitisk aktør som skulle befeste individuelle rettigheter, sikre demokratiet og gjøre slutt på krig.

Wilsons argumenter for Folkeforbundet var formulerte i sekulære termer – forslaget hans betraktes i tradisjonell IP-litteratur som et skoleeksempel på en liberal tilnærming til internasjonale forhold. Det kan imidlertid også betraktes som utslag av Wilsons religiøse tro. Presidenten var personlig kristen med en misjonerende tendens. Wilson var en misjonær – selv om det ikke var Bibelens bud han skulle frelse verden med, men folkesuverenitetens prinsipper. Han ønsket å utbre demokratiets evangelium. Dette skulle ivareta individets frihet og sikre medbestemmelsesrett i politikken. Resultatet, mente Wilson var velstand, harmoni og evig fred.[7]

Denne holdningen har vært til stede hos så å si alle amerikanske presidenter etter Wilson. Mange av dem la seg på USAs gamle, avsondrende strategi i utenrikspolitikken: Harding, Coolidge og Hoover ønsket å endre verden ved passivt å fremstille USA som et forbilde. Andre presidenter la imidlertid an en mer aktivistisk og misjonerende linje. Roosevelt, Truman, Kennedy og Reagan var blant dem.

Det er lenge siden den amerikanske eksepsjonalismen har hatt en så arrogant talsmann som George W. Bush. Hos ham skinte den amerikanske eksepsjonalismens religiøse grunnargument gjennom. Han var så skråsikker på at USA var sanksjonert av Gud – at USA representerte verdens beste sosiale system – at han lukket seg for all ekstern kritikk. Særlig avviste han kontant all kritikk fra de gamle, sekulære og syndige statene i nordvest-Europa.

Bush trakk inspirasjon fra konservative, evangeliske miljøer i USAs sørlige og sørvestlige regioner. Han insisterte på at mennesket er skapt av Gud. Han betonet sterkt individets frihet – og da mente han ikke bare fravær av begrensninger på individets handlinger; han betonet et religiøst fundert frihetsbegrep. Bush, som så mange andre amerikanske kristne, fremholder at da Gud skapte menneskene la han en guddommelig gnist i alle individer. Denne gir seg bl.a. uttrykk i en allmenn trang til frihet. «Gud vil at alle mennesker skal være fri,» har Bush ofte understreket. Og han har fremholdt at USA må, som et kristent land, være forberedt på å hjelpe Gud med å legge betingelsene til rette for at mennesker alle steder kan realisere denne friheten.

Her ligger Bush nær Wilson. Begge la vekt på at demokratiet må realiseres under et liberaldemokratisk styresett, for bare demokratiske regimer respekter de rettighetene som Gud har gitt menneskene. Begge fremholdt at det var en naturlig sammenheng mellom demokrati og fred. Begge ble presidenter i en tid hvor en religiøs vekkelsesbølge sveipte over nasjonen.

---

7 Wilsons argument var sekulært, men hans evangeliske teologi lå ikke langt under overflaten. Den franske statsmann George Clemençeau merket seg dette da han forhandlet med president Wilson i Paris i 1919. Franskmannen tilsto senere at han var skuffet over møtet: Han hadde ventet å hilse på en visjonær statsmann, men så møtte han en teolog. Den britiske statsminister kom med et liknende hjertesukk på Versailleskonferansen: «Amerikanerne synes å ha påtatt seg ansvaret for de ti bud og bergprekenen helt alene...» (sitert i Morgenthau 1978: 150).

Religiøse langbølger og atlantisk samarbeid

Etter andre verdenskrig syntes utviklingen i alle vestlige land å bekrefte etablerte moderniseringsteorier – at i samfunn som blir mer differensierte, produktive og velstående også blir mer sekulære. Utviklingen i USA på 1970- og 1980-tallet var ikke i tråd med denne tesen: Den amerikanske velstandsutviklingen fortsatte, religiøse grupper fikk samtidig økende innflytelse i samfunn og politikk.

Religionens oppsving i USA var i tråd med utviklingen i andre deler av verden – i Midtøsten, i deler av Asia og Sør-Amerika og Afrika i var religiøse verdier også på oppadgående fra 1970- og 1980-tallet av. Blant industrialiserte demokratier var imidlertid USA et unikt tilfelle: mens det kristne Vesten fortsatte sin sekulariserende trend, var USA i ferd med å gjennomgå en ny religiøs vekkelse.

Denne vekkelsen kan betraktes som en reaksjon på Det demokratiske partiets hegemoni og den progressive reformpolitikken partiet førte i etterkrigstiden (Micklethwait & Woodridge 2004) – en politikk som var i overensstemmelse med utviklingen i mange europeiske land. Fremst blant demokratenes progressive reformer var Johnson-administrasjonens nye borgerrettslover (introdusert i løpet av 1960-tallet), avskaffelsen av dødsstraff (i 1972), og konsolideringen av en ny, liberal abortlov (1973) for alle USAs 50 stater i kjølvannet av rettssaken *Roe vs Wade*.[8]

På slutten av 1960-tallet utviklet det politiske klimaet i USA seg i en stadig mer reformvennlig og liberal retning. Borgerrettighetsbevegelsen var en betydelig politisk kraft i disse årene. Sammen med radikale revolusjoner i den tredje verden, bidro den til å bane veien for et generasjonsoppgjør – et ungdomsopprør preget av protester mot urettferdighet og undertrykking – mot rasediskriminering hjemme og mot USAs kriger i Indokina og Latin-Amerika.

Ungdomsopprøret var også preget av hedonisme – av seksuell frigjøring, rusmidler, rock & roll og en økning av uro og kriminalitet (Fukuyama 1999). Dette sjokkerte konservative og religiøse grupper. Sjokket førte til en verdimessig reaksjon: en bred folkelig mobilisering mot moralsk forfall. Religiøse grupper gikk i bresjen for denne reaksjonen og la opp til mer aktivistiske strategier som tok sikte på å gjeninnføre tradisjonelle verdier og gjenopprette orden i det amerikanske samfunnet.

8 Det er verd å repetere at lignende liberale reformer fant sted i Vest-Europa omtrent på samme tid. Dødsstraff ble forbudt i det ene europeiske landet etter det andre fra 1960-årene av – i Norge ble dødsstraff endelig opphevet i 1979. Nye liberale abortlover ble introdusert i protestantiske land på denne tiden – i Norge kom loven om selvbestemt abort i 1978.

I løpet av 1970-tallet begynte USAs politiske vinder å snu. Det blusset opp en ny og voldsom debatt om verdier og moral. Den ble drevet frem innflytelsesrike ledere som Jerry Falwell, Tim LaHaye og Ralph Reed. Disse lederne dannet kristne paraplyorganisasjoner som *the Moral Majority*, knyttet dem opp mot det republikanske partiet og trakk i gang en verdidebatt i amerikansk politikk. De fikk agendamakt i flere politiske spørsmål – bl.a. øvet de betraktelig innflytelse på diskusjonen om utdanning og familiespørsmål, ikke minst i debatter som angikk sex, forplantning, ugifte mødre, abort, adopsjon og homoseksuell praksis.

Mot slutten av 1970-tallet begynte enkelte delstater å gjeninnføre dødsstraff – over tid ble den gjeninnført i godt over halvparten av statene. Motstanden mot selvbestemt abort og mot Darwins utviklingslære økte i styrke. Religiøse grupper var aktører i disse sakene og bidro til at *Roe vs Wade* ved flere ganger ble sendt til Høyesterett for revurdering.

En tidlig manifestasjon av den utviklingen var de såkalte «kulturkrigene» som rystet USA på 1980-tallet. Samfunnsforskere som forsøkte å kartlegge linjene i den amerikanske verdidebatten la merke til to ting: For det første at det vokste frem nye, dype uenigheter om helt bestemte temaer – fremst blant dem var spørsmål om abort, dødsstraff, sensur og våpenlover. For det andre at USAs befolkning var i ferd med å dele seg systematisk over disse uenighetene – at de samme gruppene falt ned på samme side i hvert eneste kontroversielle spørsmål (Hunter 1991). Den amerikanske opinionen var i ferd med å dele seg i to verdimessige leire. Det amerikanske samfunnet var i støpeskjeen. USA var i ferd med å pense seg inn på et nytt politisk spor.

Det politiske klimaet i USA var i ferd med å endre seg; og med dette kom en endring i USAs forhold til Europa. Gjennom hele etterkrigstiden hadde dette forholdet vært fundert på et tett atlantisk samarbeid som var etablert under andre verdenskrig og konsolidert på 1950-tallet. I den umiddelbare etterkrigstiden var USA og Europa preget av de samme politiske merkesakene – ikke bare samarbeidet om et felles forsvar mot Sovjetunionen, men også ønsket om å stimulere økonomisk vekst og fremme progressive, humanistiske verdier.

I løpet av 1970-tallet begynte imidlertid USA å fjerne seg fra samarbeidets progressivt-liberale hovedkurs. Europa fortsatte sine liberale reformer, mens USA reverserte enkelte av sine – mens europeiske stater opphevet dødsstraffen, så gjeninnførte enkelte amerikanske stater den; mens europeerne introduserte stadig mer liberale lover for seksualitet og samliv, så strittet amerikanerne i mot en videre liberalisering; mens europeiske stater sosialiserte legetjenester og innførte flere og mer omfattende offentlige velferdsordninger, så valgte USAs delstater private løsninger i helse- og sosialpolitikken.

Etter den kalde krigens slutt ble denne utviklingen mer markant. Det

ble mye snakk om den økende avstanden mellom amerikansk og europeisk politikk – om *the Atlantic gap*. Diskusjonen dreide seg om vanskelighetene med å løse atlantiske fellesoppgaver i en ny sikkerhetspolitisk tid. Det var vanlig å hevde at Sovjetunionens sammenbrudd hadde svekket det atlantiske samholdet og at USA og Europa nå utviklet forskjellige nasjonale interesser. Særlig var det vanlig å fremholde at USAs bånd til Vest-Europa ble løsere i tid hvor amerikanerne oppgraderte viktigheten av Asia og Midtøsten i globaliseringens og energiknapphetens tidsalder. Ut fra en analyse av USAs kristne arv, er det naturlig å hevde at den atlantiske splittelsen også skyldes økende religiøse forskjeller. For, som hevdet ovenfor, mens Vest-Europas nasjonale kulturer ble stadig mer sekularisert i siste halvdel av det 20. århundret, så gjennomgikk USA en religiøs vekkelse i århundrets siste kvartal. Dette bidro til å drive USA og Europa fra hverandre. USA penset seg inn på et annet spor enn Europa, og tok en kurs i religiøs retning som fjernet Amerika fra Atlanterhavsstatenes verdipolitiske felleskultur. [9]

Tro og utenrikspolitikk

I løpet av denne tiden utviklet USA flere argumenter som hadde religiøs rot, men som knyttet seg til og utfylte tradisjonelle, liberale resonnementer. Disse argumentene trakk særlig på en kristen og liberal fellesforestilling om individets frihet.

I den kristne versjonen er menneskets frihet en gave fra Gud. For Gud har skapt alle mennesker i sitt bilde. Han har lagt en guddommelig gnist i alle individer og ingen mennesker har rett til å slukke den. Gud har skapt alle mennesker med visse, ukrenkelige rettigheter. Fremst blant dem friheten. Og frihet er, som alle ting Gud har skapt, godt og inngår som et element i et større, harmonisk skaperverk.

I den kristne politikkens verden er friheten et sentralt, gudskapt gode. Frihet går hånd i hånd med demokrati – den eneste regimetype som tillater frihet for alle mennesker – og utvikling, velstand og fred. Sammenhengen mellom frihet, demokrati og fred – et annet grunnleggende amerikanske utenriksprinsipp – var en sentral utenriks- og sikkerhetspolitisk grunndoktrine for kristne amerikanske politikere som Wilson og Bush.

Under vekkelsesbølgen på 1980- og 1990-tallet ble spørsmålet om religionsfrihet løftet opp og diskutert. På midten av 1990-tallet begynte samfunns-

9 Den økende religiøse avstanden ble bl.a. uttrykt i en økende amerikansk bekymring for trosfrihetens vilkår i Europa. I løpet av 1990-tallet kritiserte flere religiøse grupper Europas unnfallenhet overfor anti-semittiske bevegelser. Samtidig formulerte den en økende bekymring for trosfrihetens vilkår i flere europeiske land (Little 1999).

vitere i *Freedom House* og *The Hudson Institute* å kartlegge religionsforfølgelse og drøfte trosfrihetens betingelser i verden (Horowitz 2003). De forsynte empiriske data til debatten om religionsfrihet. Debattantene kunne nå vise til samfunnsvitenskapelig statistikk og påvise korrelasjoner mellom trosfrihet, demokrati, utvikling og fred (Grim 2007).

Kristne politikere som Frank Wolf og Arlan Specter brakte temaet opp i Kongressen. De mobiliserte støtte fra medlemmer av begge partier og fremla i 1997 et lovforslag som tok sikte på å fremme trosfrihet i verden. Fremlegget knyttet religionsfrihet tett opp mot det mer generelle frihetsbegrepet slik det er formulert i internasjonale rettighetsdokumenter – først og fremst i FNs Menneskerettighetserklæring.

Den såkalte Wolf-Specterproposisjonen ble behandlet av Kongressen og munnet ut i en lov om trosfrihet i oktober 1998. Kongressen etablerte to organer som skal overvåke religionsfriheten i verden og rapportere til USAs politiske myndigheter. Det ene organet var en uavhengig kommisjon – *U.S. Commission for International Religious Freedom*. Det andre var et spesielt overvåkningskontor i det amerikanske utenriksdepartementet – *Office of Religious Freedom*. Meningen er at disse organene skal rapportere regelmessig til USAs høyeste politiske myndigheter, informere om religionsforfølgelse og -frihet i alle verdens land og slik bidra en saklig og empirisk belagt diskusjon om religionsfrihetens betingelser. Med denne loven ble religionsfrihet et lovfestet styringsprinsipp for amerikansk utenrikspolitikk.

Bush-administrasjonen har støttet religionsfrihetsloven. Administrasjonen er enig i den grunnleggende ideen om å arbeide aktivt for å promotere religionsfrihet i verden – en politikk som er helt i tråd med det selvbildet som er nedfelt i forestillingen om den amerikanske eksepsjonalismen. I politisk praksis har Bush imidlertid nølt med å ta den fulle konsekvensen av denne lovens forordninger fordi dette vil skape uro i forhold til flere av USAs samarbeidspartnere – først og fremst i forhold til viktige muslimske land, som Saudi-Arabia. Men også i forhold til viktige handelspartnere som Kina.

Debatten av religionsfrihetsloven har ekko etter argumenter fra Woodrow Wilson og Franklin D. Roosevelt: Trosfrihet er et gode i seg selv. Samtidig er trosfrihet også en forutsetning for demokrati, utvikling, velstand og stabil fred. I løpet av debatten på 1990-tallet fremstod flere samfunnsforskere med materiale som vist en klar korrelasjon mellom demokrati og fred. I kjølvannet etter den kalde krigens slutt utviklet det seg raskt en hel liten genre som viste at demokratiske stater ikke kriger med hverandre. De fleste bidragsyterne kom fra liberale fredsforskere (Russett 1993), men noen kom også fra nykonservative miljøer (Fukuyama 1992). Argumentene ble ivrig drøftet i det amerikanske utenriksdepartementet og i Pentagon (U.S. Department of Defense 1993; Smith 2007).

Religion, politikk og George W. Bush

Trosbasert utenrikspolitikk er særlig forbundet med George W. Bush. Han ble omvendt i voksen alder som Paulus utenfor Damaskus. Den festglade Bush fikk en åpenbaring som, etter hans eget utsagn, reddet ham fra et tomt og alkoholisert liv. Han fikk en ny sjanse i livet. Takket være eget målrettet politisk arbeid og en landsomfattende vekkelsesbølge ble George W. Bush løftet inn på USAs sentralpolitiske arena.

Da Bush stilte som republikanernes presidentkandidat i 1999, ble han støttet av USAs evangeliske ledere. De bifalt hans politiske plattform i taler og prekener. Mange av dem mobiliserte sine menigheter til å dele ut republikansk valgmateriell. Til gjengjeld tok Bushs politiske retorikk farge av evangeliske forestillinger. Før valget i 2000 ble Bush spurt om det var noen politisk filosof som hadde hatt stor betydning for ham; han skapte furore ved å svare «Jesus».

Etter den kontroversielle valgseieren i 2000 fremsto Bush som en president med klare prioriteter. Han la vekt på «tradisjonelle verdier». Han kuttet i offentlige sosialbudsjetter, men stimulerte såkalte «trosbaserte initiativ» – han støttet etableringen av religiøse privatskoler og initiativ til hjemmeundervisning; han sponset veldedige foreninger og frivillige organisasjoner som ble stiftet av private borgere ut fra en religiøst motivert aktivisme. Han begynte arbeidsdagen med andakt og bønn, og avsluttet den ofte med Bibelstudier i studiegrupper sammen med medlemmer av sin stab.

Bushs generelle kunnskap om klodens geografi, verdens historie og det internasjonale mangfold var begrenset. Istedenfor et empirisk forankret verdensbilde, hadde Bush et normativt fundert bilde av verden: en forestilling av verden som skapt av Gud og av internasjonal politikk som et stort moralspill preget av kamp mellom gode og onde krefter. De gode var definert i teologisk lys, hvor det religiøse begrepet om frihet stod sentralt og hang tett sammen med andre, gode elementer (Greenwald 2007).

Bush pleiet systematisk kontakter med andre kristne. Han omga seg med rådgivere som hadde samme grunnsyn – mennesker som selvbevisst hadde valgt det godes side og avvist det onde. Verdslig ekspertise var ikke det som talte mest i Det hvite hus under Bush. Tro var vel så viktig.[10] Bush krevde i forbausende liten grad empirisk forankring for påstander om verdens tilstand; han tok sveipende beslutninger på grunnlag av bemerkelsesverdig magre bevis. Det var overraskende lite diskusjon i det Hvite Hus (Suskind 2004).

10 Da Bush- administrasjonen i 2001 og 2002 hyret inn folk for å analysere etterretningsrapporter om Saddam Husseins regime, ble søkerne spurt om sitt standpunkt til *Row vs Wade*. Det ble lagt stor vekt på at analytikerne hadde valgt den gode siden. Kandidater til the «Green Zone» – USAs administrative hovedkvarter i Baghdad – ble også utvalgt og silt etter standpunkt til *Row vs Wade* hevder bl.a. Chandrasekaran (2006)

Bush etablerte også nære forhold med andre kristne statsmenn, fra Blair til Bondevik, som representerte det gode. Han forholdt seg kjøligere til sekulære ledere som ikke lot til å ha valgt side. Han karakteriserte enkelte ledere som onde og avviste enhver kontakt med dem. Når onde ledere synes å true verden, minnet president Bush om at det ikke fantes noe nøytralt mellomstandpunkt mellom det gode og det onde. I kjølvannet etter terroranslaget mot Washington og New York den 11. september 2001 var han klinkende klar på dette: Verdens nasjoner må velge side, fremholdt han. Enten støttet de USA eller så stod de sammen med terroristene!

Bush-administrasjonen førte en særlig aktiv utenrikspolitikk overfor Afrika. Den støttet initiativ som fremmet frihet og demokrati; den engasjerte seg i arbeidet mot HIV og AIDS med store bevilgninger. Administrasjonens religiøse grunntro var en drivkraft bak dette engasjementet: I konservative kretser er Afrika ofte sett som en klassisk misjonsmark. I tillegg har Afrika vært et av de områdene i verden hvor amerikanske misjonærer har engasjert seg sterkt og hvor evangelisk kristendom har gått merkbart frem i senere tiår. Bush-administrasjonen la merke til fremgangen i Afrika og styrket engasjementet der.

Et annet utenrikspolitisk felt hvor religion har formet amerikansk utenrikspolitikk er USAs forhold til Israel. Noen av Israels mest standhaftige støttespillere har kommet fra Amerikas evangelisk-kristne miljøer. Kristne ledere har lagt vekt på at både jøder og kristne er Guds folk. De har understreket at også USA har Gud på sin side og fremholdt at Israel og USA må stå solidarisk sammen mot syndere, vandaler, terrorister og andre felles fiender.

Mange evangelisk troende som leser Bibelen selv og tolker den bokstavelig, ser dagens konflikter i Midtøsten i lys av Bibelens profetier. Blant dem er religiøse veiledere som Pat Robertson og Tim LaHaye – førstnevnte har vært en innflytelsesrik «televangelist» i en mannsalder, sistnevnte var en av stifterne av *the Moral Majority*. Begge ser Midtøstenkonflikten i lys av Johannes' åpenbaring. For dem er Israel Guds utvalgte folk. Gud er en aktiv aktør på Israels side i Midtøstenkonflikten – og USA må sørge for å være på Israels side.[11] Begge to hevder at Israel vil med Guds hjelp komme seirende ut av krigen mot sine ugudelige motstandere. LaHaye går et skritt videre og hevder opptrappingen av Midtøstenkonflikten er et tegn på at endetiden nærmer seg (Goldberg 2007); et signal om at det store slaget ved Har-Megiddo (nær Haifa i dagens Israel) er like rundt hjørnet. [12]

---

11 For Robertson er Midøstenkonflikten en konflikt mellom den falske guden Hubal, «Mekkas månegud, også kjent som Allah» og Israels sanne gud, Jehova (Robertson 2008a). Hjemmesiden til Robertson byr på flere slike analyser, og er en god kilde til amerikanske evangeliske forestillinger om Midtøstens geografi, historie og kultur.

12 Tim LaHaye har uttrykk disse holdningene i flere bøker. Blant dem er en serie med bestellende romaner som han har skrevet sammen med Jerry Jenkins. Her setter LaHaye sine amerikanske

Det er vanskelig fullt ut å forstå Bush-administrasjonens omfavnelse av Israel uten å innse at Bush, liksom mange andre kristne amerikanerne, har fått sitt syn på Midtøsten formet av Bibelens fortellinger. De har fått sine begreper farget av Bibelens beskrivelser av Midtøstens geografi, historie og kultur.[13] For en president som i utgangspunket hadde liten kunnskap om Midtøstens kompliserte historie og politiske spill, var det lett å falle tilbake på enkle, bibelbaserte forestillinger.

USA etter Bush

Bush er ikke lenger noen effektiv aktør i amerikansk politikk. Vil hans bibelske grunnforestilinger følge med på lasset når han flytter ut av Det hvite hus tidlig i 2009? Vil religionens innflytelse i amerikansk politikk bli redusert når en ny president flytter inn?

Helt sikkert. Enten presidenten heter Obama eller McCain vil han neppe arrangere Bibelstudiegrupper på arbeidsplassen; han vil neppe i samme grad spør Gud om råd før vanskelige avgjørelser. Den nye amerikanske presidenten vil i mindre grad knytte politikk opp mot en religiøs retorikk. Forskjellen mellom Bush og hans etterfølger vil imidlertid være av grad og ikke natur: USAs politiske retorikk inneholder sterke religiøse forestillinger. Det er grenser for hvor sekulær en vellykket folkevalgt amerikansk politiker kan være. Også amerikanske presidenter som kommer etter Bush vil formidle sine politiske resonnementer innenfor USAs etablerte politiske diskurs.[14]

---

og israelske romanpersoner inn i Midtøstenkonflikten i endetiden. Bøkene har solgt rundt 70 millioner eksemplarer i USA alene. I 1998 lå seriens fire første bøker på de fire første plassene på bestsellerlisten til selveste *New York Times*. Bokserien har gitt opphav til populære spillefilmer (som ikke vist på norske kinoer), til videospill og allehånde tegneserier og bøker for barn. Denne eventyrlige suksessen gjør disse bøkene interessante. I tillegg er bøkene interessante fordi de gir et informativt gløtt inn i USAs evangeliske forestillingsverden – hvor helten er amerikansk pilot, og hvor skurken, djevelens maktglade håndlanger og selveste Antikrist, også er FNs generalsekretær. Serien anbefales varmt til norske journalister som ofte er ganske tonedøve i forhold til USAs religiøse miljøer.

Det må nevnes at serien har gjort de to forfatterne styrtrike og at LaHaye har donert en stor del av sine inntekter til Liberty University – som til gjengjeld har etablert et senter for dommedagsstudier i hans navn.

13 Da Griffin, Martin & Walter (1976) kartla politiske holdninger i et lokalsamfunn i Wyoming, spurte de bl.a. om holdningene til den siste krigen i Midtøsten; de ble overrasket over den sterke innflytelsen som bibelske profetier hadde på respondentenes holdning til Israel og til krigen. Andre forskere har siden den gang gått dette funnet etter i sømmene – bl.a. Curtiss (1986).

14 Meningsmålinger er et viktig inntak til den amerikanske religiøsiteten – se for eksempel Pew Forum (2008). For en fullere forståelse er imidlertid nødvendig å snakke med folk – helst i mer grisgrendte områder i sør og vest hvor religionen er en levende og integrert del av dagliglivet. Den som legger fra seg *New York Times* og *Washington Post* og heller velger nyhetsstoff fra den uendelige mengden av amerikanske lokalaviser, vil lettere se den religiøse siden av USA. Begynn gjerne med http://www.newspapers.com/usa_news.htm

Religiøse profiler

McCain og Obama er begge kristne menn, men ingen av dem har et så direkte og personlig forhold til Jesus som Bush har. Ingen av dem tolker Bibelen bokstavelig. Men begge er representanter for USAs sivile religion.

Det er mange politiske likheter mellom McCain og Bush. Begge kommer fra USAs sørvestlige region, med en konservativ politisk tradisjon og sterke religiøse røtter – McCain har sitt politiske ankerfeste i Arizona, hjemstaten til den nykonservative grand old man, Barry Goldwater. McCain og Bush står begge langt til det amerikanske høyre i både politiske og sosiale spørsmål.

Begge fant sitt religiøse ståsted som voksne menn. Der stopper imidlertid de religiøse likhetene. McCain hadde ingen religiøs åpenbaring slik Bush hadde. McCain ble mer religiøs i de årene han satt som krigsfange i Vietnam (McCain 1999), men fikk aldri noe personlig forhold til Jesus. Han var aldri et aktivt medlem av noen evangelisk kirke. Han betoner sin sterke motstand mot fri abort og mot homoseksuelle ekteskap, men han har aldri forankret dette i religiøse prinsipper; han har i det hele tatt ikke frontet sin tro som del av sitt politiske program. McCains teologiske ståsted er en ganske alminnelig, hvit protestantisme. Skjønt han har pleiet kontakter med den evangeliske og sterkt Israelvennlige pastor John Hagee, har McCain aldri blitt omfavnet av USAs evangeliske grupper.[15]

Barack Obama skiller seg fra både Bush og McCain. I motsetning til Bush, er Obama en bereist og belest politiker. Han har bodd mange steder i verden – han har bl.a. gått på ungdomsskole i det muslim-dominerte Indonesia – og har vært eksponert for svært forskjellige religiøse omgivelser (Obama 2004). I motsetning til McCain, som har vært tilknyttet en hvit protestantisk kirke i en konservativ stat i sørvest, har Obama knyttet seg til en afroamerikansk kirke i nord – Chicagos United Church of Christ. Liksom McCain, fant Obama sin religiøse tro som følge av ettertanke og resonnement; men også som følge av sosial aktivisme.

Obama har ikke noe intenst personlig forhold til Jesus; han leter ikke etter bokstavelige tolkninger av Bibelvers. Obama ser religion som kilde til tilhørighet, fellesskap og ser Bibelen som kilde til etisk ettertanke. Dette er et resultat av hans erfaring som politisk organisator i Chicago, i nært samarbeid med vanlige folk ble Obama mer bevisst på den viktige sosiale rollen som religion spiller for amerikanere flest. I så måte har Obama hatt

15 I 2007 uttalte den kristne James Dobson, leder av den innflytelsesrike organisasjonen *Focus on the Family*, at han håpet inderlig at Det republikanske partiet ikke ville ble sittende igjen med McCain som presidentkandidat. McCain var høyst unnvikende på viktige moralspørsmål, ifølge Dobson, som ikke kunne tenke seg å stemme på ham «under noen omstendighet». Mr. Dobson skal høsten 2008 ha holdt seg for nesen og revurdert sine sterke ord.

samme erfaring som en annen progressiv politisk organisator fra området rundt de store sjøene: Reinhold Niebuhr, en av de mest innflytelsesrike teologer i Det demokratiske partiet og i USAs nyere politiske historie. Liksom Niebuhr ser Obama religion som en kilde til trøst; men også en diskurs for normativ analyse, et utspring for sosial kritikk og en kraft for politisk reform. Men Obama har røtter i en afroamerikansk kirke som til den svarte borgerrettsbevegelsen for inspirasjon. I så måte kan hans religiøse aktivisme også minne om Martin Luther Kings. Kirken i Chicago er ledet av pastor Jeremiah Wright, Jr. en beundrer av King og i mange år Obamas venn og sjelesørger. Pastor Wright har vært en kontroversiell religiøs leder som bl.a. har fordømt Bush-administrasjonen i svært radikale ordelag. Wright er ingen ensom svale. Det er en betydelig gruppe religiøse afroamerikanere som stiller seg bak den radikale pastoren. Barack Obama var lenge blant dem.

Når det gjelder religion, kan forholdet mellom Bush, McCain og Obama summeres opp slik: Mens Bush har en evangelisk kristen tilknytning basert på et direkte og personlig forhold til Jesus, tilhører McCain og Obama begge to store kirkesamfunn som ser religion mer som en kilde til abstrakte moralske prinsipper. Mens Bush og McCain står i en hvit kristen tradisjon som er trukket mellom konservative og liberale politiske tendenser, så står Obama i en afroamerikansk kirketradisjon som knytter kristendom til sosial reform og ser religion som en frigjørende sosial kraft. Mens både Bush og Obama er oppmerksomme på at religion representerer en sosial diskurs som forsyner mange amerikanere med et politisk språk, så skiller McCain mellom religion og politikk og betoner religionens private natur.

McCain og Obama representerer svært ulike religiøse tradisjoner i amerikansk historie: McCain representerer en hvit, tilbakeskuende og konservativ tradisjon, mens Obama representerer en svart, fremtidsrettet og progressiv reformtradisjon. Fra de religiøse miljøenes side har begge presidentkandidatene et uklart forhold til religion. Det hjelper ikke at begge to har knyttet seg til svært kontroversielle sjelesørgere – McCain til pastor Hagee som er en kristen sionist;[16] Obama til pastor Wright som iblant gir inntrykk av å være en sosial revolusjonær.[17]

16 John Hagee tolker spådommene i Johannes åpenbaring ganske bokstavelig, er lederen av USAs *Christian Zionist Movement*, en kristen sionistbevegelse.

17 Etter at Jeremiah Wright våren 2008 fordømte Bush-administrasjonen og hele det amerikanske samfunnet i særdeles sterke ordelag, tok Obama avstand fra sin sjelesørger og la seg nærmere USAs religiøse hovedstrøm.

Sosiale strømninger

Kandidatenes mindre profilerte personlige tro er bare en liten del av bildet. Det er dypere årsaker til at religiøse argumenter har vært mindre fremme i den amerikanske presidentkampen i 2008. Den viktigste generelle årsaken er at den religiøse vekkelsesbølgen er på nedadgående. Vekkelsen som fant sted på slutten av det 20. århundre – og som bidro til å løfte Bushs politiske karriere – har mistet en god del av sin helhet og kraft. Den har ikke løftet frem særlig mange religiøse kandidater i senere år.

Religiøse argumenter har ikke vært så synlige i presidentkampen i 2008 som de var i 2004 og i 2000. Ingen av toppkandidatene i 2008 har hatt noen åpenbar religiøs profil. Mike Huckabee, mannen som rundt årsskiftet 2007/2008 fikk sterk støtte av sørstatenes kristne aktivister, fikk liten støtte i Det republikanske partiet og var ute av stand til å sikre seg partiets nominasjon.

Årsaken til den religiøse bølgens reduserte kraft er neppe at USA er blitt et mer sekulært samfunn. Den er snarere at evangelisk kristne grupper ikke lenger er like effektivt organisert som før. De store, kristne paraplyorganisasjonene er borte eller svekket – *the Moral Majority* gikk konkurs på 1980-tallet; dens etterfølger, *the Christian Coalition*, raknet på 1990-tallet. Valget av George W. Bush økte imidlertid de evangeliske gruppenes politiske ambisjoner igjen. De la opp til en bred politiske dagsorden, men støtte raskt på store praktiske vanskeligheter. Forskjellige grupper trakk i forskjellige retninger slik at bevegelsen led under sprik og fragmentering. I tillegg troppet gamle sterke lederne av og ble ikke erstattet. I 2008 har det ikke helt lykkes de politiske partiene å mobilisere amerikanske kirkesamfunn og rette deres aktiviteter inn mot rikspolitiske mål.

Misnøye med president Bush er en forklaring på hvorfor kristne argumenter er på nedadgående i amerikansk politikk. Det er en sterk, generell misnøye med Bush. Han har blitt intenst kritisert for krigen i Irak – både for beslutning om å gå til krig og for måten krigen ble ført på. Bushs stilling er videre svekket av finanskriser og uthult av konjunkturer som bærer bud av økonomisk resesjon. Som om dette ikke er nok, har flere kristne ledere kritisert Bushs religiøse politikk. På den ene siden er det konservative ledere som kritiserer ham for å forsømme sitt religiøse program – han har for eksempel blitt kritisert for å overse de forpliktelsene som den internasjonale trosfrihetsloven pålegger ham og for å svikte Israel og gå i forbund med Israels fiender (Robertson 2008b). På den andre siden er mer liberale kristne som vil hevde at Bush systematisk misbrukt kristne verdier for å legitimere kontroversielle politiske utspill. Jimmy Carter (2006) har ikke nølt med å si at Bushs angrep på Irak, hans miljøargumenter, hans skattereformer og hans behandling av krigsfanger er misbruk av amerikanske verdier og strider mot Kristi budskap.

Amerikas religiøse agenda er blitt mer mangfoldig og komplisert i senere år; dette har bidradd til å løse opp vekkelsens fokus på tradisjonelle saker. USAs evangeliske grupper har blitt splittet over utenrikspolitiske spørsmål, som håndteringen av krigsfanger fra Afghanistan og Irak, behandlingen av Palestinere (Evangelical Statement on Israel/Palestine 2007; Goodstein 2006) og debatten om klimaendring. Innflytelsesrike evangeliske ledere som Rick Warren har erkjent at global klimaendring er en trussel som må tas på alvor.

Det er klart at religion er ikke lenger er noen samlende kraft for Det republikanske partiet. Det er også klart at republikanerne ikke lenger har noen monopol på religiøse argumenter: Det demokratiske partiet har tilpasset seg et nytt politisk landskap og lansert mer verdikonservative kandidater.

Dette betyr ikke at religiøse forestillinger har forsvunnet fra amerikansk politikk. Det betyr snarere at slike forestillinger er mindre politisert; at den politiske strid ikke lenger utkjempes med religiøse argumenter. Hovedgrunnen til dette er ikke nødvendigvis at religionens betydning har falt dramatisk; det er snarere slik at den effekt er nøytralisert. Kristendommen mest grunnleggende tankegods skiller ikke lenger klart mellom demokrater og republikanere, og Det republikanske partiet har ikke lenger noen åpenbar fordel av å spille på religiøse argumenter. De to partiene deler forestillingen om at Guds skaperverk er et hele hvor alle gode ting går sammen – hvor demokrati, frihet, velferd, rettferdighet og fred griper inn i hverandre i en harmonisk helhet. Progressive grupper har i like stor grad som konservative omfavnet teorien om den demokratiske fred. Demokrater og republikanere deler den særegne amerikanske eksepsjonalismen. De kan enes om at USA spiller en progressiv og spesiell rolle i verden – skjønt de kan være uenige om hvordan denne rollen best kan utformes i praktisk politikk.

I praktisk politikk har Kongressen vært dypt involvert i denne utviklingen. Også den ble preget av den religiøse vekkelsen på 1980- og 1990-tallet. Verdikonservative politikerne som da ble tatt hånd om av det republikanske partiapparat og løftet opp av vekkelsesbølgen, dominerte både Senatet og Representantenes hus i flere år. Loven om internasjonal religionsfrihet er verd en studie i denne sammenhengen, for den kom i stand på Kongressens eget initiativ, og den hadde tidlig støtte fra begge politiske partier.

Religiøse representanter i Kongressen har forøvrig fremlagt flere tverrpolitiske proposisjoner som har tatt sikte på å fremme frihet, demokrati og fred. Mange av dem har fått bred støtte og blitt til lov. Blant disse er lover om å bekjempe internasjonal trafficking, konflikt og vold i Sudan og menneskerettighetsbrudd i Nord-Korea.[18] Disse lovene er blitt vedtatt fordi de

18 De angjeldene lovene er henholdsvis *The Trafficking Victims Protection Act* (fra 2000), *The Sudan Peace Act* (2002) og *The North Korea Human Rights Act* (2004).

også har fått støtte fra brede grupper utenfor USAs religiøse miljø – bl.a. av sekulære menneskerettighetsorganisasjoner. Når det kommer til stykke, står konservative kristne og venstreliberale sekularister i USA ofte sammen om å promotere menneskerettigheter og fremme folkesuverenitet og demokratiske spilleregler i verdenspolitikken.

Ingen av presidentkandidatene i 2008 går inn for noe åpenbart religiøst program. Ingen av kandidatene har vært spesielt sponset av religiøse koalisjoner. Likevel, de to kandidatene er, sammen med de amerikanske velgerne, innleiret i en politisk forestillingsverden meningsunivers som inneholder sterke protestantiske innslag. Begge kandidatene holder sine valgargumenter innenfor rammen av den etablerte diskurs og de oppfører seg i tråd med dens grunnleggende representasjoner. Den kandidaten som i løpet av valgkampen bryter med dem, støter store velgergrupper fra seg. Etter valget vil den seirende kandidaten fremdeles måtte forholde seg til denne mangfoldige nasjonens grunnleggende fellesforestillinger. Uansett hvem som blir valgt, så vil forestillinger fra den amerikanske eksepsjonalismen være med å definere hans politiske handlingsrom.

Avslutning

Styrken i USAs religiøse forestillinger har ofte overrasket utenlandske observatører. Dette kan være fordi de har festet seg ved de liberale temaene i amerikansk kultur og de materialistiske elementene i det amerikanske samfunn og forveksler det liberale og materialistiske med det sekulære. Det kan også være at utlendinger ikke får med seg at en tilsynelatende sekulær utenrikspolitikk har skjulte religiøse røtter: Den liberale internasjonalismen som vokste frem i USA rundt første verdenskrig hadde feste i kristne miljøer – og fordi den hadde ytre fellestrekk med progressive europeiske ideer, har radikale europeere ofte trodd at de har politiske forbundsfeller i USA.

Ideen om at frihet er naturlig og at demokrati kan eksporteres har dype røtter i Amerikas kristen-teologiske doktriner. Forestillingen om at en liberaldemokratisk styreform skal realisere individets gudegitte frihetsgnist kan føres tilbake til Amerikas første kristne nybyggersamfunn. Ideen om at styreformer som er forankret i folkesuverenitetens prinsipper er et politisk lokomotiv som skal trekke andre gode ting etter seg, finnes bl.a. i USAs millenaristiske miljøer. Forestillingen om den demokratiske fred er tett omslynget av tradisjonelle elementer fra amerikansk eksepsjonalisme.

Mange progressive europeere reagerer ofte med vantro på argumentet om at kristendommen fremdeles øver en formende innflytelse på amerikanernes utenrikspolitiske resonnementer. De kan ikke tro at President Bush virkelig

mener at frihet er en gave fra Gud. De kan ikke akseptere at Bush i fullt alvor arbeider for å øke frihet og fremme demokrati for å oppfylle Guds vilje. De reduserer ofte slike formuleringer som retorisk spill for det religiøse galleriet. Og de forblir fattigere i sin forståelse av amerikansk politikk (Bellah 1967).

I hvor stor grad var president Bush' syn på internasjonal politikk formet av en fundamentalistisk bibelsk diskurs? Stod han solidarisk med Israel ut fra bibelske profetier? Fikk han virkelig klarsignal fra Gud om å invadere Irak? Mange amerikanere har stilt seg selv slike spørsmål. Noen av dem er religiøse aktivister – blant annet disipler av Pat Robertsen og Tim LaHaye som mener at de hadde en evangelisk medspiller i president Bush. Andre er sekulære akademikere som prøver ut religiøse argumenter for å skinne et forklarende lys på Bush-administrasjonens ofte gåtefulle adferd. Var Bush en pragmatisk politiker, en moderat kristen eller en ytterliggående millenarist? Dette spørsmålet vil biografer og historikere drøfte i lange tider fremover. De vil trekke sprikende konklusjoner. Men de fleste vil ende opp i enighet om dette: at det er umulig å fullt ut forstå Bushs utenrikspolitiske adferd uten å ta hensyn til hans religiøse overbevisninger (Jervis 2003).

En diskusjon av presidentens personlige tro kan være interessant i seg selv, og til og med gi en viss innsikt i hans syn på verden og en forståelse for logikken i hans politiske resonnementer. Det er imidlertid ikke på det individuelle plan at religionsanalyse gir den største umiddelbare innsikt i amerikansk utenrikspolitikk. En bedre forståelse kommer fra en analyse av det samfunnet som presidenten er formet av og som han er representant for.

Alle samfunn inneholder bestandige forestillinger som gir innbyggerne fellesskap av mening og kollektiv identitet; ofte har disse forestillingene religiøs opprinnelse. I det amerikanske samfunnet holdes forestillingenes religiøse innhold levende. Dette skyldes, etter vårt syn, enkelte særegne sosiale mekanismer, og har ført til at det amerikanske samfunnet skiller seg ut fra andre moderne, velstående, vestlige demokratier ved sin særlig høye grad av religiøsitet. «Frihet» er en av disse forestillingene – og en sentral bestanddel i den amerikanske eksepsjonalismen. Denne forstillingen har, som vi har forsøkt å vise, religiøse konnotasjoner for mange amerikanere – ikke for alle, men for mange.

Slike kollektive forestillinger ses av mange som avspeilinger av samfunnet. Vi synes det er mer fruktbart å betrakte dem som aktivt formende krefter som definerer verdier, skaper mening, danner motiver, frembringer handlingsmønstre, formulerer forklaringsprinsipper og etablerer former for sosial orden.[19] Det er dette perspektivet vi har lagt på denne diskusjonen

19 Karl Marx betraktet i sin tid «tro» som synonymt med «overtro» og reduserte religiøse forestillinger til fantasifostre i samfunnets ideologiske overbygning. Dette synes vi er et utilfredsstillende utgangpunkt. Da har vi mer tro på Peter Berger (1967: 175) som så religion som et konstruert meningsunivers – *a humanly constructed universe of meaning*.»

om religion i amerikansk politikk. Ut fra det antyder vi at USAs kirker kan drøftes i lys av disiplinerende strategier,[20] at det gikk en vekkelsesbølge over det amerikanske samfunnet på 1980- og 1990-tallet, at bølgen skyllet etablerte fellesforestilinger opp til USAs rikspolitiske overflate, at deler av Det republikanske partiet fanget disse forestillingene opp og knyttet organisatoriske forbindelser med de evangeliske gruppene som bar dem frem. Gjennom denne politiske alliansen ble etablerte, bibelbaserte representasjoner ført inn i USAs sentralpolitiske organer. I kraft av sin evne til å formidle verdier, skape mening, mønstre og motiver i en kaotisk verden, fikk disse representasjonene en viss politisk innflytelse. I utenrikspolitikken bidro de bl.a. til at USA sto mer solidarisk med Israel, men fjernet seg fra tradisjonelle forbundsfeller i Europa.

Denne vekkelsesbølgen er nå på retur. De religiøse gruppene som bar frem dens representasjoner er ikke lenger så fokusert og koordinert som tidligere; de er for splittet til å øve noen konsentrert innflytelse på den republikanske partiet og på amerikansk politikk. Vil dette innebære en sekularisering av amerikansk politikk? Vil dette redusere USAs trang til å endre verden og krympe den politiske avstanden mellom USA og Europa?

Det første spørsmålet kan besvares med et nølende ja. Nølende, fordi selv om vekkelsesbølgens retrett har tatt den evangeliske brodden av rikspolitikken, så vil Amerika forbli en religiøs nasjon. I USA er religiøsitet fremdeles et tegn på moralsk tyngde, prinsippfasthet og karakterstyrke. Godt over 90 % av amerikanerne kan tenke seg å stemme på en afroamerikansk presidentkandidat, men knapt halvparten vil stemme på en ateist.

Den sterke kristentroen består i USA. For det første fordi den holdes ved like gjennom en skarp konkurranse mellom mange rivaliserende kirkesamfunn. Og selv blant amerikanere som ikke er religiøst aktive er det mange som er inneforstått med at kristendommen har viktige funksjoner i samfunnet – i en stor, desentralisert og uensartet føderasjon som USA, er den sammenbindene og normopprettholdene. Kristne forestillinger vil fortsette å prege samfunnet og legge føringer på USAs politiske institusjoner og prosesser. Den nærer også mange grupper som holder fast på konservative, religiøse prinsipper og som kan aktiveres og organiseres politisk om de oppfatter at deres sentrale verdier – bl.a. liv, frihet og eiendom – er truet.

Det andre spørsmålet kan besvares med et nølende nei. For USAs trang til å endre verden er dypt rotfestet og kan neppe stagges. Den har innflytelse på USAs tendens til å øve kontroll over sine omgivelser – en tendens som

20 Disse disiplinerende strategiene fremstilles her som generelle idealtyper. De kan anvendes på alle organisasjoner som kan karakteriseres som trossamfunn – inkludert sekulære samfunn av politisk art. De kan med fordel utvides – for eksempel med resonnementene til Foucault (1984).

alle stater har, men som USA har i større monn enn andre rett og slett fordi USA er en stormakt med større kapabiliteter og mer global rekkevidde. Som andre stormakter er USA dessuten innstilt på å bidra til å opprettholde internasjonal orden og stabilitet – på egne premisser om mulig. En reduksjon av religionens innflytelse i USAs rikspolitikk vil neppe redusere USAs trang til å øve innflytelse på verdenspolitikken. En ny president vil, imidlertid kunne forme den måten som USA utøver sin innflytelse på.

Presidenten som flytter inn i Det hvite hus i januar 2009 vil kunne fortsette den utenrikspolitiske alenegangen som kjennetegnet hans forgjenger; eller han kan legge opp til en annen mer samarbeidsvillig og hensynsfull linje. Bushs etterfølger kan ikke velge bort USAs posisjon som ledende makt på verdensscenen. Han har få valg når det gjelder USAs politiske grunnkurs som en pådriver for frihet og demokratiske idealer. Han står imidlertid overfor et stort spekter av rolletolkninger. Han kan velge om han vil formulere disse idealene i religiøse eller sekulære ordelag. Han kan velge om USA skal spille sin rolle i henhold til misjonerende modeller eller etter veiledende mønstre. Han kan velge mellom imperialistiske og hegemoniske strategier. Han kan handle unilateralt (som Bush) eller multilateralt (som Wilson).[21]

En president som bryter med Bush-administrasjonens alenegang og legger seg på en mer samarbeidsvillig og imøtekommende linje vil lett kunne bedre det diplomatiske forholdet til landene i Europa. Men dette vil ikke nødvendigvis redusere den politiske avstanden. En av betingelsene for at denne avstanden skal reduseres, er en endring i USAs (eller Europas) verdipolitiske grunnkurs.

Det er mange årsaker til at en ny amerikansk president verken vil eller kan gå i bresjen for noen dyp sekularisering. Så dypt festet er de kristne normene i det amerikanske samfunnet at den politiske debatten kan ikke sekulariseres i en håndvending. Dessuten spiller religiøsitet viktige normregulerende og ordensopprettholdende funksjoner i det USAs frie og individualistiske samfunn. Dersom landet, mot formodning, brått skulle bli mer sekulært, vil resultatet neppe bli en politisk tilnærming til Europa; det kan like gjerne være et tegn på amerikansk normoppløsning og føre med seg en økning av uorden og uro i USA selv.

21 Flere aspekter av USAs politiske liv er omfavnet i Europa – selv om disse er drevet frem av religiøse hensyn. Prinsippene som ligger under Wilsons Folkeforbund, den liberale internasjonalismen, en aktiv menneskerettighetspolitikk og forestillingen om den demokratiske fred har sterke støttespillere i europeisk politikk. En amerikansk president behøver ikke å gå på akkord med sine religiøse argumenter for å tekkes europeiske sekularister; han kommer langt med å ikle USAs religiøse arv progressive, sekulære gevanter.

Litteratur

Ammerman, Nancy T. (1987) *Bible Believers: Fundamentalists in the Modern World*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Bellah, Robert (1967) «Civic religion in America», *Daedalus* 96(1): 1-21.

Berger, Peter (1967) *The Sacred Canopy*. New York: Anchor Books.

Bishop, George (1999) «What Americans Really Believe and Why Faith Isn't as Universal as They Think», *Free Inquiry* 19 (summer), ss. 38.42.

Bush, George (2004) «Information Sharing, Patriot Act Vital to Homeland Security». Presidentens tale i Buffalo, New York, 20 april. Lasted ned 28. juni 2008 http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040420-2.html

Carter, Jimmy (2006) *Our Endangered Values*. Waterville, Maine: Thorndike Press.

Chandrasekaran, Rajiv (2006) *Imperial life in the Emerald City*. New York: Knopf.

Cipolla, Carlo (1969) *Literacy and Development in the West*. Harmondsworth: Penguin Books.

Curtiss, R. H. (1986) *A Changing Image: American Perceptions of the Arab-Israeli Dispute*. Washington, D.C.: The Ameican Educational Trust.

Evangelical Statement on Israel/Palestine (2007) erklæring med dato 28 november 28, 2007. Lastet ned 29. juni 2008 fra «Essential documents» på http://www.cfr.org/publication/15810/evangelical_statement_on_israelpalestine.html

Foucault, Michel (1984) «The Order of Discourse», in Michael Schapiro (ed.), *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell, ss. 108-39.

Fukuyama, Francis (1999) *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. London: Profile Books.

Fukuyama, Francis (1992) *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.

Goldberg, Michelle (2006) *Kingdom Coming*. New York: W.W. Norton.

Goodstein, Laurie (2006) «Evangelical Leaders Joins Global Warming Initiative». *New York Times*, February 8.

Greenwald, Glenn (2007) *A Tragic Legacy: How a Good vs. Evil Mentality Destroyed the Bush Presidency*. New York: Three Rivers Press.

Griffin, K., J. Martin & O. Walter (1976) «Religious Roots and Rural Americans' support for Israel during the October War», *Journal of Palestine Studies*, 6(1): 104-14.

Grim, Brian J. (2007) «Religious Freedom: Good for What Ails Us?» *Review of Faith and International Affairs*, 6(2): 3-9.

Herberg, Will (1955) *Protestant-Catholic-Jew*. Garden City, New York: Doubleday

Hook, Steven W & John Spanier (2007) *American Foreign Policy Since World War II*. Washington, D.C.: CQ Press.

Horowitz, Michael (2003) «Cry Freedom: Forget 'Quiet Diplomacy' – It Doesn't Work», *Christianity Today*, 47(3):

Huntington; Samuel (2004) *Who Are We?* New York: Simon & Schuster.

Hunter, James D. (1991) *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New York: Basic Books.

Ignatieff, Michael, ed., (2006) *American Exceptionalism and Human Rights*. Princeton, NJ: Princeton University Press

Jervis, Robert (2003) «Understanding the Bush Doctrine», *Political Science Quarterly*, 118(3): 365-388.

Katz, David S. (2004) *God's Last Words: Reading the English Bible from the Reformation to Fundamentalism*. New Haven: Yale University Press.

Knutsen, Torbjørn L. (2008) «Religion» i Bjørn-Erik Rasch, red. *Amerikansk politikk*. Oslo: Abstrakt Forlag, 208–260.

Knutsen, Torbjørn L. 2006. Den hellige ånd i 100. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 22(2): 173–184.

Knutsen, Torbjørn L. (1997) *A History of International Relations Theory*. Manchester: Manchester University Press.

LaHaye, Tim (1999) *Revelation Unveiled*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.

LaHaye, Tim (1998) *How to Study the Bible for Yourself*. Eugene, Oregon: Harvest House.

Leege, Daniel C. & Lyman A. Kellstedt, eds. (1993) *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Lipset, Seymour Martin (1999) *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. New York: W.W. Norton

Little, David (1999) «Religion and Global Affairs: Religion and U.S. Foreign Policy», *SAIS Review* 18(2): 25-31

Lockridge (1974) *Literacy in Colonial New England*. New York: W.W. Norton & Co.

McCain, John (1999) *Faith of My Fathers*. New York: Random House.

Marsden, George M. (2004) *Jonathan Edwards: A Life*. New Haven: Yale University Press.

Micklethwait, John & Adrian Woodridge (2004) *The Right Nation*. New York: Penguin Books.

Morgenthau, Hans J. (1978) *Politics among Nations*. New York: Knopf.

Norris, Pippa &Ronald Inglehart (2004) *Sacred and Secular: Religion and Politics World Wide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Obama, Barack (2004) *Dreams from My Father*. New York: Times Books.

Oren, Michael B. (2007) *Power, Faith and Fantacy*. New York: W.W. Norton.

Packenham, Robert (1973) *Liberal America and the Third World*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Pew Forum (2008) *US Religious Landscape Survey*. Washington, D.C.: Pew Foundation. Lasted ned 30. juni 2008 fra http://religions.pewforum.org/reports

Pew Research Center (2008) *The U.S. Religious Landscape*. Pew Research Center Publications. Lastet ned 30. juni 2008 fra http://pewresearch.orgs/pubs/743/united.states-religion

Philips, Kevin (2006) *American Theocracy*. New York: Viking.

Robertson, Pat (2008a) «Why Evangelical Christians Support Israel». Lastet ned 12. august fra www.patrobertson.com/speches/IsraelLauder.asp

Robertson, Pat (2008b) «On Israel and the Roadmap for Peace». Lastet ned 12. august fra www.patrobetson.com/Teaching/TeachingtonRoadMap.asp

Ruotsila, Marrku (2008) *The Origins of Christian Anti-Internationalism*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Russett, Bruce (1993) *Grasping the Democratic Peace*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Smith, Tony (2007) *A Pact with the Devil*. New York: Routledge.

Suskind, Ron (2004) *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill*. New York: Simon & Schuster.

U.S. Department of Defense (1993). *Defense Strategy for the 1990s*. Washington, D.C.: GOP.

WDC (World Christian Database) (2004) Denominations Represented. South Hamilton, MA: Center for the Study of Global Christianity Gordon-Conwell Theological Seminary. Lasted ned 1 May 2008 fra http://worldchristiandatabase.org/wcd/about/denominationlist.asp

Wills, Garry (2007) *Head and Heart: American Christianities*. New York: Penguin Group.

Zakaria, Fareed (1998) *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

UNIVERSITETSFORLAGET.NO

Tidsskrift for samfunnsforskning

Tidsskrift for samfunnsforskning presenterer resultater fra dagsaktuelle samfunnsvitenskapelige undersøkelser for et bredere publikum, og kommer ut fire ganger i året.

Hovedvekten er lagt på publisering av originalartikler av norske samfunnsforskere, basert på empiriske undersøkelser. Tidsskriftet bringer også kunnskapsoversikter, debattstoff, forskningspolitiske innlegg, notiser og bokanmeldelser. Tidsskriftet utkom første gang i 1960, og utgis i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning.

Ansvarlig redaktør: Karl Henrik Sivesind.

Et privatabonnement på tidsskriftet koster kr 500,-. Du bestiller ved å sende en e-post til: abonnement@universitetsforlaget.no

Les *Tidsskrift for samfunnsforskning* på tidsskriftdatabasen idunn.no
Her publiserer vi løpende nye utgaver og du kan lese eldre årganger tilbake til 2002.

På idunn.no kan du:
- Tegne abonnement på papirutgaven.
- Tegne e-abonnement.
- Kjøpe artikler og utgaver online.
- Motta nyhetsvarsling på e-post.
- Søke blant 43 norsk- og nordiskspråklige tidsskrifter.

Bli en idunn.no bruker du også!
Les *Tidsskrift for samfunnsforskning* på nett.
Har du spørsmål: post@idunn.no

UNIVERSITETSFORLAGET

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 349-372 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

Det norske nordområde-initiativet og USA:
Utenriks- eller energipolitikk?

KRISTINE OFFERDAL
Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

Det norske nordområdeinitiativet overfor USA inneholder i betydelig grad et budskap om Barentshavet som viktig fremtidig energiprovins som kan øke global og amerikansk energisikkerhet og er dermed basert på utenrikspolitiske fremfor energipolitiske hensyn. Dette har brakt til overflaten interne interessemotsetninger i den norske forvaltningen og gitt seg utslag i uklarhet og inkonsistens i norsk interaksjon med amerikansk utenriks- og energiadministrasjon. Promoteringen av Barentshavet som energiprovins har dessuten ikke skapt stort politisk engasjement i Washington. Økt oppmerksomhet om russisk arktisk politikk den senere tid ser imidlertid ut til å gi seg utslag i økt interesse for Norge med strategisk plassering som Russlands nabo i nord. Til tross for at nordområdepolitikken har vært et forsøk på å reintrodusere viktigheten av nordområdene og Norge i et annet lys enn under den kalde krigen, ser Russland fremdeles ut til å legge premissgrunnlaget for Norges relasjoner med viktige allierte.

Innledning

Med sin nordområdepolitikk har norske myndigheter forsøkt å bruke olje- og gassressursene i Barentshavet til å oppnå politisk oppmerksomhet i USA. Målet har vært å sette Norge og nordområdene på kartet og den underliggende utenrikspolitiske motivasjonen å unngå marginalisering ved å søke

Artikkelen er en videre analyse på bakgrunn av konklusjonene fra en tidligere artikkel (Offerdal under publisering) der intervjuer med amerikanske og norske politikkutformere og industri, offentlige dokumenter og taler dannet datagrunnlaget. Den er del av et PhD-prosjekt støttet av Norges Forskningsråd og Fridtjof Nansens Institutt. Takk til Arild Moe, Steinar Andresen, Øystein Jensen, Paal Hilde og to anonyme reviewere for innsiktsfulle kommentarer.

forståelse og støtte for norsk ressursforvaltning og norske tolkninger av juridiske problemstillinger i regionen.[1] Norsk nordområdepolitikk har derfor i stor grad vært motivert av utenrikspolitiske snarere enn energipolitiske hensyn.

Denne artikkelen presenterer først det norske nordområdeinitiativet og diskuterer det deretter i lys av spenningen mellom utenrikspolitiske og energipolitiske hensyn i norsk politikk. I forlengelsen av dette analyseres amerikanske reaksjoner på norsk nordområdepolitikk og deres tilnærming til Barentshavet som energiprovins. Deretter diskuteres spørsmålet om nordområdene som energiprovins egner seg som utenrikspolitisk virkemiddel. Forholdet mellom USA og Russland har en sentral plass i analysen av mulige forklaringer på USAs tilnærming til det norske nordområdeinitiativet. Til slutt analyseres også USAs engasjement i Kaspiregionen for å bidra til en videre presisering av faktorene som har blitt vurdert i de foregående avsnittene.

Nordområdeinitiativet

Etter den kalde krigens slutt ble USA og NATOs interesse for nordområdene betydelig redusert og Norges «relative sikkerhetsmessige verdi var synkende» (Eide 1998: 10). I kombinasjon med at Norge står utenfor Den europeiske union, gjorde dette etter manges mening at nasjonen var i ferd med å bli sikkerhetspolitisk marginalisert (Lodgaard 2002: 272–75).[2] Nordområdenes betydning endret dermed i løpet av 1990-tallet karakter fra «high politics» til «low politics», og det var ikke lenger nødvendig fra et amerikansk ståsted å engasjere seg aktivt i regionen. For Norges del var imidlertid nordområdene fremdeles viktige der samhandling med Russland i form av «low politics»-områder som fisk, miljø og folk-til-folk-samarbeid stod i sentrum.

I tråd med den bredere norske nordområdedebatten på begynnelsen av 2000-tallet økte også vektleggingen av områdenes strategiske betydning i norsk politikk. Dette var tett knyttet til forvaltning av de ressursrike havområdene i nord, ikke bare fiskeressurser, men i økende grad også olje og gass. En oppfatning av at nordområdene også var stigende på agendaen i USA

1 Soria Moria-erklæringen (2005: 6) fastslår at «regjeringen vil søke internasjonal aksept til norske synspunkter vedrørende Svalbard, fiskerisone, olje- og gassutvinning og god miljøforvaltning».

2 Sikkerhetspolitisk marginalisering kan innebære «liten alliert oppmerksomhet på norske sikkerhetspolitiske utfordringer og fravær av alliert militær hjelp dersom Norge blir stilt overfor en trussel» (Stryken 2004: 5). Marginalisering kan også brukes om ikke-militære utfordringer som for eksempel manglende oppmerksomhet fra viktige allierte om norske utenrikspolitiske prioriteringer i forholdet til Russland i nord.

og Russland, gjorde seg gjeldende i debatten.[3] Blant annet ble det pekt på faren for energipolitisk marginalisering ettersom USA og Russland så ut til å engasjere seg aktivt sammen i å utvikle infrastruktur i russisk Arktis for å transportere olje og gass til vestlige markeder (se for eksempel Henriksen 2003). Det ble børstet støv av det geopolitiske perspektivet på nordområdene, og bildet av Norge i den geopolitiske trekanten mellom USA, EU og Russland ble hyppig debattert, med petroleumsutvinning og -transport som fremtredende elementer (se Lodgaard 2007: 281). Norge, ble det hevdet, måtte som småstat med Russland som nabo «efterspørre støtte fra makttrianglets to andre hjørner» (Neumann 2002: 20). Disse oppfatningene utgjorde en viktig bakgrunn for den nye norske nordområdepolitikken.

Innholdet i dagens nordområdepolitikk er vanskelig å definere konkret. I offentlige dokumenter kom det først til uttrykk gjennom Orheim-utvalgets rapport *Mot Nord* i 2003 (NOU 2003: 32). Denne ble fulgt opp av Stortingsmelding nr. 30 (2004-2005) presentert av Bondevik II-regjeringen. Regjeringen Stoltenberg II videreførte politikken i 2005, blant annet med lanseringen av Barents 2020. I sin etter hvert hyppig siterte «nordområdetale» fastslo den nylig tiltrådte utenriksminister, Jonas Gahr Støre, at sentralt i Barents 2020 stod «utvikling av petroleumsteknologi for nordlige områder der vi kan trekke på våre erfaringer fra Nordsjøen» samt «tiltak for å gi bedre kunnskap om hvordan vi kan mestre utfordringene knyttet til miljøet og ressursforvaltningen i nord» (Støre 2005a). Initiativet har blitt fulgt opp med et ekspertutvalg for nordområdene og en rapport fra tidligere Statoil-direktør Arve Johnsen, der nordområdene i et energiperspektiv diskuteres (Johnsen 2006). I 2006 kom så Regjeringens Nordområdestrategi, som er det foreløpig siste formelle forsøk på å fylle nordområdeinitiativet med konkret politisk innhold. Nordområdestrategien (Utenriksdepartementet 2006: 8) fastslår at det skal legges til rette for en videreutvikling av petroleumsvirksomheten i Barentshavet og at dette skal få størst mulig betydning for kompetansebygging og lokal og regional næringsutvikling.

Stortingsmelding nr. 30 og Nordområdestrategien identifiserer samarbeidet med Russland som en av hovedpilarene i norsk nordområdearbeid. Keohane og Nyes (2001) skiller mellom «high» og «low politics» kan brukes til å beskrive endringen i Norges forhold til Russland i nord. Dette forholdet er i dag preget av «low politics» – av «enkeltstående saker som ofte er av økonomisk art og hvor gjensidig avhengighet mellom Norge og Russland stadig vekk er et fremtredende trekk» (Torjesen 2008: 47). Likevel har en

3 «I dag er nordområdene igjen blitt viktig. For USA og Russland. Nå er det olje og gass som står i sentrum for stormaktenes interesser i dette kalde farvannet, og denne gang er de venner. Amerikanerne har lenge vært på jakt etter stabile leveranser av olje og gass. Politisk ustabilitet i Gulf-statene førte USA nordover til en allianse med Russland» (Amundsen 2005).

viktig motivasjon bak nordområdestrategien med «high politics» å gjøre og er altså innrettet mot å sikre støtte fra viktige allierte som USA og EU i tilfelle interessemotsetninger med Russland. Uavklarte juridiske spørsmål knyttet til delingen av kontinentalsokkelen og de økonomiske soner i Barentshavet, samt havområdene og sokkelen rundt Svalbard, oppfattes som strategisk viktige og er tett knyttet til de potensielle olje- og gassressursene i området.

Den andre hovedpilaren i nordområdestrategien inneholdt ambisjoner om å starte såkalte nordområdedialoger med sentrale allierte. Her skulle norsk politikk i nord formidles for å skape oppmerksomhet og forståelse (se Stortingsmelding nr. 30 2004-2005 og Utenriksdepartementet 2006).[4] Dialogen med USA har mest konkret bestått av to brede delegasjonsmøter i 2005 og 2006, der først og fremst norske representanter har holdt presentasjoner om aktuelle temaer i nordområdene (Offerdal under publisering). I tillegg har Norge benyttet seg av allerede eksisterende kanaler for å snakke om norske og internasjonale problemstillinger i nord.[5]

Nordområdepolitikkens energibudskap til USA kan ikke leses ut av de politiske dokumentene, men intervjuer med norske beslutningstakere viser at tanken var å skape interesse ved å trekke på regionens energipotensial. Utenriksministerens offisielle uttalelser peker i samme retning:

> De fleste land er i dag opptatt av energiforsyningssikkerhet, naturligvis. I denne sammenhengen vil nordområdene komme til å spille en viktig global rolle som leverandør av gass i tiden som kommer, både for Europa og USA (Støre 2005b).

Oppsummert kan vi si at det i noen grad ligger realpolitiske vurderinger til grunn for energidelen av den norske nordområdepolitikken overfor USA. Nordområdene som energiprovins har blitt brukt som inngangsnøkkel til å snakke mer bredt om norsk nordområdepolitikk for å informere viktige allierte om norske prioriteringer i nord og således motvirke en eventuell marginalisering. Implikasjonen er at energi skulle brukes mer aktivt i utenrikspolitikken.

---

4 Dialoger om nordområdene er ikke nytt i Norges forhold til USA. Knut Frydenlund (1982: 86) har blant annet beskrevet hvordan han og Henry Kissinger i sin tid fikk i stand «en nærmere konsultasjonsordning for nordområdene» mellom de to landene.

5 I resten av artikkelen benyttes betegnelsen «nordområdeinitiativet» om dialogmøtene og andre norske initiativer overfor USA der fokuset har vært nordområdene med basis i de omtalte dokumentene.

Utenrikspolitikk eller energipolitikk?

Hovedlinjen i den utadrettede delen av offisiell norsk oljepolitikk har vært å følge økonomiske fremfor utenrikspolitiske hensyn. På begynnelsen av 1980-tallet ble imidlertid norsk energipolitikk påvirket av faktorer som for eksempel den økte betydningen som OPEC tilla Norge. Det ble etter hvert vanskeligere å følge en rent økonomisk linje, noe som eksemplifiseres av støtten til OPEC i 1986 og utviklingen av Troll-avtalen med Frankrike samme år (Austvik 1991, Noreng 2005: 192).[6] Likevel har hovedprinsippet vært at det er næringspolitiske vurderinger som skal ligge til grunn for norsk oljepolitikk. Således representerer nordområdesatsingen, som søker å bruke energi mer aktivt i utenrikspolitikken, et avvik fra et av hovedprinsippene i norsk petroleumspolitikk.

Det er riktignok ikke urimelig å anta at energiforsyninger er et politisk spørsmål for amerikanske myndigheter. Energipolitikk har tradisjonelt blitt koblet til sikkerhetspolitikk, noe som blant annet har ført til at amerikanske myndigheter ved tidligere anledninger har engasjert seg aktivt i norsk energipolitikk.[7] De siste par årene ser det ut til å foregå en politiseringsprosess av energispørsmål på det formelle plan både i USA og Norge. Dette kommer blant annet til uttrykk i at både Department of State og Utenriksdepartementet i større grad har tatt energispørsmål inn i sine formelle ansvarsområder.[8] For Norges del kan dette ses som en naturlig konsekvens av nordområdesatsingen og tanken om å bruke energipotensialet i nord aktivt for å gjøre Norge mer interessant for andre lands myndigheter.

Et eksempel på amerikanske myndigheters politiske vektlegging av energispørsmål finner man også i et mer spesifikt engasjement som for eksempel i planleggingen av Murmansk-rørledningen i russisk Arktis. Denne oljerørledningen som etter planen skulle gå fra Vest-Sibir til Murmansk, ble foreslått av flere russiske oljeselskaper i 2002.[9] Amerikanerne jobbet aktivt på det politiske plan for en realisering av rørledningsplanene og samtidig en eksportterminal i Murmansk. Motivasjonen knyttet seg spesielt til George W. Bush-administrasjonens interesse for å utvikle alternativer til forsyninger fra Midtøsten (Brunstad *et al.* 2004, Aatland 2003: 18). En

6 Se også Claes 1990 og 1995 for forholdet mellom OPEC og Norge.

7 Fra 1979 presset amerikanerne på for at Norge skulle sikre langsiktige oljeleveranser til Israel i forbindelse med Camp David-avtalen, og fra 1981 la USA press på Norge for å bygge ut Trollfeltet som et alternativ til Sovjetisk gass til Europa (Noreng 2005: 191).

8 I 2007 ble det for eksempel opprettet en stilling som spesialrådgiver for internasjonale energi- og klimaspørsmål i Utenriksdepartementet. Department of State endret i 2006 navnet på «Bureau of Economic and Business Affairs» til «Bureau of Economic, Energy and Business Affairs».

9 LUKoil, Yukos, TNK og Sibneft.

terminal i Murmansk ville være en dypvannsterminal med muligheter for drift året rundt og utskiping med supertankere til markedene på østkysten av USA uten navigasjonsmessige flaskehalser slik som i Østersjøen og Svartehavet (Kalicki & Elkind 2005: 157). Prosjektet ble først godtatt av russiske myndigheter i april 2003, men var politisk kontroversielt og ble etter hvert stoppet blant annet fordi det utfordret det statlige rørmonopolet til Transneft. I juli 2003 ble Yukos anklaget for skattesvindel, og i oktober samme år ble selskapets direktør, Mikhail Khodorkovskij, arrestert. Yukos-saken representerte starten på amerikanernes etter hvert synkende interesse for russisk Arktis og i energipolitisk samhandling om konkrete prosjekter med russerne. Saken ses også som et vendepunkt i energirelasjonene mellom USA og Russland. Spikeren i kisten for USA kan sies å være avgjørelsen om ikke å inkludere amerikanske selskaper i Sjtokman-prosjektet (Moe 2006: 398). Hovedfokuset i amerikansk energipolitikk overfor Russland har siden midten av 1990-tallet i større grad ligget på Russlands rolle i utviklingen knyttet til Kaspiregionen og Sentral-Asia enn i de arktiske områdene. Denne trenden ble bare ytterligere forsterket utover 2000-tallet. I tillegg har det mer overordnede spørsmålet om investeringssikkerhet i russisk energisektor, det vil si tilrettelegging for kommersiell samhandling, vært et sentralt tema for USA i det energipolitiske forholdet til Russland.

Den økende avstanden mellom USA og Russland i nord, eksemplifisert ved skrinleggingen av planene om Murmansk-rørledningen og etter hvert manglende oppfølging av energisamarbeidsavtalen mellom Bush og Putin fra 2002,[10] startet allerede før norske myndigheter kom ordentlig i gang med sitt nordområdeinitiativ. Argumentet om potensiell marginalisering på det energipolitiske plan var altså i realiteten svekket idet norske myndigheter for alvor satte i gang sitt nordområdearbeid overfor USA i 2005. Likevel var antakelsen hos norske myndigheter at nordområdene som energiregion var særdeles interessant for USA, der stadig økende usikkerhetsmomenter knyttet til fremtidig energitilførsel gjorde seg gjeldende. Det ble altså ikke stilt spørsmål ved om en slik interesse var til stede eller ikke.[11] Antakelsen var at USA allerede var interessert i nordområdene og var i ferd med å utvikle et energipolitisk samarbeid med Russland i regionen uten at Norge var med på laget. Gjennom nordområdedialogene og annen diplomatisk interaksjon ble det etter hvert klart at USA slett ikke hadde det politiske fokuset på nordområdene som det som var blitt antatt.[12] Når det er sagt, opplevde norske myndigheter

10 Se Det Hvite Hus (2002) for avtaledokumentet.

11 I rapporten *Barents 2020* hevdet for eksempel Arve Johnsen (2006: 12) at «vestlige land som er opptatt av langsiktig energisikkerhet, er interessert i dialog med Norge om nordområdespørsmål».

12 Jan Petersen (2008) har senere uttalt at han aldri fant spor av en tilnærming mellom USA og Russland i nord og at «problemet var heller manglende interesse for nordområdene i USA».

at energisikkerhet var det temaet som var best egnet til å skape oppmerksomhet i USA.[13] I praksis har derfor arbeidet med nordområdedialogene blitt å forsøke å skape interesse blant annet ved å spille på petroleumspotensialet i nord og dets betydning for global og amerikansk energisikkerhet snarere enn å dra nytte av en interesse man hadde antatt allerede eksisterte. Spørsmålet er så om dette forsøket på å dra utenrikspolitisk nytte av nordområdene som energiprovins har fungert i særlig grad.

Uklarhet og inkonsistens i nordområdepolitikken

Olje og gass er strategiske råvarer, og stabile olje- og gassforsyninger ses som vitale interesser i USA. Likevel har ikke landet vist særlig aktiv interesse for norsk olje og gass i nordområdene, til tross for nordområdeinitiativet. Amerikanernes reaksjoner på nordområdedialogmøtene var for eksempel at det var interessant å høre på, men at det var uvisst hvordan man kunne eller burde følge det opp. Norske myndigheter har likevel lyktes i å gjøre amerikanske politikkutformere oppmerksomme på norske prioriteringer i nord, og de fleste av informantene var kjent med nordområdedialogen mellom Norge og USA, også de som ikke arbeidet direkte med norgessaker (Offerdal under publisering).

Fra et utenrikspolitisk ståsted er det positivt for et lite land at dets viktigste allierte kjenner til landets prioriteringer på områder der det foreligger en mulighet for at det lille landets interesser skulle bli truet. Forholdet til Russland i nord må balanseres med et tett forhold til viktige allierte. For stort fokus på nordområdenes olje og gass som trekkplaster for amerikansk oppmerksomhet kan imidlertid bli tolket negativt av Russland både i energipolitiske og strategiske termer. Disse ulike hensynene gjenspeiles innad i den norske forvaltningen i forholdet mellom Utenriksdepartementet og Olje- og energidepartementet. Fra et energipolitisk perspektiv kan et tettere forhold til Russland enn til USA fremstå som viktigere på grunn av de felles energipolitiske interessene man har med Russland som produsentland. Ulik vektlegging av utenrikspolitiske og energipolitiske hensyn i den norske forvaltningen har i kombinasjon med ulike oppfatninger om ressurspotensialet i nordområdene bidratt til inkonsistens i norske myndigheters omtale av Barentshavet som energiregion overfor amerikanske myndigheter.

Ett problem for norske myndigheter i nordområdedialogene med USA har vært å kommunisere hva man ønsker at det videre innholdet i dialogprosessen skal være (uklarhet) samt at Olje- og energidepartementet og

13 I tillegg fanget klimaspørsmålet og Arktis' relevans i denne sammenhengen også noe interesse hos amerikanerne.

Utenriksdepartementet ser ut til å ha hatt ulike agendaer (inkonsistens). I en tidligere utgave av *Internasjonal Politikk* lanserer Morten Aasland (2007: 294) hypotesen at det ikke er rom for egeninteresse i norske utenrikspolitiske selvbilder. Et nærliggende spørsmål er da i hvilken grad dette også er oppfatningen blant amerikanerne og andre viktige internasjonale aktører som Norge retter sin utenrikspolitiske virksomhet mot. Vårt case viser at amerikanerne er usikre på hvordan Norge vil at USA skal respondere på nordområdeinitiativet. Norges nordområdediplomati beskrives av amerikanerne som utydelig med hensyn til hva norske myndigheter ønsker å oppnå rent konkret. Dette er blant annet en konsekvens av at Norge ikke har bedt USA om spesifikk handling. Målet har, som nevnt, etter hvert blitt å skape oppmerksomhet om og aksept for norsk politikk i nord. De store sammenhengene mellom ulike politikkfelt i nord har videre blitt fremhevet. Dette har også bidratt til at det norske budskapet har blitt oppfattet som uklart. For amerikanerne, som på sin side så langt ikke har hatt et overordnet mål i Arktis, har det også virket unaturlig å kombinere ulike saksfelt i en stor nordområdedialog. For det første har de ment at det allerede eksisterer kanaler både multilateralt og bilateralt for å behandle disse spørsmålene. For det andre har spørsmål som miljø, energi og atomopprydding for amerikanerne, ifølge en informant, «mye videre implikasjoner enn et fokus på Arktis, slik at det å lage en mekanisme som begrenset seg til bare ett geografisk område i vår interesse for miljø-, energi- eller atomoppryddingssaker ikke gav mye mening». Hvis man derimot ser mot de mer bakenforliggende motivene til norske myndigheter, er det en entydig oppfatning blant amerikanerne at nordområdeinitiativet er en del av en strategi for å unngå marginalisering i nord, spesielt i forholdet til Russland, som ser ut til å være i ferd med å komme på bena igjen etter nittitallets «sykeleie».

I tillegg til å være uklart hva gjelder konkrete målsettinger, har nordområdeinitiativet til tider også vært ukoordinert (inkonsistent). Nordområdepolitikken som utenrikspolitikk er naturlig nok drevet av Utenriksdepartementet, med Olje- og energidepartementet som mer eller mindre aktiv deltaker. Det synes å være Utenriksdepartementets idé å bruke nordområdenes olje- og gasspotensial til å skape oppmerksomhet. Dette har vært vanskelig å følge opp fra Olje- og energidepartementets side, blant annet på grunn av det man foreløpig vet om potensialet på norsk side av Barentshavet. Ifølge Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet (2007) står Nordsjøen for over halvparten av gjenværende og uoppdagede ressurser på norsk sokkel – altså mer enn i Norskehavet og Barentshavet til sammen.[14] Disse tallene kan

14 Ifølge beregningene er uoppdagede ressurser på norsk sokkel fordelt på Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet med ca en tredjedel på hver. Totale gjenværende reserver, avhengige ressurser i felt og i funn, samt uoppdagede ressurser i de tre områdene er beregnet til ca 8,3 milliarder

endre seg i fremtiden, men ligger til grunn for OEDs mindre optimistiske vurderinger. Resultatet har vært at nordområdene er relativt lite behandlet i den energipolitiske samhandlingen mellom det amerikanske Department of Energy og Olje- og energidepartementet. Fra norsk side har det i denne dialogen vært viktig å spre informasjon og skape bevissthet om Norge som energinasjon, men uten at nordområdene har vært spesielt vektlagt i dette arbeidet.

Inkonsistensen kan også forklares i lys av at Utenriksdepartementet og Olje- og energidepartementet har ulike oppfatninger av hva som er Norges interesser i energipolitikken. Utenriksdepartementet har ønsket å bruke statusen som energinasjon til å oppnå politisk oppmerksomhet, mens Olje- og energidepartementet ser ut til å ønske en mindre grad av oppmerksomhet fordi energipolitisk interesse i praksis betyr ekstern innblanding i norske energipolitiske vurderinger. [15] Utvinningstempoet på norsk sokkel, som også bestemmes av innenriks- og miljøpolitiske hensyn, er et eksempel på et slikt spørsmål som norske myndigheter ønsker å styre selv.[16] Som produsentland har Norge tidvis motsatte interesser av konsumentland. Energipolitisk ligger for eksempel norske interesser nærmere Russlands enn USAs. Dersom Norge nærmer seg andre produsentland i for stor grad, kan det føre til negative reaksjoner hos kjøperland – og motsatt. Om Norge nærmer seg kjøperlandene i for stor grad, kan dette gi negative relasjoner til produsentlandene (Claes 1995: 144).[17] Et viktig poeng er derfor å finne den rette balansen mellom oppmerksomhet fra allierte konsumentland og et tett samarbeid med Russland.

---

standard kubikkmeter oljeekvivalenter (Sm³ o.e.). Av disse resterende 8,3 milliardene ligger 4,3 milliarder i Nordsjøen, mens Barentshavet har 1,3 og Norskehavet 2,7 milliarder Sm³ o.e. (Oljedirektoratet og Olje- og energidepartementet 2007: 80 og tabell 10.1 s. 82).

15 Intervjuer viser også at Norge ikke har ønsket å snakke om Svalbardspørsmålet i nordområdedialogene med amerikanerne. Grunnen er sannsynligvis at Norge ikke har noe å gi på dette punktet. Jonas Gahr Støres uttalelser bekrefter dette (se for eksempel *Nordlys.no* 2006). Det ligger en åpenbar spenning i forholdet mellom ønsket om oppmerksomhet og frykten for innblanding også i dette spørsmålet. Nordområdearbeidet kan ha skapt oppmerksomhet om Svalbardspørsmålet som ikke ville ha vært der uten dette initiativet. I sin doktorgrad peker Torbjørn Pedersen (2008: 255) for eksempel på hvordan det norske nordområdeinitiativet har bidratt til at Storbritannia har revurdert sine interesser på Svalbard og søkt koordinert motstand mot norske posisjoner hos andre signatarstater.

16 Jo mer norske myndigheter promoterer nordområdene som energiprovins, jo vanskeligere blir det for eksempel å opprettholde beslutningen om ikke å åpne områdene utenfor Lofoten og Barentshavet nord. Det er imidlertid verdt å merke seg at USA har verdens største uåpnede petroleumsområder, noe som styrker Norges argumenter i eventuelle samtaler om åpning av nye leteområder.

17 Claes bruker OPEC og ikke Russland som eksempel.

Er nordområdene som energiprovins egnet som utenrikspolitisk virkemiddel?

Norge er et forutsigbart og stabilt produsentland, og de potensielle ressursene i Barentshavet kan derfor bidra til å øke amerikansk energisikkerhet i dagens usikre globale forsyningssituasjon. Dette blir selvsagt ikke motsagt i Washington. Det er generelt sett i USAs interesse at så mye som mulig av verdens olje- og gassressurser blir brakt til de globale og regionale markedene. Det som imidlertid er viktig å merke seg er at hensynet til Norges renommé som stabil og forutsigbar energiprodusent og leverandør får den konsekvens at USA har lite å vinne på å engasjere seg i norsk energipolitikk i nord. Forutsigbarheten gjør at Norge tas for gitt. Dermed blir det vanskelig for norske myndigheter å bruke energipotensialet i nord for å skape oppmerksomhet.

Halvard Leira (2007: 9) peker på at det ikke er gitt at «resten av verdens stater og folk har de samme bildene av en stat som dem staten og dens innbyggere har av seg selv, eller at de forstår de utenrikspolitiske praksisene på samme måte». Denne observasjonen er særdeles relevant med tanke på konsekvensene av Norges uproblematiske og forutsigbare energipolitikk. For Utenriksdepartementet syntes det naturlig å spille på dette poenget for å oppnå oppmerksomhet. For amerikanerne har det imidlertid altså den stikk motsatte virkning. Bildet av Norge som energiprodusent er det samme, men implikasjonene tolkes i ulike retninger. Det er derfor ikke bare en nødvendighet å sette seg inn i hvilke oppfatninger andre stater har av Norge og norsk politikk, men også hvordan de definerer sin situasjon på bakgrunn av disse bildene og dermed hvordan de i dette tilfellet forholder seg til Norge som energiaktør og til nordområdene som energiprovins.

Det er flere faktorer som virker inn på amerikansk interesse i nordområdene som energiprovins; avgjørende er oppfatningen om ressurspotensialet på norsk side av Barentshavet. De amerikanske informantene i min studie understreket at potensialet er usikkert og at utviklingen ligger for langt frem i tid til å være særlig politisk relevant for USA på dette tidspunktet, men at de store ressursene i omstridt område og på russisk side (særlig Sjtokman) er av interesse.[18] Videre fortalte informantene at Snøhvitprosjektet har vært interessant av teknologiske grunner, i tillegg til at det representerer en direkte gassforbindelse mellom Norge og USA. Når det er sagt, er volumet likevel for lite til å vekke den store oppmerksomheten hos amerikanerne. I tillegg spiller teknologiske, infrastrukturelle og klimatiske begrensninger knyttet til olje- og gassutvinning til havs så langt nord inn. Til slutt ser man

18 Når det gjelder omstridt område, viser intervjuene at amerikanerne ser på dette som en bilateral sak mellom Russland og Norge, selv om Ambassadør John Doyle Ong i sin tid ytret ønske om å trilateralisere spørsmålet (se for eksempel Ong 2005).

i USA norsk sokkel under ett. Norge har strategisk betydning i egenskap av energiprodusent, ikke først og fremst som leverandør til USA, men som global aktør og energileverandør til Europa. Fra hvilke områder av norsk sokkel produksjonen kommer, stiller amerikanerne seg mer eller mindre likegyldige til, spesielt gitt at nordområdene på nåværende tidspunkt og i overskuelig fremtid ikke ser ut til å utgjøre noen stor forskjell i det norske produksjonsvolumet. En kombinasjon av Norges uproblematiske rolle som energiprodusent og oppfatningen om et relativt beskjedent energipotensial i nord medfører dermed at USA ikke ser åpenbare gevinster ved å engasjere seg mer aktivt i spørsmålet om norsk side av Barentshavet som energiprovins. Forutsigbarhet og stabilitet kan imidlertid i kombinasjon med et betydelig ressurspotensial bidra til oppmerksomhet, slik som Reagan-administrasjonen viet Norge i forbindelse med utbyggingen av Trollfeltet på 1980-tallet.

Norge er med på å definere spillerommet for internasjonal oljeindustri med sin konsesjonspolitikk, statsdeltakelse og oljebeskatning (Noreng 2005: 186). USA kunne ha interesse av høyere produksjon på norsk sokkel og eventuelt lavere beskatning av virksomheten, men disse spørsmålene er knapt gjenstand for strid (Noreng 2005: 193). Det var kun et fåtall av de amerikanske tjenestemennene som ble intervjuet, som påpekte at investeringsklimaet på norsk sokkel kunne ha vært bedre.[19]

Et utviklingstrekk som kan bidra til at Norge i fremtiden vil kunne se mer oppmerksomhet knyttet til sin posisjon som energiprodusent, ligger i Statens pensjonsfond – Utlands investeringer og uttrekk. Pensjonsfondet gikk i 2006 ut med meldingen om at man trakk investeringene ut av store amerikanske selskaper som Wal-Mart og Freeport-Mason med anklager om uetiske praksiser. Den amerikanske ambassadøren i Norge reagerte med krass kritikk, der han hevdet at fondets beslutninger var tilfeldige og politiserte (Whitney 2006). Saken fikk internasjonal omtale og bidro til å eksemplifisere Norges betydning som stor investor på den globale arena. Også andre saker bidrar til dette inntrykket. Eksempelvis har Pensjonsfondet 0,3 prosents aksjeandel i ExxonMobil og har stemt for at selskapet må kutte klimautslippene sine. Dette tvinger frem spørsmålet «om det tar seg ut at Norge gjennom Pensjonsfondet blander seg i hvordan ExxonMobil skal tilpasse seg klimapolitikken» (Ramm 2008). Videre vedtok USA i 1995 en lov som åpner for sanksjoner mot internasjonale oljeselskaper som investerer for mye i Iran, med bakgrunn i bekymringene knyttet til landets atomprogram.[20] Med StatoilHydros engasjement i Iran og Pensjonsfondets

19 Dette knyttet seg til en oppfatning av at StatoilHydro blir favorisert på norsk sokkel og at vilkårene for amerikanske selskaper dermed ikke var de beste.

20 I juli 2008 ble det klart at amerikanske myndigheter planlegger en granskning av StatoilHydros investeringer i Iran for å avgjøre om de er i strid med amerikansk lov (*FinancialTimes.com* 2008).

investeringer og uttrekk kan amerikanerne få inntrykk av at Norge forsøker å bruke sin kapital til å favorisere StatoilHydro på bekostning av amerikanske selskaper, samtidig som de finansierer iranerne (*ibid.*). På denne bakgrunn vil Norge kunne oppleve økt oppmerksomhet som energiprodusent og stor investor, men dette ville samtidig bety en bevegelse bort fra posisjonen som uproblematisk energiaktør. Datamaterialet i denne studien er likevel i overensstemmelse med observasjonen om at det ser ut til å foreligge en «gjensidig respekt for interessemotsetningen mellom konsumentlandet USA og produsentlandet Norge, samt en felles forståelse om at dette ikke skal påvirke den sikkerhetspolitiske alliansen mellom landene» (Claes 2007). I fremtidig samhandling med USA synes det derfor viktig for norske myndigheter å balansere og koordinere utenriks- og energipolitiske hensyn i noe større grad. Konklusjonen er at det blir svært vanskelig for Norge å bruke stillingen som energistormakt uten samtidig å rokke ved bildet av Norge som uproblematisk energiaktør. Det er selvsagt ikke dermed sagt at Norge ikke nyter diplomatiske fordeler av sin status som energistormakt og nære kulturelle bånd til USA. Det som betviles er snarere at energi, og da spesielt i nord, kan vekke noe mer enn en passiv, høflig interesse i viktige importland gitt forventninger til norsk energipolitikk, dagens oppfatninger om ressurspotensial og andre usikkerhetsmomenter knyttet til energiutvinning i nord.

Så lenge Norges nordområder verken representerer store energipolitiske muligheter eller utfordringer i amerikanernes øyne, kan det imidlertid tenkes at USA ikke nødvendigvis ville ha vist en større interesse for nordområdene dersom det norske budskapet hadde vært klarere og mer konsistent. Både mulighetene og utfordringene ser derimot ut til å være betydelig større på russisk side. Dette kan igjen virke inn på amerikansk oppmerksomhet om Norge.

Russland

Selv om amerikanerne har forholdt seg relativt passive til det norske nordområdeinitiativet så langt, viser intervjuene at det etter sommeren 2007 ser ut til å skje en endring i retning av noe større interesse for å snakke med nordmennene om nordområdesaker.[21] Dette ser imidlertid ikke ut til å ha

21 Observasjonen er basert på intervjuer med amerikanske beslutningstakere sommeren og høsten 2007 og en sammenligning av disse med intervjuer foretatt våren 2007. Hva som har skjedd i amerikansk-norske diplomatiske relasjoner knyttet til nordområdene etter dette kan derfor ikke denne forfatteren påstå noe om, men et generelt blikk på strømninger i amerikansk politikk, forskningslitteratur og nyhetssaker viser at Arktis er i ferd med å bevege seg oppover på den politiske agendaen.

sin årsak i nordområdeinitiativet. En mer aktiv russisk politikk i Arktis er en mer nærliggende forklaring.

I 2003 beskrev Kristian Aatland (2003: 48) et «paradigmeskifte i russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen», der han argumenterte for at russisk nordområdepolitikk var langt mer kommersiell og mindre styrt av overordnede strategiske hensyn enn tidligere. Amerikanerne så store muligheter i å engasjere seg i energisamarbeid med russerne på denne tiden. Som vi har sett, ble dette oppfattet som en utfordring hos norske myndigheter, som fryktet marginalisering i nord. Det var klare energipolitiske motiver bak det amerikanske engasjementet i russiske nordområder, og forhåpningene knyttet til leting og produksjon i Russland var ifølge informantene høyere på den tiden enn da de fleste intervjuene til denne studien ble gjort våren 2007. De energipolitiske motivene bestod i økonomiske muligheter for amerikanske selskaper og økt energisikkerhet.

Synet på Russland som mulighetenes land i energipolitisk sammenheng har imidlertid endret seg i takt med Putins politikk i hans andre presidentperiode, der økt statlig kontroll med naturressursene har blitt vektlagt. Nasjonalisering av energisektoren og manglende investeringer var et tema de amerikanske informantene i denne studien vektla i sine beskrivelser av utviklingstrendene i russisk energipolitikk. Etter deres oppfatning virker disse trendene negativt inn på utviklingstempoet i Russland, inkludert i Barentshavet.[22] For eksempel var det en gjengs oppfatning at Sjtokman-utbyggingen ligger langt frem i tid på grunn av manglende investeringer fra Gazproms side.[23] Informantene pekte også på mulighetene for at gass fra Jamal blir utvunnet først og sendt i rørledninger til Europa. Riktignok har Gazprom i den senere tid begynt å se offshore-ressursene som viktige for selskapets produksjonskapasitet i relativt nær fremtid, med Sjtokmans oppstart i 2013–2014 som et vesentlig element (Moe & Wilson Rowe 2008: 9–10). Likevel oppfattet altså informantene i denne studien utviklingen i Barentshavet og nye investeringer generelt som en relativt lav prioritet hos russerne, og i hvert fall forbundet med betydelige usikkerhetsmomenter.

22 Analyser viser dessuten at russiske myndigheter har vært så liberale med tildeling av lisenser i allerede utviklede og lett tilgjengelige områder at industrien har vist liten interesse i nye områder (Kryukov og Moe 2006: 136).

23 Dette var den rådende oppfatningen på tross av at Gazprom tidlig i 2007 annonserte store investeringer i Sjtokman, nærmere bestemt 17,1 milliarder rubler (Barentsobserver 2007a). Dette tallet ble for øvrig nedjustert til halvparten like etter at Gazprom og Total 13. juli 2007 inngikk sin rammeavtale om samarbeid i utbyggingens første fase (Barentsobserver 2007b). StatoilHydro inngikk en tilsvarende avtale 25. oktober samme år. De amerikanske tjenestemennene vektla også at Gazprom har for store planer på flere områder som vanskelig kan la seg gjennomføre alle. En nevnte som eksempler Sakhalin II, Jamal, Sjtokman og rørledning til Kina.

Siden utviklingen i russisk energisektor representerer et problem som, dersom det kan løses, kan by på betydelige økonomiske og energisikkerhetsmessige muligheter, er det fremdeles en viss politisk interesse for russisk energipolitikk blant amerikanske politikkutformere. Det til dels usikre investeringsklimaet i Russland og manglende satsing fra Gazproms side er imidlertid en kilde til frustrasjon hos den amerikanske administrasjonen. Amerikanerne strever med å finne gode redskaper for å kunne snu utviklingen i russisk energisektor i ønsket retning. Strenge reaksjoner som boikott er utelukket. Linking av saksfelt er også utelukket på det administrative nivået hvor intervjuene her fant sted.[24] Som vi har sett, strekker oppfatningen av en negativ utvikling i russisk energipolitikk seg tilbake til Yukos-saken i 2003. Dette impliserer at energipolitiske utfordringer alene ikke forklarer den senere tids økte amerikanske interesse for Arktis, selv om politiske ressurser ofte settes inn der problemer må løses. Faktisk har mangelen på gode redskaper snarere gjort den amerikanske tilnærmingen mer avventende enn aktiv når det gjelder leting, utvinning og transport i russisk Arktis de senere år.

Utviklingen i russisk arktispolitikk generelt, og ikke energipolitikk spesielt, ser på den andre siden ut til å være avgjørende for den økte interessen for Arktis på amerikansk side.[25] Det er med andre ord utenrikspolitikken og ikke energipolitikken som best ser ut til å kunne forklare den siste tids økte amerikanske interesse for Arktis. Russlands politikk i de nordlige havområder har fått betydelig oppmerksomhet det siste året. Jonas Gahr Støres beskrivelse av «et mer fremoverlent Russland i nord» er en oppfatning som også ser ut til å deles av amerikanerne. Parlamentsmedlem og polarforsker Artur Tsjilingarovs ekspedisjon til Nordpolen sommeren 2007 spilte en viktig rolle her. Plantingen av det russiske flagget på havbunnen ved polpunktet vakte umiddelbart oppmerksomhet i USA og ble av mange oppfattet som en mer aktiv russisk rolle i «kampen» om havområder og kontinentalsokkelrettigheter i Arktis. Russiske myndigheter har imidlertid gjort lite for å understreke at ekspedisjonen ikke var en offisiell polferd – og at landets økende interesse for den arktiske havbunn først og fremst skyldes at tidsfristen som FNs havrettskonvensjon (UNCLOS) oppstiller for å sende inn informasjon om kontinentalsokkelens utstrekning, er i ferd med å løpe ut. USA har ennå ikke ratifisert Havrettskonvensjonen, og mulighetene for at de øvrige arktiske kyststater skal fordele sokkelen seg imellom, med USA som en utenforstående

24 Flere understreket imidlertid at investeringsklimaet i Russland tross alt kommer nokså bra ut sammenlignet med andre produsentland. Saudi-Arabia, for eksempel, er stengt for utenlandske investeringer.

25 I tillegg har det internasjonale fokuset på klimaendringer spilt en rolle for oppmerksomheten om Arktis, også i USA. Arktisk Råds klimarapport, Arctic Climate Impact Assessment (ACIA 2004) bidro til å løfte oppmerksomheten om klimaendringenes virkning i Arktis.

og maktesløs observatør, har igjen gjort debatten om Polhavets potensielle ressurser til et aktuelt tema i amerikansk politikk (se for eksempel Borgerson 2008). Bush-administrasjonens gjentatte anmodninger til Kongressen om en snarlig ratifikasjon av Havrettskonvensjonen skyldes nettopp spørsmålet om definisjonen av kontinentalsokkelens yttergrenser i Arktis.[26]

Det amerikanske fokuset på nordområdene, som vi så på begynnelsen av 2000-tallet som et resultat av USA og Russlands energipolitiske tilnærming, ser derfor igjen ut til å være tilbake, selv om USAs motiver fremstår som annerledes denne gangen (utenrikspolitikk fremfor energipolitikk) og det geografiske fokuset er utvidet til det sirkumpolare Arktis. Energi spiller fremdeles inn og er et viktig motiv for interessen i Arktis, men dette knytter seg mer til fordeling av ressurser i form av kontinentalsokkelavgrensninger enn til samarbeid om store energiprosjekter. I dette lyset blir Russland snarere en konkurrent enn en samarbeidspartner, mens faren for norsk marginalisering reduseres. I 2002–2003 var det energipolitiske hensyn som rådet, mens mer overordnet utenrikspolitikk ser ut til å ha overtatt i dag. I dette bildet er det klart at informasjonskampanjen som Norge har ført overfor USA, har gitt nyttig input til amerikanske politikkutformere, spesielt med hensyn til analyser av utviklingen i russisk arktisk og energipolitikk. Norske myndigheter har også klart å skape en bevissthet om nordområdene. Dermed er det sannsynlig at amerikanerne i større grad tenker på Norge og nordområdene når de utformer sin politikk for Arktis og Russland enn hva de ville ha gjort i fravær av det norske nordområdeinitiativet.

Premissene for norsk nordområdepolitikk har som vi har sett endret seg etter at nordområdeinitiativet startet i 2003–2005. Fra en energipolitisk tilnærming mellom USA og Russland i nord der Norge stod i fare for å bli marginalisert, ser situasjonen i dag ut til å utvikle seg mer i retning av tradisjonell stormaktsrivalisering, der Norges (kortsiktige) utenrikspolitiske strategiske betydning som Russlands nabo i nord kan komme til å øke. Norges plass i amerikansk strategisk tenkning avhenger dermed i noen grad av Russlands stilling i amerikansk strategisk tenkning.[27] Ovennevnte diskusjon tilsier at dersom USAs energipolitiske interesser i Russland overskygger de utenrikspolitiske interessene, og de energipolitiske båndene mellom USA og

26 I en pressemelding fra 2007 argumenterer for eksempel Bush for at en ratifikasjon av Havrettskonvensjonen «vil sikre amerikanske suverene rettigheter over store havområder, inkludert deres verdifulle naturressurser» (Bush 2007), forfatterens oversettelse fra engelsk.

27 Hvis vi ser nærmere på den energipolitiske interessen som er gitt Norge fra USA i et historisk perspektiv, ser vi at den i noen grad følger amerikanske oppfatninger av europeisk gassavhengighet av Russland og i hvilken grad denne utgjør en sikkerhetstrussel for Europa. For eksempel spilte Norge en sentral rolle for USA i arbeidet for å redusere europeisk avhengighet av Sovjetisk gass på 1980-tallet, og norske myndigheter ble som nevnt ovenfor bedt om å øke produksjonen på norsk sokkel.

Russland styrkes, kan dette få den konsekvens at disse to finner energipolitiske løsninger i nord uten at Norge tas med i beslutningsprosessene. Norge kan dermed bli marginalisert slik som man fryktet tidlig på 2000-tallet. Hvis vi for eksempel ser på delelinjespørsmålet, gav amerikanske informanter uttrykk for at man generelt stilte seg mer positivt til at Norge utviklet ressursene i omstridt område enn at russerne gjorde det. Dette kan endre seg i tilfelle en tilnærming mellom USA og Russland, selv om det i dag virker lite sannsynlig. Og omvendt; dersom amerikanernes energipolitiske interesser i Russland er underordnet de utenrikspolitiske, og den politiske avstanden mellom USA og Russland øker, stiger samtidig sannsynligheten for amerikansk interesse for Norge som Russlands nabo i nord. Motivasjonen her kan være todelt. Den kan knytte seg til en interesse for norske analyser av russisk energi- og utenrikspolitikk, på den ene siden, og et behov for å motvirke for stor russisk innflytelse over Norge, på den andre siden. Det som imidlertid er klart er at Norges nordområder i energipolitisk sammenheng ikke anses som et alternativ til Russland slik nordsjøressursene fremsto på 1980-tallet.[28] En eventuell økt interesse for Norge vil dermed sannsynligvis ikke være energipolitisk motivert, men snarere utenrikspolitisk. Mye tyder derfor på at Russland, på samme måte som under den kalde krigen, også i dag legger premissgrunnlaget for graden av oppmerksomhet om Norge og nordområdene. Implikasjonene for Norge av de sammenfallende energipolitiske interessene med Russland og det utenrikspolitiske fellesskapet med USA er at norske prioriteringer i nordområdene må fremmes på en måte som ikke bare «mobiliserer spesielle bilaterale koblinger til USA» (Neumann 2002: 21), men som også balanserer mellom utenriks- og energipolitiske hensyn i forholdet til Russland.

I det følgende vil jeg søke en dypere forståelse av den amerikanske tilnærmingen til nordområdene som energiprovins ved å trekke paralleller til det amerikanske engasjementet i infrastrukturprosjekter fra Kaspiregionen til Europa. Gjennom en analyse av likheter og forskjeller kan vi plassere Barentshavet i et større geopolitisk energibilde og peke på faktorer som øker sannsynligheten for amerikansk politisk interesse for spesifikke petroleumsprovinser.[29]

---

28 Barentshavet har for eksempel ikke noe felt på størrelse med Trollfeltet, men et mye mindre Snøhvitfelt som er av symbolsk betydning snarere enn et reelt alternativ til gassforsyninger fra Russland.

29 Det er her viktig å presisere at verken Kaspiregionen eller Barentsregionen kan representere noe alternativ til områder som ligger i umiddelbar geografisk nærhet til USA (som Canada og Mexico) eller til Midtøsten med sitt uovertrufne energigrunnlag. Det er først og fremst som supplement til den totale globale produksjonen at Barentshavet og Kaspiregionen kan være av energipolitisk interesse for USA.

Rørledningsdiplomati i Kaspiregionen

Amerikansk engasjement i Kaspiregionen ble innledet på midten av 1990-tallet under Clinton-administrasjonen. Oppfatningen av Kaspiregionens viktighet som diversifiseringskilde bort fra Midtøsten ble styrket etter terroranslaget 11. september 2001, der blant annet saudiarabere utgjorde en betydelig del av terrorgruppen som stod bak (Nanay 2005: 127). Engasjementet knytter seg spesielt til rørledningspolitikk. USA har for eksempel vært en sterk pådriver for Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC)-rørledningen som stod ferdig i 2005 og strekker seg fra Aserbajdsjan gjennom Georgia til Tyrkia. Denne rørledningen ville sannsynligvis ikke ha blitt bygget uten politisk engasjement fra USA og representerer selve manifestasjonen av amerikansk energipolitisk engasjement i regionen. Selskapenes interesse for BTC-rørledningen var i begynnelsen laber. Selv om det er uvisst på hvilken måte det foregikk, har det blitt hevdet at amerikanske myndigheter presset selskapene til å engasjere seg i BTC-rørledningen (se for eksempel Crandall 2006: 158). Etter en oppjustering av potensialet til offshorefelter i Aserbajdsjan i 2000 uttalte imidlertid en representant for British Petroleum at man nå hadde nok reserver til å forsvare byggingen av BTC-rørledningen (BBC News 2002). Selskapene endret dermed synspunkt på prosjektet underveis slik at det ikke bare hvilte på politiske, men også på kommersielle vurderinger. Likevel kan det vanskelig bestrides at USA har vist betydelig interesse og aktivt engasjement for å få rørledningen realisert. President Clintons tilstedeværelse da Tyrkia, Aserbajdsjan og Georgia undertegnet de innledende avtalene knyttet til rørledningen i Istanbul i 1999, samt energiminister Samuel Bodmans nærvær ved åpningen av rørledningen i Aserbajdsjan i 2005, vitner om det tunge amerikanske politiske engasjementet. De neste avsnittene vil kommentere amerikanske oppfatninger av faktorene geopolitikk, ressurspotensial og ulike typer utfordringer knyttet til produksjon og transport med utgangspunkt i Kaspiregionen og sammenligne disse med Barentshavet. Dette vil danne grunnlag for en ytterligere presisering av bakgrunnen for den hittil tilbakelente amerikanske responsen på Norges promotering av Barentshavet som energiregion.

Det geopolitiske bildet i Kaspiregionen ble radikalt endret etter Sovjetunionens oppløsning. Amerikanske motiver for politisk engasjement har blant annet vært knyttet til å redusere Irans innflytelse i Sentral-Asia og Kaukasus, å styrke de økonomiske og politiske båndene mellom Tyrkia og de kaspiske statene samt fremme økonomisk vekst og utvikling i de nye uavhengige kaspiske statene (Bahgat 2003: 167). USA har også motarbeidet det russiske rørledningsmonopolet fra Kaspihavet med sikte på å diversifisere energitransporten og redusere russisk økonomisk og strategisk innflytelse i regionen. Men samtidig har russerne vært oppfattet som samarbeidspart-

nere. Det amerikanske selskapet Chevron har for eksempel investert stort i CPC[30]-rørledningen som frakter olje fra Tengizfeltet i Kasakhstan gjennom Russland til den russiske svartehavsbyen Novorossiisk. Prosjektet har av mange analytikere blitt oppfattet som et eksempel på samarbeid mellom Washington og Moskva (Bahgat 2003: 170). De siste årene har imidlertid amerikanske oppfatninger av Russland som energistormakt endret seg. Fra å ha blitt sett som en del av løsningen på energisikkerhetsutfordringen, oppfattes Russland i økende grad som del av utfordringen. Bakgrunnen er blant annet nasjonaliseringen av energisektoren og det som blir ansett som en vilje til å bruke energi som utenrikspolitisk pressmiddel.[31] Ved å diversifisere transportrutene kan målet om å begrense russisk og iransk innflytelse i Kaspiregionen realiseres. For USA har det altså vært like viktig å hindre andre staters innflytelse som å sikre egne interesser (Brzezinski 1997: 30, Noreng 2000: 163). Denne typen vurderinger gjør seg ikke gjeldende i norske nordområder.[32] Den senere tids interesse for det sirkumpolare Arktis er riktignok motivert av lignende hensyn i og med at man søker å sikre amerikanske interesser og samtidig unngå at andre stater (deriblant Russland) får tildelt store geografiske områder uten at amerikanerne får påvirke beslutningene. Dette har imidlertid, som vi har sett, lite med norske nordområder eller nordområdepolitikk å gjøre.

Økonomiske interesser i form av fremming av amerikanske oljeselskapers stilling i regionen må også inkluderes som et underliggende motiv for amerikansk engasjement i Kaspiregionen. Selskaper som Chevron, ExxonMobil og ConocoPhillips har alle betydelige investeringer i regionen. En informant hevdet at energipolitisk engasjement ville ha vært utelukket om ikke selskapene allerede var engasjert i regionen.[33] Selskapsinteresse – eller mangel på sådan – ble også trukket frem av informantene med referanse til Barentshavet. Det ble hevdet at amerikanske selskaper ikke var nok til stede i regionen for å kunne avstedkomme et større politisk engasjement.

Til tross for at støtte til amerikanske selskaper i Kaspiregionen er viktig, konkluderer imidlertid tidligere analyser med at rørledningsdiplomatiet i all

30 Caspian Pipeline Consortium.

31 Uenigheten mellom Russland og Ukraina om prisen på gassleveranser fra Russland som endte med at Russland kuttet gassforsyningen til Ukraina i fire dager i januar 2006 bidro sterkt til dette inntrykket. Se Stern (2006) for en detaljert analyse av hendelsen og vestlige lands oppfatninger av denne.

32 Delelinjespørsmålet er en mulig sak som kunne mobilisere amerikansk engasjement, men det er uansett en enkeltsak i et begrenset geografisk område, og foreløpig ser det ut som USA oppfatter dette som et bilateralt spørsmål mellom Norge og Russland.

33 Amerikanerne fattet heller ikke interesse for regionen før Chevron begynte utviklingen av Tengiz-feltet i Kasakhstan i 1993 og en avtale mellom Aserbajdsjan og et internasjonalt oljekonsortium i 1994 skulle undertegnes (Crandall 2006: 10).

hovedsak er politisk og strategisk motivert (Brzezinski 1997: 123, Crandall 2006, Nanay 2005: 140, Noreng 2000: 165). De alternative transittlandene for kaspisk olje og gass til de vestlige markedene er Iran, Russland og Tyrkia. En faktor som i betydelig grad gjør det politisk interessant å engasjere seg i energiutviklingen i Kaspiregionen, er at Kaspihavet er omgitt av land på alle sider. For å få oljen og gassen på markedene må den transporteres over flere landegrenser. Hvor rørledningene skal gå, blir dermed et geopolitisk spørsmål som flere stater må bli enige om. I Kaspiregionen har dessuten Russland langt større betydning som transittland enn som produsentland.[34] Tyrkia representerer den dyreste løsningen, men er sterkt foretrukket av USA som ser det som en viktig støttespiller i Midtøsten. Denne transportruten vil også kunne sikre leveranser til en annen nøkkelaktør for USA i Midtøsten, nemlig Israel (Noreng 2005: 169).

Barentshavet mangler den strategiske betydningen som Kaspiregionen har i dagens amerikanske politikk. Forholdet mellom Russland og USA er med på å bestemme regionens geopolitiske betydning for amerikanerne, men kompleksiteten er langtfra så stor her som i Kaspiregionen. Fra Barentshavet har man direkte adgang til markedene via oljetankere eller LNG[35]-skip. Via rørledninger er det foreløpig bare Europa som er et aktuelt marked, og spørsmålet om transittstater er langt mindre viktig i og med at de aktuelle statene stort sett er «vestvennlige».[36] I Kaspiregionen blandes dermed storpolitikk og energi på en fundamentalt annen måte enn i Barentshavet, hvor aktørene er færre og mulighetene for å vinne utenrikspolitisk makt på bakgrunn av energitransport langt mindre. Det amerikanske engasjementet er delvis knyttet til økonomiske muligheter, men mest til spørsmålet om rørledningsruter for å unngå visse staters innflytelse i regionen.

I det foregående så vi at amerikanernes oppfatning av ressurspotensialet på norsk side av Barentshavet var at dette er relativt lite og i det minste svært usikkert. Når det gjelder Kaspiregionen, har det – selv om de spesifikke tallene er omstridt – vært en rådende oppfatning i amerikanske administrasjoner at regionen har potensial til å bidra vesentlig til global energisikkerhet. Store funn som Azeri Chiraq Guneshli og Shah Deniz i Aserbajdsjan, samt Kashagan-feltet i Kasakhstan, har bidratt til å forsterke dette inntrykket. Analytikere har imidlertid hevdet at Washington har overdrevet størrelsen

34 Produksjon i Kaspiregionen har ikke vært et fokusområde for russerne som i større grad har konsentrert oppmerksomheten om stillingen som transitland for olje og gass fra regionen (Crandall 2006: 120).

35 Liquefied Natural Gas.

36 Vi har imidlertid sett eksempler på at også transport fra Russland til Europa kan bli en varm politisk potet. Nordstream-rørledningens rute har ført til opphetet debatt mellom de baltiske landene, Polen, Tyskland, Russland, Finland og Sverige både av strategiske, økonomiske og miljømessige grunner. Amerikanerne har forøvrig ikke engasjert seg aktivt i dette spørsmålet.

på regionens ressurser med det mål å øke engasjementet i regionen for å redusere vestlig energiavhengighet av Den persiske golf (Bahgat 2003: 143). Crandall (2006: 7) hevder at regionens potensial i virkeligheten er «ganske lite» og at USA har engasjert seg i regionen av utenrikspolitiske hensyn for å motvirke russisk og iransk innflytelse. Kontrasten til norsk side av Barentshavet er slående. Når det gjelder russisk side, er oppfatningen at potensialet er stort, uten at det foreløpig ser ut til å avstedkomme noe aktivt engasjement i utviklingen fra amerikanernes side. Dette har, som vi har sett, mye å gjøre med oppfatningen av hvilke politiske redskaper amerikanerne har til rådighet. Russlands rolle i Kaspiregionen er av en annen karakter enn tilfellet er for Barentshavet. For Kaspiregionen fungerer Russland i stor grad som transittland. Amerikanske myndigheter har instrumenter for å påvirke utviklingen i regionen ved å samarbeide med andre land for å styre energitransporten utenom Russland (og Iran). Ved diplomatisk samhandling med de kaspiske statene har USA lyktes i å utgjøre en forskjell i utviklingen i regionen. I russisk Arktis, derimot, har det vist seg at amerikanerne ikke har hatt denne påvirkningsmuligheten.

Vi har også diskutert amerikanernes oppfatninger av utfordringer knyttet til utvinning og transport i Barentshavet som mulig grunn til manglende engasjement i denne regionen. Utfordringene i Kaspiregionen er imidlertid langt ifra færre eller mindre enn i Barentshavet, uten at dette ser ut til å ha begrenset det amerikanske engasjementet i særlig grad. I Kaspiregionen finnes elementer som rivalisering mellom regionale og internasjonale aktører, nasjonale og etniske konflikter, uavklarte juridiske spørsmål i Kaspihavet og uenighet om de mest kostnadseffektive rørledningene. Teknologiske og miljømessige utfordringer i forbindelse med utvinning og transport i Kaspiregionen er – som i Barentshavet – også betydelige. Disse observasjonene understreker det faktum at olje og gass «alltid har handlet vel så mye om politikk som om markeder» (Bahgat 2003: 143). Mye tyder derfor på at type og grad av utfordringer ikke er avgjørende for eventuelt politisk engasjement i energiregioner, men at den geopolitiske konteksten og oppfatningen av mulighetene til å utgjøre en forskjell spiller en avgjørende rolle. I tillegg er det en forutsetning at en viss tro på regionens evne til å bidra til å øke den globale energisikkerheten er til stede.

Av dette kan vi konkludere med at amerikansk engasjement i Kaspiregionen har hatt både strategiske og energipolitiske motiver, der de strategiske har vært dominerende, men med energipolitikk som en viktig ingrediens. Vi ser også at Kaspiregionen for USA representerer en kombinasjon av utenrikspolitiske og energipolitiske *utfordringer* og *muligheter*. Produksjon og transport knyttet til norsk og russisk side av Barentshavet representerer per i dag verken slike utfordringer eller muligheter. De utfordringene som foreligger, dreier seg om russisk Arktis, og her mangler USA de nødvendige

redskapene til å påvirke utviklingen politisk. USA har dermed lite å vinne på å engasjere seg i Barentshavet, men også tilsynelatende lite å tape på ikke å engasjere seg på dette tidspunkt.

Konklusjon

Norsk nordområdepolitikk overfor USA har i betydelig grad vært basert på utenrikspolitiske hensyn, der energipotensialet i Barentshavet har blitt brukt som inngangsnøkkel til bredere politisk samhandling om nordområdespørsmål med USA. De energipolitiske hensynene har således ikke utgjort noe hovedmotiv for norsk nordområdepolitikk, men snarere et virkemiddel. Spørsmålet som melder seg, er om Norge i nordområdepolitikken så langt har «organisert seg på en effektiv måte for å oppnå prioriterte nasjonale mål» (Aasland 2007: 291). Denne artikkelen har vist at her ligger det et betydelig forbedringspotensial som knytter seg til behovet for å utvikle en klarere og mer konsistent politikk. Norges eget selvbilde som forutsigbar og stabil energiprodusent, sammen med forventninger fra vestlige importland, er dessuten med på å begrense mulighetene for å politisere energiinteraksjonen med importland.

For å vende tilbake til spørsmålet som stilles i tittelen på artikkelen – om det norske nordområdeinitiativet har utenrikspolitiske eller energipolitiske motiver – fremstår det som klart at det er utenrikspolitiske hensyn som driver nordområdepolitikken, med energi som redskap for å oppnå utenrikspolitisk oppmerksomhet. Utfordringen for Norge er at USA, på tross av anstrengelsene gjennom nordområdeinitiativet, hittil i liten grad har inkludert regionen i sine utenriks- og energipolitiske vurderinger. I den grad dette har blitt gjort, har det hatt lite med norsk nordområdepolitikk og desto mer med utviklingen i Russland å gjøre. I et scenario der Russland i større grad oppfattes som et utenrikspolitisk problem enn en energisamarbeidspartner, blir Norge en interessant samtalepartner om utviklingen i Russland. Når Russland endrer seg, får dette altså konsekvenser for Norge. Til tross for at nordområdepolitikken har vært et forsøk på å reintrodusere viktigheten av nordområdene og Norge i et annet lys enn under den kalde krigen, ser det dermed ut til at Russland fremdeles legger premissgrunnlaget for Norges relasjoner til viktige allierte.

En sammenligning med Kaspiregionen viser til slutt at Barentshavet i dag ikke har de faktorene som skal til for å påkalle amerikansk engasjement. Disse ser ut til å være enten en kompleks geopolitisk kontekst der amerikansk engasjement vil kunne utgjøre en forskjell i form av beskyttelse og sikring av amerikanske utenrikspolitiske og/eller energipolitiske interesser, eller store energipolitiske muligheter der amerikanerne har utsikter

til å utgjøre en forskjell, slik situasjonen så ut til å være i planleggingen av Murmansk-rørledningen tidlig på 2000-tallet. Et slikt engasjement forutsetter dessuten en tro på et stort ressurspotensial, noe som for norsk side av Barentshavet i dag ikke gjør seg gjeldende. På 1980-tallet var Norge først og fremst av interesse for USA av to grunner – energi og geopolitisk plassering. Mye tyder på at Norge har mistet betydning langs begge dimensjonene, og at nordområdeinitiativet ikke har bidratt til noen signifikant endring i denne trenden.

Litteratur

Arctic Climate Impact Assessment (ACIA) (2004) *Impacts of a Warming Arctic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Amundsen, Hans Kr. (2005) «Mellom Russland og USA», *AnalysNorden* 23.2. (www.analysnorden.org/analysnorden/artikkel.asp?id=203).

Austvik, Ole Gunnar (1991) «Norwegian Energy Policy in an International Context: The U.S.

Embargo of Soviet Gas in 1982» i Ole Gunnar Austvik (red.) *Norwegian Gas in the New Europe. How politics shape markets*. Norwegian Foreign Policy Studies (76). Oslo: NUPI, Vett og Viten A/S (102–120).

Bahgat, Gawdat (2003) *American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea*.

Gainesville: University Press of Florida.

Barentsobserver (2007a) «Gazprom to spend 17,1 billion RUB on the Shtokman field in 2007», 17.1. (barentsobserver.com/index.php?id=422863&xxforceredir=1&noredir=1).

Barentsobserver (2007b) «Gazprom cuts Shtokman budgets», 25.7. (barentsobserver.com/index.php?id=525525&xxforceredir=1&noredir=1).

BBC News (2002) «Caspian pipeline dream becomes reality», 17.9. (news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2263611.stm).

Borgerson, Scott (2008) «Arctic Meltdown. The Economic and Security Implications of Global Warming», *Foreign Affairs* 87(2).

Brunstad, Bjørn *et al.* (2004) *Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region towards 2015*. Delft: Eburon Academic Publishers.

Brzezinski, Zbigniew (1997) *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York, NY: Basic Books.

Bush, George W. (2007) «President's Statement on Advancing U.S. Interests in the World's Oceans», pressemelding 15.5. Washington, D.C.: Det hvite hus www.whitehouse.gov/news/releases/2007/05/20070515-2.html).

Claes, Dag Harald (1990) *Friend and Foe – a Study of the Relationship between OPEC and Norway in the International Oil Market*. Report 005. Lysaker: Fridtjof Nansen Institute.

Claes, Dag Harald (1995) «Norsk olje- og gasspolitikk» i Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbø & Svein Gjerdåker (red.) *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag (144–60).

Claes, Dag Harald (2007) «Geopolitiske utfordringer for norsk petroleumspolitikk», innspill til Utenriksdepartementets Refleks-prosjekt *Globale Norge – hva nå?* (www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innspill/energi/dhclaes.html?id=491870).

Crandall, Maureen S. (2006) *Energy, Economics and Politics in the Caspian Region*. Westport: Praeger Security International.

Det hvite hus (2002) «President Bush, President Putin Announce New Energy Dialogue». Joint Statement by President George W. Bush and President Vladimir V. Putin on the New U.S.–Russian Energy Dialogue, 24.5. (www.whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020524-8.html).

Eide, Vigleik (1998) «Utvikling og utvidelse: Sikkerhetspolitiske og militære konsekvenser for NATO og Norge», *Internasjonal Politikk* 56(1): 3–12.

FinancialTimes.com (2008) «Total steps back from investing in Iran», 9.6. (www.ft.com/cms/s/0/26088244-4ded-11dd-820e-000077b07658.html?nclick_check=1).

Frydenlund, Knut (1982) *Lille land – hva nå?* Oslo: Universitetsforlaget.

Henriksen, Henry (2003) «Venneløs i nord», *Nordlys.no* 12.11.

Johnsen, Arve (2006) «'Barents 2020' – et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk» (www.aksjonsprogrammet.no/vedlegg/Barents%202020.pdf).

Kalicki, Jan H. & Jonathan Elkind (2005) «Eurasian Transportation Futures» i Jan H. Kalicki & David L. Goldwyn (red.) *Energy and Security. Toward a new foreign policy strategy*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press (149–74).

Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye (2001) *Power and Interdependence*, 3rd ed. New York, NY: Longman.

Kruykov, Valeriy & Arild Moe (2006) «Hydrocarbon Resources and Northern Development» i Helge Blakkisrud & Geir Hønneland (red.) *Tackling Space. Federal Politics and Russian North*. Lanham, MD: University Press of America (125–42).

Leira, Halvard (red.) (2007) *Norske selvbilder og norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Lodgaard, Sverre (2002) «Helhetsperspektiver på norsk utenrikspolitikk», *Internasjonal politikk* 60(3): 257–83.

Lodgaard, Sverre (2007) «Helhetsperspektiver på norsk utenrikspolitikk» *Internasjonal politikk* 65(2): 279–88.

Moe, Arild (2006) «Sjtokman-beslutningen: Forklaringer og implikasjoner», *Nordisk Østforum* 20(4): 389–403.

Moe, Arild & Elana Wilson Rowe (2008) «Northern Offshore Oil and Gas Resources: Russian Policy Challenges and Approaches», Working paper, Fridtjof Nansen Institute, Norwegian Institute of International Affairs and Econ Pöyry.

Nanay, Julia (2005) «Russia and the Caspian Sea Region» i Jan H. Kalicki & David L. Goldwyn (red.) *Energy and Security. Toward a New Foreign Policy Strategy*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press (127–47).

Neumann, Iver (2002) «Norges handlingsrom og behovet for en overgripende sikkerhetspolitisk strategi», *Det sikkerhetspolitiske bibliotek* (3). Den norske Atlanterhavskomité.

Noreng, Øystein (2000) «Rørledninger er storpolitikk. Det nye store spillet om oljen fra Kaukasus og Sentral-Asia», *Internasjonal politikk* 58(2): 161–94.

Noreng, Øystein (2005) «Oljepolitikk og utenrikspolitikk», *Internasjonal politikk* 63(2-3): 183–215.

Nordlys.no (2006) «Svalbard-oljen er norsk», 16.6. (www.nordlys.no/nordomradene/

nytt_i_nord/olje_gass/article2150523.ece).

NOU 2003:32 *Mot nord. Utfordringer og muligheter i nordområdene*, Norges offentlige Utredninger. Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.

Offerdal, Kristine (under publisering) «The European Arctic in US foreign energy policy. The case of the high north», *Polar Record*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ong, John D. (2005) U.S. perspectives on Barents Sea energy issues. Presentasjon på russisk-norsk olje- og gasskonferanse (INTSOK) i Stavanger, 26.1.

Olje- og energidepartementet & Oljedirektoratet (2007) *Fakta. Norsk petroleumsverksemd* 2007.

Pedersen, Torbjørn (2008) *Conflict and Order in Svalbard Waters,* doktorgradsavhandling ved Universitetet i Tromsø. ISBN 978-82-91636-77-1.

Petersen, Jan (2008) «Hva jeg faktisk tenkte», *Aftenposten* 26.3.

Ramm, Hans Henrik (2008) «Politisk fondsmakt», *Offshore.no*. 2.5 (www.offshore.no/nyheter/sak.aspx?Id=21059).

Soria Moria-erklæringen (2005) Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09. (www.regjeringen.no/upload/kilde/smk/rap/2005/0001/ddd/pdfv/260512-regjeringsplatform.pdf).

Stern, Jonathan (2006) «The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006», Oxford Institute for Energy Studies (www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf).

St.meld. nr. 30 (2004-2005) *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet.

Stryken, Christian-Marius (2004) «Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk?», NUPI-notat (667). Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Støre, Jonas Gahr (2005a) «Et hav av muligheter – en ansvarlig politikk for nordområdene», tale ved Universitetet i Tromsø, 10.11.

Støre, Jonas Gahr (2005b)«Nordområdene – geopolitiske og sikkerhetspolitiske utfordringer», åpningsinnlegg. IFRI – Institut français des relations internationales, Paris, 24.11..

Torjesen, Stina (2008) «Hva med Russland?» i Iver B. Neumann (red.) *Norge og alliansene – gamle tradisjoner, nytt spillerom*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

UNCLOS (1982) United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10. desember. Konvensjonens tekst i *International Legal Materials*: 21, 1982L: 1,26 1 ff.

Utenriksdepartementet (2006) *Regjeringens Nordområdestrategi*.

Whitney, Benson K. (2006) «Pension Fund Divestment: Meeting Norwegian Fairness Standards?» Innlegg ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt 1.9.

Aasland, Morten (2007) «Selvbilder med begrensninger» i *Internasjonal politikk* 65(2): 289– 300.

Aatland, Kristian (2003) «Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser», FFI/Rapport 007-13.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 373-382 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Än en gång om den amerikanska «exceptionalismen»

ANDERS STEPHANSON
Columbia University

I mitten av nittiotalet trodde jag att globaliserande kapitalism och ideologiskt sönderfall i postmodern anda hade gjort slut på mycket av den amerikanska exceptionalismen – eller det som ofta går under den diffusa rubriken. Argumentet var simpelt. Demokrater och Republikaner hade på det hela taget kommit till samförstånd om att utrikespolitiken skulle centreras på mer och bättre globalisering under amerikansk hegemoni. Strukturellt krävde den politiken ingen egentlig exceptionalism. Visserligen hade den dominanta ideologin så att säga blivit en superideologi, den liberala kapitalismen som historiens slut, metanarrativens metanarrativ. Vad som hade försvunnit, just av den anledningen, var utrymmet för det messianska och den absoluta distinktionen mellan USA och resten av världen. Vad hegemonin krävde, med andra ord, var en underlättande, funktionell roll för vad som (av Demokraterna) kallades «the indispensible nation»: dominant men också «multilateral», för att använda tidens termer.

Jag hade förstås fel. George W. Bushs politik efter 11 september markerade exceptionalismens återkomst i dess mest oförblommerade och otvetydiga form. Det följande misslyckandet, ett misslyckande så monumentalt att det är svårt att föreställa sig hur det kan överträffas, blir sedan ironiskt nog en indikation på att min ursprungliga analys kanske var korrekt. Precis som Ronald Reagans pastisch på det kalla krigets ideologi inte baserades på någon verklig historisk grund så var Bushs unilaterala överhögsideologi inte förankrad i reella förhållanden. Det finns två omedelbara problem med den argumentationslinjen. Oberoende av verklighetsförankring så «lyckades» Reagan. Man kan då invända (korrekt enligt min mening) att Reagan lyckades mindre på grund av sin enkla och orealistiska ideoligi än genom historiska tillfälligheter. Hur man än ser på det är det icke desto mindre så att Reagan exemplifierar (och detta är det andra problemet) en grundläg-

gande sanning vad gäller USA:s förhållande till omvärlden: man behöver ingalunda ha rätt intellektuellt, faktuellt, historiskt, ideologiskt, moraliskt eller på någon annan nivå heller för att man ska «lyckas». Det räcker med att man är mäktig.

Det räcker, för att säga det uppenbara, att man har makt att kunna göra vad man vill. James Polk iscensatte kriget mot Mexico 1846 med hjälp av fabricerade argument och allehanda villfarelser, men det hindrade inte honom och USA från att kapa av hälften av den sydlige grannens territorium. Polk var utomordentligt framgångsrik (åtminstone tills de annekterade områdena blev en starkt bidragande orsak till det kommande inbördeskriget, men det är en annan historia). USA uppvisade under 1800-talet en unikt stark nationell tillväxt, resultatet av en kombination av historiska förhållanden som aldrig kan reproduceras: den europeiska industrialiseringen som både gav marknader och immigranter, geopolitisk säkerhet genom två oceaner, hegemonen Storbritanniens tolerans och stöd, avsaknaden av mäktiga fiender i närheten och ett århundrade av relativ europeisk fred, utomordentliga råvarutillgångar på kontinental nivå, ett tempererat klimat, osv osv. Redan vid sekelskiftet 1900 är USA världens största jordbruks- och industriproducent. Det är ingalunda egendomligt då att man föreställer sig den amerikanska ideologin som empiriskt verifierad. Det är ingalunda egendomligt att man föreställer sig att USA inte bara är unikt framgångsrikt utan unikt och separat från världen som sådan.

Nu råkar det dock vara så att tiden rundt sekelskiftet 1900 är en av de få perioderna i USA:s historia när viktiga element inom eliten faktiskt kritiserar den dominanta idén att landet just är väsensskilt från resten av världen. Att den sk «Progressiva Eran» etablerar kontinuitet mellan USA och världen reser frågan hur man ska konkretisera och operationalisera de annars så simplistiska referenserna till «exceptionalismen», vars totalitet kan ge upphov till alla möjliga förklaringar, för att inte tala om den helt fruktlösa debatten huruvida USA faktiskt är «unikt» eller inte, eller om dess unika aspekter är mer unika än andra nationers unika diton. Exceptionalismen förklarar allt och inget.

Vad som är intressant med USA är dock inte exceptionalismens empiriska sanningshalt utan dess starka funktion som ideologi och politik, samt dess materiella förutsättningar. En sådan materiell förutsättning, med motsägelsefull effekt, återfinns i själva presidentämbetet. Den exekutiva makten, kvasi-monarkisk som den är, inbegriper inte bara utrikespolitikens utövande utan också överbefälhavarfunktionen, vilken ger presidenten närmast oinskränkta möjligheter att iscensätta, om inte alltid, externa angelägenheter. Härav till en del den godtyckliga och oförutsägbara aspekten, som det verkar från utsidan, i den amerikanska utrikespolitiken. Presidenten kan «välja» hur man ska se saker och ting. Presidenten kan också i hög utsträckning

välja hur den enorma utrikesmakten ska användas. Hur dessa val utfaller är av kritisk betydelse för utsidan, om än inte alltid för insidan. Att det till sist blev George W. Bush som hamnade i Vita Huset 2001 och inte Al Gore Jr. resulterade i fundamentala förändringar i varje irakiers liv. När Bush sålunda nu säger att han kunde valt en annan «retorikk» vad gäller Irak så är det inte hela sanningen. Valet gällde, som vi ska se, inte bara retoriken utan också politiken.

På samma gång är godtyckligheten å andra sidan ideologiskt kringskuren. USA är per egen definition ett världshistoriskt projekt och det är utomordentligt svårt att agera utanför den ramen. Häri ligger exceptionalismens betydelse som en integrerad del i all amerikansk utrikespolitik, även när den de facto motverkas eller rentav undermineras av den förda poliken. Exceptionalismen är den starkaste versionen av USA som världshistoriskt projekt. Det visar sig också, för att parafrasera Marx, att vad som vid första anblick verkar vara en skäligen enkel företeelse i realiteten är komplicerad, om ej mystisk. Om man «glömmer» termen i sig för ögonblicket och koncentrerar sig på just begreppet kontinuitet i tid och rum blir det lättare att se diskursens verkliga effekter. Så min avsikt här är att antyda på nödvändigt stiliserat sätt hur man kan tänka excpeptionalismen som problematik, med särskild betoning på periodisering. Periodisering är vad historiker sysslar med.

Den «globaliserade» tidsepoken i imperalismens tecken runt 1900 uppammade en geopolitisk reflektion, fokuserad på det marina och dess strategi och logistik, som satte USA i ett civilisatoriskt sammanhang. Västvärldens civilisation verkade ha tagit över världen som helhet: och där hade USA enligt vissa ideologer (Alfred Mahan, Theodore Roosevelt, Henry Cabot Lodge *et al.*) hamnat på efterkälken i denna alltmer darwinistiska och globaliserade kamp om dominansen. Den kampen framställs fortfarande 1900 som i huvudsak fredlig inom civilisationens ramar, fast med starka militär-marina inslag. Krig är begränsade för begränsade syften. Mestadels riktas de, som «pacificering» och ordningsmakt, gentemot de koloniala områdena. Om detta finns mycket att saga men vad som intresserar mig här är kontinuiteten. USA är en makt bland andra, underställd samma logik och samma krav som andra. USA är särskild endast genom att vara civilisationens friaste, ypperligaste, mest rationella företrädare. Med andra ord finns det en sammanhållande linje över Atlanten (och senare enligt somliga över Stilla Havet till Japan, ersatz västnationen som det verkar kunna bli).

Linjen är förstås både spatiell och temporal; men det väsentliga är just linjens existens i sig, dess kontinuitet. Kriget 1898 mot Spanien ger också konkret utdelning i sådana termer, ett kolonialvälde i Karibien och Stilla Havet (av vilket en hel del fortfarande finns kvar, inklusive militära besittningar som Guam). Den första antikoloniala nationen hade blivit kolonial.

Liksom andra västliga nationer hade USA antagit den civilisatoriska rollen att bringa upplysning (så gick det liberala argumentet) och välstånd till mindre lyckligt lottade på jordens mörkare ställen. Den civilisatoriska missionen ersatte därmed, om än högst temporärt, 1800-talets absoluta särdragning, om vilken jag måste säga ett ord eller två.

Vad som är unikt med USA under det enormt expansiva 1800-talet är inte expansionens omfång i sig (det tsaristiska Ryssland är lika framgångsrikt ur den synvinkel) utan dess begreppsliga form. USA expanderar kontinentalt som en serie identiskt konstruerade politiska enheter, en process utan center-periferi distinktioner. Varje ny delstat är en reinkarnation av det ursprungliga momentet (1776 eller 1789), det republikanska och sedermera demokratiska kontraktet mellan fria individer. Territorium koloniseras i ordets rätta bemärkelse och blir ytterligare en del i en fri federation av fria stater. Denna federation står i absolut kontrast till den europeiska, i grunden monarkiska, världsordningen. USA är en rationell modell för hur världen faktiskt borde organiseras och i framtiden kommer att organiseras. Demarkationen, manifesterad i Monroe-doktrinen 1823, i mitten av Atlanten är sålunda absolut. En sekundär linje dras också mellan USA och de andra postkoloniala republikerna i hemisfären. USA är deras beskyddare gentemot eventuella europeiska försök att återetablera historiskt regressiv kontroll; men distinktionen mellan USA och de latinamerikanska republikerna är ändå likaså absolut för medan historien har tagit slut så att säga i den norra federationen är de sydligare republikerna fortfarande i historisk utveckling och för all överskådlig framtid «bakom» USA.

USA som modell innebär i strikt mening ingen interventionistisk messianism. Interventionism är icke fel men det är inte av grundläggande vikt. Det är USA i sig självt som är den världshistoriska processen under 1800-talet, inte dess interventionistiska roll i världen eller ens i den västliga hemisfären. För att uttrycka det annorlunda: federationens tillväxt är i sig den världshistoriska uppgiften. Andra nationer kan ha missioner medan federationen är i sig en mission. Ur europeisk synvinkel är förresten federationen inte någon nation, inget riktigt «hemland» för något specifikt folk med specifik härkomst och med specifika kulturella särdrag. Dess enda konstitutiva särdrag är dess konstitutiva process. Det är en rent kvantitativ process i tid och rum.

Den processen kommer så till sitt slut i den Progressiva Erans koloniprojekt: USA som federation är en avslutad sak (låt vara att det tar ytterligare 60 år för det inkluderade men suspekta Hawaii att bli delstat). Frågan under 1900-talet blir därmed vad USA nu kan tänkas vara i relation till världen, hur differensen ska bevaras och befästas. Eftersom USA:s industrialisering paradoxalt nog de facto gör landet mindre globaliserat eller internationaliserat ekonomiskt, så är det ingen fråga man obönhörligt måste besvara i alla

lägen. Woodrow Wilsons föreställning just efter 1898 att USA nu en gång för alla «är i världen» visar sig felaktig. Den visar sig förstås än mer felaktig 1919. Wilsons försök att skapa en ny världsordning på det nationella oberoendets princip, där nationerna blir ett slags substitut för de amerikanska delstaterna som ju i grunden är icke-nationer, bryter både med 1800-talets modellbegrepp och med den korta koloniala periodens civilisatoriska kontinuitet. Hans projekt karakteriseras av en djup motsättning som inte bara har att göra med det nationella problemet (dvs det ofta noterade faktumet att ett «folk» har rätt till ett land där de kan bestämma över sig själva så att säga, en idé som inte har något riktigt svar på minoritetskonflikter, detta i motsats till delstaternas princip, om än ej realitet, att fria individer kontrakterar med varandra i syfte att konstitutera sig som en politisk ordning där minoriteter av folkligt slag följaktligen har definierats bort). Wilsons mera fundamentala problem, ur amerikansk synvinkel, är istället att han insisterar på USA:s världshistoriska, messianska roll som den nya ordningens skapare men inte ser att den skapelsen i sig har som målsättning att göra USA till en av många. En extrem diskontinuitet i traditionens tecken åberopas för att etablera ett nytt slags kontinuitet.

Därmed är det också dags att säga något om messianismen, liksom den relaterade exceptionalismen oftare citerad än preciserad. Messianismen utgör förvisso en stark för att inte säga överbestämmande referenspunkt i den amerikanska traditionen, men den, eller rättare sagt dess problematik, är ingalunda så simpel som den allmänt framställs. En improduktiv förenkling är att reducera den till något i stil med «utvaldhet», dvs utvald av högre makter att utföra en eller flera unika uppgifter eller «missioner». Då är det bättre att använda en starkare form: messianismen är inte bara generell utvaldhet utan rollen att iscensätta en specifik, världshistorisk omvandling som ska rätta till slutgiltigt det sekulära systemets grundläggande brister. Att USA alltid betraktat sig som världshistoriskt projekt vars inneboende, förutbestämda mål är just en sådan transformation stämmer förvisso. Det är icke desto mindre en väsentlig skillnad på att utgöra en modell, en scen så att säga, där världens framtid kan demonstreras (1800-talsvarianten), och den kritiska, omedelbara eruptionen av frälsaren in i historien, den intervenerande, revolutionerande funktionen i ögonblicket som Wilson har i åtanke. Han gör, som han ser det, sin inkarnerade insats som den amerikanska nationens representant i ögonblicket; men den amerikanska nationen sviker. Istället återgår man på 1920-talet till modellens modell, tradition och «normalitet» i motsats till både den transformativa wilsonianismen och den föregående civilisatoriska progressivismen.

Messianismen kommer emellertid tillbaka i annan form och än en gång, notabelt nog, efter en kortare period av progressivism. Under Andra Världskriget följer Franklin D. Roosevelt en otvetydigt civilisatorisk linje

som förutsätter kontinuitet med de antifascistiska makterna i alliansen. Den kontinuiteten, USA som en del av en integrerad allians, är baserad på premissen att världsordningen ytterst handlar om «säkerhet» och att förhindra gangsterism. Den handlar, offentlig retorik till trots, inte om demokratiska värden i motsats till diktatur eller något liknande. Vad som intresserar Roosevelt är inte wilsonsk transformation utan progressiv kontroll och samarbete. Eftersom han såg Stalins Sovjetunionen som en normaliserande makt ur den synvinkeln hade han inga svårigheter att föreställa sig den kommande världsordningen som ett regionaliserat stormaktssystem. USA:s roll här är förstås av fundamental vikt men den är ingalunda väsensskild från de övrigas (Sovjet, Storbritannien, Kina i huvudsak). Världen är en, en symbiotisk ordning som måste upprätthållas med en aktiv och global politik: men USA är vare sig allmänt utvalt eller någon messiansk faktor i sammanhanget.

Två år efter Roosevelts död och Andra Världskrigets slut hade den visionen ersatts av en helt annan, nämligen det kalla krigets. Om det kalla krigets begrepp och förklarande funktion finns mycket att säga, men här är jag bara intresserad av hur det relaterar till exceptionalismen och periodiseringens problematik. En bra startpunkt för att åskådliggöra det är Trumandoktrinen, vilken på ett skäligen grovyxat sätt i mars 1947 etablerar USA:s konstitutiva roll i det framväxande kalla kriget. Policyfrågan vid handen är som vi vet okomplicerad. USA måste ta över Storbritanniens militära roll i östra Medelhavet och omedelbart inleda omfattande stöd till regimerna i Grekland och Turkiet. Vi kommer också ihåg, kanske, Trumans legitimerande dualism i sammanhanget. Fredsslutet har kommit på skam, världen har visat sig icke vara en utan två, den fria världen är hotad till döds av den kvarvarande totalitära, precis som på 30-talet och under kriget. För att den Fria Världen så skall överleva krävs att USA stöder hotade regimer och krafter närhelst och därhelst de hotas. Allt detta har förstås noterats om Trumandoktrinen, liksom de uppenbara policyffekterna: global interventionism (i princip) och den därmed sammanhängande avsaknaden av strategiska prioriteringskriterier. Den Fria Världen är en helhet som inte kan styckas upp i viktiga och oviktiga områden. Alla förluster är essentiella.

I realiteten är det här förstås inte någon helt globaliserad politik. Tvärtom centreras den på Europa, närmare bestämt den del av Europa som betyder någonting, dvs den västra. Man kan legitimera detta de facto, vilket man också gör, med att detta är ett område där de totalitära krafterna enligt visionen hotar mest omedelbart. Så blir också det avgörande argumentet senare under 1947 och början av 1948 när Marshallplanen ska igenom kongressen. Principfrågan blir dock akut omedelbart därefter när Kina «faller» och «förloras» utan någon seriös amerikansk intervention eller resursmobilisering. Längre ned på vägen ligger så inte bara Korea utan framför allt Vietnam, en massiv intervention i en situation där få realister kunde finna något

avgörande strategiskt intresse men där hela den amerikanska utrikespolitiken nästintill kollapsade. Man har all anledning att ta Trumandoktrinens förenklingar på allvar.

Vad jag vill poängtera i det sammanhanget är att dualismen inte är så enkel som den verkar. För det första är den inte manikeistisk. De två delarna är inte funktionellt likvärda, så att säga. Den Fria Världen är den verkliga världen medan den totalitära är ett slags parasitär skuggvärld, en värld som inte har någon egen, autonom existens. Världen som helhet är inte tudelad mellan det Goda och det Onda; den senare sfären är endast en perversion av den förra, den verkliga och naturliga. Friheten, med andra ord, är mänskligheten naturliga tillstånd och därmed något som existerar i sig själv och av egen kraft. Det totalitära har ingen egen kraft för dess enda drivkraft är den cancerogena att förstöra den Fria Världen.

Jag noterar *en passant* att från den naturliga frihetens perspektiv blir därmed diplomati, förhandlingar, överenskommelser axiomatiskt illegitima. Om motsidan enbart förtjänar att förstöras men man inte omedelbart kan åstadkomma det så blir den Fria Världen som sådan det verkliga aktionsfältet, den sfär som måste bibehållas och kontrolleras. Det är också intentionen: att USA ska kunna agera fritt i den icke-totalitära världen, att etablera sig runt jordklotet. Det kalla kriget som logik gör det inte bara möjligt utan nödvändigt att USA för första gången i fredstid tar en ledande och integrerad roll i världspolitiken (och framför allt Europa).

Absolut differens baserad på USA som modell har så ersatts för alltid men inte av någon rooseveltiansk kontinuitet av civilisatoriskt snitt. Tvärtom. Trumandoktrinens grundläggande dualism, en augustinsk sådan för övrigt, döljer en andra och omedelbart operativ distinktion, en distinktion inom den Fria Världen i sig mellan USA å ena sidan och resten å andra. USA blir åter en messiansk agent, absolut särskild. Om den verkliga världen ska överleva och frodas krävs inte bara amerikanska insatser i allmänhet i multilateral anda utan definitiv och obegränsad makt. Mera specifikt, det kräver att USA har den egentliga makten att avgöra i sista instans vad som gäller och att agera i enlighet med det beslutet. Resten av den Fria Världen, trots talet om allierade, är i sista analysen kvalitativt annorlunda från USA. Det är ett fält av likasinnade men inte riktigt oberoende och helt fria fränder.

Konstruktionen är simpel men utomordentligt effektiv. Kort sagt blir det politiskt omöjligt efter 1947 (i varje fall 1950) att insistera på den gamla modellinjen. Republikanen och traditionalisten Robert Taft är den siste som i modifierad form gör det, men han blockeras 1952 inom partiet av «internationalisten» Dwight Eisenhower (och avlider nästa år). Det kalla kriget blir konsensuspolitik in på sextiotalets början. Det fanns dock redan 1947 en annan avvikande fast också partiellt överlappande vision, den «realistiska», representerad av den inflytelserika skribenten Walter Lippmann utanför

administrationen, och George F. Kennan inom. Lippmann och Kennan är resoluta motståndare till exceptionalismen och framför allt messianismen. Gentemot det universiella i Trumandoktrinen anför de det «partikulära», det specifika. Gentemot idén om den Fria Världens totalitet anför de idén om den civilisatoriska västvärlden, identifierad i Lippmanns terminologi med den «Atlantiska gemenskapen». De är inte särskilt imponerade av den för dem abstrakta idén om frihet i sig. För Kennan är det mesta som faller utanför den västliga sfären ointressant. Det stora undantaget är Japan, men det är ju under oinskränkt amerikansk kontroll genom ockupationen. Vad som skulle bli den Tredje Världen borde man däremot glömma. Att försöka garantera något slags universiell frihet i den världen var inget mindre än absurt och framför allt bortkastade resurser. Marshallhjälpen till Västeuropa är sålunda en specifik och strategisk intervention i det avgörande området, civilisatoriskt och politiskt. På intet sätt kan eller borde den reproduceras på global nivå.

Det realistiska perspektivet är emellertid «oamerikanskt» precis på grund av att det icke tillåter någon exceptionalism. Den avpolletterade Kennan, mer än Lippmann, utvecklar också under femtiotalet en svidande kritik av just exceptionalismen. Realismen kommer förstås tillbaka senare i annan och mer opportunistisk form genom den ständigt luftburne Henry Kissinger; men manövrar enligt balanspolitikens regler och förordningar (där den civilisatoriska faktorn notabelt nog har markant försvagats om än inte försvunnit) är ett förhållningssätt som alltid lever på lånad tid i USA om det blir ett självändamål. Utan ständig och uppenbar framgång blir realismen à la Kissinger ett lätt ideologiskt byte både från den liberala centern (Jimmy Carter 1976) och den messianska högern (Ronald Reagan 1976 och 1980).

Kissingers (och delvis Richard Nixons) historiska konjunktur kan komma till stånd för att Trumandoktrinens axiom har raserats, vilket inträffar redan i början av sextiotalet med den slutgiltiga uppdelningen av Tyskland, den sinosovjetiska konflikten och framför allt Kubakrisen som klargör som inget annat att det inte finns några alternativ till en nukleär överenskommelsepolitik, i sin tur något som kräver erkännande, legitimisering, av motsidan, och därmed reell diplomati. Så blir USA per definition likställd i varje fall en annan makt, en del av två så att säga. Det nukleära sammanbinder i ekvivalensens tecken. Den augustinska perversionen har ersatts av en riktig och erkänd motståndare, med vilken man har en visserligen påtvingad men dock verklig intressegemenskap, dvs undvikandet av en nukleär konfrontation. Eftersom Trumandoktrinen (och än mer dess utveckling till ett fullödigt mera hemmabetonat argument om frihet och slaveri i NSC 68 från 1950) är ideologi är det inte så att den bara försvinner. Det är exempelvis omöjligt att förstå Lyndon Johnsons ödesdigra eskaleringsbeslut 1964–65 i Vietnam utan att sätta dem i samband med de klassiska axiomen. Den materiella grunden

är emellertid redan borta. Vietnamkriget som process illustrerar det med sällsynt historisk otvetydighet. Inte ens Reagans försök att återuppfinna Trumans dualism lyckas egentligen undanröja det faktumet: talet om «the evil empire» är i sig ett uttryck för Reagans begränsning för hans distinktion är uttalat manikeistisk. Det Onda är en sfär av autonom karaktär och aktionskraft. Reagan har bara gett «supermakternas» realitet nytt ideologiskt innehåll. Den fortsatta de facto alliansen med det kommunistiska Kina är en elegant påminnelse om reaganismens ytlighet.

Reaganismen är icke desto mindre messianismens återkomst, USA som den Fria Världens garant och räddare, åtföljd symptomatiskt nog av flagrant ointresse för folkrättens vedertagna normer. Hans administration som helhet blir dock motsägelsefull vad gäller den faktiskt förda politiken, mer samarbetsvillig med det onda imperiet än det verkade, samtidigt massivt repressiv och interventionistisk i tredje världen när det passade (låt oss komma ihåg Grenada). Om reaganismens samband med den påföljande sovjetkollapsen finns mycket att säga, men här räcker det med att notera att vad som i mitten av åttiotalet syntes vara en ovedersäglig nergång, om inte fall, i den exceptionella nationens historiska position (ett slags normalisering mot bakgrund av Japans ekonomiska uppgång, imperial «overstretch à la Paul Kennedy) slutar i en spektakulär återkomst, en triumf lika oväntad som den är slutgiltig. Retroaktivt verifieras reaganismen, fast den faktiska amerikanska linjen runt 1989 är en traditionellare variant av republikansk geopolitik under Bush den äldre.

Vi känner den omvälvningen som Historiens Slut. Mycket sarkasm har spillts sedan dess på Francis Fukuyamas Hegelderivat. Själv anser jag med Perry Anderson att Fukuyama hade rätt i så måtto att den i vid mening «liberala kapitalismen» under överskådlig framtid skulle bli den orubbliga ideologiska referensgrunden. En historisk period när «socialismen» av allehanda slag utgjort en principiell motpol är över. Det är inte samma sak som att säga att det kalla kriget är över. Det kalla kriget var ett amerikanskt val och ett amerikanskt projekt. Ingenting fundamentalt i det territorialiserade förhållandet mellan stater av olika system förutbestämmer att det ska råda kallt krig. Man kan naturligtvis slentrianmässigt likställa Sovjets existens med det kalla krigets, men då slutar man göra anspråk på att förklara något historiskt med termen. Det blir reklamspråk eller tv-dokumentär.

I alla händelser är det oklart precis vad den exceptionella nationens uppgift nu kan vara. «Den nya världsordningen» under Bush den äldre och inledningsvis Bill Clinton var ett första försök att definiera en ny position, snart ersatt av den framgångsrikare «mer och bättre globalisering». I båda fallen definierades USA som den välvilligt inställda garanten för systemets funktionella utveckling, dock ej som någon absolut särskild aktör. Systemet definierades tvärtom som «integrerat». Uppenbarligen kan det inte finnas

någon strukturell messianism i en sådan situation. Det finns ingen fundamental kris att överkomma för den fundamentala förändringen har redan skett. Så inträffar 11 september.

Bush den yngre valde i det läget att iscensätta ett slags pastisch på reaganismens pastisch på det kalla krigets begrepp, det som lanserades som «kriget mot terrorismen», sedermera det diffusare «terrorn» vilket gjorde det enklare att inkludera alla skräckinjagande figurer av lämpligt snitt. Mera pertinent ur synvinkeln här, Bush valde att definiera USA i messianska termer som utanför det vedertagna, som den avgörande och utvalde aktören i en historisk kris med obegränsad makt att bestämma vad som skulle göras var, hur och när. Det gick inte bra, men iscensättningen var onekligen alltigenom «amerikansk». Bush kunde emellertid ha valt inte bara en annan retorik utan också en annan och lika amerikansk politik. Han kunde enkelt ha iscensatt den amerikanska reaktionen mot terrordådet i termer av lag och rätt istället för bellicistiska korståg. Det senare gjorde ju, bara för att nämna en aspekt, motståndarna till «krigare», vilket var och är precis deras eleverade självuppfattning. Bush kunde istället definierat dem resolut som kriminella och inget annat, samt valt att mobilisera kampen mot dem i renodlat polisiära termer, förankrat allianspolitiken på renodlat juridisk botten. Andra scenarion än det som idag är vid handen torde blivit resultatet.

En mer intressant fråga är kanske om min diagnos från mitten av nittiotalet i sista instans var riktig, att den globaliserande kapitalismen med USA som huvudpunkt nu oåterkallelligt ryckt undan den materiella grunden för den amerikanska exceptionalismen, åtminstone i dess överbestämda form som absolut differens och messianism. Sedan 1980-talet är den amerikanska ekonomin integrerad i kvalitativt högre grad med världen i övrigt, och även om det politiska systemet inte direkt återspeglar den förändringen har ändå mycket förändrats där också. Bush-administrationens debacle har förstärkt det politiska skiftet på ett utomordentligt starkt och tydligt sätt. Allt som de många kritikerna förutspådde skulle gå fel, gick fel och det fanns ingen Plan B. Det har i sin tur skapat en politisk konjunktur i USA av episk-historiskt slag, en situation där det plötsligt har blivit möjligt för en person av svart, multinationell bakgrund med ett afrikanskt namn att bli president. Man kan inte överdriva den möjlighetens betydelse, begreppsligt och historiskt.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 383-402 | ISSN 0020 - 577X

Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Barack Obama – Omstendighetenes fange eller verdensånd til hest

JOHANNES RØ
Institutt for forsvarsstudier (IFS)

Hvem er Barack Obama? Hva kjennetegner ham? Hva slags tenkning står han for? Hva vil han med USAs utenrikspolitikk? Hvilke valgmuligheter har han egentlig? Denne teksten sammenfatter hva Obama har tenkt omkring utenrikspolitikk i løpet av sin korte politiske karriere. Jeg skal redegjøre for de sentrale premissene i Obamas tenkning og kort gjengi hva han mener om noen utvalgte utenrikspolitiske stridsspørsmål: hans syn på Irak, krigen mot terrorister, Iran, FN, NATO og i tillegg hans holdning til atomvåpen og klimaendring. Videre skal jeg argumentere for at Obama er fanget av omstendighetene: Begrensninger av ulike slag reduserer åpenbart betydningen av det særegne tankegodset han bringer med seg. Jeg skal riktignok problematisere dette argumentet ved å påkalle en kryptisk beskrivelse av Napoleon: Verdensånden til hest. Fra tid til annen overvinner enkeltpersoner omstendighetenes begrensninger og setter et uvanlig preg på historiens gang. Jeg skal forsiktig antyde at Obama har enkelte egenskaper som gjør at han aspirerer til å bli en av disse. I avslutningen spør jeg hva som veier tyngst for Obama i internasjonal politikk: fred eller perfeksjon?

Hvis man hadde fått i oppgave å tenke ut et politisk system tuftet på premisset om at individet med det dårligste utgangspunktet skulle kunne erverve systemets høyeste embete, hadde man ikke bommet stygt hvis man

Jeg vil gjerne takke Tove Bjørgås, Markus Jerkø, Michael Mayer og Svein Melby for innspill til en tidligere versjon av foreliggende tekst og IPs redaktører for å ha lansert ideen om å skrive artikkelen.

hadde forestilt seg utgangpunktet til Barack Obama.[1] Som mulatt vokste han opp sammen med en enslig hvit amerikansk mor tidlig på 1960-tallet i et rasesegregert USA. Han ble født opp på matkuponger. Faren var opprinnelig kenyansk og gikk fra moren da Obama var to år. Fra Obama var seks til han ble ti år bodde han i Indonesia, hjemlandet til morens andre ektemann. Deretter ble han oppfostret av sine besteforeldre på Hawaii. Som student var han innom Los Angeles og New York. På Columbia studerte han statsvitenskap. Spesialitet: internasjonale relasjoner. Både før og etter at han studerte jus på Harvard Law School, arbeidet han som lokalsamfunnstjener (eng. community organizer) i Chicago, byen der han senere startet sin politiske karriere.

Kort sagt er Obama en uvanlig identitetsnomade. Han har ikke én rot, men flere. Ikke overraskende handler hans første bok, *Dreams from my Father* (Obama 1994), om tilhørighet. Spørsmålet «Where do I belong?» (*ibid.*: 115) driver fortellingen og er bokens motiv. Den er et vitnesbyrd om at Obama gjennom sitt levnet har kultivert kameleonens hovedegenskap: evnen til å tilpasse seg skiftende miljøer. Jonathan Raban (2008: 47) er blant dem som mener å se en uvanlig god lytter og observatør i Obama: «In the heat of a fierce election, he could be mistaken for a writer doing research for a book.» Evnen til å absorbere inntrykk har sannsynligvis vært en egenskap Obama har *måttet* utvikle i sin omstreifende oppvekst. Tilpasningsdyktigheten har sannsynligvis vært medvirkende til at han i valgkampen ikke har fremstått som en sint og bitter representant for det svarte Amerika, men som en kandidat hinsides lettvinte rasestereotyper.

Utvilsomt har Obama et annet mentalt temperament enn dagens president. Bushs ungdomsår og studietid fremstilles ofte som utsvevende og tåkelagt av betydelige mengder alkohol: «When I was young and irresponsible, I was young and irresponsible» (Bush 2000). I samme alder leste Obama selvbiografien til Malcom X. Han brukte Joseph Conrads *Heart of Darkness* som springbrett for å forstå det eurosentriske bildet av Afrika. Han demonstrerte mot apartheidregimet i Sør-Afrika og skrev poesi. To av hans dikt ble i fjor relansert i magasinet *The New Yorker* (Obama 2007a). De blir neppe kanonisert, men er heller ikke blottet for talent. Som Bush leflet også Obama med rus: «I got high for just the opposite effect, something that could push questions of who I was out of my mind, something that could flatten out the landscape of my heart, blur the edges of my memory» (Obama 1994: 93–94). Man trenger ikke være litteraturkritiker for å se forskjellen på Bushs og Obamas prosa om fortidens utflukter. Men både Bush og Obama tok et oppgjør med studietidens uvaner. Religiøs vekkelse

1 Mange vil kjenne igjen dette tankeeksperimentet, som er inspirert av John Rawls (1971). Jeg vedgår at påstanden ikke er uangripelig: Et annet kjønn, lavere intelligens, mindre tiltrekkende utseende, mer nasal stemme, et cetera, ville unektelig gjort utgangspunktet dårligere.

forvandlet Bush. Resultatet ble prototypen på en amerikaner: Han kunne kle seg som en yankee, snakke som en cowboy og forsikre velgerne om at han var selve sinnbildet på absolutt troskap til den amerikanske ideologi. Obamas forvandling var annerledes: «I tried to explain. I had spent the summer brooding over a misspent youth, I said – *the state of the world and the state of my soul*. I want to make amends, I said. Make myself of some use» (Obama 1994: 119, min uthev.). Obama antyder en sammenheng mellom verdens betingelser og sitt eget sinn. Dette, i kombinasjon med hans multikulturelle bakgrunn, gjør ham på mange måter til manifestasjonen av en verdensborger. I Berlin 24. juli henvendte han seg typisk nok til menneskemassene, ikke som presidentkandidat, men som «a fellow citizen of the world» (Obama 2008h). Som vi skal se, påvirker verdensborgermentaliteten Obamas utenrikspolitiske tenkning.[2]

Et annet forhold som Obamas utenrikspolitiske tenkning må forstås i lys av, er hans progressive historieoppfatning. Obama nærer en dyp beundring for sitt eget lands skjebne og utvikling: «[A]s long as I live, I will never forget that in no other country on Earth is my story even possible» (Obama 2008b). Obama snakker ofte om nødvendigheten av å fortsette Abraham Lincolns prosjekt om å perfeksjonere unionen (se for eksempel *ibid*. og Obama 2008h). Obama er seg bevisst hvilke skavanker– jeg sikter først og fremst til rasediskriminering– hans personlige livsløp illustrerer at republikken delvis har overvunnet. Jeg tror kilden til Obamas betoning av håp ligger her. Ikke siden Reagan har en amerikansk presidentkandidat festet så sterk lit til og vært en så markant målbærer av nettopp håp. Hvis Bush visste å spille på amerikaneres frykt, har Obama kalt på folks håp. *Håpets dristighet* (eng. *The Audacity of Hope*) heter hans siste bok (Obama 2006). Den har et betydelig innslag av den særegne og på mange måter beundringsverdige, amerikanske naiviteten: Troen på at alt kan ordnes. «That is the topic of this book: how we might begin the process of changing our politics and our civic life» (*ibid*.:9). Obama er blant dem som nekter å akseptere at tingenes tilstand ikke kan forbedres. Denne mentaliteten er dypt forankret i amerikansk folklore. Premissene Obama trekker veksler på, er det nærmeste man kommer en sekulær amerikansk mytologi. Dogmene i denne mytologien er fremtidstro, håp og optimisme. Mantraet er «Yes we can!» Ved å påkalle denne nasjonale etos har Obama gjort seg til en moderne forvalter av den

2 Såpass fremtredende er Obamas overnasjonalitet at flere amerikanske kommentatorer, deriblant David Frum, kjent for å ha ført enkelte av Bushs taler i pennen, ser på manglende patriotisme som Obamas akilleshæl. (Frum sa dette i et uformelt foredrag på American Enterprise Institute, 12.02.08.) Han er langt ifra alene om å mene dette. Mange ser med bekymring på at Obama under store deler av primærvalgkampen ikke bar flaggnålen på jakkeslaget, og tolker det som et tegn på manglende fedrelandskjærlighet. Peggy Noonans (2008) artikkel eksemplifiserer tvilen mange nærer til om Obama vet å verdsette USA som seg hør og bør for en president.

amerikanske opphavsmyten. Det er en myte som mange amerikanere ikke uforbeholdent *tror på*, men som alle likevel *godtar*.[3] Også håpet har, som vi skal se, sin plass i Obamas utenrikspolitiske tenkning.

Obamas utenrikspolitiske tenkning

Obama har en kort politiske karriere bak seg, og i brorparten av den har han vært lokalpolitiker i Chicago (se Lizza 2008). Derfor er det vesentlig færre holdepunkter for Obamas tenkning enn for McCains. Rett nok har Obama siden 2005 sittet i Senatets utenrikskomité, der han på tross av sin lave ansiennitet naturligvis har måttet posisjonere seg. Det mest omtalte lovforslaget Obama har stått bak, er videreføringen av et USA-finansiert nedrustningsinitiativ i tidligere sovjetstater. Utenrikspolitikk har, ikke minst takket være velgernes interesse for USAs nærvær i Irak, dessuten vært høyt oppe på dagsordenen i årets nominasjonsprosess, noe som naturlig nok har krevd mange og fyldige kommentarer av Obama. Selv om Obama har langt kortere politisk karriere enn McCain, finnes det likevel tilstrekkelig med uttalelser til at konturene av en utenrikspolitisk profil avtegner seg.[4]

Det er en merkbar flerfoldighet i Obamas utenrikspolitiske tenkning. Den unndrar seg, slik jeg ser det, entydig kategorisering. Hans (forbausende banale) historiske gjennomgang av ideene bak USAs utenrikspolitikk (Obama 2006: kap. 8) lar seg i hvert fall ikke sammenfatte i én konsekvent posisjon. Snarere ser han ut til å ha konvensjonelle sympatier og antipatier i de fleste retninger. Han verdsetter Trumans og Kennans krysning av idealisme og realisme, men han er kritisk til vekten de tilla militær opprustning. Han priser Nixons og Kissingers utenrikspolitikk for å ha vært «taktisk briljant», men kritiserer den for å mangle «moralsk ror» (*ibid.*: 288). Carter lastes for ineffektivitet og naivitet, mens Reagans mot synes å appellere til Obama: «I

3 Jeg har tilbrakt det siste året i USA. Gang på gang har et folkesjelelig paradoks forbløffet meg: Flere amerikanere jeg har møtt mener at den såkalte «amerikanske drømmen», ideen om at hvem som helst kan bli hva som helst, er en livsløgn og et falskt håp. Likevel er det ingen som vil gi slipp på den. Innstillingen kan sammenliknes med en religiøs person som forkaster troen på Gud, men som likevel fortsetter å akseptere at Gud finnes. Jeg synes dette fenomenet er gåtefullt. Kanskje gir Obamas suksess fornyet troverdighet til den «amerikanske drømmen». Undertittelen på hans andre bok (Obama 2006), «Thoughts on Reclaiming the American Dream», tyder i hvert fall på at han er innforstått med at mange potensielle amerikanske drømmere for tiden bare fester halvhjertet lit til den.

4 Det materialet jeg i hovedsak baserer denne analysen på, er Obamas andre bok (Obama 2006), en artikkel han skrev i *Foreign Affairs* (Obama 2007c), hans hjemmeside (http://www.barackobama.com/) og diverse taler, avisartikler og uttalelser han har levert før, under og etter nominasjonsvalgkampen. Jeg trekker dessuten i noe grad veksler på generelle iakttakelser fra

would find myself in the curious position of defending aspects of Reagan's worldview... when the Berlin Wall came tumbling down I had to give the old man his due, even if I never gave him my vote». Bush sr. på sin side får honnør for sin håndtering av Golfkrigen i 1991. Alt i alt minner denne karaktersettingen mistenkelig om eklektisk etterpåklokskap.

Hvilken merkelapp skal vi sette på Obama? Svein Melby (2004: 46–53) identifiserer tre distinkte tenkesett som gjør seg gjeldende i Washington: ekspansjonisme, realisme og institusjonalisme. Merkelappene viser *ikke* til deskriptive teorier om internasjonal politikk, men til konkurrerende foreskrivelser om hvordan USA *bør* opptre i verden. Tredelingen er grov, men adekvat ettersom nesten hver tankerekke som fremføres i USA, lar seg plassere innenfor én av kategoriene. Hvor plasserer vi Obama?

Forbausende nok foreskriver Obama politikk med elementer fra alle disse tenkesettene. Han ser behovet for å utvide USAs ansvar i verden og vil at landet skal kunne prege og forme det som foregår i det globale systemet. Dette dreier seg blant annet om å fortsette å fremme verdier som frihandel, liberale holdninger og demokrati. Å utbre godt styresett i svake stater er en relatert ambisjon. Ansvarsutvidelsen dreier seg også om aktivt å komme alvorlige utfordringer i forkjøpet, enten det dreier seg om dødelig virusspredning, pandemier, spredning av atomvåpen eller diktatorisk brutalitet. Dette er ekspansjonismens idealistiske komponent og eksemplifiserer dessuten verdensborgeren i Obama. Det er også elementer av det vi gjerne forbinder med nykonservativ ekspansjonisme hos Obama, eller mer presist; den økte militære besluttsomheten som 11. september utløste i USA. Obama tar for eksempel til orde for angrep på lokale terrorceller i Pakistan, selv om dette udiskutabelt bryter med FN-paktens utvetydige angrepsforbud: «We can and should carry out preemptive strikes against them [al-Qaida] whenever we can» (Obama 2006: 309). Han virker dessuten ekstremt oppsatt på å forhindre at Iran utvikler atomvåpen, om nødvendig ved å bruke militærmakt: «In confronting these threats [Iran and North Korea], I will not take the military option off the table» (Obama 2007: 4).[5] Dette er ekspansjonismens militante komponent.

Det er også innslag av realisme i Obamas tenkesett. Han fremholder at nasjonale sikkerhetsinteresser bestandig har høyeste prioritet, uavhengig av andre staters eventuelle innsigelser mot interessehevdingen. «Our immedi-

5 Ønsket om å hindre Iran i å bli en atomvåpenmakt er selvsagt ikke forbeholdt «ekspansjonister». Mange «realister» og «institusjonalister» vil også skrive under på dette ønsket. Riktignok er mange realister tradisjonelt mindre engstelige for spredning av atomvåpen. Enkelte ser på det som like viktig at man lærer nye atomvåpenmakter å bli ansvarlige (se for eksempel Thomas Schelling i Spence 2007). Renskårne institusjonalister ville, sammenliknet med Obama, tont ned betydningen av militærmakt for å forebygge spredning.

ate safety can't be held hostage to the desire for international consensus... I would also argue that we have the right to take unilateral military action to eliminate an *imminent* threat to our security...» (Obama 2006: 308–09). Innslaget av realisme i Obamas tenkning kom klart til syne da han under senatshøringen 8. april 2008 spurte ut USAs ledere i Irak, general Petraeus og ambassadør Crocker. Obama bemerket at USAs målsetninger i Irak måtte modereres betydelig og beslutningstakere realitetsorienteres. Å eliminere al-Qaida, opprette effektive og demokratiske institusjoner, forlike etniske motsetninger, radere ut iransk innflytese, alt dette er eskapisme, argumenterte han. En mer realistisk målsetning «is a messy, sloppy status quo but there's not, you know, huge outbreaks of violence, there's still corruption, but the country is struggling along, but it is not a threat to its neighbors...» (Obama 2008d). Denne holdningen tyder på at Obama er tilbøyelig til å bruke stabilitet som målestokk snarere enn ambisiøs regimeutvikling, et av realismens typiske kjennetegn.

Sist, men ikke minst, eksemplifiserer Obamas forsvar for mellomstatlige institusjoner, partnerskap og såkalt multilateralisme hans institusjonalistiske tenkesett. Det er i dette tenkesettet verdensborgermentaliteten og håpet løper sammen. Forsvaret forankres i en *symbiose* av instrumentelle og ideelle hensyn.[6] Obama mener amerikansk nasjonal sikkerhet er en verdi som virkeliggjøres best i fellesskap med andre. Herav utleder han USAs oppdrag i verden: «The mission of the United States is to provide global leadership grounded in the understanding that the world shares a common security and a common humanity» (Obama 2007c: 2). I en tale han holdt i Chicago i oktober 2007, formulerer han en slags utenrikspolitisk programerklæring: «I will personally lead a new chapter of American engagement» (Obama 2007b: 4). Tre tendenser inngår i denne engasjementspolitikken: fellesskapsløsninger, utstrakt bruk av diplomati og sterk humanitær innsats. Nødvendigheten av samarbeid utleder Obama av utfordringenes karakter. Problemer av global karakter, som global oppvarming, spredning av atomvåpen og terrorisme, mener han må løses på globalt nivå: «We cannot afford to be divided» (Obama 2008h). Obama har også tro på at diplomati kan løse poliske konflikter. Han er derfor åpen for å forhandle personlig med alle verdens statsledere, også dem som betraktes som medløpere til terrorisme, liksom Iran og Syria. Disse tendensene ledsages også av en humanitær forpliktelse. Et betegnende eksempel er ambisjonen om å gjøre FNs såkalte (millenniums) millenniemål til amerikanske målsetninger (*ibid.*), noe som innebærer å halvere ekstrem fattigdom innen 2015. Alt i alt fremstår institusjonalismen som det mest fremtredende tenkesettet hos Obama.

6 For en instruktiv redegjørelse for den *symbiotiske* relasjonen mellom egeninteresse og allmenninteresse i USAs utenrikspolitiske tradisjon, se Melby (1995: 31)

Like fullt er hans uttalelser forankret i tre konkurrerende foreskrivelser om hvordan USA bør handle internasjonalt. Tre årsaker til denne flerfoldigheten lar seg identifisere: For det første har Obama vist seg forbeholden. Han er ikke kategorisk anlagt, men konsulterende. Hans politiske metodikk har en del til felles med akademikerens (på en god dag): Han veier frem og tilbake, for og imot, ser sterke og svake sider. Raban (2008: 47) skriver: «When his turn comes to speak, he is at first hesitant, a man of many *ums* and *ers*, but as he articulates his answer you realize that he has wholly assimilated the question, inspected it from distance and seen around its corner…» Vegringen for enkle svar har vært et karakteristikum gjennom hele valgkampen. Det ville vært overraskende om dette ikke også kom til syne i hans stillingtaken til internasjonale spørsmål, som ofte i sin kjerne er sammensatte. Flerfoldigheten reflekterer simpelthen at mange typer foreskrivelser har noe for seg.

For det andre er flerfoldigheten i Obamas ideer en politisk beleilig, men midlertidig, løsning på et grunnleggende politisk dilemma som gjennom historien ofte har blitt satt på spissen i utøvelsen av amerikansk utenrikspolitikk: Hvilke verdier skal nasjonen virkeliggjøre? Dilemmaet har ingen enkel løsning. På den ene side skal presidenten sørge for trygghet og velferd for egne borgere. På den annen side forventes det at han skal bidra til en bedre verden. Alle amerikanere tar det første hensynet alvorlig. Mange tar heller ikke lett på det siste. De mener den amerikanske samfunnsmodellen er et organisatorisk optimum og ser det som et implisitt kall å gjøre denne samfunnsmodellen tilgjengelig for flere. Ideen om at USA skal være en kraft for det gode i verden, ville også Obama ha skrevet under på. Ved å lansere et program, slik han gjør, som innebærer at verdier av alle valører blir virkeliggjort, kommer han ideologer og velgere av mange sjatteringer i møte. Han løser derved dilemmaet ole brumsk: takker ja til begge deler. Dette holder bare en stakket stund. I posisjon vil det før eller siden oppstå situasjoner der han blir tvunget til å prioritere. Først da vil det bli klart hvilket av hans tenkesett som har trumf.

For det tredje reflekterer Obamas flerfoldighet også, det er i hvert fall min tese, en mer genuint personlig *usikkerhet*. Idémangfoldet tyder på at han er usikker på hvilket tenkesett som, når alt kommer til alt, bærer lengst i internasjonal politikk.[7] Han er usikker på hva idealisme kan bringe ham, usikker på hvor multilateral det lønner seg å være, hvor stor lit han skal feste til diplomati som politisk instrument. Eksempelvis er han tilhenger

7 Kanskje overdriver jeg her Obamas usikkerhet. Men i sin andre bok (Obama 2006: 302) reiser han en rekke spørsmål som tydeliggjør noen av de klassiske dilemmaene i internasjonal politikk, så som avveiningen mellom imøtekommenhet og konfrontasjon. Han lar dem stå ubesvart. Det er rimelig å tolke dette som oppriktig usikkerhet.

av å forhandle med Iran, men synes samtidig å vite at slike forhandlinger, uten tilstrekkelig tillit, kan gi seg dysfunksjonelle utslag. Denne personlige usikkerheten gjør Obama til en åpen, men ubestemt kandidat. Mange har derfor spurt seg: Hvor står egentlig Obama? Det er vanskelig å besvare, simpelthen fordi kandidaten selv ikke vet det til bunns. Dette tilløpet til beslutningsvegring kan fort vise seg å bli en hemsko, ettersom det å fatte beslutninger under usikkerhet er en av presidentens viktigste oppgaver.

Ett originalt element bringer riktignok Obama til torgs: Det er hans idé om å tilføre Washington en ny tenke*måte* (eng. *mind set*). I karakteristiske ordelag sa Obama dette under en tv-debatt 31. januar 2008: «I don't want just to end the [Iraq] war, I want to end the *mind set* that got us into it in the first place» (Obama 2008e). Formuleringen er i seg selv ikke spesielt oppklarende. Man kan tolke uttalelsen som et eksempel på retorisk innholdstomhet. Men formuleringen rommer mer enn første øyekast antyder. Det han sikter til er et oppgjør med ideen om at den beste forsvarsstrategien består i å demonstrere militær overlegenhet. Douglas Feith (2008: 65), en av talsmennene for krigen mot Irak, beskriver i sin nye bok tenkemåten Obama går i rette med: «There was already broad agreement that a less-than-impressive response to 9/11 might embolden the terrorists to strike again.» Ideen om at alt annet enn storslagen bruk av militær makt er tegn på svakhet, sitter dypt i mange beslutningstakere i Washington. Like etter angrepet på Irak i 2003 oppsummerte Bush (i Lemann 2003) på fyndig vis logikken i denne tenkemåten: «We have learned that terrorist attacks are not caused by the use of strength. They are invited by the perception of weakness.»

Ideen om at det minste tegn på imøtekommenhet signaliserer svakhet, at den neste politiske leder med en utstrakt hånd er den nye Chamberlain, at respekt og ærefrykt bare genereres av militær besluttsomhet, er ideer Obama vil erstatte med sin nye tenkemåte. Å forsøke å finne en middelvei mellom demonstrativ bruk av militærmakt og forsoningspolitikk (eng. *policy of appeasement*) er ikke radikalt. Likevel bryter det til dels med en utbredt tenkning i USA; det Obama betegner som «the habits that got us into the war in the first place – the outdated assumptions…of not talking to our adversaries…» (Obama 2007: 2). Når Obama påkaller sitt gjennomgangstema, nemlig forandring (eng. *change*), er det blant annet denne typen forandring han sikter til.

Holdning til utenrikspolitiske stridsspørsmål

Flerfoldigheten i tankemønsteret til Obama reflekteres naturlig nok i hans stillingtaken til konkrete stridsspørsmål. La oss se: Obama mener en overordnet vurdering av amerikansk sikkerhet tilsier at landets styrker bør

trekkes ut av Irak i løpet av 16 måneder (Obama 2008g: 2). Dette er det nye oppdraget han vil meddele de militære lederne i Irak og gi dem ansvar for å gjennomføre. Han sier militærfaglige råd vil påvirke utførelsen av tilbaketrekkingen, men ikke forandre målsetningen om å avslutte krigen. Han vil ikke gå inn for permanente amerikanske baser i Irak, men beholde tilstrekkelig militærpersonell til å beskytte USAs diplomater. Det kan også være aktuelt å holde begrensede tropper i regionen med mandat til å forsvare amerikanske tjenestemenn og i tillegg angripe gjenværende al-Qaida-celler. Tilbaketrekkingen skal ledsages av en diplomatisk satsing både internt og eksternt. Alle Iraks naboland, inkludert Syria og Iran, i tillegg til FNs sikkerhetsråd, skal tilskyndes til å bidra til en politisk avtale. Betydelig humanitær assistanse (to milliarder dollar) skal også stilles til rådighet.

Tilbaketrekkingen fra Irak innbærer at større ressurser kan kanaliseres til krigen mot terrorister, en krig Obama mener har sin viktigste front i Afghanistan og Pakistan, og som han synes å ta veldig alvorlig. Igjen søker han en middelvei: På den ene side avfeier han liberale tilløp til å undervurdere terrortrusselen USA står overfor (Obama 2006: 303). Samtidig går han hardt i rette med Bushs politikk, som han mener «confuses our mission». Bush kritiseres både for å overdrive terrortrusselen og for å kjempe den på galt sted med uhensiktsmessige midler. Obama mener derfor tiden er overmoden for å starte «a new chapter in our response to 9/11» (Obama 2007d: 4). Han vil understøtte NATOs styrker i Afghanistan med to nye amerikanske brigader og oppfordre europeiske allierte om å følge eksempelet (Obama 2007d: 5). Diplomatisk press, ikke minst overfor Pakistan, skal tvinge frem tiltak for å ødelegge treningsleire på den pakistanske grensen. Lunkenhet fra Pakistan vil medføre at militær bistand innstilles, og at USA selv går til verks på pakistansk territorium, om nødvendig uten FN-mandat.

Mer generelt skal også de ikke-militære aspektene ved antiterrorkampen trappes opp. Sivile innslag skal prioriteres. Utdanningsprosjekter skal lanseres som alternativ til fundamentalistiske *madraser* (koranskoler). Diplomater, språkkyndige og utviklingseksperter skal få videre mandat. Kulturutvekslingssentre, såkalte «America Houses», skal utvikles i islamske kjerneområder. Lokale gjenoppbyggingsprosjekter skal initieres. Målet er at ny amerikansk imøtekommenhet skal forbedre USAs omdømme og på sikt omdanne fiendtlige intensjoner: «That child looking up at the [US] helicopter must see America and feel hope [not hate]» (Obama 2007d: 9).

Som ledd i kampen mot terrorister vil land som er unnvikende i sin fordømmelse av terrorisme og som sender tvetydige signaler om atomvåpenambisjoner, bli fulgt spesielt nøye. Iran står i en særstilling. Ifølge Obama (2007e) er det «far too dangerous to have nuclear weapons in the hands of a radical theocracy». Sanksjonspolitikken skal videreføres, og bruk av militærmakt utelukkes ikke. Samtidig har Obama gjort et stort poeng av at

han vil starte direkte forhandlinger med Irans ledelse. Kennedys uttalelse «Let us never negotiate out of fear, but let us never fear to negotiate» har blitt løftet frem som et slags ugjendrivelig ordspråk i valgkampen. Også mer sofistikerte begrunnelser for diplomati har Obama lagt for dagen. Blant annet begrunner han diplomatiske fremstøt med viktigheten av at informasjonstilgangen på begge sider blir større. «Only by knowing your adversaries can you defeat them...» (Obama 2007d: 8). Han ser det som vesentlig å formidle troverdig til sine motparter hva USA står for: «I will...let these countries know where America stands...They will have our terms (*ibid.*). USAs opptreden forut for Irakkrigen sendte tvetydige signaler om hvor terskelen for amerikansk militær inngripen går. Obama ser åpenbart viktigheten av å få formidlet utvetydig til land som Iran hva som skal til for å hindre eller utløse krig.

Utfordringer som involverer mange aktører, ser Obama for seg å løse i samarbeid med internasjonale organisasjoner, primært FN. De få gangene han refererer til FN, gjør han det med skeptisk entusiasme. At en del av FNs arbeid er ineffektivt, mener han ikke må være en unnskylding for å avvise FN, men en spore til å forbedre organisasjonen. Obama har riktignok ikke utmeislet noen eksplisitt FN-politikk. Han drøfter heller ikke FN særskilt, verken i viktige taler eller på sin hjemmeside, men tilskriver organisasjonen oppgaver i politikken han tenker å føre, og henviser til «UN-led», «UN-funded» og «UN will play a central role». Til tross for åpenbare FN-sympatier sitter kritikken løst. Reform mener han er «påtrengende nødvendig» (Obama 2007f: 4). Ikke minst er han klar på at Sikkerhetsrådet er fastfrosset i en gammel æra (Obama 2006: 309), noe som blant annet er medvirkende til at han ikke uforbeholdent vil opptre lydig overfor FNs autoritet.

Obama går også til valg på å styrke NATO, men understreker at USA også vil bygge nye allianser (Obama 2007: 6). Denne dobbeltheten reflekterer sannsynligvis at andre deler av verden er blitt like viktige for USA som Europa. Obamas rådgiver i transatlantiske spørsmål, Julianne Smith (2008), også seniorforsker og leder for Europaprogrammet ved CSIS, en tankesmie i Washington DC, kunne i en samtale 04.04.08 likevel forsikre at Obama ikke ville komme til å nedprioritere Europa. Snarere betraktet hun mulighetene for styrkede bånd over Atlanterhavet som gode. Hun påpekte at rådgivningsteamet til Obama var preget av personer med dyp interesse for transatlantisk samarbeid. Alt tyder dessuten på at Obama samtidig vil rette krav til Europa og gjenta forsvarsminister Robert Gates' oppfordring om større styrkebidrag fra europeiske allierte (*ibid.*), ikke minst til Afghanistan. Under sitt europabesøk understreket han: «America has no better partner than Europe» (Obama 2008h).

Den mest håpefulle visjonen Obama lanserer, er ønsket om å avskaffe atomvåpen: «Here is what I will say as President: America seeks a world in

which there are no nuclear weapons» (Obama 2007b: 3). Han tar med andre ord forpliktelsen knesatt i NPT-avtalen på alvor, en avtale han vil oppdatere og forsterke. Han vil også forsøke å få ratifisert avtalen som forbyr prøvesprenginger, the Comprehensive Test Ban Treaty, og stanse amerikansk utvikling av en ny generasjons atomstridshoder (Obama 2007c: 4). Han bifaller også ideen om en internasjonal bank for atombrensel ledet av IAEA, som skal distribuere spaltbart materiale for fredelige formål. Obama har ikke en tydelig posisjon med hensyn til missilforsvar, men basert på det lille han har sagt, later det til at han vil redusere bevilgningene til dette formålet, men fortsette forskningen (se Arkin 2008).[8]

I amerikansk målestokk er Obama opptatt av klimaspørsmål. Han sier rett ut at klimaendring er en av denne generasjons største moralske utfordringer. Han synes USA har et spesielt ansvar for å lede an i arbeidet for en bærekraftig klode ettersom landet er verdens største utslipper av drivhusgasser. Hans uttalte målsetning er å redusere utslipp med 80 prosent under 1990-standard innen 2050 (Obama 2008f). For å nå dette målet ramses mange tiltak opp. Tre peker seg ut: Et forslag består å gi bedrifter en tilskyndelse til å slippe ut mindre, ved å knytte kostnader til utslipp over en fastlagt kvote. Produserer man under kvoten, kan man omsette denne på et fritt marked. Dessuten vil han effektivisere energiforbruket og satse på fornybar energi. Som ledd i dette vil han initiere programmer i tospann med USAs entreprenørånd, i håp om at ny teknologi kan erstatte fossilt brensel og på sikt gjøre USA uavhengig av energiimport. Skattelette skal dessuten tilbys bedrifter som utvikler såkalte grønne arbeidsplasser. For det tredje, og dette er kanskje både viktigst og vanskeligst, vil Obama samle verdens største forurensere for å få i stand «binding and enforcible commitments to reducing emissions» (Obama 2007: 7). Obama har sagt at han vil trekke veksler på nobelprisvinner Al Gore for å målbære saken.

De to foregående avsnittene, 2 og 3, *antyder* Obamas utenrikspolitiske kurs. Mulighetene for prediksjon skal likevel ikke overdrives. For det første kan uforutsette begivenheter kullkaste posisjonene Obama bringer med seg. Bush gikk som mange vil huske til valg på løftet om ikke å engasjere USA i nasjonsbyggingsprosjekter. Ikke desto mindre har han etter 11. september sørget for å involvere USA i to ambisiøse nasjonsbyggingskriger. Dessuten rommer Obamas ideer flere tendenser. Det er uråd i dag å si hvilken tendens som blir mest dominerende. På papiret ser kanskje den institusjonalistiske tendensen ut til å være sterkest. Skulle Iran gjennomføre en atomprøve-

8 Dette ble for øvrig på dulgt vis bekreftet av Julianne Smit i ovennevnte samtale. Likevel er det viktig å huske at Bush årlig har bevilget 10 milliarder dollar til missilforsvar (se Kaplan 2008: 78). Følgelig er et stort apparat involvert, som det kan vise seg vanskelig for Obama ikke å opprettholde. Jeg peker på flere strukturelle begrensninger av denne typen i avsnitt 4.

sprengning noen måneder etter at Ahmadinejad, under et toppmøte på Cuba (!), har forsikret Obama om at Iran, som resultat av sanksjonspress, har oppgitt sine kjernefysiske våpenambisjoner, vil kanskje en annen tendens bli mer fremtredende. Det er ingen gitt å vite. Prediksjonsavholdenhet innebærer riktignok ikke at man må oppgi muligheten for å forklare politiske utfall. Når vi vet hva Obama gjør, kan vi anta at vi vet noe om hvilket tenkesett som tilskyndet politikken.

Omstendighetenes fange...?

Begrunnelsen for å bruke tid på å skrive og lese betraktninger omkring Obamas kognitive ballast, er at denne får betydning for (utenriks)politikken som føres. Ved å vite hva Obama står og går for, formoder vi at vi kan forutse og forstå politikken hans. Det er langt fra sikkert. Det er mye som tyder på at kandidatens unike tankegods bare har begrenset betydning for utenrikspolitikken som føres. Påstanden om at politikere er å sammenlikne med utbyttbare automater er, sant nok, desillusjonerende. Snarere liker vi å forestille oss demokrati som et politisk system der kandidater av ulik støpning, med forskjellige programmer og varierende ideologisk utrustning kjemper om velgernes gunst. Kandidaten med flest stemmer setter seg fore å virkeliggjøre målene som vinner oppslutning. Sannheten er at betydelig begrensninger, av ulike slag, reduserer en presidents handlingsfrihet, ikke minst når det gjelder internasjonal fremferd.

Arnold Wolfers (1962: 13) skriver: «Imagine a number of individuals, varying widely in their predispositions, who find themselves inside a house of fire. It would be perfectly realistic to expect that these individuals, with rare exceptions, would feel compelled to run for the exit.» Personene i Wolfers' tankeeksperiment er fanget av omstendighetene. En ytre faktor *tvinger* frem et bestemt og ensartet atferdsmønster. En ekstrem variant av Wolfers' tankeeksperiment er den idé at omgivelsene begrenser handlingsalternativene til bare ett. I så fall er muligheten for *valg* eliminert. Dette er ren strukturdeterminisme. Svakere versjoner av denne ideen er langt mer realistiske. Ingen som har forsøkt å spille brettspillet «Fussball» når spillebrettet er skjevt, vil benekte at omgivelser er med på å bestemme utfall. Like uomtvistelig er det at en del omstendigheter begrenser Obamas handlingsfrihet, skulle han bli president. I en viss forstand befinner han seg, billedlig talt, på innsiden av et brennende hus. En del beslutninger tvinger seg derfor frem. Spørsmålet er ikke hvorvidt, men *hvor* fanget han er av omstendighetene.

Jeg er ikke i stand til å gi et endelig svar på dette, men jeg skal peke på fire eksempler, av utallige flere, som illustrerer at Obamas valg i betydelig grad begrenses av forskjellige typer omstendigheter. Obamas uttalelser

tyder på at han ønsker a) å reformere FNs sikkerhetsråd, b) arbeide for atomvåpennedrustning, c) å ratifisere avtalen som binder USA til Den internasjonale straffedomstolen i Haag og d) forhindre humanitære katastrofer, for eksempel i Kongo eller Sudan. Man skal ikke vite mye om dynamikken i internasjonal politikk for å innse at virkeliggjørelsen av disse ønskene er en kamp mot vindmøller.

a) Reform av FNssikkerhetsråd vil måtte voteres over av rådet selv. Ettersom fire andre av rådets medlemmer har vetomakt, er Obamas ønske prisgitt andre medlemslands interesser. Basert på tidligere historie er det svært usannsynlig at de faste medlemmene frivillig vil gi avkall på makt til begunstigelse for andre stater. Dette er en realpolitisk begrensning. b) Hvis Obama får fremforhandlet en bindende avtale mellom de eksisterende atommaktene om radikal multilateral nedrustning eller fullstendig avskaffelse av atomvåpen, vil det være umulig rundt forhandlingsbordet å overkomme «tragedien» som beskrives i liknelsen om fangens dilemma: Alle undertegnende stater vil både være engstelige for at andre jukser og ha en individuell tilskyndelse til selv å jukse. Uansett hva de andre statene gjør, vil det være individuelt rasjonelt for hver enkelt stat å bryte avtalen. Dette er en kollektiv avmaktsbegrensning. c) Før Obama skriver under på en bindende internasjonal avtale, forplikter amerikansk grunnlov ham å ratifisere avtalen i Senatet. Ut fra det vi vet om dets uvillighet til å overgi amerikansk suverenitet til internasjonale instanser, er det grunn til å tro at Senatet vil torpedere Obamas forsett, selv om alt tyder på at begge husene i Kongressen vil ha demokratisk flertall i 2008. Dette er en konstitusjonell (og selvpålagt) begrensning. d) Hvis Obama like etter sin innsettelse ønsket å benytte amerikanske militære styrker for å stabilisere situasjonen i Kongo eller Sudan i håp om å begrense en humanitær katastrofe, vil han oppdage at styrkene til dette formål allerede er sysselsatt i Irak. Dette er en ren ressursbegrensning.

Basert på nokså ukontroversielle forutsetninger kan vi slutte at fire av Obamas utenrikspolitiske ønsker, på grunn av ulike omstendigheter, sannsynligvis ikke lar seg virkeliggjøre. Obama vet dette, og med mindre han henfaller til ønsketenkning vil han, i frykt for å tape ansikt, heller ikke forsøke.[9] Et forutsigbart handlingsmønster presser seg frem. En annen president ville ikke gjort det minste forskjell. Omstendighetene fanger.

9 Man kan spørre seg hvorfor Obama, hvis han vet at det er urealistisk å få oppfylt disse ønskene, likevel går til valg på å virkeliggjøre dem. Ville det ikke vært redeligere å legge frem oppnåelige ambisjoner for velgerne? Jeg tror forklaringen på dette både har å gjøre med velgerflirting og med opposisjonelt overmot.

... eller verdensånden til hest?

Det siesat Hegel da han i 1806 så Napoleon ride gjennom Jenas gater etter å ha beseiret den prøyssiske armé, bemerket at det var som å se «verdensånden til hest». Det er kryptisk sagt. Jeg tolker det som et forsøk på å uttrykke fornemmelsen av at historiens fundamentale drivkrefter for et øyeblikk tar bolig i og uttrykker seg gjennom ett enkelt individ, som gjennom sin individualitet, tanke og moralske erkjennelse evner å tilskynde grensesprengende bedrifter. Det er udiskutabelt at enkeltpersoner iblant tilfører noe ekstraordinært til en situasjon, og at nettopp dette ekstraordinære påvirker begivenhetenes gang i ualminnelig grad. Verdenshistorien hadde unektelig tatt en annen retning hvis utvalgte enkeltpersoner hadde blitt byttet ut. Igjen og igjen ser man eksempler på at de strukturelle begrensningene av den typen jeg pekte på i forrige avsnitt blir overvunnet. Tilsynelatende håpløse ønsker blir gang på gang realitet.[10]

Det har vært øyeblikk i årets valgkamp hvor Obama har vist tilløp til ekstraordinær overbevisningskraft og sjelden inspirasjon.[11] Etter seansen da Edward Kennedy i januar gav sin tilslutning til Obama på American University i Washington DC, kastet fremmede mennesker, unge som gamle, seg om halsen på hverandre i indre og ytre jubel. Det er vanskelig å vite hva som utløste dette plutselige intimitetsskredet, men det skjer ikke av seg selv.[12] Selvsagt er det ingen endefrem sammenheng mellom evnen til å sette sinn i kok, trollbinde store forsamlinger med høyttravende retorikk og frapperende karisma og det å tilføre noe ekstraordinært til en beslutningssituasjon i internasjonal politikk. Men det lar seg heller ikke benekte at suggesjon finner sted rundt internasjonale forhandlingsbord. Overbevisningskraft, inspirasjon og personlig karakter påvirker også statsledere. Dessuten kan man ikke se bort fra at begeistringen rundt Obama i USA, smitter over på befolkningen i andre land. Det så vi nylig i Tyskland. Skulle Obama lansere et ambisiøst og populært internasjonalt initiativ, kan det vise seg politisk kostbart for andre nasjonale ledere å gå i opposisjon mot ham.[13] Jeg ser det ikke som usannsynlig at vår egen Jens Stoltenberg vil besvare

10 I USA markerte man nylig at det var 40 år siden Martin Luther King jr. ble skutt. I den forbindelse så jeg tv-klipp fra den såkalte Marsjen mot Washington i 1963 og Kings tale fra Lincoln Memorial. Det var slik jeg kom til å tenke på Hegels bemerkning.

11 Selv ikke republikanske kommentatorer har klart å skjule sporadiske bifall. Fred Barnes, redaktør for det konservative magasinet *Weekly Standard*, fortalte, under tv-programmet Special Report på Fox News, at han innså at Obama kom til å bli USAs neste president, da han så hans tale etter primærvalgseieren i South Carolina (se www.youtube.com/watch?v=ze7Orpy8OZY).

12 Jeg opplevde dette opptrinnet som deltakende observatør og ble temmelig overrasket ettersom Washington for øvrig er en by der folk er nokså gjerrige med klemmer.

13 Opphavsmannen til dette poenget er Svein Melby. Han er kjent med og har godtatt mitt tyveri. Jeg takker ham for velviljen.

Obamas forespørsler annerledes enn han har besvart Bushs, selv om de skulle være nær identiske. Spesielt vanskelig vil det bli å avslå forespørsler fra en amerikansk president om forespørslene forankres i ideer og verdier som Norge setter høyt.[14]

Både John McCain og Obama sier at de som president vil gå i bresjen for å stagge det som har blitt kalt menneskehetens største utfordring, nemlig global oppvarming. Et seriøst amerikansk initiativ vil, som eksemplene i forrige avsnitt, støte på nesten uoverstigelige hindringer. Uten grensesprengende lederskap verden aldri har sett maken til, vil sannsynligvis lite av betydning skje i løpet av de neste femten årene. Basert på betraktningen i dette avsnittet mener jeg det er grunnlag for et spinkelt håp om at Obama kan oppvise dette lederskapet. Men bare dårer børster støv av Hegel-sitatet i utide.

Avslutning: Fred eller perfeksjon?

Den viktigste utenrikspolitiske beslutningen man tar som USAs president, er om man skal gå til krig for å beskytte en skattet verdi. Aldri stilles en statsleders dømmekraft på større prøve enn når det både finnes gode grunner for, og, som det alltid gjør, gode grunner mot å gå til krig. Det er dessverre temmelig forutsigbart at Obama, hvis han blir president, vil komme til å måtte baske med dette dilemmaet i en eller annen form. Om ikke annet vil spørsmålet om humanitær intervensjon nesten garantert komme opp. Ønsket om å verne menneskers rettigheter i undertrykkende regimer kommer nesten uunngåelig i konflikt med FN-paktens kategoriske forbud mot alt annet enn forsvarskrig. Det er et ubehagelig faktum at overtalelse, diplomatisk press, evakuering eller andre ikke-militære midler ofte ikke er tilstrekkelig eller virker raskt nok til å hindre humanitære katastrofer. At FN har knesatt prinsippet om en såkalt «forpliktelse til å beskytte», må tolkes som styrket villighet til å akseptere at statsledere tillegger menneskerettighetene større vekt enn staters suverenitet. Satt på spissen kan valget stå mellom huma-

14 La oss se for oss en ekstrem hungersnødskatastrofe i Burma. Juntaen i landet viser ingen tegn til medmenneskelighet og nekter utenlandsk nødhjelp adgang til landet. Obama går til FNs sikkerhetsråd og argumenter for humanitær intervensjon forankret i «forpliktelsen til å beskytte», men kinesisk veto hindrer ham i få mandat for intervensjon. Som et alternativ etablerer Obama en NATO-ledet multilateral koalisjon for å hjelpe de trengende i Burma og styrte militærjuntaen. Jürgen Habermas fremfører naturligvis et intrikat forsvar for humanitær intervensjon mot Burma i *Süddeutsche Zeitung* og leder et opprop fra europeiske intellektuelle til støtte for Obamas krig. Ville Norge i et slikt tilfelle vært villige til å bidra militært? Ville Norge, under slike vilkår, ha støttet regimeendring av et militærdiktatur til fordel for fredsprisprisvinner AungSan Suu Kyi? Obamas holdning til denne typen intervensjoner drøftes for øvrig i avsnitt 6.

nitær krig for perfeksjon eller fred og være tilskuer til folkemord. Hvilket onde veier i slike situasjoner tyngst for Obama?[15]

Det beste holdepunktet for å vurdere hvordan Obama resonnerer i sammenhenger der det er gode grunner både for og imot krig, er resonnementet han førte forut for Irakkrigen. Det fortjener et lengre sitat:

> «Now let me be clear – I suffer no illusions about Saddam Hussein. He is a brutal man. A ruthless man. A man who butchers his own people to secure his own power. He has repeatedly defied UN resolutions, thwarted UN inspection teams, developed chemical and biological weapons, and coveted nuclear capacity. He's a bad guy. The world, and the Iraqi people, would be better off without him.
>
> But I also know that Saddam poses no imminent and direct threat to the United States, or to his neighbors, that the Iraqi economy is in shambles, that the Iraqi military is a fraction of its former strength, and that in concert with the international community he can be contained until, in the way of all petty dictators, he falls away into the dustbin of history.
>
> I know that even a successful war against Iraq will require a US occupation of undetermined length, at undetermined cost, with undetermined consequences. I know that an invasion of Iraq without a clear rationale and without strong international support will only fan the flames of the Middle East, and encourage the worst, rather than best, impulses of the Arab world, and strengthen the recruitment arm of Al Qaeda. I am not opposed to all wars. I'm opposed to dumb wars… The consequences of war are dire, the sacrifices immeasurable. We may have occasion in our lifetime to once again rise up in defense of our freedom, and pay the wages of war. But we ought not – we will not – travel down that hellish path blindly» (Obama 2002).

Obamas argumentasjonen har tre ledd. Først peker han på vektige grunner for å styrte Hussein. Han underbygger et solid argument for intervensjon basert på Husseins brutalitet, onde hensikter, opprustning og motarbeidelse av internasjonale normer. Deretter veier han dette mot trusselen Hussein representerer for den amerikanske egeninteressen. Fordi han har tiltro til oppdemming, ser han på den som marginal. Til slutt, og dette er hans viktigste reservasjon, ser han på krig, selv hvis den skulle være vellykket, som en djevelsk reise fylt av uvisse følger og umålbare ofre. Alt tatt i betraktning, konkluderer han med at fred er viktigere enn moralsk perfeksjon: Husseins tyranni forsvarer ikke krig.

15 I epilogen til boken *National Interests, Morality and International Law* (Malnes 1994: 135–38) diskuterer Malnes hva denne avveiningen i bunn og grunn dreier seg om, nemlig hvilken *funksjon* man mener normative vurderinger skal ha.

På samme tid som Obama førte dette resonnementet var mange beslutningstakere av en annen oppfatning, blant dem George Bush og Hillary Clinton. Det er fremdeles uenighet i USA om Irakkrigens klokskap, men enkelte apologeter fra 2002 innser i dag at de undervurderte hva beslutningen førte med seg i form av menneskelige og økonomiske kostnader. De innser at krigen, i tillegg til de forutsigbare følgene, også åpnet mulighetene for handlinger som aldri ville funnet sted i fredstid: Brutaliteten ved Abu Ghraib, fangeleiren på Cuba, borgerkrigstilstandene i Irak eller at Bush i mars 2008 nedla veto mot Kongressens forslag om å forby CIA-agenter å benytte tortur under forhør. Dette er eksempler på de uvisse kostnadene (eng. *undeterminate costs*) Obama i 2002 advarte mot. Kanskje overså mange også at Irakkrigen på sikt kan bidra til en holdningsendring til FN-paktens kategoriske forkjøpskrigsforbud, og i verste fall senke terskelen for godtatte kriger.[16] De velgerne som har spurt seg hva Obama mente om saken, har oppdaget at han opptrådte både forutseende og pålitelig. Dette har sannsynligvis betrygget mange om hans dømmekraft.

Men begrunnelsen for Irakkrigen var ikke primært humanitær. Hvor står Obama hvis undertrykkelsen er betydelig større neste gang dilemmaet oppstår? La oss, (Gud forby, som man sier), se for oss Rwanda i reprise. I et slikt tilfelle tyder mange av Obamas øvrige uttalelser på at humanitær omtanke vil veie tyngre i vekstskålen enn uvisse kostnader. Det er i hvert fall vanskelig å utelukke at humanismen til Obama kan bli militær. En av hans utenrikspolitiske rådgivere, Samantha Power, har vært blant USAs mest markante kritikere av landets unnfallenhet overfor Rwanda i 1994 (se Power 2001), og skal visstnok ha gjort et dypt inntrykk på ham.[17] Ved flere anledninger har Obama betont at han ikke vil være tilskuer til folkemord (se for eksempel Obama & Brownback 2005). Som jeg pekte på i innledningen, har Obama en utpreget verdensborgermentalitet. Han nærer også et sterkt håp om større respekt for menneskerettighetene i verden. At han både i krigen mot terrorister og konfrontert med grov undertrykkelse tar til ordet for inngripen i andre staters indre anliggender, kan tolkes som tegn på at han ikke betrakter statssuverenitet som en ufravikelig mellomstatlig norm. Obama synes med andre ord ikke fremmed for å gripe inn for å forhindre undertrykkelse og tyranni selv om det innebærer krig. Dette kan potensielt føre ham til en annen konklusjon enn han nådde i 2002.

La oss bare håpe Obamas neste bok ikke blir hetende *Håpets dumdristighet*.

16 Dette er en potensiell og forutsigbar konsekvens av at stater opptrer rettsstridig i internasjonal politikk. Dette diskuteres inngående av Malnes (1994).

17 Power ble sparket fra kampanjen etter å ha uttalt til et nyhetsbyrå i Storbritannia at Hillary Clinton minnet henne om et «monster». Det finnes tilgivelse i amerikansk politikk og hun kan meget vel bli hentet tilbake skulle Obama bli president.

Litteratur

Arkin, William M. (2008) «Obama's Missile Defense», *Washington Post* 11.03. (http://blog.washingtonpost.com/earlywarning/2008/03/obamas_missile_defenses.html).

Bush, George W. (2000) «George W. Bush: Out of his fathers shadow», 08.11. BBC NEWS (http://news.bbc.co.uk/1/hi/in_depth/americas/2000/us_elections/profiles/576504.stm).

Feith, Douglas J. (2008) *War and Decision. Inside the Pentagon at the Dawn of the War on Terror*. New York, NY: Harper.

Frum, David (2008) Dialog ved American Enterprise Institute i regi av norske Civita, 12.02.08.

Kaplan, Fred (2007) *Daydream Believers. How a Few Grand Ideas Wrecked American Power*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Lemann, Nicholas (2003) «Real Reasons», *The New Yorker*, 22.09. (www.newyorker.com/archive/2003/09/22/030922ta_talk_lemann?printable=true).

Lizza, Ryan (2008) «Making It. Where Barack Obama learned to be a pol», *The New Yorker* 21.07. (48–65).

Noonan, Peggy (2008) «The view from gate 14», *Wall Street Journal*, 25.04. (A7) http://online.wsj.com/article/SB120906741679842493.html?mod=todays_columnists).

Malnes, Raino (1994) *National Interests, Morality and International Law*. Oslo: Scandinavian University Press.

Melby, Svein (1995) *Amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Tano.

Melby, Svein (2004) *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Aschehoug & co.

Obama, Barack (1994/2004) *Dreams from my Father. A Story of Race and Inheritance*. New York, NY: Three Rivers Press.

Obama, Barack (2002) «Remarks of Illinois State Sen. Barack Obama Against Going to War with Iraq», (www.barackobama.com/2002/10/02/remarks_of_illinois_state_sen.php).

Obama, Barack & Sam Brownback (2005) «Policy Adrift on Darfur», *Washington Post* 27.12. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/12/26/AR2005122600547.html).

Obama, Barack (2006) *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. New York, NY: Three Rivers Press.

Obama, Barack (2007a) «Two Poems», *The New Yorker* 02.07. (http://newyorker.com/online/2007/07/02/070702on_onlineonly_obama?printable=true).

Obama (2007b) «Remarks by Senator Barack Obama: A New Beginning», (www.barackobama.com/2007/10/02/remarks_of_senator_barack_obam_27.php).

Obama, Barack (2007c) «Renewing American Leadership», *Foreign Affairs*, July/August, (www.foreignaffairs.org/20070701faessay86401/barack-obama/renewing-american-leadership.html?mode=print).

Obama, Barack (2007d) «The War We Need to Win», tale 01.08. på The Wilson Center, DC (www.wilsoncenter.org/events/docs/obamasp0807.pdf).

Obama, Barack (2007e) «AIPAC Policy Forum Remark: Remarks by Senator Barack Obama», 02.03. (http://obama.senate.gov/speech/070302-aipac_policy_fo/index.php).

Obama, Barack (2007f) «Remarks of Senator Barack Obama to the Chicago Council on Global Affairs» 23.04. (http://my.barackobama.com/page/content/fpccga/).

Obama, Barack (2008b) «We the People, in Order to Form a More Perfect Union», CNN 18.03. (www.cnn.com/2008/POLITICS/03/18/obama.transcript/).

Obama, Barack (2008c) «Foreign Policy», (www.barackobama.com/issues/foreignpolicy/).

Obama, Barack (2008d) «Petraeus, Crocker Testify at Senate Foreign Relations Committee on Iraq», *Washington Post Online* 08.04. (www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/documents/senate_foreign_relations_Iraq_04082008.html).

Obama, Barack (2008e) «Transcript of Thursday's Democratic presidential debate», CNN 31.01. (www.cnn.com/POLITICS/01/31/dem.debate.transcript/).

Obama, Barack (2008f) «Energy and Environment», (www.barackobama.com/issues/energy/).

Obama, Barack (2008g) «My plan for Iraq», *New York Times* 14.07. (www.nytimes.com/2008/07/14/opinion/140bama.html?sq=My%20Plan%20for%20Iraq,»%20by%20Barack%20Obama%20&st=nyt&scp=2&pagewanted=print).

Obama, Barack (2008h). «A World that Stands as One», Berlin 24.07. (www.barackobama.com/2008/07/24/remarks_of_senator_barack_obam_97.php).

Raban, Jonathan (2008) «Diary – I'm for Obama», *London Review of Books* 30(6), 20.03.

Power, Samantha (2001) «Bystander to Genocide» i Robert Vare & Daniel B. Smith (red.) *The American Idea. The Best of Atlantic Monthly*. New York, NY: Doubleday.

Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. London: Oxford University Press.

Smith, Julianne (2008) Samtale ved Center for Strategic and International Studies (CSIS), 04.04.

Spence, Michael (2007) «Mr. Counterintuition. America is safer with sophisticated enemies», *The Wall Street Journal* 17.02. (www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110009680).

Wolfers, Arnold (1962) *Discord and Collaboration. Essays on International Politics*. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press.

UNIVERSITETSFORLAGET.NO

Tidsskrift for samfunnsforskning

Tidsskrift for samfunnsforskning presenterer resultater fra dagsaktuelle samfunnsvitenskapelige undersøkelser for et bredere publikum, og kommer ut fire ganger i året.

Hovedvekten er lagt på publisering av originalartikler av norske samfunnsforskere, basert på empiriske undersøkelser. Tidsskriftet bringer også kunnskapsoversikter, debattstoff, forskningspolitiske innlegg, notiser og bokanmeldelser. Tidsskriftet utkom første gang i 1960, og utgis i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning.

Ansvarlig redaktør: Karl Henrik Sivesind.

Et privatabonnement på tidsskriftet koster kr 500,-. Du bestiller ved å sende en e-post til: abonnement@universitetsforlaget.no

Les *Tidsskrift for samfunnsforskning* på tidsskriftdatabasen idunn.no
Her publiserer vi løpende nye utgaver og du kan lese eldre årganger tilbake til 2002.

På idunn.no kan du:
- Tegne abonnement på papirutgaven.
- Tegne e-abonnement.
- Kjøpe artikler og utgaver online.
- Motta nyhetsvarsling på e-post.
- Søke blant 43 norsk- og nordiskspråklige tidsskrifter.

Bli en idunn.no bruker du også!
Les *Tidsskrift for samfunnsforskning* på nett.
Har du spørsmål: post@idunn.no

UNIVERSITETSFORLAGET

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 403-422 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

John McCain: En pragmatisk ideolog

MICHAEL MAYER
Institutt for forsvarsstudier (IFS)

Gjennom sin politiske karriere har senator John McCain blitt oppfattet som en sterk, uavhengig politiker – en såkalt «maverick». Han er også kjent for å ha glede av å trosse dem han mener er på feil side i en sak.[1] Dette har ført til at mange enten har et svært positivt eller et svært negativt inntrykk av 71-åringen. Er han en sentrumsorientert, konsensusbyggende og frittenkende politiker som kan finne løsninger på landets mange utfordringer? Eller er han en høyreorientert militant politiker som vil krige i Irak i hundre år mens han synger «bomb bomb Iran» til en gammel Beach Boys-låt? Som vanlig er sannheten mer komplisert.

Dette innlegget forsøker først og fremst å belyse hvilke grunnsyn John McCains utenrikspolitiske tilnærming bygger på, og dermed hva omverdenen kan forvente hvis han skulle bli landets neste president. Politikerens uvanlige fortid har bidratt betydelig til at han i dag står som presidentkandidat, og preger hans politikk. Hensikten er å gi et bilde av mannen og hvordan han tenker, fremfor bare å fokusere på spesifikke politiske forslag i en skiftende kontekst.[2] McCains personlig bakgrunn og utviklingen av hans politiske

Takk til Lene Kristoffersen, Johannes Rø og Torunn Mayer for verdifulle kommentarer.

1 Dette inkluderer en god del av hans eget parti. Jeg påstår at McCains innenrikspolitiske holdninger er sentrumsorientert på flere områder og demonstrerer uavhengige tenkning. I utenrikspolitikk er McCain mer på linje med hovedtrendene innenfor det republikansk parti.

2 For å svare på dette vil skriftlige og muntlige uttalelser fra McCains politisk karriere vektlegges. Lovgivingsprosessene i den amerikanske kongressen innenbærer at lovforslagene ofte inkluderer andre tiltak som kan påvirke stemmegivning. Politisk taktikk også spiller en rolle i stemmegivningen. Dette gjør at stemmene i senatet blir en mer komplisert og derfor mindre nøyaktig indikator enn man kunne tro.

tilnærming presenteres først, særlig hans holdning til bruk av militærmakt. Her vil hans politiske filosofi og syn på USAs rolle i verden – så langt den kan identifiseres – drøftes. Med dette som bakteppe vil hans holdninger til noen sentrale tema i amerikansk utenrikspolitikk vurderes. Til tross for slike forslag finnes det faktorer som kan påvirke gjennomføringen av hans politiske plattform, og noen av disse skal diskuteres. Avslutningsvis vil denne artikkelen ta for seg noen betraktninger om hvordan europeerne muligens kommer til å forholde seg til McCains sannsynlige utenrikspolitiske fremgangsmåte.

Fra krigsfange til politiker

John S. McCain III ble født i en familie der det var tradisjon for å gjøre militærtjeneste i marinen. Hans far og bestefar var utdannet på sjøkrigsskolen i Annapolis, Maryland. Begge hadde vellykkede karrierer som admiraler i marinen. Den yngste McCain derimot viste seg å være lite egnet for militær opplæring. Han var udisiplinert som kadett, og i 1958 avla han eksamen som femte sist i klassen. Samtidig viste kadetten en personlig tøffhet og ble beskrevet av en klassekamerat som «a tough, mean little fucker». Han valgte en karriere som kampflypilot fordi det virket spennende (Bernstein 1999).

Ni år senere befant Lieutenant Commander McCain seg i en fangeleir. Han hadde blitt sendt til Vietnam i 1966 på hangarskipet USS Forrestal under opptrappingen av luftkrigen over Nord-Vietnam. På hans tjuetredje bombetokt ble flyet truffet av et missil over Hanoi. Han endte opp hardt skadet i vannet og ble reddet av vietnameserne, som førte ham til Hoa Lo fengsel, det såkalte Hanoi Hilton. Først da det ble oppdaget at faren hans var en høyt rangert marineoffiser, fikk McCain medisinsk behandling. Vokterne forsto propagandapotensialet i en slik fange. Etter en tid forsøkte de å knekke McCain med tortur og lyktes: Han prøvde først å begå selvmord, for deretter å undertegne en tilståelse om sine kriminelle handlinger. McCain beskriver dette som den vanskeligste perioden av sine fem og halvt år som krigsfange (Bernstein 1999, McCain 1973). Vokterne gjorde imidlertid en tabbe (ifølge McCain) ved å la ham hvile i et par uker slik at han kunne samle krefter. Etterpå ble han fysisk og psykisk sterkere og klarte å vise motstand. I tillegg skjedde det en stadig forbedring av forholdene etter 1969. I likhet med mange andre fanger og i tråd med amerikanske retningslinjer for krigsfanger avviste McCain flere ganger tilbudet om å bli sendt hjem.[3] Han ble sluppet fri etter at fredsavtalen var på plass i 1973 og reiste hjem som krigshelt (Bernstein 1999).

3 Det er nettopp dette som har vunnet McCain mye respekt og begeistring gjennom årene. Et eksempel av mange er skribent Richard Cohen, som skriver at denne avvisning av tilbudet fra vietnameserne kjennetegner McCains personlig karakter. (Cohen 2008).

McCain gjennomgikk ni måneder med fysioterapi før han igjen ble godkjent som pilot og fikk en ettertraktet kommandørpost i Florida. I 1976 ble han utnevnt til forbindelsesoffiser til Senatet. Kombinasjonen av status som krigshelt, ærlighet, effektivitet, godt humør og et arsenal av gode historier gjorde ham populær blant senatorene. McCain utviklet tette forhold til mektige politikere som John Warner, Henry «Scoop» Jackson, Gary Hart, William Cohen og John Tower (Fiore 2008, Bernstein 1999). En bedre innføring i den politiske prosessen som styrer Washington er vanskelig å få. McCain bygde opp et imponerende nettverk av støttespillere. Han avsluttet sin militære karriere i 1981, flyttet til Arizona og ble valgt som kongressmedlem. Etter fire år i Representantenes hus vant han senatsvalget etter Barry Goldwaters avgang.

En skiftende utenrikspolitisk tenkning

Siden USAs bruk av militærmakt rundt i verden har påvirket politikken både innenfor og utenfor landet, er McCains syn på nettopp bruk av militær makt sentralt. Samtidig kan hans forhold til militærmakt brukes til å belyse utviklingen i hans politiske filosofi. Denne preges i stor grad av Vietnamkrigen. McCain hadde lest seg opp om den politiske og strategiske utviklingen i krigen etter sin hjemkomst i 1973 og konkluderte med at USAs militære og politiske ledere hadde sviktet landet i en krig som kunne vært vunnet (Bernstein 1999). I 2003 noterte han at «We lost in Vietnam because we lost the will to fight, because we didn't understand the nature of the war we were fighting, and because we limited the tools at our disposal» (McCain 2003d). Hans syn på militære operasjoner var i utgangspunktet svært likt kriteriene utviklet av Caspar Weinberger og Colin Powell i etterkant av Vietnam. Militærmakt skulle kun brukes når vitale nasjonale interesser sto på spill, når målet var oppnåelig, hvis utgangsstrategien var klar og når operasjonen hadde bred støtte innenriks og internasjonalt. Når styrker først var satt opp, skulle USA sette inn overveldende makt for å oppnå målene (Benjamin 2008).[4]

McCains personlige tilnærming til denne doktrinen forklarer mange av hans politiske beslutninger frem til 1995. Et lovforslag i 1983 som gikk ut på å godkjenne president Ronald Reagans utplassering av amerikanske tropper i Libanon, for å stabilisere den nyetablerte regjeringen, hadde bred støtte fra begge partier. McCain argumenterte imot ved å si at USA hadde

4 Artikkelen til Benjamin oppsumerer McCains holdning til Irak krigen og Powell doktrinen med et McCain sitat: «We're in it, now we must win it».

for få soldater til å beskytte regjeringen der og ingen viktige nasjonale interesser som skulle tilsi et økt troppenivå (Judis 2006). Han støttet president George H.W. Bushs invasjon av Panama siden å fjerne Manuel Noriega fra makten var i USAs nasjonale interesse og målsetningen var oppnåelig. Da Irak invaderte Kuwait i 1990, var McCain uvillig til å sette inn amerikanske bakkestyrker og foretrakk heller å bruke luftmakt. Likevel støttet han til slutt Bush-administrasjonen i Golfkrigen.

McCain erkjente at hans støtte til amerikansk deltakelse i FN-operasjonen i Somalia i 1992 var i strid med hans personlige «Powell-doktrine». I Somalia var det ikke snakk om vitale nasjonale interesser, ifølge McCain, men elendigheten var såpass utbredt at han følte seg tvunget til å handle (Benjamin 2008).[5] McCain forandret mening etter at president Clinton utvidet operasjonens målsetning fra sikkerhet rundt matleveranser til noe som lignet nasjonsbygging. Etter at 19 amerikanske soldater hadde blitt drept, forsøkte McCain å kutte operasjonens finansiering i Senatet. Det neste året argumenterte han imot den amerikanske intervensjonen i Haiti på grunn av manglende nasjonale interesser og en klar utgangsstrategi. Et lignende resonnement lå bak hans skepsis til at USA skulle involvere seg i Bosnia i 1993–94 (Judis,2006, Richter 2008).

På dette tidspunktet skjedde det noe med John McCains verdenssyn og hans forhold til bruk av amerikansk militærmakt. I kjølvannet av den kalde krigen og den nyskapte optimisme i Vesten ble han mer opptatt av demokrati og menneskerettigheter. I tillegg hadde USAs suksess i Golfkrigen i 1991 gjenopprettet McCains tro på amerikansk militærmakt. Mest avgjørende ifølge mannen selv var massakren i Srebrenica i juli 1995, et vendepunkt i hans utenrikspolitiske tilnærming. «I was belatedly aware of the terrible things going on there and that the only way we were going to solve it was militarily» (Judis 2006). Når Clinton ville sende fredsstyrker for å implementere Dayton-avtalen, gikk McCain imot. Først etter at Clinton hadde bestemt seg for å sende tropper uten Kongressens godkjennelse, stemte McCain for å bruke midler på operasjonen – så lenge styrkene ikke skulle engasjere seg i nasjonsbygging. Da de var på plass, kjempet McCain for å fortsette operasjonen, mot hans republikanske parti, som samtidig forsøkte å stanse bevilgningene. I 1999 da NATO rettet luftangrep mot serberne i Kosovo, støttet McCain aksjonen. Han argumenterte også for å sende bak-

5 I desember 2000 ble han spurt av CNNs Frank Sesno hvorfor han brukte Vietnam som argument *imot* Libanon i 1983, men som argument *for* intervensjon i Somalia i 1992. McCain sa «clearly United States – vital national security interests are not at stake, and that's usually a criteria that I always use. But the fact is that the magnitude of this suffering is so horrible and so inhumane that I think it compels us to act with other nations, but clearly with the United States in the lead, to try to alleviate this suffering» (Benjamin 2008).

kestyrker og mente at USA burde kjempe når landets interesser og verdier var truet (*ibid.*).

At McCain nå koblet nasjonale interesser med landets verdier, var en markant endring i hans utenrikspolitiske filosofi. I mars 1997 var tittelen på en av hans taler «Should the United States be the World's Policeman?». Svaret var selvsagt nei. Nasjonale interesser ifølge McCain var å sørge for landets sikkerhet og velstand, forsvar av allierte og bekjempelse av globale trusler som terrorisme, kjernefysisk spredning og narkotika. USAs primære sikkerhetsinteresse i Europa var allianseforsvar mot ekstern aggresjon fremfor håndtering av etniske og regionale konflikter i Europas periferi (McCain 1997). To år senere hevdet McCain at USA var «the indispensible nation because we have proven to be the greatest force for good in human history» (McCain 1999). Videre konstaterte han at det for USA var umulig å skille verdier og interesser fra hverandre – til sammen dannet de grunnlaget for landets utenrikspolitiske prioriteringer. I en debatt under den republikanske primærvalgkampen i 2000 argumenterte George W. Bush for militær maktbruk kun når det var i nasjonens strategiske interesse. Nei, sa McCain, brudd på moralske prinsipper krevde også amerikansk militæraksjon (*PBS Online NewsHour 16.02.2000*). I løpet av to år hadde han i alt vesentlig utviklet sin forståelse av USAs rolle i verden fra en realists ståsted til noe som lignet den nykonservative retningens syn.

William Kristol og Robert Kagan lanserte i 1996 en konservativ utenrikspolitisk tilnærmingsmåte med sikte på å gjenreise Reagan-årenes selvtillit, optimisme og moralsyn. De mente at USA burde opprettholde amerikansk hegemoni ved bruk av militær styrke til aktivt fremme av prinsipper som demokrati, økonomisk åpenhet og personlig frihet. Allierte med lignende prinsipper skulle støttes, og USA skulle aktivt forsøke å skifte ut fiendtlige regimer. En slik tilnærming la vekt på den nasjonale ansvarligheten og det moralske lederskapet som Ronald Reagan og Theodore Roosevelt hadde vist (Kristol & Kagan 1996). Et år senere publiserte Kristol og David Brooks en kronikk i *Wall Street Journal* som gjentok dette tema. De påsto at det som amerikanske konservative trengte, var en utenrikspolitikk som appellerte til amerikansk nasjonalisme – der nasjonal styrke kunne kombineres med moralsk plikt til å kjempe for alminnelige prinsipper som frihet og demokrati (Kristol & Brooks 1997).

I talen «The Strenuous Life» fra 1899 berørte Roosevelt slike tema ved å argumentere for at landets «karakter» og egne verdier måtte gjenspeiles i utenrikspolitikken. En nasjon var nødt til å ta tak i utfordringene ute i verden fordi «it is only through strife, through hard and dangerous endeavor, that we shall ultimately win the goal of true national greatness» (Roosevelt 1899). McCain har lenge regnet Theodore Roosevelt som et av sine politiske forbilder. *National greatness conservatism* var et uttrykk for den nykonservative

tenkemåten eksemplifisert av Kristol, Kagan og Brooks. Ifølge en omfattende analyse i avisen *Boston Globe* ble McCain umiddelbart besnæret av dette konseptet:

> It was a cohesive worldview for McCain as candidate and the closest thing he had ever found to an ideological identity. «They were able to put into words what was in the senator's mind about the unique role the US plays," campaign manager Rick Davis said in a recent interview, referring to Brooks and Kristol, who became a trusted advisor to McCain. «They started to build an intellectual background for it» (Issenberg 2007).

Denne kombinasjonen av amerikansk eksepsjonalisme konsoliderte McCains nyutviklede standpunkter om militær intervensjonisme og integrasjonen av verdier med nasjonale interesser. Han eksemplifiserte allerede mantraet «duty honor country» og rådet studentene på Johns Hopkins i 1999 til å være beredt til å risikere personlige ambisjoner «for the sake of the country and the ideals that make her great. Keep your promise to America and you will keep your honor» (Kaiser 2008). Hos McCain sto ansvar, plikt, idealer og moralsyn som de mest relevante faktorene i utøvelsen av amerikansk politikk. I 2002 skrev han at staten «must not shrink from its duty to be the highest expression of the national will and the last bulwark against all assaults on our founding ideals» (*ibid.*).

Forholdet mellom McCain og den nykonservative bevegelsen utviklet seg betydelig i forkant av presidentvalget i 2000, ifølge Dmitri Simes ved Nixon Center (Richter 2008). Den ideologiske enigheten kunne også ses i McCains aktive deltakelse i en koalisjon ledet av nykonservative som presset for aktive tiltak mot Saddam Husseins Irak. McCains hovedrådgiver i utenrikspolitikk er i dag Randy Scheuemann, tidligere direktør av den nykonservative tenketanken Project for a New American Century. I et intervju i 2006 sa McCain at han var usikker på om han passet den nykonservative merkelappen, men sa at han respekterte og var enig i det meste Kristol, Kagan og det nykonservative ukebladet *Weekly Standard* sto for (Judis 2006).

Flere observatører har skrevet om kampen for innflytelses i partiet mellom realistene og de nykonservative, en splittelse som er tydelig i McCains kampanje.[6] Hans forbindelser med den ideologisk drevne nykonservative bevegelsen står i sterk kontrast til andre uformelle rådgivere som representerer en mer realistisk basert utenrikspolitisk tilnærming. Den sistnevnte gruppen inkluderer velkjente navn som Colin Powell, Brent Scowcroft, Ric-

6 Se for eksempel Drezner 2008, Zakaria 2008, Chollet & Goldgeier 2008, Bumiller 2008, Bumiller & Rohter 2008.

hard Armitage og Henry Kissinger. Tidligere admiral og McCain-støttespiller Bobby Rae Inman kaller kandidaten en tradisjonell «national security man» som kommer til å skuffe mange nykonservative skulle han bli president (Bumiller & Rohter 2008). På den annen side kan man se klare spor av Kagan og Kristols tenkning i McCains uttalelser. Dessuten har Kagan vært involvert i flere viktige utenrikspolitiske taler fra McCains primærvalgkamp (*ibid*, Bumiller 2008). Rådgiver Scheuemann tonet ned innflytelsen til republikanske realister som Brent Scowcroft i avisen *New York Sun* i 2006: «I don't think, given where John has been for the last four or five years on the Iraq war and foreign policy issues, anyone would mistake Scowcroft for a close adviser» (Gerstein 2006).

Verdenssyn og trusselbilde

I tillegg til tradisjonelle nasjonale interesser som territorielt forsvar, beskyttelse av USAs befolkning og bevaring av landets økonomiske velstand har McCains *national greatness*-tilnærming – i likhet med nykonservatisme – som mål å beskytte og fremme demokrati i verden. Spredning av demokrati vil ifølge McCain føre til økt sikkerhet for USA og omverdenen, samtidig som bekjempelse av tyranni følger Roosevelts oppskrift for å sikre «national greatness». Denne tilnærmingen gjør at moral og verdier integreres med tradisjonelle nasjonale interesser. Dette påvirker McCains oppfatning av trusselbildet slik at utfordringer mot amerikanske verdier – som terrorisme eller røverstater – får økt oppmerksomhet. Senatoren er overbevist om at terrorisme er den overordnede sikkerhetstrusselen. Nær beslektet med terrortrusselen er ikke-spredningsproblematikk og transnasjonal kriminalitet. Slike trusler kommer i tillegg til tradisjonelle statlige sikkerhetsutfordringer som såkalte røverstater som Iran og Nord-Korea (McCain 2008b, 2007a).

I 1999 lanserte McCain en strategi, «rogue state rollback», hvor USA skulle ha regimeskifte i røverstater som en utenrikspolitisk målsetning. Fremfor Bushs velkjente aksjoner for regimeskifter i Irak og Afghanistan gjennom militær invasjon, skulle McCain primært støtte interne opprørsgrupper (McCain 1999). Han gjentok doktrinen i et *Weekly Standard*-innlegg i 2003 (McCain 2003b). McCain tror fortsatt på nødvendigheten av en demokratisk utvikling i Midtøsten og en gradvis utskifting av autokratiske ledere for å oppnå langvarig stabilitet og sikkerhet i regionen (McCain 2008b). McCain understreker at bruk av amerikansk militærmakt er alltid en siste løsning, men gir samtidig tydelig uttrykk for at han ikke kommer til å nøle om USAs interesser eller verdier blir truet (2003b). At McCain har erklært seg villig til å ta i bruk militærmakt om verdisyn eller humanitære kriser skulle tilsi det, understreker ytterligere hans ideologiske tankegang.

Bush-administrasjonens overordnede strategi har vært basert på et intervensjonsrettet syn på bruk av amerikansk makt og innflytelse. Siden ikke-statlige aktører og røverstater blir sett på som uberegnelige og umulige å avskrekke, er USA nødt til å drive en offensiv strategi ute i verden (Bush 2002). Derfor er USA opptatt av andre lands styresett og interne anliggender. Condoleezza Rice hevdet i 2006 at «the greatest threats now emerge more within states than between them. The fundamental character of regimes now matters more than the international distribution of power» (Rice 2006). Ifølge Rice er det derfor umulig for USA å skille mellom sikkerhetsinteresser, utviklingsarbeid og demokratiske verdier. McCains tilnærming er i tråd med Rices, men legger enda større vekt på at USA har en moralsk forpliktelse til å handle ut fra amerikanske verdier. Den strategiske tenkemåten rettet mot aktiv intervensjon under Bush ser ut til å ville fortsette under en eventuell president McCain, men på en mer pragmatisk måte og med deler av hans personlige Powell-doktrine i behold (McCain 2007b).[7]

Koblingen av interesser og verdier gjør at land som har felles verdier med USA, blir sett som naturlige allierte, mens autokratiske stater oppfordres til en demokratisk utvikling. Man kan igjen se spor av Robert Kagans tenkning i McCains uttalelser. Kagan hevder at det pågår en ny utviklingstendens i det internasjonale system med konfliktlinjer som minner om det 19. århundre.[8] Liberale vestlige land er blant annet enige om en interveneringsrett i lovløse stater og under humanitære kriser, mens autoritære stater oppfatter en slik rett som en trussel mot suverenitetsprinsippet og deres eget totalitære styresett (Kagan 2008). Med slike verdimotsetninger vekker land som Kina og Russland bekymring hos McCain; autoritære stater truer amerikanske verdier og er dermed regnet som fremtidens strategiske utfordrere. Men kan man øyne en mer pragmatisk tilnærming, der McCain bruker tøff retorikk mot Russland, Iran og Nord-Korea, i kombinasjon med en erkjennelse av at samarbeid med Moskva i ikke-spredningsspørsmål er nødvendig (McCain 2008d)? Samarbeid med Kina, til tross for ulike verdier, er sett som påkrevd

7 Gitt den utbredte misnøyen blant velgere med den nåværende administrasjonen, kan McCains klare uttrykk for en nesten identisk tilnærming tolkes som genuin. Det ville vært mer politisk fristende til å innynde seg med misfornøyde velgere. Intervensjon bør ikke sidestilles med invasjon og kan inkluderer militær og humanitær støtte, utplassering av militære- og utviklingsrådgivere, bruk av spesialstyrker og våpenteknologi som ikke krever fysisk tilstedeværelse (AC 130s i Somalia, UAVs i Pakistan osv), og andre virkemidler til å påvirke de interne forholdene i andre land.

8 Artikkelen har blitt til en bok: *The Return of History and the End of Dreams* (Knopf). McCain skriver i sitt *Foreign Affairs*-innlegg (2007a): «Almost two centuries ago, James Madison declared that 'the great struggle of the Epoch' was 'between liberty and despotism.' Many thought that this struggle ended with the Cold War, but it did not. It has taken on new guises, such as Islamic terrorists using our technological advances for their murderous designs and resurgent autocrats reminiscent of the nineteenth century».

siden så mye av USAs økonomiske og strategiske fokus har skiftet til Asia de siste årene (McCain & Lieberman 2008)

McCain planlegger å satse sterkt på USAs demokratiske allierte både i Asia og Europa. Han mener USA bør demonstrere viktigheten av demokrati og frihet på en måte som tiltrekker andre lands støtte. Han mener at USA burde forsøke å overbevise allierte når handling er nødvendig, samtidig som landet også burde lytte til sine allierte og være villig til å la seg overbevise (McCain 2007a). På denne måten kan han også opptre på en mer nøktern måte enn Bush har gjort, til tross for en utenrikspolitisk tilnærming som ligner den nåværende administrasjonens. Dette gir seg utslag i flere utenrikspolitiske saker som skal vurderes i de følgende avsnittene, henholdsvis terrorkrigen, Irak, Iran, multilateralt samarbeid og USAs klimapolitikk. I sum tyder det på en blanding av ideologi og pragmatisme.

Holdning til spesifikke utenrikspolitiske spørsmål

John McCains tilslutning til krigen mot terrorisme er entydig. Ifølge McCain er bekjempelsen av radikale islamske grupper denne generasjonens primære sikkerhetsutfordring. Trusselen er ifølge McCain unik siden ikke-statlige aktører er motivert til å skaffe seg kjernefysiske våpen til bruk mot sivile. Han mener at et passivt forsvar ikke er tilstrekkelig og at terroristene må konfronteres der de opererer, det vil si i et området som strekker seg fra Afrika, gjennom Midtøsten, via Sentral-Asia til Sørøst-Asia (McCain 2008b). McCain vil videreføre den militære transformasjonsprosessen som legger økende vekt på asymmetrisk krigføring, opprørsbekjempelse, spesialstyrker og stabilitets- og nasjonsbyggende kapasiteter. Derfor vil han også investere mer i nytt militært utstyr og støtte utvidelsen av hæren og marinekorpset med over 100.000 mann.

Samtidig sier McCain at terrortrusselen krever at alle statens maktinstrumenter må tas i bruk: diplomati, økonomisk støtte til utviklingsprosjekterog sivil-militære tiltak som kan vinne «hjertene og hodene». Han sier videre at «in this struggle, scholarships will be far more important than smart bombs» (*ibid.*). I tillegg til militære og sivile elementer skal McCain også prioritere et nasjonalt missilforsvar som skal beskytte USA mot røverstater som Nord-Korea og Iran.[9] McCain argumenterer også for at ikke-spredningsavtalen NPT må forandres. Han mener grunntesen bak avtalen, at kjernefysisk

9 Dette diskuteres på McCains nettside, der han ikke bare argumenterer for et missilforsvar mot Iran og Nord-Korea, men til og med mot trusselen fra Russland og Kina. Dette ville innebære en betydelig dreining i amerikansk politikk og tydeliggjør McCains sterke holdninger til autoritære stater som Kina og Russland.

teknologi kan spres uten at våpenteknologi følger med, er feilaktig. McCain støtter strengere tiltak og økte budsjetter til IAEA (McCain 2007a).

McCain mener Irak er blitt hovedfronten i krigen mot terrorisme. Han presset tidlig for regimeskifte i Irak – i november 1997 – og var en sterk støttespiller for Iraq Liberation Act i 1998, som gjorde fjerningen av Saddam Hussein til offisiell amerikansk politikk.[10] Etter USAs militære invasjon av Afghanistan i 2001 sendte McCain, sammen med ni andre kongressmedlemmer, et brev til president Bush hvor han anmodes om å konfrontere Hussein og «eliminate the threat from Iraq» (Mufson 2001). Et år senere skrev McCain et innlegg i ukemagasinet *Time* om nødvendigheten av å erstatte autokratiske regimer i Midtøsten med demokratier. Slik kunne USA fjerne en av terrorismens underliggende årsaker og bli kvitt en trussel mot amerikansk sikkerhet og landets verdier (McCain 2002).

Til tross for sin støtte til invasjonen har McCain lenge vært kritisk til hvordan krigen har blitt ført. Først nå ser han en mulighet for «seier», definert som etableringen av en demokratisk stat med intern og ekstern sikkerhet (Gordon & Nagourney 2007). Med sin personlige Powell-doktrine i bakhodet argumenterer McCain for videre innsats i Irak og fortsettelse av strategien som ble iverksatt av general David Petraeus. McCain tar sikte på stabilitet i Irak og en eventuell tilbaketrekking av amerikanske styrker til militærbaser i landet, der de kan støtte den irakiske hæren når det trengs. McCain insisterer på at USA er nødt til å fortsette kampen i Irak. Han mener det eneste som er verre enn en stresset og slitt hær, er en beseiret hær (McCain 2007a, Gordon & Nagourney 2007). I tillegg slår han fast at en tilbaketrekking vil utløse borgerkrig, folkemord, regional ustabilitet, et styrket Iran, propagandaseier for al-Qaida og en hjemmebase for terrorisme i Midtøsten (McCain 2007b). Med både strategiske og ideologiske interesser i Irak kommer McCain til å satse mye på et tilfredsstillende utfall der.

Iraks nabo vekker også bekymring hos senatoren. Ifølge McCain er Iran verdens største statlige sponsor av terrorisme, og i tillegg representerer landet en mangesidig trussel. Om Iran hadde utviklet kjernefysiske våpen, mener McCain at landet ville gi teknologien til terrorgrupper eller bruke den til å true andre stater i regionen. McCain ser også en rekke andre trusler, som Irans aktive innblanding i Irak, president Mahmoud Ahmadinejads trusler mot Israel, Irans forsterkede maktposisjon i Midtøsten og et autoritært styresett som oppfattes som moralsk forkastelig. McCain understreker at USA må bruke alt annet enn militærmakt for å håndtere Iran, inkludert FN-sanksjoner, økt diplomatisk og økonomisk press og støtte til interne opposisjonsgrupper. En militæroperasjon betraktes som siste utvei. Han

10 En av lovens medforfatterne var McCain-rådgiver Randy Scheuemann og loven ble delvis sponset i senatet av McCain.

erkjenner at dette fra et taktisk perspektiv blir komplisert (McCain 2007a, Gordon & Nagourney 2007).

Selv om McCain vil at FN skal involveres i Iran, har han et pragmatisk syn på organisasjonen som vektlegger multilateralismens begrensninger. I 2006 skrev han sammen med Bob Dole en kronikk i *Washington Post* som argumenterte for en økt internasjonal innsats i Darfur, som skulle involvere FN, NATO, EU og USA (McCain & Dole 2006). McCain trakk paralleller til Srebrenica og så en moralsk forpliktelse til å handle i Darfur. Generelt ser McCain på FN som et startpunkt for krisehåndtering, særlig når amerikanske kjerneinteresser ikke er involvert. Dog er han mer opptatt av løsninger enn av prinsipielt multilateralt samarbeid. McCain uttrykker frustrasjon over at Kina og Russland motarbeider Vesten i Sikkerhetsrådet. FN kan aldri erstatte amerikansk lederskap, sa McCain i 1999: «To confer on that diverse organization the leading responsibility for international stability, freedom and justice will quickly render it incapable of any task whatsoever» (McCain 1999).

Han har derimot mer tro på effektiviteten av multilateralisme i en NATO-sammenheng. McCain har lenge vært en sterk støttespiller for alliansen, og han er tydelig i sitt syn på NATO som «the very embodiment of the transatlantic community, a partnership built on shared values, bountiful resources, and democratic legitimacy» (McCain 2006). Han har vært konsekvent i sin støtte til NATOs utvidelse og tiltak som forsterker alliansens ekspedisjonskapasiteter, samtidig som han også målbærer andre strukturelle endringer. McCain foreslo i 1997 en ny arbeidsdeling mellom NATO-medlemmene. Land som Canada og de nordiske land kunne spesialisere seg i fredsbevaring og trening med mindre antall soldater, mens USA, Storbritannia, Frankrike og Tyskland kunne satse på større hærer med dyrere, avanserte våpen (McCain 1997). Spesialisering var fortsatt på agendaen i 2006: «We can transform our alliance so that countries specialize in peacekeeping, interdiction, foreign military training, or any other field» (McCain 2006). I Afghanistan vil presidentkandidaten sørge for økt NATO-innsats og fjerning av nasjonale betingelser for bruken av styrkene (McCain 2007a).

I likhet med flere akademikere argumenterer McCain for etableringen av en «League of Democracies» som kunne fungere som et tilleggsinstrument til FN og NATO.[11] Ligaen kunne håndtere kriser der FN ikke klarer å handle – i Darfur, Myanmar, Zimbabwe eller Iran (McCain 2007a). Han presiserte konseptet i et intervju nylig ved å forklare at ligaen kunne være en løs organisasjon med skiftende medlemskap (2008c). Med et slikt fundament ligger ligaen langt nærmere en «coalition of the willing» enn en ny

11 Tilhengere av ideen inkluderer Robert Kagan, Madeline Albright, John Ikenberry, Ivo Daalder, James Lindsey og Tony Lake (Diehl 2008).

NATO-allianse. Forslaget kan implisitt innebære en negativ bedømmelse av NATO. Om McCain var overbevist om NATOs evne til å håndtere dagens globale sikkerhetsutfordringer etter amerikansk ønske, ville en slik adhoc-allianse vært unødvendig. I alle fall ser man spor av et verdenssyn som ser for seg to konkurrerende ideologier – demokratiene og autokratiene. For McCain skaper demokratiene automatisk en internasjonal legitimitet som er sammenlignbar med FNs, om ikke enda sterkere.

En politisk sak som i hvert fall kommer til å kreve omfattende multilateralt samarbeid, og som McCain har vært særlig engasjert i, er klimaendring. I tråd med sitt politiske forbilde Theodore Roosevelt har McCain fremstilt seg som en miljøpolitiker som føler en moralsk forpliktelse til å ivareta naturen og villmarksområder.[12] Han var tidlig ute med forslag om tiltak rettet mot klimaendring og trosset både president og partiet (McCain 2003). I uttalelser om klimaendring erkjenner han trusselen fra klimagassene og ser både internasjonale klimaregimer og markedsbaserte tiltak som løsninger. Han tar for seg en realistisk forståelse av problemet der innenrikspolitiske tiltak foreslås samtidig som han understreker hvor avgjørende det blir at land som Kina og India er med i en internasjonal avtale (McCain 2008c). Han kobler klimatrusselen sammen med USAs energisikkerhet slik at utslippet skal reduseres samtidig som landet skal bli mer uavhengig av fossil energi. Igjen kommer McCains pragmatisme fram ved å foreslå en kombinasjon av realistiske løsninger, blant annet høyere krav til bilprodusentene, mer kjernekraft og åpning av nye områder for oljeboring (McCain 2008e). Til tross for slike tiltakker kan strukturelle og kulturelle faktorer i USA forhindre at landets utslipp reduseres til et betydningsfullt nivå.

Begrensninger

Som i klimaspørsmålet vil beslutningsfriheten til USAs neste president begrenses av eksisterende rammebetingelser på tre områder: militære kapasiteter, økonomiske begrensninger og politisk støtte. USAs militære kapasiteter er svekket etter fem år i Irak og Afghanistan. Hæren var ikke i stand til å opprettholde det økte troppenivået (den såkalte «surge»-strategien) som nå ser ut til å ha bidratt til en forbedret sikkerhetssituasjon i Irak. Samtidig har sikkerhetssituasjonen i Afghanistan gått i motsatt retning og vil kreve fornyet innsats. Også utenriksdepartementet lider under under-

12 Det er for øvrig verdt å merke seg at McCain har nylig justert sin holdning til oljeboring i Arctic National Wildlife Refuge (ANWR) i Alaska og området utenfor USA kystlinje. Etter mange år med motstand mot begge har han nå forandret mening etter at bensinprisene har skapt et enormt politisk press for løsninger til USAs energikrise.

finansiering, og forsvarsdepartementet har blitt nødt til å påta seg mange uønskede oppgaver som kunne blitt bedre utført av sivile. Slik argumenterte forsvarsminister Robert Gates nylig for et større budsjett til State Department og imot denne «militariseringen» av amerikansk utenrikspolitikk (Tyson 2008). Utenrikspolitikk generelt i USA preges av et ambisjonsnivå som overstiger dagens tilgjengelige kapasiteter. Ingen av kandidatene taler imidlertid for en nedtrapping av USAs aktivitet i verden, snarere at landet må engasjere seg enda mer. På kort sikt er USAs evne til å håndtere en ny krise andre steder i verden svært begrenset uansett hvem som overtar Det hvite hus.

I tillegg krever kostnadene for krigene i Irak og Afghanistan betydelige deler av statens budsjett, og det er en erkjennelse blant begge kandidatene at militæret nå trenger store investeringer. Viktige innenrikssaker, som omorganiseringen av den føderale pensjonsordningen og mulig iverksettelse av et nasjonalt helsesystem, har blitt utsatt nettopp fordi de innebærer store kostnader. Ifølge det amerikanske motstykket til Riksrevisjonen General Accounting Office (GAO), kan budsjettpress de neste tiårene true statens evne til å utføre sine grunnlovsfestede oppgaver og forpliktelser (GAO 2008).[13] Å snakke om skatteøkninger i USA er ensbetydende med politisk selvmord – særlig blant konservative. George W. Bushs administrasjon har derfor brukt lånte midler til å finansiere krigene samtidig som skattelettelser har redusert statens inntekter. Den neste presidenten vil kunne oppleve et økende press for å treffe upopulære beslutninger og inngå politiske kompromisser som til en viss grad vil begrense hans handlingsfrihet.[14] Dette gjelder McCain i større grad enn Obama siden budsjettansvarlighet lenge har vært en hjertesak for førstnevnte.

Sammen med militære og økonomiske begrensninger kan McCains utenrikspolitikk hemmes av manglende politisk støtte. Som nevnt har senatoren ikke skjult det faktum at han støtter en stor del av den nåværende politiske kurs – en kurs som 80 prosent av USAs befolkning er misfornøyd med. I motsetning til Barack Obama kan McCain muligens gå glipp av en «honeymoon»-periode med velgere som i utgangspunktet vil være skeptisk til hans planer. Demokratene i Kongressen ventes å øke sitt flertall og kan

13 «Our nation faces a range of challenges that will require a more disciplined and balanced approach to discretionary and mandatory spending as we move into the 21st century. In the coming decades, our ability to sustain even the constitutionally enumerated responsibilities of the federal government will come under increasing pressure. Budget experts agree that growing entitlement costs for mandatory spending programs like Social Security, Medicare, and Medicaid will, absent fundamental reforms, put intense and increasing pressure on discretionary spending programs or tax levels or both», s. 1. Se også Shalal-Esa 2008.

14 Se også Sahadi 2008.

gjøre mye for å bremse eller motarbeide en republikansk president i noen saker.[15] McCain forstår godt at innenriks støtte er avgjørende for militære operasjoner. Irakkrigen kan føre til en periode der en krigstrett befolkning er mindre villig til å støtte militæraksjoner ute i verden. Siden store deler av omverdenen også er misfornøyd med USAs utenrikspolitikk, kan McCain fort få et imageproblem. Selv om han legger stor vekt på å reparere det anstrengte forholdet mellom USA og landets allierte, har han stadig den grunnleggende tilnærming som muligens forårsaket uenigheten i utgangspunktet. McCain kan forandre retorikken fra Det hvite hus, men hans verdenssyn er trolig urokkelig.

Konklusjon: McCain og Europa

McCain baserer sin utenrikspolitikk på en dyp tro på en amerikanskledet verdensorden tuftet på moralske vurderinger, verdier og demokrati. Han mener at amerikanske verdier er universelle og at USA er forpliktet til å spre disse verden over. På denne måten bidrar USA over tid til internasjonal stabilitet og sikkerhet. En McCain-administrasjon kommer derfor til å videreføre Bushs ideologiske og moralske budskap. Samtidig kan hans uavhengige politiske tenkemåte føre til en mer pragmatisk fremgangsmåte enn den Bush har hatt. McCain beholder en slags Powell-doktrine som til dels påvirker beslutningsprosessen rundt bruk av militærmakt. Generelt sett kommer han til å opptre mer forsiktig enn Bush simpelthen fordi han er mer skolert i internasjonal politikk enn den nåværende presidenten, og fordi omstendighetene begrenser hans handlingsfrihet. Selv president Bush har justert sin tilnærming på slutten av sin presidentperiode og opptrer nå på en mer pragmatisk måte enn for bare få år siden.

I tråd med McCains styrende filosofi av «national greatness» vil amerikanske interesser legge grunnlaget for nasjonens utenrikspolitiske kurs. Omverdenen kan forvente at McCain blir svært opptatt av å finne løsninger særlig på politiske saker der han anser amerikanske interesser og verdier som truet. Fordi han ser på demokratiske stater som naturlige allierte med felles interesser, vil han ganske sikkert se mot Europa etter partnere. McCain

15 Uenighet blant demokratene i det siste har ført til stemmegivning i kongressen som tyder på at dette ikke nødvendigvis er noe uoverstigelig problem for McCains utenrikspolitiske program (en fornyet avlyttingslov (FISA), midler til forsvaret som ikke inkluderte datoer for tilbaketrekking fra Irak, et Kyl-Lieberman forslag som gjorde Irans Revolutionary Guard til en terrorgruppe, sterk støtte til missilforsvar programmet osv). McCain kunne lett inngå kompromisser med demokratene på hjemmebanen – noe som han har demonstrert et viss talent for gjennom sin karriere – mot mer handlingsfrihet i utenrikspolitikken.

kan finne samarbeidsmuligheter med europeiske stater på flere områder, blant annet nedrustning, klimaendring og humanitær krisehåndtering. I forbindelse med det norske utenriksdepartementets Refleks-prosjekt diskuterte blant andre *International Crisis Groups* president Gareth Evans, Obama-supporteren general Wesley Clark og statssekretær Raymond Johansen hvorvidt det internasjonale samfunnet hadde et ansvar for å beskytte utsatte befolkninger. I FN har et slikt vedtak om «Responsibility to protect» blitt godkjent av over 150 land (Evans 2008). Tidligere Obama-rådgiver Samantha Power har ført en lignende argumentasjon.

McCain er sterkt motivert til å forhindre humanitære kriser og folkemord, særlig etter Srebrenica. Han har engasjert seg i menneskerettighetsspørsmål i en rekke land gjennom årene og har vist seg innstilt på å finne politiske virkemidler for å løse slike kriser. McCain oppfordret Colin Powell i 2003 til å jobbe sammen med asiatiske land for å legge mer press på Burmas regime, noe som igjen har blitt aktuelt etter naturkatastrofen i mai 2008 (2003a). Men han kan tolkes som mer pessimistisk angående eksisterende påvirkningsinstrumenter og uttrykker villighet til å bruke makt om andre metoder mislykkes.[16] McCain ser ut til å ha konkludert med at FN sliter med fundamentale svakheter som gjør organisasjonen handlingslammet. Han skal bruke FN som et første trinn i krisehåndtering, men er forberedt på uenighet i Sikkerhetsrådet. Spørsmålet blir så «hva nå?» Europeiske land, som gjerne er mer komfortabel med amerikanernes målsetninger enn virkemidler, kan muligens bli utfordret til å vise mer samsvar mellom egne prinsipper og vilje til handling.

Det er også mulig at det som setter grenser for president McCain til slutt, er McCain selv. Mange kommentatorer er i stuss omsenatorens personlige egenskaper. McCain er svært resultatorientert, sta og utålmodig. Han har et temperament som er beskrevet som «legendarisk» – han har kjeftet på kolleger i Senatet og gått fra høringer når han har vært uenig i diskusjonene. De fleste omtaler ham som emosjonell, inkludert McCain selv. I 2002 skrev han at «I have a temper, to state the obvious, which I have tried to control with varying degrees of success because it does not always serve my interest or the public's».[17] Men uansett legger han mindre vekt på mellommenneskelige relasjoner i utenrikspolitikken. Han har vært kritisk til Bushs vektlegging av et personlig forhold med blant andre Vladimir Putin. McCain sier at «personal diplomacy is the most overrated aspect of

16 Evans peker på Srebrenica og Kosovo som eksempler der det internasjonale samfunnet hadde et ansvar for å beskytte befolkningen, og i begge tilfelle argumenterer McCain for det samme. Skillen mellom den europeiske/Obama/liberale intervensjonisitiske tilnærming og den nykonservative koker muligens ned til kravet om legitimitet.

17 Leahy 2008, se også Hirsh 2008 og Tompsen 1999.

international relations, because leaders have to act in their nations' national security interests first».[18] Derfor er det mulig at han anser personlige egenskaper som mindre vesentlig.

Med en handlingsklar og ideologisk inspirert amerikansk president bak rattet kan Robert Kagans observasjoner om forskjellen mellom amerikanere og europeere fremdeles vise seg relevant. Kagan beskriver et postmoderne Europa som er opptatt av institusjoner, felles løsninger og er uvillig til å anvende militærmakt. Amerikanere derimot er utålmodige og forhaster seg ofte i krisehåndtering med sin tendens til å skape et forenklet verdensbilde av venner og fiender. Det er rett og slett John McCain han beskriver. Som Joseph Loconte skrev i *Weekly Standard*:

> How might the McCain doctrine play itself out on the world stage? Democratic ideals always collide with undemocratic realities abroad and imperfect realities closer to home. Like Churchill, McCain's weaknesses–his reputed stubbornness, self-righteousness, arrogance–seem nearly as large as his strengths. «When Winston's right, he's right,» Lord Birkenhead once said of him. «When he's wrong, well, my God.» (Loconte 2008).

Litteratur

Benjamin, Marc (2008) «McCains Vietnam Obsession», *Salon* 1.04. (www.salon.com/news/feature/2008/04/01/mccain/).

Bernstein, Carl (1999) «John McCain: Nothing Left to Fear», *Vanity Fair* desember (www.carlbernstein.com/magazine_mccain.php).

Bumiller, Elisabeth (2008) «McCain Urges New Arms Pact with Moscow», *New York Times* 28.05. (www.nytimes.com/2008/05/28/us/politics/28mccain.html).

Bumiller, Elisabeth & Larry Rohter (2008) «2 Camps Trying to Influence McCain on Foreign Policy», *New York Times* 10.04. (www.nytimes.com/2008/04/10/us/politics/10mccain.html?adxnnl=1&pagewanted=1&adxnnlx=1218542490-rvnttQ0VXdUeTpDkEQxe9Q).

Bush, George W. (2002) *The National Security Strategy of the United States*, The White House, september. (http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html).

Chollet, Derek & James Goldgeier (2008) «McCain's Choice», *The National Interest Online* 02. 07. (www.nationalinterest.org/Article.aspx?id=18692).

Cohen, Richard (2008) «McCain's Core Advantage», *Washington Post* 24.06. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/06/23/AR2008062301829_pf.html).

18 Dette kommer fra en mindre vitenskapelig kilde, nemlig *Youtube*. Bush har uttalt at han så Vladimir Putin i øynene og fikk se sjelen hans. McCain har i flere anledninger snakket om *sitt* møte med Putin: «When I looked into Putin's eyes, I saw three letters: a K, a G, and a B.» Jeg fant et videoklipp av dette der McCains mer vesentlige tanker om diplomati og nasjonale interesser kom rett før (ca. 7:20). http://www.youtube.com/watch?v=DRva4uTKs5s&feature=related

Daalder, Ivo & Robert Kagan (2007) «The Next Intervention», *Washington Post* 06.08. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/05/AR2007080501056.html).

Diehl, Jackson (2008) «A 'League' By Other Names», *Washington Post* 19.05. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/05/18/AR2008051801909.html).

Drezner, Daniel (2008) «The Realists vs. the Neocons» i *The National Interest Online* 20.03. (www.nationalinterest.org/Article.aspx?id=17180).

Evans, Gareth (2008) «The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes», tale i San Francisco, California, 11.04. (www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5397).

Fiore, Faye (2008) «When John McCain turned to politics, he went all-out», *Los Angeles Times* 15.04. (www.latimes.com/news/politics/la-na-mccainnavy15apr15,0,652153.story).

GAO (2008) *Defense Acquisitions: Assessment of Selected Weapons Programs*, United States Government Accountability Office, Report to Congressional Committees, mars (www.gao.gov/new.items/d08467sp.pdf)

Gerstein, Josh (2006) «McCain Signals Distance from Bush, Neocons», *New York Sun* 23.08. (www.nysun.com/national/mccain-signals-distance-from-bush-neocons/38404/?print=5199358121).

Gordon, Michael & Adam Nagourney (2007) «An Interview with Senator John McCain on Iraq» , *New York Times* 14.04. (www.nytimes.com/2007/04/14/us/politics/15mccain-transcript.html)

Hirsh, Michael (2008) «The World According to John McCain», *Newsweek* 7.04. (www.newsweek.com/id/129660).

Issenberg, Sasha (2007) «Political realist now follows his own path», *Boston Globe* 23.11. (www.boston.com/news/nation/articles/2007/11/23/political_realist_now_follows_his_own_path/).

Judis, John (2006) «Neo-McCain: The Making of an Uberhawk», *The New Republic* 16.10.(www.tnr.com/politics/story.html?id=23c3a0ff-9d55-4d28-a94e-0b0e09e26505).

Kagan, Robert (2002) «Policy and Weakness», *Policy Review* juni/juli.

Kagan, Robert (2008) «The End of the End of History», *The New Republic* 23.04. (www.tnr.com/politics/story.html?id=ee167382-bd16-4b13-beb7-08effe1a6844).

Kaiser, Robert (2008) «The Curious Mind of John McCain», *Washington Post* 01.08. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/01/AR2008080103032_pf.html).

Kristol, William & David Brooks (1997) «What Ails the Right», *Wall Street Journal* 15.09. (opprinnelig publisert 22.05.2001) (http://opinionjournal.com/extra/?id=95000513).

Kristol, William & Robert Kagan (1996) «Towards a neo-Reaganite Foreign Policy», *Foreign Policy* 75 (4).

Leahy, Michael (2008) «McCain: A Question of Temperment», *Washington Post* 20.04. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/04/19/AR2008041902224_pf.html).

Loconte, Joseph (2008) «McCain's Democratic Realism: A Departure from the Bush Doctrine?», *Weekly Standard* 31.03. (www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/014/928umtqp.asp).

McCain, John (1973) «John McCain, Prisoner of War: A First-Person Account», *US News and World Report* 14.05. (publisert online 28.01.2008) (www.usnews.com/articles/

news/2008/01/28/john-mccain-prisoner-of-war-a-first-person-account.html).

McCain, John (1997) «Should the United States be the World's Policeman?» tale til 24th annual Conservative Political Action Conference, 07.03. *Project Vote Smart (www.votesmart.org/speech.php?can_id=53270)*.

McCain, John (1999) «114th Landon Lecture», tale på Kansas State University 15.03. (www.k-state.edu/media/WEB/News/NewsReleases/mccaintext.html).

McCain, John (2002) «The Road to Baghdad», *Time* 01.09. (www.time.com/time/covers/1101020909/amccain.html).

McCain, John (2003a) «Crisis in Rangoon», *National Review Online* 11.06.2003 (www.nationalreview.com/script/printpage.p?ref=/comment/comment-mccain061103.asp).

McCain, John (2003b) «Rogue State Rollback», *Weekly Standard* 20.01. (www.theweeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/002/093wsmmh.asp).

McCain, John (2003c) «Tap US Innovation to Ease Global Warming», tale publisert i *Los Angeles Times* 08.01. (http://articles.latimes.com/2003/jan/08/opinion/oe-lieber8).

(McCain, John (2003d) «US Situation in Iraq and Afghanistan», tale på *Council on Foreign Relations* 05.11. (www.cfr.org/publication/6502/us_situation_in_iraq_and_afghanistan.html).

McCain, John (2006) «NATO and the Future of International Peacekeeping, Munich Conference on Security Policy» 04.02. *Project Vote Smart* (www.votesmart.org/speech.

McCain, John (2007a) «An Enduring Peace Built on Freedom», *Foreign Affairs* november/desember.

McCain, John (2007b) «April 11 Speech on Iraq», tale i Lexington, Virginia 11.04. (www.johnmccain.com/informing/news/speeches/52897ce6-65cd-4166-a62f-3cc6d25e1a0a.htm).

McCain, John (2007c) Tale til Churchill Club, Santa Clara, California, tilgjengelig på Youtube (www.youtube.com/watch?v=DRva4uTKs5s&feature=related).

McCain, John (2008a) «War on Terror Conversation: John McCain», intervju i Pajamasmedia.com 08.01. (http://pajamasmedia.com/blog/war_on_terror_conversation_joh/).

McCain, John (2008b) «Remarks by John McCain to the Los Angeles World Affairs Council», tale i Los Angeles, California 26.03. (www.johnmccain.com/Informing/News/Speeches/872473dd-9ccb-4ab4-9d0d-ec54f0e7a497.htm).

McCain, John (2008c) «Remarks by John McCain on Climate Change Policy», tale i Portland, Oregon 12.05. (www.johnmccain.com/Informing/News/Speeches/0B381ABD-E573-459D-8716-FBD83AB62D8D.htm).

McCain, John (2008d) «Remarks by John McCain on Nuclear Security», tale i Denver, Colorado 27.05. (www.johnmccain.com/Informing/News/Speeches/e9c72a28-c05c-4928-ae29-51f54de08df3.htm).

McCain, John (2008e) «Remarks by John McCain on Energy Security», tale i Houston, Texas 17.06. (www.johnmccain.com/Informing/News/Speeches/Read.aspx?Guid=d3ee7e45-7043-4623-ab99-ffbdeb7a431d).

McCain, John & Bob Dole (2006) «Rescue Darfur Now», *Washington Post* 10.09. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/08/AR2006090801664.html).

McCain, John & Joseph Lieberman (2008) «Renewing America's Asia Policy», *Wall Street Journal Asia* 27.05. (http://online.wsj.com/article/SB121183670827020887.html

Mufson, Steven (2008) «10 Leading Lawmakers Urge Targeting of Iraq», *Washington*

Post 6.12. (www.hartford-hwp.com/archives/45/216.html).
Rice, Condoleezza (2006) «Transformational Diplomacy», tale på Georgetown University, Washington DC, 16.01. (www.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm).
Richter, Paul (2008) «McCain's mixed signals on foreign policy», *Los Angeles Times* 16.03. (www.latimes.com/news/politics/la-na-mccainpolicy16mar16,0,7782992.story).
Roosevelt, Theodore (1899) «The Strenuous Life» tale i Chicago, Illinois 10.04. (www.bartleby.com/58/1.html).
Sahadi, Jeanne (2008) «Welcome, Mr. President: Here's the Tab» , *CNNMoney.com* 28.07. (http://money.cnn.com/2008/07/28/news/economy/deficit_record_candidates/index.htm?postversion=2008072817).
Shalal-Esa, Andrea (2008) «Making defense cuts seen tough for McCain, Obama», *Reuters* 21.07. (www.reuters.com/article/newsOne/idUSN21307308200807 21).
Tompsen, Scott (1999) «McCain's Temper May Become an Issue», *Washington Post* 31.10. (www.washingtonpost.com/wp-srv/aponline/19991031/aponline183823_000.htm).
Tyson, Ann Scott (2008) «Gates Warns of Militarized Policy», *Washington Post* 16.07. (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/07/15/AR2008071502777.html).
Zakaria, Fareed (2008) «McCain vs. McCain», *Newsweek* 5.05. (www.newsweek.com/id/134317/page/1).

UNIVERSITETSFORLAGET.NO

Bernt Hagtvet (red.)

Folkemordenes svarte bok

En tankevekkende introduksjon til folkemordenes historie i det 20. århundret.

I løpet av forrige århundre ble nærmere 169 millioner mennesker drept i folkemord og politiske masseovergrep. I denne boken tilbyr bidragsyterne - norske og internasjonale eksperter - grundige presentasjoner og komparative analyser av folkemordenes historie. Boken har også et klart politisk siktemål: Å opplyse og ansvarliggjøre den enkelte leser, for slik å sette oss i stand til å forhindre at det skjer igjen.

ISBN 978-82-15-01308-4
Kr 389,-

***Folkemordenes svarte bok* kjøpes i bokhandelen eller**
- **tlf 24 14 76 55**
- **faks 24 14 76 56**
- **bestilling@universitetsforlaget.no**
- **www.universitetsforlaget.no**

UNIVERSITETSFORLAGET

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 423-433 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Partistyre, folkestyre og amerikansk eksepsjonalisme i presidentvalget 2008

OLE O. MOEN
Universitetet i Oslo

Uttrykket «superdelegater» ble visstnok skapt av Susan Estrich, lederen av Michael Dukakis' valgkamp i 1988 – og brukt nedsettende – om gruppen av ubundne landsmøtedelegater i det demokratiske partiet som står fritt til å stemme på den kandidat de måtte ønske i kraft av sin politiske posisjon innenfor partiet (Estrich 2008, Kamarck 2008). De fleste av dem sitter i valgte politiske verv – som guvernører, senatorer, kongressmenn, etc. – samt at noen er direkte utnevnt av partiledelsen i de enkelte delstatene. Hennes kritikk gikk på at de var partipamper (og for en stor del hvite mannfolk) som ofte var i utakt med, og i verste tilfelle kunne overkjøre, folkeviljen. I 2008 har denne gruppen av partifolk kommet i medias søkelys i en uvanlig grad. Ikke siden deres første inntreden på den politiske arena – ved presidentvalget i 1984 – har de blitt viet så mye oppmerksomhet. Grunnen er selvsagt at denne partieliten igjen syntes å kunne bli tungen på vektskålen i nominasjonen av demokratenes presidentkandidat.

Amerikansk eksepsjonalisme

Ikke bare kan denne eksklusive rollen synes tvilsom fra et moderne demokratisk synspunkt, men den går rett til kjernen av et av de mest egenartede begrep i amerikansk historie og etos, eksepsjonalismen, ideen om USA som et annerledesland sammenlignet med Den gamle verden. Et av de nyere trekkene i denne eksepsjonalismen er de såkalte åpne primærvalg, hvor nominasjonen åpnes for det store publikum (Noble 2002). I motsetning til situasjonen i 1984 – da Walter Mondale hadde en klar ledelse i delegater,

men trengte hjelp fra superdelegatene for å få flertall på landsmøtet på grunn av at det var et treveis løp, med Gary Hart og Jesse Jackson som utfordrere – kunne den situasjon ha oppstått i 2008 at Hillary Clinton kunne ha blitt nominert takket være drahjelp fra superdelegater, på tross av Barack Obamas flertall av svorne delegater vunnet i primærvalg og partimøter (*caucuses*). Lykkeligvis ble denne situasjonen unngått, men problemet ligger i systemet og representerer både et emosjonelt og prinsipielt dilemma som demokratene nok bør avklare før neste presidentvalg.

Enhver amerikansk president som henvender seg til sine landsmenn – i hvert fall foran en nasjonal tv-seerskare – vil nærmest instinktivt referere til sine tilhørere og seere som medlemmer av «denne enestående nasjonen» – «this unique nation». For tanken om at USA er enestående og annerledes enn andre folk og nasjoner går tilbake mer enn halvannet sekel før nasjonens fødsel, til Pilegrimsfedrene som først satte sin fot på amerikansk jord høsten 1620. Og denne forestillingen var like levende da *the Founding Fathers* møttes i Philadelphia sommeren 1787 for å revidere den første grunnloven som den unge nasjonen var tuftet på – The Articles of Confederation – og endte med å utarbeide et helt nytt dokument, som i ettertid skulle bli modell for mange andre nasjoner rundt omkring i verden. I likhet med puritanerne var de seg bevisst at de var på en reise inn i det ukjente – «An Errand into the Wilderness», som historikeren Perry Miller kalte deres misjonsferd inn i villmarka – og at de var i ferd med å tømre sammen en ny type statsforfatning som var banebrytende forskjellig fra, og klart overlegen, de politiske strukturer som måtte finnes i Europa i deres samtid (Miller 1956).

Etter å ha blittt enstemmig valgt til landets første president, minnet George Washington hyppig sine medrevolusjonære om at de stadig var på en pionervandring og stadig gjorde «first things». Og i likhet med puritanernes klippetro på at de hadde ristet av seg Den gamle verdens synd og forfall og startet på ny frisk i det amerikanske Eden, var grunnlovsfedrene i Philadelphia overbevist om at de foretok en pionerhandling – som representerte «a new beginning», med Ronald Reagans ord – og som skulle frigjøre og løfte menneskeheten opp på et nytt og ideelt plan hvor republikanisme og demokrati rådde grunnen.

Et av de utviklingstrekk som de ikke ønsket å ta med seg fra Europa, var politiske partier. Derfor bygde de ikke inn i grunnloven ordninger for slike institusjoner, hvilket snart skulle skape vansker ettersom den grunnleggende menneskelige egenskap til å se forskjellig på ting ikke lot seg stagge om forholdene var aldri så annerledes enn i gamle Europa. Allerede under utarbeidelsen av grunnloven – og helt åpenbart i ratifikasjonsfasen – oppsto en klar splittelse mellom føderalister og antiføderalister i synet på graden av sentralmyndighet. Gruppen omkring Thomas Jefferson begynte snart å kalle seg republikanere, deretter demokrat-republikanere (da de adopterte

motstandernes tilnavn på gruppen, som var ment nedsettende), som så ble til demokrater under Andrew Jackson, som moderniserte partiet og innførte «spoils»-systemet i sin administrasjon, da han erstattet de profesjonelle byråkratene med politiske utnevnelser, som han så som en seier for folkestyret over en elite av «civil servants».

Pampevelde mot populisme, i flere omganger

Men nettopp denne demokratiseringen førte i sin tur til et utstrakt pampestyre og partiapparat, «party machines», som var karakteristisk for det demokratiske partiet i de store byene på slutten av 1800-tallet. Det var nettopp forestillingen om de røykfylte bakrom hvor sigardampende pamper satt og skaltet og valtet med nominasjonene, som førte til innføringen av primærvalg, hvor ordinære velgere fikk gi sitt besyv med i prosessen. Etter en sped begynnelse i Florida i 1904 grep denne praksisen om seg på bekostning av de tradisjonelle nominasjonsmøtene, de såkalte caucus-valg, og ved presidentvalget i 1912 var det et dusin stater som tok metoden i bruk, deriblant store stater som California, Illinois, Maryland, Massachusetts og Michigan. I 1916 holdt 20 stater primærvalg i nominasjonen av presidentkandidat. Men så svingte pendelen, først og fremst på grunn av dårlig frammøte og store omkostninger. Mellom 1920 og 1970 var det mellom 12 og 17 stater som holdt på primærvalg, mens mange gikk tilbake til caucus-valg. Kandidater kunne avstå fra å delta – eller delta i en del – og likevel vinne nominasjonen: Eksempler på det går fra Woodrow Wilson (1912) til Dwight D. Eisenhower (1952) og Hubert Humphrey (1968).

I 1968 hadde antallet primærstater igjen krøpet opp til 17. Likevel følte særlig de yngre velgerne i motkulturens tid at de etablerte partiapparatene dominerte prosessen, og dette toppet seg etter demokratenes kaotiske landsmøte i Chicago i 1968, hvor partiboss og borgermester Richard Dailey framsto som selve symbolet på maktbrynde. Dermed ble den såkalte McGovern–Fraser-kommisjonen nedsatt for å revidere nominasjonsprosessen. Resultatet ble en radikal omlegging av landsmøterepresentasjonen, med innføring av kvotering basert på rase og kjønn for å sikre representasjon av ulike grupper på landsmøtet som var tilnærmet proporsjonal med deres andel av befolkningen. Konsekvensen var at det demokratiske landsmøtet i 1972, i Miami, Florida, var avgjort mer radikalt enn partiets velgermasse – for ikke å snakke om gjennomsnittsvelgeren – med en klar overrepresentasjon av minoriteter og kvinner, som opplagt innebar en generell radikalisering av landsmøtet. Resultatet var at landsmøtet nominerte George McGovern, som sto godt til venstre i det amerikanske politiske landskapet, og som senere ble nærmest «massakrert» av Nixon-maskinen ved valget. Siden har prak-

sisen med primærvalg igjen spredt seg, og i 2000 anvendte demokratene primærvalg i 39 stater.

Det demokratiske partiet – som lå nede for telling etter sjokktapet i 1972 – ble reddet av Watergateskandalen, som ga partiet et voldsomt comeback ved mellomvalget til Kongressen i 1974. Dette valget førte til en foryngelse blant demokratene i Kongressen, særlig i Representantenes hus, hvilket praktisk talt medførte en palassrevolusjon da de nye stormtroppene inntok sine seter. De gikk til stormangrep på de noe forsteinede prosedyrereglene i begge kamre, og ikke minst ansiennitetstyranniet når det gjaldt komitélederskap, særlig i Senatet. Mange dixiekrater – eller «*boll weevils*» som de gjerne ble kalt, erkekonservative sørstatsdemokrater som nærmest hadde forskanset seg bak sine formannsverv – ble skjøvet til side. En radikalisering og svekkelse av gamle partiprivilegier ble gjennomført kort og brutalt (*Congressional Quarterly* 1983).

Med den historiske første debatten mellom Richard M. Nixon og John F. Kennedy under valgkampen i 1960 hadde tv gjort sin avgjørende entré på den politiske arena. Ut over 1970-tallet økte dette nye mediets innflytelse også på nominasjonsprosessen og gjorde det mulig for en nærmest total outsider som Jimmy Carter å kapre nominasjonen på tvers av partiønsker og -disposisjoner. Nominasjonsprosessen var løftet ut av partilokalene og ut på den åpne publikumsarena, hvor det nye elektroniske mediet – *the silver screen* – i økende grad dominerte prosessen. Men da Jimmy Carter gikk på et saftig nederlag i duellen med Ronald Reagan i 1980, slo de tradisjonelle, lojale partitraverne som var blitt i partiet, tilbake. De ønsket å føre partilinjen tilbake mot midten og styrke partidisiplin og -lojalitet. (I motsetning til McGovern var Jimmy Carter moderat til konservativ på en del områder, men blant oldtimerne ble han betraktet som et «fremmedlegeme» i partiet.)

Under nominasjonen før valget i 1980 hadde Edward Kennedy utfordret den sittende presidenten, og hans tilhengere hadde ført an i kampen for å få endret valgreglementet i motsatt retning og derigjennom øke mulighetene for å utfordre partiets kandidat. Resultatet ble likevel at den kommisjonen som ble nedsatt i 1981, ble ledet av en partilojalist, sørstatsmannen og guvernøren James Hunt fra North Carolina. Med dette ønsket tradisjonalistene å reformere reglementet med tanke på å styrke partiets innflytelse i nominasjonsprosessen slik at en ikke risikerte å nominere nye McGoverns eller Carters.

Partiet slår tilbake

I sitt vitneprov foran kommisjonen argumenterte kongressmannen Gillis Long, lederen for The House Democratic Caucus, for at to tredeler av landsmøtet skulle velges av de demokratiske medlemmene av Representantenes

hus som ubundne delegater til landsmøtet. Dette forslaget falt. Fagorganisasjonen AFL-CIO og lederne for delstatspartiene foreslo at 30 prosent av delegatene skulle velges blant partiledere og medlemmer som satt i valgte verv. Disse skulle alle ha ubundne mandater og derved stå fritt til å stemme på den de fant mest skikket. Gruppen omkring Kennedy, samt feministene, sto i sterk opposisjon til disse forslagene. De ønsket å gi mer tyngde til bundne mandater valgt i primærvalg, helst åpne valg hvor partitilknytning ikke var påkrevd.

Resultatet ble likevel innføringen av de såkalte «superdelegatene», som skulle hindre at blåøyde og enøyde aktivister med liten politisk bakkekontakt, slik partilojalistene så dem, skulle få en avgjørende innflytelse i nominasjonsprosessen. Likeledes endret kommisjonen Rule 11 (H) i reglementet som påla delegatene å stemme på den personen de var valgt til å representere. Den nye regelen [Rule 12 (J)], som fortsatt gjelder i 2008, ble likevel ikke dramatisk forskjellig, men lyder: «Delegates elected to the national convention pledged to a presidential candidate shall in good conscience reflect the sentiments of those who elected them.» Etter forslag fra kongresskvinnen Geraldine Ferraro (senere visepresidentkandidat i 1984 og herostratisk berømt for sine uttalelser med rasistisk tilsnitt om Obama i 2008) ble andelen av superdelegater senket til ca. 14 prosent av delegatene ved valget i 1984. Dette ble gjort primært for å muliggjøre en bedre kjønnsbalanse, ettersom kontingenten av valgte representanter og partiledere besto overveiende av menn. Senere er det relative antallet igjen økt, og i 2008 utgjør superdelegatene nesten 20 prosent av landsmøterepresentantene. Det vil i praksis si at de representerer nesten 40 prosent av det simple flertallet som behøves for å sikre nominasjon.

I 1984 ble så Jimmy Carters visepresident og arvtaker, Walter Mondale, utfordret ikke bare av én, men av to demokrater i nominasjonsprosessen: Colorado-senatoren Gary Hart og den svarte aktivisten Jesse Jackson. Dette var brudd på god takt og tone, men var uttrykk for en dyp misnøye med presidenten. Ronald Reagan hadde gjort det samme på den republikanske siden overfor Gerald Ford i 1976 og Kennedy overfor Carter i 1980. Resultatet i 1984 var at Mondale, som var sett på som partiets opplagte kandidat, fikk for få delegater til å oppnå et rent flertall før landsmøtet og måtte stole på superdelegatene for å sikre nominasjonen. Til gjengjeld fikk han et overveldende flertall av disse, over 600, og ble glatt nominert ved første avstemning. Det var siste gang så langt at landsmøtet har måttet avgjøre kandidatstriden. I 1992 sikret Bill Clinton seg et flertall av delegatene den 2. juni, etter primærvalget i California. 1984 var altså siste gang det var kampvotering på landsmøtet for demokratene, mens 1952 var siste gang det tok mer enn en avstemning for å kåre kandidaten, da Adlai Stevensons nominasjon ble sikret først i tredje avstemning.

Et framtredende utviklingstrekk i den politiske nominasjonsprosessen de senere år er den såkalte «front-loading» – at stadig flere delstater legger sitt primærvalg tidlig i sesongen – som sikrer dem mer publisitet og medvirkning i valget av kandidater. Den såkalte «Supertirsdagen» – hvor en rekke delstater har sine valg på samme dag – er et viktig grep for å gi flere stater en viss medbestemmelse og for å intensivere og effektivisere utvalgsprosessen. I år var hele 24 stater involvert i «Super-Duper Tuesday» den 5. februar. Gigantstater som California og New York var blant dem. De fleste observatører gikk derfor ut fra at en ville få en tidlig avklaring av nominasjonsprosessen i år. Dette skjedde på republikanernes side – der «winner-take-all»-prinsippet som brukes i de fleste republikanske primærvalg, sikret John McCain en klar lederposisjon etter denne dagen – mens den klare demokratiske favoritten, Hillary Clinton, fikk uventet sterk motstand fra oppkomlingen Barack Obama helt fra starten i Iowa den 3. januar.

Partidisiplin i vansker

Det hadde lenge vært misnøye med at to så vidt lite representative og små stater som Iowa og New Hampshire skulle få så mye oppmerksomhet – og dermed innvirkning på nominasjonen –i kraft av de tidlige datoene for sine valg. Forsøket på fravriste de to lederstatene Iowa og New Hampshire deres lederrolle mislyktes, men for å bedre noe på den geografiske balansen i kalenderen for nominasjonsprosessen ble partiene enige om å la Nevada holde sitt caucus-valg allerede den 19. januar, bare fem dager etter Iowas og to dager før det første primærvalget, i New Hampshire 22. januar. Likeledes fikk det republikanske partiet i South Carolina holde sitt caucus-valg den 19. januar og demokratene sitt primærvalg der den 26. Ellers fikk ingen stater anledning til å holde valg før Supertirsdagen den 5. februar, senere kalt «Super-Duper Tuesday» i pressen. Da Michigan og Florida brøt dette forbudet og annonserte sine valg henholdsvis den 15. og 29. januar, straffet demokratene dem med å nekte alle deres delegater adgang til landsmøtet, mens republikanerne erklærte at de ville anerkjenne bare halve delegasjonene. Som en respons på denne utviklingen besluttet Iowa og New Hampshire å framskyte sine valg til den 3. og 8. januar, respektivt.

Dette skulle bli et stridstema ut gjennom hele vårsesongen. Hillary Clinton var den eneste av de framtredende demokratiske kandidatene som lot sitt navn stå på stemmeseddelen i Michigan, mens de fleste lovte å avstå fra å føre valgkamp der. Det samme gjaldt Florida, hvor riktignok både Obamas og Hillarys navn stod på stemmeseddelen. I strid med sin lovnad stilte Clinton opp den siste dagen i Florida, selv om hun ikke drev en regulær valgkampanje for fulle seil. Likevel gjorde nok hennes nærvær at hun vant Florida

ganske klart, og hun vant også Michigan, om med mindre margin. Allerede 25. januar – fire dager før valget i Florida – reiste Clinton spørsmålet om å gjeninkludere Florida- og Michigan-delegatene i landsmøteforsamlingen, et tema som forsterket seg utover sesongen etter hvert som Obama overtok og økte sin ledelse i bundne delegater. I Florida var 185 av delstatens 210 demokratiske delegater berørt av denne straffeaksjonen, og i Michigan var 128 av 156 delegater involvert. (Superdelegatene var jo ikke berørt av denne konflikten.) (*International Herald Tribune* 2008). Til slutt hogg det demokratiske landsstyret over den gordiske knute og besluttet at halvparten av delegatene fra de to delegasjonene skulle få adgang til landsmøtet. Men dette skjedde etter at det var klart at Obama ville vinne uansett, og kontroversen skapte en del vondt blod mellom de to kandidatene og deres tilhengere. I et forsøk på å bedre forholdet til delstatsparti og potensielle velgere i Florida og Michigan foreslo Obama i begynnelsen av august at alle delegatene fra de to delstatene skulle få adgang og stemmerett på landsmøtet. (I skrivende stund, midten av august, er dette spørsmålet ennå ikke avklart.)

Folkestyre og pengemakt

På samme måte som han gjorde Hillary rangen stridig som frontfigur i nominasjonskampen, viste Obama seg snart i stand til å matche hennes finansieringskapasitet. I likhet med Howard Deans pionerinnsats i finansiering på internett i 2004 ble Obamas kampanje støttet av et stort antall donorer som bidro med relativt små beløp – 50, 100 eller 200 dollar – snarere enn et fåtall store bidragsytere med gigantbeløp, slik situasjonen gjerne hadde vært i det demokratiske partiet, som tradisjonelt har hatt sin største og mest trofaste støtte fra store fagforbund. Mens Clinton startet sin valgkamp med et voldsomt økonomisk forsprang, ikke minst fordi hun hadde betydelige overskuddsmidler fra sin senatskampanje i 2006, var situasjonen i midten av mai 2008 en ganske annen: Obama hadde da samlet inn ca. $ 235 millioner mot Clintons 189 millioner. Mens republikanerne i fortid har hatt den største «krigskassa» – George W. Bush hadde et betydelig overtak på John Kerry i 2004 – har Obama nå skyflet inn over tre ganger så mye som John McCains knapt $ 87 millioner. Obamas ressurser hadde gjort at han kunne kjøre massive reklamekampanjer på tv, hvilket utvilsomt hadde styrket hans kandidatur betraktelig Clintons imponerende stridsfond til tross, satt hun ved slutten av primærsesongen faktisk med en gjeld på over $ 100 millioner, derav 55 millioner av private midler som hun hadde lånt kampanjefondet. Denne gjeldsbyrden har senere vanskeliggjort samarbeidet mellom de to kandidatene, idet Clinton ønsket Obamas hjelp til å slette gjelden. Han ønsket på sin side primært å bruke sine ressurser på kampen mot McCain

og dessuten å bidra til å finansiere demokratenes landsmøte. Landsstyret og arrangementskomiteen i Denver, Colorado, har nemlig lenge ligget langt etter sine planer for finansieringen av landsmøtet. Sammen med Clintons åpenbare ønske om å bli visepresident har dette gjeldsproblemet vanskeliggjort Obamas handlefrihet fram mot landsmøtet, 25.–28. august.

Mange uhildede observatører ser med stor bekymring på pengebruken i amerikanske valgkamper, ikke bare når det gjelder president- og kongressvalg, men også i delstatsvalg, og ikke minst i valget av dommere til delstatsdomstolene, hvor nyere undersøkelser har vist en klar sammenheng mellom valgkampbidrag og domsslutninger i saker der forretningsselskaper er involvert (Liptak & Roberts 2006, Barron 2008). John McCains og Russ Feingolds Bipartisan Campaign Finance Act of 2002 var et forsøk på å få kontroll med den overhåndtakende bruk av såkalte «soft money». Det er penger fra enkeltdonorer som gis ut over de grensene som er satt i kampanjelovgivningen, eller penger fra korporasjoner, fagforeninger og firmaer som har kontrakter med de føderale styresmaktene og politiske aksjonskomiteer som ikke har direkte tilknytning til en bestemt kandidat.

Begge partier begynte imidlertid umiddelbart å undergrave lovens intensjoner ved å benytte seg av enkelte passuser i skatteloven, U.S Tax Code. For eksempel ble såkalte «527s», som står under Den føderale valgkommisjonens (Federal Election Commission's) kontroll, tidlig tatt i bruk av demokratene til å opprette stråselskaper, som er tillatt. Republikanerne fant et enda mer lukrativt smutthull, såkalte 501(c)s, som står under det føderale skattevesenet IRS (Internal Revenue Service), som ikke krever at kilden for donasjonene oppgis, og hvor summene innberettes først etter valget. I praksis er en omtrent like langt, fordi ingen av partiene er interesserte i å få effektive sperrer, fordi de trenger så sårt disse pengene for å opprettholde systemet slik det er blitt. Kampanjelovene fra 1971 og 1974 la begrensninger på de direkte bidragene som gis til politiske kampanjer, på ulike plan – såkalt «hard money» – og innførte offentlig støtte til kandidatenes valgkamper mot at de respekterte de grenser som ble satt for pengebruken.

Nyordningen skulle finansieres gjennom frivillige bidrag fra skattyterne, som kunne krysse av i en spesiell rubrikk på selvangivelsen om de ville gi en dollar (som så ble fratrukket skattyters inntekt). I dag er dette bidraget økt til tre dollar, men andelen av borgere som gir, har stadig gått nedover, slik at i 2004 var det bare 11 prosent som bidro. Skulle systemet i dag helfinansieres på denne måten, måtte den enkelte bidragsyter ofre hele 8 dollar. Mens det er satt begrensninger på hva en kandidat kan motta av bidrag, gjelder regelen «the sky is the limit» hva pengebruk angår dersom en kandidat avslår å motta offentlig støtte. Høyesterett avgjorde nemlig, i *Buckley v. Valeo* (1976), at å legge bånd på pengebruken for en privat borger som søker landets høyeste embete, ville være som å tillate en mann å tale på torget, men uten at han

får anledning til å bruke megafon eller høyttaler. Ross Perot betalte således omkostningene av egen lomme for sine forsøk på å nå Det hvite hus i 1992 og 1996. Det kostet flesk, men han ble ikke pålagt noen begrensninger på sin bruk av egne midler. En del kritikere ser dette som en blankofullmakt til å kjøpe seg innflytelse, for eksempel gjennom reklame i elektroniske medier, særlig tv. Med andre ord mener mange at «money talks», og at demokratiet svekkes av den store pengebruken.

Og mye av påvirkningen gjennom tv er sublim, i en form som knapt oppfattes av mottakeren, hvilket er enda mer skremmende, gitt den muligheten for manipulasjon det innebærer.

Superdelegatene og det sublime

I dette perspektivet framstår kanskje superdelegatene i et litt annet lys. Ordningen ble innført for å gi partiet større innflytelse ut fra den tanken at de var personer som hadde politisk innsikt og erfaring, som hadde vært gjennom den skjærsilden som politiske kampanjer på mange nivå kan være – lutret og herdet gjennom politisk grilling, så å si – og er dermed bedre i stand til å vurdere om de politiske kandidatene er i besittelse av de egenskaper som kreves for å overleve i den politiske heksegryten.

Det heter seg gjerne at demokratene har en tendens til å nominere personer som ikke er valgbare til Det hvite hus, fordi en stor del av dem som deltar i primærvalgene, står klart til venstre for gjennomsnittsamerikaneren hva politiske synspunkter angår. For å tekkes disse må kandidatene strekke seg over mot venstre – eller den liberale siden, som den gjerne kalles i USA – for å vinne nominasjonen. Når den er sikret, gjelder det å fossro tilbake mot midten for å komme i en ideell posisjon for det endelige valget. Dette skaper muligheter for motstridende ytringer og selvmotsigelser, som lett kan utnyttes av motparten i den endelige valgkampen.

Mange rutinerte partipolitikere ser gjerne på en god del av velgerne, særlig i primærfasen, som romantiske amatører uten altfor mye bakkekontakt, som mangler den fornødne realitetssansen som trengs i den politiske hverdag, mens mange av aktivistene i nominasjonskampen gjerne betrakter yrkespolitikerne som kyniske, om ikke korrumperte mat- og maktpolitikere og aktører i et politisk spill uten dypere overbevisning og vilje. Mens de førstnevnte ser en større rolle for rutinerte politikere og partimedlemmer som løsningen, ønsker gjerne sistnevnte å gi den jevne velger større innflytelse gjennom primærvalg på et stort antall bundne delegater, slik at flest mulig synspunkter kommer til uttrykk. På mange måter er det «Jacksonian democracy» – Andrew Jacksons kamp for folkevilje og borgermedvirkning – i ny drakt. *Spoils*-systemet var hans måte å gi amatørene føringen framfor

de profesjonelle penneknektene i *civil service*-byråkratiet. De folkevalgte delegatene skal sette tonen framfor partipampene, hevder grasrottilhengerne i denne debatten.

Barack Obama – som representerer nykommeren og folkets røst mot partikandidaten Clinton – har da også tatt til orde for at superdelegatene må følge folkeflertallet i sin stat. Talsmenn for Clinton har parert med at poenget med superdelegater da ville være borte, ettersom superdelegatene da ville framstå som en ekstragruppe bundne delegater. De har også påpekt (med en viss skadefryd, kan det synes som) at både Edward Kennedy og John Kerry i så fall måtte gi sine stemmer til Clinton, ettersom hun vant deres delstat, Massachusetts. Som en ser, mangler det ikke på stridsemner eller ironiske aspekter.

Valgskandalene i 2000 og 2004 – med surr i opptellingen, timelange køer på grunn av manglende datamaskiner og tusenvis av vrakedes stemmer – har reist tvil om det amerikanske valgsystemet virker på en tilfredsstillende måte, og har ført til omfattende reformer, både i form av lovgivning og praktiske utbedringer. Særlig demokratenes primærvalgkamp i 2008 bidro til å sette søkelyset også på nominasjonsprosessen og reise fundamentale spørsmål om partienes rolle og disposisjoner i denne prosessen. Samtidig har medienes rolle kommet i fokus når det gjelder sendetid, behandling og den oppmerksomhet de vier de ulike kandidatene. Clinton mente tidlig at hun ble underkastet en vesentlig røffere behandling enn Obama, og i den senere tid har McCain kommet med gjentatte syrlige bemerkninger om den intense mediedekningen «The One» (som McCain insisterer på å kalle Obama) er blitt til del under sin reise i Midtøsten og Europa.

I forkant av partienes landsmøter er det i hvert fall to forhold som framstår som oppmuntrende, mener mange. Det ene er at svært mange unge har vært involvert i nominasjonsprosessen i år , særlig til fordel for Obama, men også for de andre kandidatene. Det andre er den fornyede interesse som massemediene har vist for partilandsmøtene. Den er radikalt større enn ved presidentvalg de siste tiårene. Igjen gjelder det særlig demokratenes landsmøte – som nok skyldes de spesielle forholdene omkring nominasjonsprosessen i år, og ikke minst de to utradisjonelle kandidatene – men også republikanernes partikonvent i St. Paul, Minnesota, 1.–4. september blir viet større oppmerksomhet enn vanlig. Dette ser mange observatører som oppmuntrende tegn for amerikansk demokrati. Det er heller ingen tvil om at både valgkampen og valget 4. november vil følges med enda større spenning enn vanlig rundt omkring i verden, hvilket indirekte bekrefter at det her er snakk om den endelige utvelgelse av verdens mektigste mann de neste fire årene.

Litteratur

Barron, Maggie (2008) «Impartiality Still an Issue After WV Judge's Riviera Scandal», (www.brennancenter.org/blog/category/state_judicial_elections/), 19.05.08.

Congressional Quarterly (1983) Washington, D.C.: CQ (109–12).

Estrich, Susan (2008) «Beware What You Wish For», (www.creators.com/opinion/susan-estrich/beware-what -you-wish-for.html) 29.04.08.

International Herald Tribune, Associated Press (2008) «Clinton wants Florida, Michigan delegates to Democratic convention reinstated», (www.iht.com/articles/ap/2008/01/25/america/Clinton-Floria-Delegates.php), 16.05.08.

Kamarck, Elaine (2008) «A History of 'Super-Delegates' in the Democratic Party». Cambridge, MA.: John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 14.02.08. (http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/18072), 10.05.08.

Liptak, Adam & Janet Roberts (2006) «Campaign Cash Mirrors a High Court's Rulings» (www.truthout.org/cgi-bin/artman/exec/view.cgi/65/22874/printer), 19.05.08.

Miller, Perry (1956) *Errand into the Wilderness*. Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University Press.

Noble, David W. (2002) *Death of a Nation: American Culture and the End of Exceptionalism*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Internasjonal POLITIKK

Artikler mottas/Call for papers

Tidsskriftet *Internasjonal Politikk* vil med dette invitere bidragsytere til å levere materiale til kommende numre.

Internasjonal Politikk er i dag det ledende skandinaviskspråklige fagtidsskriftet innen fagområdet Internasjonal Politikk. Tidsskriftet kombinerer det beste av faglig innsikt med et ønske om å opplyse og informere bredere lag av befolkningen, og mottar bidrag fra akademikere så vel som praktikere. Det er det eneste skandinaviskspråklige tidsskriftet innen fagområdet som rangeres på Thomson Scientifics *Journal Citation Reports*, for 2005 på 48. plass, som høyest rangerte ikke-engelskspråklige tidsskrift. *Internasjonal Politikk* indekseres i *The International Bibliography of the Social Sciences*, *International Political Science Abstracts* og *Gale Directory of Publications and Broadcast Media* og er rangert på nivå 1 i det norske UHR-systemet, på linje med anerkjente internasjonale tidsskrifter som *Survival*, *Security Dialogue*, *Nations and Nationalism*, *Millennium*, *International Relations*, *International Politics*, *International Peacekeeping*, *Global Governance* og *Foreign Affairs*.

Internasjonal Politikk representerer en åpen og bred tilnærming til fagområdet, som tar utgangspunkt i det vi studerer, ikke hvordan vi studerer det. Derfor søker vi aktivt etter artikler fra fagområder som internasjonal politisk økonomi, internasjonal historie og folkerett. Tidsskriftet er, og skal være, ledende innen studier av norsk utenrikspolitikk og faglig-politisk debatt omkring den samme politikken, men mottar artikler fra hele det vide fagfeltet internasjonal politikk. Vi mottar gjerne artikler som er eksperimenterende i form og/eller innhold. Det er ikke gitt at den tradisjonelle, teoritestende eller empirifremleggende artikkelen også er den artikkelen som gir best innsikt, og vi vil derfor gjerne motta til vurdering bidrag som tematiserer nye emner eller kjente emner på nye måter.

Ved siden av fagartiklene publiserer *Internasjonal Politikk* også aktualitetsstoff, debattinnlegg og anmeldelser. Tidsskriftet utgis av Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] og utkommer fire ganger i året.

Innsendte artikler bør ikke overstige 60.000 tegn med mellomrom [om lag 10.000 ord]. Vi mottar ikke bidrag som samtidig er sendt til andre skandinaviskspråklige tidsskrifter. Fagartikler og bokessay vurderes av eksterne fagfeller, under prinsippet om dobbel anonymitet, før de eventuelt kommer på trykk.

Manuskript kan sendes redaktørene elektronisk.

Tidsskriftet redigeres av
Benjamin de Carvalho [bdc@nupi.no] og *Halvard Leira* [hl@nupi.no].
Kristin M. Haugevik er ameldingsredaktør, og henvendelser angående

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 435-449 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Meningsmålinger og valgkamp i USA

RAGNAR WALDAHL
Universitetet i Oslo
AUDUN BEYER
Universitetet i Oslo

Innledning

Som den første viktige styrkeprøven mellom de aktuelle amerikanske presidentkandidatene vies primærvalget i New Hampshire tidlig i januar stor interesse både fra mediene, de politiske aktørene og publikum. Ved årets valg var oppmerksomheten særlig rettet mot duellen mellom de antatte hovedmotstanderne på demokratisk side, Hillary Clinton og Barack Obama. På de siste meningsmålingene før valgdagen hadde Obama en gjennomsnittlig seiersmargin på hele åtte prosentpoeng, men Clinton vant valget med 2.6 prosentpoeng. Også ved senere primærvalg var meningsmålerne i hardt vær. I California varierte for eksempel målingene fra de to–tre siste dagene mellom tretten prosentpoengs ledelse for Obama og tolv prosentpoengs ledelse for Clinton. Resultatet ble nesten ti prosentpoengs gevinst til Clinton. Dette er ikke første gang meningsmålingene bommer på resultatene ved amerikanske primærvalg. Også i 2000 og 2004 ga meningsmålingene delvis gale indikasjoner på hva resultatet ville bli. Det reiser spørsmål både om hva årsaken kan være til så upålitelige målinger, og om hvilken politisk betydning det kan ha.

Meningsmålinger som viser styrkeforholdet mellom politiske partier og deres ledende politikere er en sentral del av dagens politiske offentlighet. Hyppigheten er særlig høy i forkant av valg, og velgerne kan da følge utviklingen nesten fra dag til dag. Slike målinger gir nyttig informasjon både til politikerne når de utformer sin politikk, og til velgerne når de vurderer hva ulike politiske alternativer kan tilby dem. De er imidlertid ikke bare en nøytral beskrivelse av kandidatenes relative styrke. Samtidig som målingene

forteller hvem som står sterkt blant velgerne og hvem som står svakt, er resultatene i seg selv, og medienes tolkninger av dem, en del av det politiske klimaet som både partienes strateger og velgerne forholder seg til. Det er følgelig viktig at de gir et pålitelig bilde av situasjonen, slik at de veileder heller enn å villede. Sammenlignbare undersøkelser bør gi tilnærmet like resultater, ikke som i California helt forskjellige, og målinger som er tatt opp like før et valg bør ikke avvike så mye fra de faktiske valgresultatene som de gjorde i New Hampshire. Samtidig har mediene et ansvar for å gjengi resultatene fra målingene i henhold til de premisser som gjelder for slike undersøkelser.

Tatt i betraktning opinionsindustriens sterke tradisjoner i USA og dens nære tilknytning til akademisk forskning, kan det synes overraskende at amerikanske valgmålinger var så lite treffsikre ved årets primærvalg. I denne artikkelen diskuterer vi først, med utgangspunkt i det amerikanske valgsystemet, om det er spesielle forhold knyttet til amerikansk politikk og til utvelgelsen av partienes presidentkandidater som kan forklare meningsmålingenes manglende treffsikkerhet. Dernest tar vi opp medienes rolle som formidlere av resultatene, og vurderer hvilke konsekvenser det kan ha hvis de ikke gir et tilnærmet riktig bilde av styrkeforholdet mellom kandidatene.

Amerikanske valg

Den amerikanske valgkampen kan grovt sett deles i to, nominasjonsprosessen frem mot de to partienes landsmøter og den etterfølgende valgkampen mellom deres presidentkandidater. Reglene for nominasjonsprosessen er kompliserte, og det er forskjeller både mellom statene og mellom de to partiene. Fellestrekket er at hver stat velger delegater til de respektive partienes landsmøter, som så utpeker partiets presidentkandidat. Men selv om det formelt er landsmøtedelegatene som velger partiets kandidat, er valget i praksis som regel avgjort lenge før landsmøtene samles. Delegatene til landsmøtene velges enten ved *primaries* (primærvalg) eller ved *caucuses* (Maisel 2007). De to måtene inneholder flere nyanser, men hovedforskjellen er at velgerne i primaries stemmer på kandidatene på samme måte som i et vanlig valg, mens partimedlemmer i caucuses møtes på samme tidspunkt i sine lokalmiljøer i hver enkelt stat. Her diskuteres kandidatene, og gjennom en åpen stemmegivning blir man enige om hvilken kandidat delegatene skal stemme for på landsmøtet. Valgdeltakelsen er lav både ved primaries og caucuses (United States Election Project), men oppmøtet er av naturlige grunner betydelig lavere ved caucuses, der det bare er partilagsmedlemmer som kan delta (Marshall 1978, Maisel 2007: 98).

En viktig årsak til at meningsmålinger ofte er lite treffsikre i nominasjonsprosessen er knyttet til de forskjeller som eksisterer mellom de ulike statene med hensyn til hvem som *kan* stemme ved de ulike valgene, og hvem som *gjør* det. Grovt sett kan en skille mellom åpne og lukkede primærvalg (Maisel 2007). Ved åpne valg kan alle som er registrert som velger stemme, og de kan enten stemme på en av demokratenes kandidater eller på en av republikanernes. Ved lukkede valg er det bare registrerte medlemmer av partiet som kan stemme. Det finnes imidlertid også kompliserende mellomløsninger. I New Hampshire kan for eksempel *uavhengige velgere*, det vil si personer som ikke er innrullert som velgere i noen av partiene, stemme i primærvalget til det partiet de måtte ønske. Demokratiske velgere kan derimot ikke stemme i det republikanske valget og omvendt. I andre stater, som for eksempel New York, er uavhengige velgere utelukket fra å delta i nominasjonsprosessen fordi det bare er de som er innrullert i partiet som kan stemme (Maisel 2007: 95–99). Det er ulike oppfatninger om hvor hensiktsmessige de forskjellige ordningene er, og hvor godt de representerer elektoratet (Marshall 1978, Maisel 2007). Ifølge Kaufmann *et al.* (2003) tenderer imidlertid åpne primærvalg til å inkludere flere yngre velgere for begge partier, samtidig som de svekker partienes kontroll over nominasjonsprosessen. Reglene knyttet til ulike typer nominasjonsvalg stiller store krav til måten meningsmålingene gjennomføres på, hvordan de trekker sine utvalg og hvordan de håndterer systematiske forskjeller knyttet til frafall.

Det er også store forskjeller i hvordan antallet delegater til landsmøtene fordeles. I de demokratiske nominasjonsvalgene får kandidatene en proporsjonal andel av delegatene som tilsvarer deres oppslutning blant velgerne i hver stat. Det skjer også i noen stater i de republikanske nominasjonsvalgene, men her benytter de fleste statene et «winner takes all»- system som betyr at vinneren får alle delegatene fra staten. Dette har medført at den republikanske kandidaten ofte har ledet et mer forent parti enn den demokratiske (Maisel 2007: 98). Denne forskjellen gjenspeilte seg tydelig i årets nominasjonsprosess der kampen mellom Clinton og Obama ble avgjort først etter de to siste primærvalgene tidlig i juni, mens republikanernes kandidat i realiteten var klar allerede i mars. Ved den demokratiske nominasjonsprosessen i 2004 ble imidlertid John Kerry tidlig utpekt som vinner, så dette avhenger i stor grad av den konkrete valgkonteksten og hvilke kandidater som stiller. Når stillingen mellom to kandidater er så tett som i år, er det en utfordring å drive en nominasjonsvalgkamp med de partiinterne konfliktene det medfører, uten at splittelsen av partiet blir for stor.

Et annet viktig poeng i valgkampen er rekkefølgen og statusen til de ulike statenes nominasjonsvalg. I flere tiår har det første primærvalget vært holdt i New Hampshire og den første caucus i Iowa. Interessen for disse valgene er enorm, og det har vært spekulert i hva de, som tross alt

utpeker svært få delegater, har å si for utfallet i senere nominasjonsvalg og for det endelige resultatet av nominasjonsprosessen. Likeledes vies den såkalte supertirsdagen i februar da det avholdes valg i mer enn 20 stater, stor oppmerksomhet. I 2004 var over 75 prosent av delegatene klare i april, fire måneder før landsmøtene, og stater med relativt sene nominasjonsvalg har ofte ingen betydning for hvem som blir partiets kandidat. Det medfører at strategiske vurderinger avgjør hvilke stater kandidatene konsentrerer sin kampanje om. Det er heller ikke tvil om at både folks stemmegivning i nominasjonsvalgene og den generelle valgdeltakelsen i noen grad avhenger av resultatene fra andre stater. Strategien om hvor det lønner seg å sette inn mest ressurser, knytter seg også til hvor sikre de ulike statene oppfattes å være for hver enkelt kandidat, men dette momentet er vel så viktig i selve presidentvalgkampen.

Alt i alt er altså en rekke faktorer knyttet til selve valgprosessen av betydning for hvor godt meningsmålingene evner å fange opp relevante trender i forkant av primærvalgene. Særlig representerer det lave oppmøtet i mange stater, og den ulike demografiske sammensetningen i de forskjellige statene, en utfordring.

Målingenes metodiske forutsetninger

Alle meningsmålinger gjennomføres som utvalgsundersøkelser der svarene fra et lite befolkningsutvalg blir regnet som et gyldig uttrykk for holdningene til hele den relevante befolkningen (*populasjonen*). En slik generalisering gir et tilnærmet riktig resultat når de som er intervjuet utgjør et representativt utvalg av den aktuelle populasjonen, slik at det er mulig å estimere størrelsene på de tilfeldige forskjellene mellom utvalget og populasjonen ved hjelp av statistisk sannsynlighetsteori. Det ideelle utvalget er et *rent tilfeldig utvalg* trukket fra et befolkningsregister, der enhver person og enhver kombinasjon av personer har lik sannsynlighet for å komme med i utvalget. Av praktiske og økonomiske årsaker krever imidlertid et slikt utvalg så store ressurser at ingen opinionsbyråer bruker det. Alternative metoder benyttet av seriøse byråer gir likevel tilfredsstillende resultater, selv om de statistiske feilmarginene blir noe større. I tillegg til slike feilmarginer er meningsmålinger sårbare for feilkilder knyttet til representativitet, frafall og intervjuform. Feilkilder av denne typen er betydelig vanskeligere å tallfeste enn feilmarginene.

Med et representativt utvalg gir om lag 1000 personer fullverdig kunnskap om hele populasjonen uavhengig av dens størrelse, forutsatt at tolkningen av resultatene tar tilbørlig hensyn til de statistiske feilmarginene. En korrekt tolkning av en meningsmåling som viser at 30 prosent av velgerne ønsker Hillary Clinton som Demokratenes presidentkandidat, er ikke at

eksakt denne andelen av velgerne gjør det, men at andelen ligger innenfor et gitt intervall rundt 30 prosent. Størrelsen på dette *konfidensintervallet* avhenger av utvalgets størrelse og av hvor sikker en ønsker å være på at estimatet er riktig. Dersom utvalget er på 1000 personer og en ønsker at den riktige andelen skal ligge innenfor den angitte feilmarginen med 95 prosent sikkerhet, er feilmarginen tre prosentpoeng i hver retning. En korrekt tolkning er da at det med 95 prosent sikkerhet er mellom 27 og 33 prosent av velgerne som støtter Clinton. Med et utvalg på 500 personer øker feilmarginen til fire prosentpoeng, slik at det riktige anslaget nå ligger mellom 26 og 34 prosent. Feilmarginene blir imidlertid ikke bare større ved mindre utvalg, men også jo nærmere andelen kommer 50 prosents oppslutning, noe den ofte gjør i et tett race mellom to kandidater. Dersom en sammenligner to ulike utvalg, er feilmarginene enda større (Sepstrup 2002: 45ff, 134f). Rapportering av endringer fra en måling til en annen krever derfor større forsiktighet enn rapportering av forskjeller mellom ulike kandidater innenfor én måling. I stedet for å oppgi et eksakt tall for oppslutningen om en kandidat eller et parti, burde mediene derfor heller angi hvilket intervall den ligger innenfor.

Det er videre viktig å merke seg at feilmarginens størrelse refererer til den delen av utvalget en ønsker å si noe om, slik at den er større for undergrupper enn for hele utvalget. En heterogen populasjon krever følgelig et større utvalg enn en homogen dersom det er systematiske variasjoner i politiske preferanser mellom ulike grupper i befolkningen. Hvis en for eksempel splitter et utvalg på 1000 i menn og kvinner, blir feilmarginen fire prosentpoeng i hver retning for begge gruppene, forutsatt at det er like mange av hvert kjønn i utvalget. En videre oppsplitting øker feilmarginene ytterligere, og interne sammenligninger må skje med stor varsomhet når utvalget som helhet er lite. Dette momentet er særlig relevant for amerikanske kandidatmålinger da de politiske preferansene til ulike etniske og religiøse grupper varierer mye. I utvalg godt under 1000 personer vil det være få representanter både for afrikansk-amerikanske velgere og for velgere av latinamerikansk og asiatisk opprinnelse. Resultatet er estimater med så store feilmarginer at representativiteten for disse gruppene blir dårlig.

En annen faktor som bidrar til å gjøre resultatene fra meningsmålinger usikre er frafallet av intervjupersoner (*respondentene*). I enhver opinionsundersøkelse er det noen det ikke er mulig å komme i kontakt med, og andre som ikke ønsker å delta. Hvis den andelen som ikke lar seg intervjue er lav og bortfallet er tilnærmet tilfeldig, skaper det få problemer. I de senere år har imidlertid kommersielle meningsmålinger hatt store problemer med å rekruttere intervjupersoner, med den usikkerhet det skaper om målingenes representativitet. Og siden de sjelden opererer med forhåndsdefinerte utvalg, men intervjuer fortløpende til de har oppnådd det ønskede antall responden-

ter, er det lett å glemme at det ikke er likegyldig hvor mange «bomskudd» det er før kvoten er full. Det er ofte spesielle årsaker til at noen sjelden er å treffe eller vegrer seg for å delta. Hvis det er vanskelig å oppnå intervju med velgere innenfor en spesiell gruppe, er det grunn til å spørre om hvem som lar seg intervjue. Kan det være at de som stiller opp avviker fra de som ikke gjør det, på en måte som er relevant for undersøkelsens tema, med et feilaktig bilde av velgernes preferanser som resultat? For å redusere denne feilkilden er det viktig at personer som ikke er å treffe ikke automatisk velges bort, men at en gjør flere forsøk (callbacks) på å kontakte dem før de blir erstattet. Med tid som en viktig faktor ved målinger av velgernes preferanser i forkant av valg, er imidlertid mange callbacks sjelden mulig. Slik sett er slike undersøkelser ekstra sårbare for systematiske skjevheter i utvalget.

Et siste moment som det er viktig å ha in mente er forhold knyttet til gjennomføringen av intervjuene. I dag skjer omtrent alle meningsmålinger per telefon, noe som gir mange fordeler fremfor besøksintervjuet som var enerådende tidligere. Kostnadene er lave, all intervjuing skjer raskt og effektivt fra ett enkelt sted, og telefonregistre gjør det mulig å trekke et tilfeldig utvalg av telefonnummer. Metoden har imidlertid også sine svakheter. Selv i våre dager har ikke alle telefon, det er lett å avvise en telefonhenvendelse, og selv om de fleste kan treffes både på fasttelefon og mobiltelefon, har andelen husholdninger i USA med bare mobilabonnement økt fra rundt tre prosent i 2003, til tretten prosent i 2007 (Keeter 2007). Forholdet mellom fasttelefon og mobiltelefon har skapt en uryddig situasjon fordi noen kan treffes på begge telefontypene, andre bare på én av dem. I Norge har for eksempel TNS Gallup tatt konsekvensen av det og gjennomfører sine intervjuer med en kombinasjon av fast- og mobilnummer. I USA er derimot intervjuing per mobiltelefon uvanlig. En viktig grunn er forbudet mot automatisk oppringing til mobiltelefoner, som gjør det mye dyrere å gjennomføre undersøkelser med mobilabonnementer. Dermed har bare velgere med fasttelefon mulighet for å komme med i opinionsbyråenes utvalg, med de konsekvenser det kan ha for utvalgenes representativitet. Forekomsten av ulike telefonabonnementer er skjevt fordelt både hva gjelder alder, sosial status og etnisitet, som igjen er systematisk knyttet til politisk preferanse (Keeter 2007). Meningsmålernes metoder for å velge ut dem som skal inngå i utvalget, kan derfor påvirke utvalgets representativitet. Undersøkelser som har testet forskjellene mellom utvalg av bare mobilabonnenter og bare fasttelefonabonnenter, finner imidlertid at dette i mange tilfeller gir relativt små utslag på målingene som helhet. Derimot kan det bety en del for visse undergrupper. (PEW Research Center, Keeter 2007).

Meningsmålinger sier noe om folks holdninger eller atferdsintensjoner når den aktuelle undersøkelsen finner sted, og enhver fremskrivning i tid må skje med varsomhet. Det gjelder ikke minst velgernes utsagn om hvilken

kandidat de vil støtte ved et kommende amerikansk primærvalg der det er mange usikre velgere, der mange ikke har bestemt seg om de skal stemme og der valgkampen stadig bringer frem nye momenter. Jo lengre tid det er til valgdagen, desto større grunn er det til å anta at mange velgere vil endre holdning, og det bør ikke forundre noen at meningsmålinger tatt opp på ulike tidspunkt samstemmer dårlig med hverandre. Enhver sammenligning mellom ulike målinger må følgelig ta høyde for når de er tatt opp. Også målinger gjennomført så sent som et par dager før valget kan avvike fra det faktiske valgresultatet av den enkle grunn at mange velgere bestemmer seg kort tid før de stemmer. Dette gjelder særlig usikre velgere, som det er mange av ved amerikanske primærvalg.

Mulige forklaringer på upålitelige primærvalgsmålinger

Så lenge det ikke er avklart hvem som vil gå seirende ut av kampen om å bli de to partienes presidentkandidat, har velgerne en tosidig utfordring. For det første må de bestemme seg for hvem av partiets kandidater som er best egnet til å bli president, både ut fra politiske holdninger og ut fra personlig egnethet. Dernest må de vurdere hvilken kandidat som vil ha størst mulighet for å gå seirende ut av kampen mot det andre partiets sannsynlige kandidat ved høstens valg. Når det er samsvar mellom disse to vurderingene er valget enkelt for velgerne, når vurderingene ikke samsvarer, må den enkelte veie partilojalitet mot lojalitet til kandidater og deres politikk. De mange meningsmålingene mens primærvalgene pågår, avspeiler denne dobbeltheten. Mens noen er lokale og spør om hvem av partiets kandidater velgerne vil stemme på i det kommende primærvalget i den aktuelle staten, er andre nasjonale og spør om hvem velgerne ønsker som landets neste president. For noen velgere kan denne forskjellen være en kime til forvirring og bidra til at deres svar på meningsmålernes spørsmål ikke samstemmer med hva de faktisk stemmer ved primærvalget.

En gjennomgang av de mange meningsmålingene fra primærvalgkampen gjengitt på nettstedet www.pollster.com viser at det er store variasjoner i utvalgenes størrelse. Noen ganske få hadde mer enn 1000 respondenter, en del mellom 800 og 1000, mens mange hadde enda færre. Før primærvalget i California hadde for eksempel bare tolv av 45 målinger mer enn 800 respondenter, mens 14 hadde færre enn 600. Et flertall av målingene bygger altså på et så spinkelt grunnlag at selv tall fra hele utvalget er beheftet med betydelige statistiske feilmarginer. For undergrupper av utvalget, som unge velgere og etniske minoriteter, er feilmarginene så store at det er umulig å si hvilken kandidat de støtter med en rimelig grad av sikkerhet. I et utvalg på 750 personer vil for eksempel feilmarginene for en gruppe som utgjør

20 prosent av velgerne, være på omtrent åtte prosentpoeng i hver retning, hvis oppslutningen om to kandidater er tilnærmet like stor.

Selv om store utvalg alltid gir mer pålitelige estimater enn små, er konsekvensene av et lite utvalg større i noen stater enn i andre. I stater med en homogen befolkning uten store sosiodemografiske forskjeller vil selv relativt små utvalg gi et tilnærmet korrekt bilde av forholdet mellom kandidatene. I Kentucky, med en i hovedsak hvit arbeiderklassebefolkning, traff således de tre siste målingene godt, selv om utvalgene bare var på ca 600 personer. I heterogene stater med et stort innslag av etniske minoritetsgrupper er situasjonen en annen. Det var ikke minst tilfelle ved årets demokratiske valgkamp mellom en kvinne og en afrikansk-amerikansk mann, med de konsekvenser det hadde for preferansene til ulike befolkningsgrupper. Når mellom 80 og 90 prosent av afrikansk-amerikanske velgere sluttet opp om Obama, mens Clinton fikk støtte fra nærmere 70 prosent av velgere med latinamerikansk bakgrunn, er det nødvendigvis vanskelig å måle velgernes partipreferanser i en stat som California uten store utvalg.

Befolkningsgrunnlaget i den enkelte stat er slik sett et relevant moment, og det er viktig at meningsmålerne benytter et korrekt anslag over hvor stort oppmøtet ved valget blir i ulike befolkningsgrupper. Et eksempel illustrerer det. Ved årets primærvalg ble det ofte hevdet at meningsmålingsbyrået Zogby som utfører målinger for flere store medier, tenderte til å overvurdere Obamas oppslutning. Således viste byråets siste måling før primærvalget i California at Obama ville vinne med tretten prosentpoeng, mens Clinton altså vant med nesten ti. Mange kommentatorer mente at Obama her, på samme måte som i New Hampshire, ble rammet av den såkalte «Bradley-effekten». Denne effekten har sitt navn etter den afrikansk-amerikanske kandidaten Tom Bradley som tapte guvernørvalget i California i 1982 med hele ti prosentpoeng, selv om de siste målingene gav ham en like stor ledelse. Resonnementet bak effekten er at det i alle samfunn er noen holdninger som er allment godtatt blant folk, mens andre blir oppfattet som sosialt uakseptable. Mange vil kvie seg for å gi offentlig til kjenne holdninger av den siste typen, og fra metodelitteraturen vet vi at intervjuundersøkelser tenderer til å underrapportere holdninger med et negativt omdømme i samfunnet (Foody 1994: 117ff). Overført til primærvalgsmålinger tilsier dette at noen velgere vil unnlate å oppgi en preferanse som kan oppfattes som diskriminerende mot bestemte kandidater. Konsekvensen kan være at enkelte sier at de vil stemme på en kandidat med en etnisk minoritetsbakgrunn for ikke å bli oppfattet som intolerant, selv om de aldri vil gjøre det på selve valgdagen.

Det faktum at SurveyUSAs måling som ble tatt opp i nøyaktig samme tidsrom med like stort utvalg, viste at Clinton ville vinne med de ti prosentpoengene hun vant med, svekker denne forklaringen. Mange politiske observatører mener dessuten at en slik effekt gjør seg mindre gjeldende nå

enn tidlig på 1980-tallet, og John Zogby selv antyder en annen forklaring på hvorfor hans målinger tok så feil: De gjorde grove feilvurderinger når det gjaldt hvem som ville møte frem og stemme. Mer presist hevder han at de undervurderte hvor mange velgere med latinamerikansk bakgrunn som ville stemme, mens de overvurderte antallet afrikansk-amerikanere. Tatt i betraktning de to gruppenes holdninger til kandidatene, er det en god delforklaring på den store forskjellen.

En annen viktig utfordring for dem som søker å forutsi resultatet av et kommende valg, er å sikre seg at utvalget er mest mulig representativt i forhold til velgernes deltakelse ved valget. Både velgere som sier at de ikke har tenkt å stemme, men som likevel gjør det, og velgere som sier at de vil stemme på en bestemt kandidat, men som ikke stemmer, påvirker fordelingen mellom kandidatene. Slike respondenter utgjør en alvorlig trussel mot meningsmålingenes pålitelighet, og for å redusere denne feilkilden blir utvalgets sammensetning justert ved hjelp av ulike metoder for å forutsi hvem som faktisk kommer til å stemme. Det kan skje ved spørsmål om hvor sikre de spurte er på at de vil stemme, hvor interesserte de er i valget og hvor mye de bryr seg om hvem som vinner. Det er også vanlig å bygge på tidligere valgdeltakelse. Problemet er at ingen med sikkerhet vet hvor treffsikre slike korreksjonsmetoder er, og at ulike opinionsbyråer bruker hver sine metoder. Resultatet blir utvalgssammensetninger som varierer med hensyn til viktige kjennetegn ved velgerne.

Et eksempel fra North Carolina, med en stor afrikansk-amerikansk befolkning, viser hvor mye ulike anslag over valgdeltakelsen i ulike befolkningsgrupper kan bety. Når nesten 90 prosent av de afrikansk-amerikanske velgerne støtter Obama, vil andelen slike velgere bety mye for estimatet. Dersom en antar at afrikansk-amerikanske velgere utgjør 35 prosent av dem som stemmer, vil resultatet bli at Obama vinner med nesten ti prosentpoeng, mens en andel på 25 prosent vil føre til en knepen seier for Clinton. Som kjent vant Obama valget med nesten 15 prosentpoengs margin, noe ingen målinger unntatt Zogbys klarte å forutsi. Tatt i betraktning at Zogby ofte har høye anslag over afrikansk-amerikanske velgeres valgdeltakelse, tyder mye på at årsaken til de store avvikene hos de fleste byråene var at de undervurderte oppmøtet blant afrikansk-amerikanske velgere.

Før starten på en amerikansk primærvalgkamp er det alltid flere erklærte presidentkandidater i begge partier. Noen av dem er vel kjent for de fleste velgerne fra sitt tidligere virke i politikken, slik ikke minst Hillary Clinton var da hun bestemte seg for å forsøke å bli demokratenes kandidat. Andre er mer eller mindre ukjent for flertallet av velgerne, selv om de er sentrale politikere i sin egen hjemstat, og kjent for dem som følger politikken i Washington på nært hold. I primærvalgene møter velgerne derfor en blanding av kjente og ukjente kandidater, samtidig som de ikke på samme måte som

ved selve presidentvalget kan bruke partitilhørighet som en mulig rettesnor. Selv om færre velgere enn før identifiserer seg med et av partiene, utgjør partitilhørighet fortsatt en faktor som stabiliserer meningsmålernes arbeid i forkant av høstens valg. Ved primærvalgene, der partitilhørighet ikke er relevant på samme måte, blir kandidatenes personlige egenskaper desto viktigere, med større usikkerhet som resultat.

For meningsmålerne betyr denne situasjonen at de står overfor et elektorat der mange er usikre både om de skal stemme, og eventuelt på hvem. Resultatet er mange velgere med ustabile preferanser, og mange som bestemmer seg i siste øyeblikk, med de muligheter det gir for skiftende utslag på meningsmålingene. Etter som valgkampen skrider frem får velgerne bedre kjennskap også til de mer ukjente kandidatene, samtidig som noen av dem innser at de ikke kan vinne og trekker seg. Dermed blir det enklere for velgerne, og etter som preferansene stabiliserer seg blir det også lettere å forutsi deres preferanser. Normalt sett vil meningsmålingene derfor være mer presise og innbyrdes konsistente mot slutten av valgkampen enn i begynnelsen av den. Det er imidlertid ikke alle kandidater uten mulighet for å vinne nominasjonskampen som tar konsekvensen av det. Det gir tilhengerne deres et dilemma, skal de fortsatt støtte en kandidat uten noen sjanse, eller skal de influere på hvem av toppkandidatene som skal vinne? De som svikter sitt førstevalg skaper problemer for meningsmålerne, som får nok et usikkerhetsmoment å hanskes med. Hvor mye dette betyr, er vanskelig å si, men det kan bidra til at målinger i stater der kandidater på vei ut forsatt henger med, er mer usikre enn i stater der det ikke er tilfelle.

Meningsmålinger er ingen eksakt vitenskap. Særlig vil små utvalg føre til store feilmarginer, som igjen gir usikre estimater på forholdet mellom kandidatene. Det er derfor ikke overraskende at det ofte var store forskjeller mellom ulike undersøkelser fra årets amerikanske primærvalg, der mange målinger benyttet relativt små utvalg. Større utvalg ville i noen grad ha bedret treffsikkerheten, men ikke løst tre grunnleggende problemer knyttet til amerikanske primærvalg. Det første er kombinasjonen av til dels lite kjente kandidater, og mange usikre og lite engasjerte velgere som tenderer mot å vektlegge personlige aspekter ved kandidatene mer enn politiske. Det er vanskeligere å måle labile politiske holdninger enn stabile. Det andre problemet handler om muligheten for å trekke utvalg som gjenspeiler elektoratets sosiale og etniske sammensetning. Utvalg der viktige grupper ikke er tilstrekkelig representert, vil ikke gi presise resultat. Det siste problemet har å gjøre med evnen til å forutsi valgdeltakelsen i ulike befolkningsgrupper. Målinger som feilberegner på dette punkt vil heller ikke forutsi valgresultatet på en god måte.

Medienes betydning

Mediene spiller en sentral rolle både som formidler og aktør i samfunnets politiske offentlighet. Særlig er mediene viktige i løpet av valgkampen, der de blant annet formidler resultatene fra et stort antall meningsmålinger. Fra en situasjon der mediene i stor grad presenterte uavhengige målinger fra noen få store meningsmålingsbyråer, har en de siste tiårene sett at de i økende grad opptrer som aktører også på dette området. Mange store medier bestiller selv målinger fra ulike byråer (Kagay 2000), og deres rapportering av styrkeforholdet mellom partiene baserer seg i stor grad på deres egne målinger. Det gir rapporteringen et eksklusivt preg, der mediets egen måling står i sentrum, ikke det samlede bildet av flere målinger utført av ulike byråer. Siden det er vanskelig for den enkelte velger å vurdere resultatene fra slike målinger, har mediene som formidler dem et særlig ansvar for å presentere og tolke dem på en informativ måte som tar høyde for de forutsetninger målingene bygger på.

Bransjeorganisasjonene som organiserer en rekke meningsmålingsbyråer (blant annet AAPOR, WAPOR, NCPP), stiller flere krav til sine medlemsorganisasjoner om hvilken informasjon som bør følge målingene, og flere har tatt utgangspunkt i disse kravene når de har undersøkt medienes presentasjon av målinger (se f.eks. Andersen 2000, Brettschneider 1997, Broh 1980). Slike krav gjelder ikke eksplisitt for mediene som bringer informasjonen videre, men det er rimelig å forvente at de inkluderer relevant informasjon i sin presentasjon av målingene. Det betyr først og fremst at de oppgir feilmarginer, undersøkelsesperiode, utvalg, frafall og representativitet. Selv om feilmarginene alene ikke kan forklare de til dels store forskjellene vi har sett ved årets primærvalg, er de viktige. Særlig har de stor betydning for representativiteten til viktige undergrupper i befolkningen, som vi har sett at det er mange av i amerikansk politikk. Det er medienes oppgave å opplyse om den usikkerheten som hefter ved små utvalg, og ta hensyn til dem i sine vurderinger av resultatene. De fleste mediene gjør det i for liten grad.

Det er også viktig at mediene oppgir når undersøkelsene er gjennomført. Hvis ikke er det lett å trekke feilaktige konklusjoner bygd på sammenligninger av undersøkelser tatt opp på forskjellig tidspunkt. Uten en klar referanse til når undersøkelsen ble utført, og i hvor lang periode, er det vanskelig for velgerne å sammenligne forskjellige målinger. Særlig er det viktig å vite hvor nær valgdagen undersøkelsen er gjennomført, siden en dag fra eller til kan bety forskjellen mellom et godt og et dårlig estimat når det er mange som bestemmer seg i siste liten. Videre bør mediene redegjøre for utvalgets forhold til det konkrete valget som undersøkelsen sier noe om. Med så mange ulike varianter av mer eller mindre åpne nominasjonsvalg

er det viktig at undersøkelsen bare omfatter velgere som har anledning til å delta i valget av partiets kandidat.

En viktig grunn til at det ikke er likegyldig hvordan mediene presenterer meningsmålinger, er at publiseringen av dem kan tenkes å påvirke velgernes stemmegivning. Mange har vært opptatt av slike mulige effekter, blant annet med den begrunnelse at dette er en utilbørlig påvirkning av velgerne som bryter med demokratiets ånd. Slik er det ikke nødvendigvis. Kjennskap til styrkeforholdet mellom kandidatene kan danne grunnlag for helt legitime strategiske valg som det er opp til hver enkelt velger å gjøre. I amerikanske primærvalg kan det for eksempel være fornuftig å stemme på den kandidaten som egentlig er velgerens andrevalg, hvis meningsmålingene viser at han eller hun har større sjanse for å vinne det kommende presidentvalget. Andre effekter kan ha sitt opphav i mer irrasjonelle psykologiske mekanismer.

Den mest kjente teorien om slik påvirkning er bandwagon-effekten. En bandwagon opptrer der en kandidat som har fremgang på meningsmålingene får et tydelig oppsving i løpet av valgkampen. Forklaringen sies å være at noen velgere har et ønske om å være på det vinnende laget, og at de gir sin stemme til den kandidaten de tror kommer til å stikke av med seieren. Bandwagon-teoriens motsats betegnes vanligvis som en underdogeffekt. Mens en bandwagon mobiliserer for den kandidaten som gjør det skarpt på målingene, kommer underdogeffekten en kandidat som kommer dårlig ut på målingene, til gode. Forklaringen på en underdog er at noen velgere vil forsøke å støtte opp om en kandidat som ser ut til å tape for å begrense tapet. Begge disse mekanismene påvirker altså *hvem* velgerne gir sin stemme til. To andre mulige, men mindre omtalte, effekter kan tenkes å påvirke om velgerne i det hele tatt stemmer (Donsbach 2001, Pettersson og Holmberg 1980: 225f). Den første av dem betegnes gjerne som en selvprofetieffekt. Den sier at meningsmålinger kan tenkes å påvirke tilhengere av kandidater som står svakt, til ikke å stemme fordi de ikke synes det er bryet verdt siden slaget allerede er tapt. Den andre, betegnet som en gratispassasjereffekt, hevder at det tvert imot er tilhengere av den sterke kandidaten som velger å sitte hjemme fordi de allerede anser slaget som vunnet. Begge har altså en effekt på selve valgdeltakelsen, den første til fordel for den sterke part, den siste til fordel for den svake. Disse to effektene bygger på en feilslutning fra velgernes side. De som tror at det ikke nytter å stille opp, gir opp før kampen er tapt; de som tror at deres innsats ikke er nødvendig, innkasserer seieren før den er vunnet.

Av disse mulige effektene av publiserte meningsmålinger er det bandwagon-effekten som er mest undersøkt i empirisk forskning, og det er også den som har fått en viss støtte. Manglende empirisk belegg betyr imidlertid ikke at denne problematikken er irrelevant. For det første er det fullt mulig at effektene går i ulike retninger slik at de utligner hverandre, og dermed

ikke kommer til syne. Det er lett å tenke seg at usikre velgere blir fristet til å stemme på en kandidat som seiler i medvind, mens faste partisympatisører er ekstra oppsatt på å støtte sitt parti når det er på vikende front. Dernest kan det være at slike effekter er så nær knyttet til andre aspekter ved valgkampen at det ikke lar seg gjøre å isolere dem. Og sist, men ikke minst, kan selv små endringer i velgernes preferanser ved noen valg være nok til at noen delegater hopper fra en kandidat til en annen. Til sammen betyr dette at det ikke er likegyldig hvilket inntrykk velgerne får av styrkeforholdet mellom kandidatene. For ikke å villede må meningsmålingene gi velgerne et pålitelig bilde av den politiske opinionen, og mediene formidle det på en edruelig måte. Ikke minst er det viktig under den amerikanske primærvalgkampen der hvert enkelt valg er et ledd i en lengre prosess, med de konsekvenser resultatet kan ha for valgkampens videre forløp.

Avslutning

Med en blanding av kjente og ukjente kandidater, og med mange usikre velgere, er ethvert amerikansk primærvalg en tøff utfordring for meningsmålere som søker å forutsi velgernes oppslutning om de ulike kandidatene. Ved årets primærvalg var oppgaven særlig vanskelig på demokratisk side. Meningsmålerne løste ikke denne oppgaven på en god måte. Til det var deres estimater både for sprikende og for lite treffsikre. Det har bekymret AAPOR, den amerikanske foreningen for opinionsundersøkelser. Allerede i slutten av januar satte den derfor ned et utvalg med oppdrag å se nærmere på årsaken til de upålitelige målingene (AAPOR 2008). Utvalget har bedt de enkelte byråene om å redegjøre for hvilke kriterier de la til grunn for sine undersøkelser. Så langt har ikke utvalget fått tilstrekkelig dokumentasjon til å kunne trekke noen konklusjoner. Når deres arbeid er avsluttet, vil det imidlertid gi viktig informasjon nettopp om de problemområdene vi har skissert som mulige årsaker til målingenes unøyaktighet.

Noe av årsaken til målingenes manglende treffsikkerhet er å finne i den politiske situasjonen. To sentrale kandidater som atskilte seg klart fra den «normale» hvite, mannlige presidentmalen, skapte ikke bare ekstra stor usikkerhet hos velgerne, men også uvanlig store forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper. En heterogen befolkning preget av stor indre uenighet krever store utvalg hvis meningsmålerne skal fange opp de variasjonene som eksisterer. De fleste målingene baserte seg imidlertid på så små utvalg at resultatene nødvendigvis måtte bli mer usikre enn vanlig. Slik sett er noe av årsaken å finne hos meningsmålerne selv, og færre målinger med større utvalg ville gitt mer pålitelige resultater.

Slike målinger har likevel en viktig funksjon. Til tross for den usikker-

heten som preger resultatene, gir de viktig informasjon om styrkeforholdet mellom kandidatene og dets utvikling i løpet av valgkampen. Uten slik kunnskap er det fritt frem både for mer eller mindre grunnløse spekulasjoner og for bevisst feilinformasjon om kandidatenes oppslutning blant velgerne. Det krever imidlertid at resultatene blir formidlet på sine egne premisser uten skinn av større nøyaktighet enn hva de faktisk har. Vis-á-vis velgerne er det medienes oppgave. Uten medier som presenterer og tolker målingene på en korrekt måte, får ikke velgerne den informasjon om den politiske situasjonen som de har krav på.

På dette punkt har dagens medier et tydelig forbedringspotensial. For det første bør den eksklusiviteten som preger dagens medier, ved at de fleste større medier fokuserer på resultatene fra sin egen leverandør av meningsmålinger, unngås. Det er forståelig at mediene ønsker eksklusive saker som de kan slå stort opp, men med de mange feilkildene som følger slike målinger, er det ønskelig at mediene legger større vekt på å vise hvilke tendenser som trer frem når en sammenholder målinger fra ulike kilder. Det vil ikke bare styrke målingenes troverdighet, men også gi mediene flere strenger å spille på i sin tolkning av dem. Dernest bør mediene uttrykke seg mer forsiktig når de presenterer sine målinger. Sett under ett, forholder de seg til resultatene fra meningsmålinger på en for absolutt måte (Frankovic 2000). Tallene rapporteres som de er, forskjeller som ikke er signifikante slås ofte stort opp, og det tas sjelden tilstrekkelig forbehold i tolkningene av dem. Hvis mediene i større grad hadde vurdert tendensene fra flere synkrone og diakrone meningsmålinger i sammenheng, og tatt tilbørlig hensyn til den usikkerhet som hefter ved dem, ville mye av opinionsjournalistikken blitt lite nyhetsverdig, av den enkle grunn at resultater med svak forankring i virkeligheten har liten interesse. Samtidig vil et sterkere fokus på flere målinger, økt vektlegging av lengre trender og en grundigere fortolkning av resultatene, for eksempel med hensyn til de forskjellige kandidatenes politikk, representere en annen form for nyhetsverdi enn den som vektlegger stadige endringer og store forskjeller fra måling til måling.

Situasjonen foran presidentvalget i november er en annen enn under nominasjonskampen. Den interne kampen i partiene er over og alles oppmerksomhet er rettet mot presidentkandidatene. Det gjør det politiske landskapet enklere for velgerne. For det første behøver de ikke lengre tenke på en mulig motsetning mellom interne preferanser i sitt foretrukne parti og hensynet til partiets mulighet for å vinne kampen om Det hvite hus. Dernest utgjør partitilhørighet nå en viktig faktor for de velgerne som identifiserer med ett av partiene. Sett i sammenheng med at kandidatene nå er vel kjent for alle, stabiliserer dette i noen grad velgernes preferanser. Det gjør meningsmålernes jobb noe enklere enn ved primærvalgene, men de står likevel ovenfor mange av de samme problemene som før. Utvalgsproblemet

er ikke blitt mindre. Det er fortsatt en utfordring å konstruere utvalg som er representative for velgerne, og estimere hvordan valgdeltakelsen blir i ulike sosio-demografiske og etniske grupper. Likedeles er det fortsatt viktig å få representanter for samtlige velgere i tale, og problemet knyttet til forholdet mellom fasttelefon og mobiltelefon er like aktuelt. De fleste momentene vi har pekt i denne artikkelen er derfor gyldige også foran selve presidentvalget. De mange meningsmålingene som blir publisert i forkant av valget vil bare gi et pålitelig bilde av forholdet mellom presidentkandidatene hvis de bygger på tilstrekkelig store utvalg, satt sammen slik at de representerer det aktive elektoratet på en god måte – og hvis mediene presenterer og tolker resultatene på en edruelig måte.

Litteratur

AAPOR (2008) *AAPOR Names Special Committee on 2008 Presidential Primary Polling* (http://aapor.org/aapornamesmembersofspecialcommitteeon2008primarypolling).

Andersen, Robert (2000) «Reporting Public Opinion Polls: The Media and the 1997 Canadian Election», *International Journal of Public Opinion Research* 12(3): 285–98.

Broh, C. Anthony (1980) «Horse-Race Journalism: Reporting the Polls in the 1976 Presidential Election», *The Public Opinion Quarterly* 44(4): 514–29.

Donsbach, Wolfgang (2001) *Who's Afraid of Election Polls? Normative and Empirical Arguments for the Freedom of Pre-Election Surveys*. Amsterdam, ESOMAR.

Foody, William (1994) *Constructing Questions for Interviews and Questionnaires*. Cambridge: Cambridge University Press.

Frankovic, Kathleen A. (2000) «Election Polls: The perils of interpretation», *Media Studies Journal*14(1): 104–09.

Holmberg, Sören **&** Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen*. Stockholm: Liber förlag.

Kagay, Michael R. (2000) «Continuing Evolution in the Use of Public Opinion Polls by the *New York Times*: The 1996 Presidential Election Experience», i Paul J. Lavrakas & Michael W. Traugott (red.) *Election Polls, the News Media, and Democracy*. New York, NY: Chatham House.

Keeter, Scott (2007) How Serious Is Polling's Cell-Only Problem? The Landline-less Are Different and Their Numbers Are Growing Fast (http://pewresearch.org/pubs/515/polling-cell-only-problem).

Kaufman, Karen M., James G. Gimpel **&** Adam H. Hoffman (2003) «A Promise Fulfilled? Open Primaries and Representation», *The Journal of Politics*65(2):457–76.

Maisel, L. Sandy (2007) *American Political Parties and Elections*. New York, NY: Oxford University Press.

Marshall, Thomas R. (1978) «Turnout and Representation: Caucuses versus Primaries», *Americam Journal of Political Science*22(1): 169–82.

PEW Research Senter (2007) (http://pewresearch.org/).

Sepstrup, Preben (2002) *En undersøgelse viser...* Århus: Systime.

United States Election Project (2008)(http://elections.gmu.edu/Voter_Turnout_2008_Primaries.htm).

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 451-462 | ISSN 0020 - 577X

Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Et forsvar for negative kampanjer

KETIL RAKNES
Burson-Marsteller

«*Truth...has to be made by the rough process of a struggle between combatants fighting under hostile banners*».

John Stuart Mill i *On Liberty*

I stedet for å omgi seg med politisk korrekt moralisme, bør statsvitere og journalister anerkjenne at negative kampanjer er bra for demokratiet. Da Hillary Rodham Clinton vokste opp i Park Ridge, som er en forstad til Chicago, hadde hun rykte på seg for å være en av de tøffeste ungene i gaten. Da hun som fireåring kom hjem til moren etter å ha fått juling av nabolagets sjefsbølle, fikk hun klar melding om at «hvis Suzy slår deg, har du lov av meg å slå igjen. Du må forsvare deg. Feiginger vil vi ikke ha her i vårt hus» (Klein 2006). Etter det fikk både Suzy og flere andre barn i Park Ridge smake på lille Hillarys knyttneve.

Primærvalget i 2008 viste at Clinton på ingen måte har glemt sine barndoms innsikter om selvforsvarets nødvendighet. Da Obama tok henne igjen på meningsmålingene, bestemte hun seg for å angripe hardt og nådeløst. Blant amerikanske politiske konsulenter, som Clinton leide en hel horde av, er det vanlig å se på negative kampanjer som et verktøy og ikke som et spørsmål om moral og etikk (Perloff & Kinsey 1992). Hvis motstanderen din ligger foran, er standardstrategien å legge om til knallharde angrep. Meningsmålinger viser også at flertallet blant amerikanske politiske konsulenter ikke tror at skremselspropaganda som skaper lavere valgdeltakelse er uetisk (Thurber, Nelson & Dulio 2000).

Derfor var det få som ble overrasket da Clinton-kampanjen i forkant av skjebnevalgene i Ohio og Texas lovet å kaste «alt inkludert kjøkkenvasken» på Obama (*The Times* 2008). Først sammenlignet Clinton Obama med George

Bush ved å si at USA hadde sett de «tragiske konsekvensene» av å velge en president uten utenrikspolitisk erfaring. Da CBS i et intervju spurte henne om hun trodde Obama var hemmelig muslim, svarte hun «Nei, nei. *Så vidt jeg vet* er det ikke noe i de ryktene» (*The Times* 2008). Dermed benyttet hun seg av et kjent teknikk som blant amerikanske politiske konsulenter går under navnet «the non-denial denial». Ideen er å forsterke anklagen ved å benekte den samtidig som man gjentar den. Dette var teknikker hun ofte opplevde brukt mot sin ektemann. Det mest ekstreme eksempelet var en av Bush sr. sine nærmeste valgkamprådgivere som under valgkampen i 1992 kunne fortelle til *New York Times* at Bill Clintons største problem er at han var «evasive and slick», men la til at «we've never said to the press that he's a philandering, pot-smoking draft dodger» (*New York Times* 1992).

Høydepunktet i frontalangrepet på Obama var en politisk reklame som spilte på hans manglende erfaring som øverstkommanderende for de væpnede styrkene. Reklamen viser et lite barn som ligger og sover, mens en stemme forteller at den røde telefonen i Det hvite hus ringer om en utenrikspolitisk krise i verden. «Hvem vil du skal ta den telefonen?» spør stemmen retorisk før en myndig Clinton med røde briller og jernkvinneblikk plukker opp røret.

Det var denne reklamen som fikk Seinfeld-skaper Larry Davids til å slå alarm i Huffington Post (2008a) om at han fryktet at Clinton «kommer til å ta livet av seg selv hvis hun taper. For hver dag som går minner hun meg mer og mer om Adele H., som også hadde en besettelse som drev henne til vanvidd».[1]

På republikansk side har det også gått friskt for seg i 2008. Verst gikk det utover den suksessrike forretningsmannen Mitt Romney, som druknet i angrep på sin egen religiøsitet og helomvending i abortsaken og homofilisaken. Sørstatspastoren Mike Huckabee la lite imellom da han ble spurt om mormonismen var en kult eller en religion. «Jeg tror det er en religion, men jeg vet ikke så mye om det,» svarte en tydelig skadefro Huckabee, og la til «tror ikke mormonerne at Jesus og Djevelen var brødre?» (Salon.com 2007). Huckabees kampanje sammenlignet ofte Romney med Seinfeld-karakteren George Costanza som i en av episodene sier «Bare husk at det er ikke en løgn hvis du tror på det» (*Washington Post* 2007).

Høstens presidentvalg ser også ut til å bli preget av tøffe angrep til tross for kandidatenes høytidelige lovnader om en positiv kampanje preget av substans. Etter at John McCain nylig lanserte en video hvor han sammenlignet Obama med Britney Spears og Paris Hilton, har debatten om negative kampanjer gått friskt i USA. David Gergen, som har vært rådgiver for både

1 «Historien om Adele H.» er en film av Francois Truffaut om en ung kvinnes drift inn i desperasjon og galskap på grunn av en ulykkelig kjærlighet til en britisk offiser.

demokratiske og republikanske presidenter, mente at reklamen sendte ut kodede budskap til folk i sørstatene om at Obama var en livsfjern elitist. Den tidligere McCain-rådgiveren fra 2000, Mike Murphy, beskrev reklamen som «clumsy, juvenile, and a mistake» (*Huffington Post* 2008b).

Hva er egentlig en negativ kampanje?

Debatten rundt McCains siste reklame viser at tendensen blant politiske observatører til å definere alt man ikke liker ved moderne valgkamper som «negative kampanjer» og «skittkasting» og «gjørmebryting», er populære journalistiske metaforer. På den andre siden har man de politiske konsulentene som ofte omtaler negative politiske reklamer med verdinøytrale ord som «contrast ads» eller «ready-to-engage-on-the-issues ads» (Geer 2006: 23).

Politikere som går til angrep, fremstiller ofte negative kampanjer som en form for nødvendig folkeopplysning. I 1984 var den nylig avdøde Jesse Helms involvert i en bitter senatsvalgkamp i Nord-Carolina, og da motstanderen hans i en tv-debatt innstendig ba ham om å slutte med alle de negative reklamene, svarte Helms retorisk: «We haven't put out any negative advertising. We just told the truth about you. It's sort of like Harry Truman said one time. He said the Republicans think I am giving them hell. I'm not giving them hell. I'm telling the truth on you» (Mark 2007:1).

Negative kampanjer er et vanskelig fenomen å definere fordi hva som defineres som negativt, avhenger av øyet som ser. At begrepet har vært så normativt ladet og assosiert med skitne triks, har gjort at noen forskere heller velger å snakke om «kontrast» eller «angrep» i stedet for «negativitet» (Geer 2006: 24).

Den enkleste måten å definere negative kampanjer på er å beskrive det som enhver form for kritikk som en kandidat retter mot en annen i løpet av en politisk kampanje (23). En negativ kampanje kan, i likhet med en god avisforside, tillate seg å ta ting ut av sin sammenheng og tabloidisere stoffet.

Men hvor går egentlig grensen mellom en legitim og en illegitim negativ kampanje? Hvor slutter det politiske angrepet å tjene demokratiet og begynner å bidra til å dra det ned i sølen? Det spørsmålet er ikke så lett å besvare siden våre egne politiske grunnholdninger vil påvirke hva vi oppfatter som et legitimt politisk angrep. Men for akademikere og politiske kommentatorer må det sentrale spørsmålet bli hvorvidt negative kampanjer gjør demokratiet mer godt enn vondt?

Det er ingen tvil om at enkelte negative kampanjer, i likhet med tabloid nyhetsjournalistikk, ligger nær opptil å krysse grensen for hva som kan anses som både relevant og sant om den som angripes. I enkelte ekstreme tilfeller kan også påstandene som fremsettes være direkte usanne. Samtidig

er påstanden i denne artikkelen at negative kampanjer er bra for demokratiet fordi veldokumenterte og tøffe politiske angrep øker kvaliteten på den informasjonen som når velgerne. Dessuten vil de angrepene som mangler rot i virkeligheten vil slå tilbake på angriperen selv. Og selv i møte med urimelige angrep vil velgerne få verdifull informasjon om den angrepnes politiske kvaliteter. At Obama bruker mye tid å sutre over McCains angrep fremfor å slå knallhardt tilbake sier oss noe om at hans og demokratenes naive tilnærming til politikk (Skocpol 2008).

Derfor bør politiske kommentatorer være forsiktige med å opptre som et slags moralpoliti som skal bestemme hvilke ytringer som har demokratisk verdi. For uansett hva man måtte mene om republikanerne og John McCain, så er det er en kjerne av sannhet i at Obama opptrer som og utnytter sin status som politisk rockestjerne, og dermed er det god grunn til å minne velgerne om at popularitet og styringsdyktighet ikke er det samme.

Kritikken mot negative kampanjer

Infamiteten og intensiteten i angrepene i den amerikanske valgkampen gjør det lett å forstå at mange akademikere og journalister konkluderer med at negative kampanjer er blitt en trussel mot selve kvaliteten på det amerikanske demokratiet. Amerikanske studier av negative kampanjer har derfor ofte et moralistisk og misjonerende utgangspunkt. De vanligste anklagene er at negative kampanjer ødelegger folks interesse for politikk (Patterson 2002), at de senker valgdeltakelsen (Ansolabehere & Iyengar 1995) eller at de lurer velgerne og gir dem bevisst feilinformasjon (Hall Jamieson 1992).

Det mest ekstreme eksempelet på denne forfallssjangeren er Katherine Hall Jamiesons (1992) studie av negative kampanjer i amerikanske valgkamper fra 1960 til1988 med den ikke helt nøytrale tittelen «Dirty Politics: Distraction, Deception and Democracy». Her hevder Jamieson at amerikansk politikk er i ferd med å bli et slags innholdsløst skuespill der «candidates divert public and press attention from legitimate issues by calculated strategies of distraction» (s. 205).

Thomas Patterson (2002: 51) er inne på samme spor når han hevder at «negative politics appears to wear some people down to the point where they simply want less of politics». Ifølge dette perspektivet er negative valgkamper blitt den politiske ekvivalenten til atomkrig der begge sider står ribbet tilbake når kampen er over.

Samtidig klarer ikke forskerne å gi et entydig svar på om negative kampanjer virkelig svekker valgdeltakelsen og bidrar til politisk apati. En del studier nyanserer effekten på politisk deltakelse ved å påpeke at en eventuell nedgang i velgeroppslutning på grunn av angrep er kortvarig (Johnson-Car-

tree & Copeland 1991). Enkelte studier peker på det helt motsatte, nemlig at valgkamper med friske angrep og klare motsetninger øker både valgdeltakelsen og interessen for politikk, samtidig som hyppige angrep tvinger politikerne til en viss ærlighet (Pfau & Kenski 1990). En meningsmåling fra PEW Research (2008) viste at i slutten av april syntes fortsatt 60 prosent av amerikanerne at valgkampen var veldig interessant til tross for at den var negativ, og valgdeltakelsen har aldri vært høyere i et demokratisk primærvalg.

Komparative studier av valgkamper viser også at økt negativitet er en global makrotrend (Plasser 2002). Profesjonaliseringen av mediene og personaliseringen av politikken gjør at man må ta i bruk hardere skyts for å nå en stadig mer uforutsigbar velgermasse. Den utviklingen har fått moralpolitiet i Akersgata til å våkne. Høyres hardkjør mot de rødgrønne og spesielt SV i 2005 fikk *Dagbladets* Halvor Elvik (2005) til å ta frem tungskytset. Under tittelen «Drittslengerne» beskrev Elvik en intern valgvideo fra Høyre rettet mot SV som «noe av det mest politisk grisete sammenkok jeg har sett utenfor USA». Elvik fortsatte med en bønn om at Høyres plan om å kle av SV skulle mislykkes: «Det er å håpe at det brister. Negativ valgkamp er både slitsomt, enerverende og ganske nedverdigende for dem som driver med det.»

Referanser til negativ amerikansk valgkamp som sivilisasjonens absolutte bunnpunkt er ganske vanlig i norsk politikk. Etter den tøffe valgkampen mellom Bush og Dukakis i 1988 så statsminister Gro Harlem Brundtland seg nødt til å advare mot det destruktive politiske sirkuset på den andre siden av Atlanteren. I USA var valgkamp blitt redusert til en innholdsløs skjønnhetskonkurranse krydret med drittslenging, og statsministeren håpte at norske politikere og medier sammen kunne «svømme ut av den fare dette egentlig er for hele vårt demokrati» (Eide 1991: 49).

I den nylig publiserte doktorgradsavhandlingen *Coming Across* har historikeren Hallvard Notaker (2008) grundig dokumentert hvor dypt amerikaniseringsangsten sitter hos norske politikere og journalister. Da Høyre-leder Rolf Presthus i 1987, som den første norske politiker, tok i bruk en tekstmaskin som gjorde at han kunne tale uten manuskript, ble norske medier rammet av akutt amerikaniseringsangst. Dagbladet mente at «det er rent lureri» siden det virket som om Presthus kunne talen utenat og sammenlignet det hele med et landsmøte i USA. Notaker viser klart at for norske politikere og journalister er personkamp, drittslenging, politisk tomhet, show og kommersialisering ensbetydende med amerikanske tilstander. Lars Sponheims reaksjon på Kristin Halvorsens personangrep på Dagfinn Høybråten under starten av valgkampen i 2005 er en god illustrasjon: «Jeg har vanskelig for å forstå at sanne demokrater kan bidra til slikt. Det er en amerikanisering, og en forsimpling av den politiske meningsutveksling som er uverdig for

demokratiet vårt,» sa en tydelig indignert Sponheim til *Dagbladet* (2005a).

Derfor er det ikke merkelig at norske politikere i intervjuer gir utrykk for at de ikke kan fordra negative kampanjer og helst bare vil snakke om egen politikk (Tønsager 2001, Krogstad 2004). Men den politiske adferden står ikke i stil til den høystemte retorikken. I tv-debatter angriper norske politikere hverandre som aldri før (Krogstad 2004), og hele 21 prosent av dem som jobbet sentralt i den norske valgkampen i 2005 sier at de i løpet av valgkampen bidro til negative kampanjer (Raknes 2007). På den rødgrønne siden gikk det tilsynelatende hardest for seg, og henholdsvis 46 prosent av valgkampmedarbeiderne i SV og 30 prosent av valgkampmedarbeiderne i AP sier at de bidro til negative kampanjer i 2005. At ingen i Høyre mente de bidro til negative kampanjer i 2005 fremstår som et samfunnsvitenskapelig mysterium, men kan forklares med at de i likhet med Jesse Helms mente de fortalte sannheten om andre partier og dermed ikke bidro til noen negativ kampanje.

Et forsvar for negative kampanjer

Problemet med den massive kritikken mot negative kampanjer er at den mangler historisk kontekst og hviler på en naiv demokratiforståelse. Rent historisk virker det som om kritikerne tror det fantes en politisk gullalder som dyrket den sokratiske samtalen før kynismen og de negative kampanjene gjorde sitt inntog.

Amerikansk politikk har alltid vært kjent som en fullkontaktssport, og andelen løgnaktige inegative kampanjer var sannsynligvis høyere før. Under valgkampen i 1800 verserte det pamfletter om Thomas Jefferson som beskrev ham som «a mean spirited low-life fellow, the son of a half-breed Indian squaw, sired by a Virginia mulatto father» (Mark 2006: 21). Valgkampen mellom Andrew Jackson og John Adams i 1828 var en av tidenes mest hardtslående, og Jackson ble beskyldt for å være både morder og kannibal, mens hans kone ble anklaget for å være en hore (Geer 2006: 9).

Den makthungrige Texas-politikeren Lyndon B. Johnson, som var USAs president 1963–69, var heller ikke kjent for å legge fingrene imellom. I 1948 var Johnson involvert i et tøft senatsvalg i Texas mot Steven Coleman, og ifølge legenden ba Johnson pressesekretæren sin sette ut et rykte om at Coleman hadde hatt sex med et husdyr. Da pressesekretæren innvendte at dette umulig kunne være riktig, repliserte Johnson: «Of course it's not true! That's not the point. Tell it anyway – and make him deny it» (*Dissident Voice* 2004).

Det andre poenget kritikerne av negative kampanjer glemmer, er at negativitet og knallhard opposisjon er en forutsetning for et levende og vitalt

demokrati. Den amerikanske uavhengighetserklæringen er mest kjent for sin passus om at alle menn er født frie og like, men omtrent 70 prosent av dokumentet er en eneste lang negativ kampanje mot det britiske overherredømmet (Geer 2006: 8). Opprinnelig var store deler av den amerikanske befolkningen skeptisk til ideen om løsrivelse fra England, men uavhengighetserklæringen ga tvilerne nok av grunner til å tro at den britiske kongen neppe var rett mann for fremtiden, og slo fast at «He has plundered our seas, ravaged our coasts, burnt our towns and destroyed the lives of our people». Dokumentet har, i likhet med mange negative kampanjer, svært klare ideer om hva som er galt, men få positive ideer til løsning annet enn uavhengighet (Mark 2007: 19).

De negative kampanjenes positive kraft har vært pekt på av flere amerikanske statsvitere. William G. Mayer skriver: «No candidate is likely to provide a full and frank discussion of his own shortcomings. Such issues will only get a proper hearing if an opponent is allowed to talk about them by engaging in negative campaigning.» (Mayer 1996: 438). Siden partiene eller kandidatene er de som kjenner hverandres styrker og svakheter best, vil de også være de beste til å teste holdbarheten i de politiske standpunktene. Amerikanske presidentkandidater sier mye rart, og norske partiprogrammer har mange merkelige formuleringer som fortjener kritisk etterprøving. Høyre fikk mye kritikk for sitt hardkjør mot SV i 2005, men i ettertid vil få være uenig i at det var vesentlige huller i SVs skolepolitikk som fortjente en grundigere gjennomgang. Og selv om Frp til stadighet klager over «drittpakker» og urettferdig behandling, er det bare rett og rimelig at AP setter seg ned og forsøker å finne ut hva en barnehageplass egentlig kommer til å koste med Frps merkelige finansieringsmodell. På samme måte er det legitimt av John McCain å spørre Obama om han har en plan for å redusere bensinprisene utover å oppfordre folk til å fylle mer luft i dekkene for å redusere drivstofforbruket.

John G. Geer (2006) tar argumentasjonen for negative kampanjer enda et skritt lenger i den tankevekkende boka *In Defense of Negativity*, hvor han hevder at negative kampanjer fremmer og forbedrer demokratiet ved å øke kvaliteten på den informasjonen velgerne mottar. Geers empiriske eksempel er politiske reklamer i amerikanske presidentvalg fra 1960 til2004 og hans innholdsanalyse viser at de negative reklamene er mer saksbaserte og presise enn de positive reklamene. Dermed bidrar de negative reklamene til å berike den informasjonsflommen velgerne får.

Geer underbygger dermed den politiske konsulenten Bob Squiers berømte utsagn om at «most lies in politics are told in positive ads». Det er lett å glemme at positiv politisk propaganda kan være mer misvisende enn politiske angrep. Kravene til presisjon i et politisk angrep er høyere enn om en skal presentere luftige løfter fra et partiprogram. Bare tenk på APs løfter

om å fylle alle svømmebasseng på norske skoler, eller SVs løfte om å utrydde fattigdommen i Norge. På samme måte kan Barack Obama si hva han vil om når de amerikanske soldatene skal være ute av Irak, og love helseforsikring til alle amerikanere. Politiske løfter er også ofte bevisst formulert vagt slik at man strengt tatt aldri skal kunne etterprøve dem. Det er en innsikt som er like gammel som politikken selv. Da Cicero stilte til valg som konsul i Roma i år 63 f.Kr, skrev broren hans et strateginotat hvor han påpekte at «it is the strategy of a good campaigner if you make a promise, its accomplishment is never definite» (Bennet 2006).

Det er derfor ikke overraskende at Geers analyse viser at positive politiske reklamer stort sett handler om en vag fremtid, mens negative reklamer er svært presise, faktabaserte og tilbakeskuende. En av grunnene til at politiske angrep stiller mye høyere krav til presisjonsnivået hos politikerne og rådgiverne deres, er at prisen for et mislykket angrep kan være ekstremt høy. Blir man tatt i faktafeil eller urimelige overdrivelser, gir man motstanderen og mediene åpning for gode kontringer. Et godt eksempel på dette fikk vi i den siste valgkampen da Erna Solberg gikk til frontalangrep på Stoltenberg for ikke å ha gjort opp for verken skatt eller arbeidsgiveravgift for en dagmamma han hadde tidlig på 90-tallet. Sannheten var langt mer kompleks siden Stoltenberg ikke skulle betalt arbeidsgiveravgift og flere ganger hadde beklaget at dagmammaen ikke hadde betalt skatt uten hans viten. *Dagbladet* betegnet det hele som et «taktisk selvmord» og ga Solberg terningkast 2. *Bergens Tidendes* Frank Rossavik kommenterte tørt at «Erna Solberg så til slutt ut til å ønske seg et vådeskudd» (NTB 2008).

Den samme bumerangeffekten var åpenbar i flere av Hillary Clintons desperate forsøk på å rive ned Obama. Da Clinton-kampanjen dro frem et essay Obama hadde skrevet i barnehagen med tittelen «I want to become President» som et bevis på at han var minst like ambisiøs som Clinton, skapte de en gullgruve for amerikanske satirikere (*Washington Post* 2007b).

Kritikerne av negative kampanjer undervurderer dermed både mediene, velgernes og de politiske motstandernes intelligens ved å anta at det er lett å føre folk bak lyset i et demokrati, og at man kan slippe unna med lettvinte angrep. SV-leder Kristin Halvorsen hadde et kamikaze-angrep på høyde med Erna Solbergs taktiske selvmord mot Stoltenberg da hun i starten av valgkampen i 2005 gikk ut i *Dagbladet* og hevdet at hun hadde et «hatbilde» av Dagfinn Høybråten på skapdøren sin. Det ble opptakten til en ukes mediesirkus der Høybråten galant inntok offerrollen og fikk mye plass til å snakke om såre følelser og familieverdier, mens Halvorsen fossrodde mot tryggere havner. I et debattinnlegg i *Dagbladet* ble Halvorsen til slutt tvunget til å presisere at kjærligheten til Høybråten var sterkere enn hatet: «Jeg har aldri brukt slike ord. Bildet havnet på min skapdør som en fleip fra mine medarbeidere etter at jeg var misfornøyd med egen innsats i en

debatt mot Høybråten…Høybråten og jeg kan snakke sammen, og vi har til og med samarbeidet om enkelte saker» (*Dagbladet* 2005c).

Denne selvregulerende kraften som finnes i ethvert oppegående demokrati, er også hovedgrunnen til at man ikke trenger å bekymre seg sånn for de negative kampanjenes effekt på den offentlige samtalen. Gode og gjennomarbeidede negative kampanjer bidrar til å heve nivået på den offentlige debatten, mens løgn, bakvaskelser og kløtete personangrep sjelden gir noen fordel i møte med smarte politiske motstandere og en kritisk presse. Det er derfor lett å være enig med Geer (2006: 152), som konkluderer med at:

«Negativity reflects real world problems. Candidates are constrained by the context they face. And if candidates, when attacking, go beyond what the evidence will support, the attacks fall flat and are often counterproductive.»

De negative kampanjenes dårlige rykte skyldes nok også at for politikere som mislykkes, kan motstanderens bruk av negative kampanjer også være en kjærkommen forklaringsmodell som vrir fokus vekk fra egen politisk inkompetanse. I USA har demokratene etter hvert eneste valgnederlag lansert nye teorier om hvordan det amerikanske folket har blitt ført bak lyset av det republikanske partiets negative kampanjer. For alle som leser valgdagsmålinger er det åpenbart at demokratene har tapt de siste valgene fordi de mangler troverdighet i utenrikspolitikken og i sentrale verdispørsmål, samtidig som de stiller med konsulentstyrte robotkandidater uten folkelig appell. Men deler av den demokratiske eliten er overbevist om at deres egne politiske løsninger er så overlegne at republikanernes suksess bare skyldes at mange velgere er blitt lurt. Obama føyde seg inn i denne tradisjonen da han i april påsto at arbeiderklassevelgere i Pennsylvania stemmer republikansk fordi de er bitre og «cling to guns or religion or antipathy to people who aren't like them». Noe senere slo han fast at mange stemmer republikansk fordi de er «tricked into believing» at demokratene har mistet kontakten med folk flest (*Washington Post* 2008). Det er ikke helt ulikt resonnementet mange norske politikere og kommentatorer har om Frps vekst.

Men om negative kampanjer ikke er så farlig og angrepene sannsynligvis var verre før, hvorfor er da mediene besatt av negative kampanjer og politikernes krangling? Geers analyse av politiske reklamer viser at Lyndon B. Johnsons kampanje mot Barry Goldwater i 1964 var langt mer negativ enn den omstridte kampanjen George Bush sr. førte mot Michael Dukakis i 1988. Samtidig ble det i 1964 ikke skrevet en eneste artikkel om negative kampanjer. Geer hevder derfor at det som har endret seg er journalistenes interesse for konflikt, kritikk og angrep. Moderne nyhetsmedier er selv blitt en permanent negativ kampanje, og dermed skriver de også mer om negative kampanjer i politikken. De samme journalistene som mener at en hardtslående kritisk presse er det ypperste tegnet på sivilisasjon, ville aldri

finne på å dekke en lengre tale om «de lange linjer i politikken». Profesjonaliseringen av journalistikken forklarer også hvorfor stadig flere politikere ser på tøffe politiske angrep som god politisk strategi. Politiske angrep er garantert mediedekning og de bidrar til å sette dagsorden.

Det er altså ingen grunn til å fortvile over de negative kampanjene verken i Norge eller USA. Velgerne trenger å vite mest mulig om de gode eller dårligere sidene til en kandidat eller et parti. De skarpe angrepene og motangrepene i amerikansk valgkamp er dermed mer et tegn på kvalitet enn forfall. Journalister bør derfor legge av seg den forslitte klisjeen om at «politikerne bare krangler og krangler», for alternativet er en endeløs strøm av positiv propaganda med lavt presisjonsnivå uten avbrytelser. En valgkamp basert på at «nå skal alle snakke positivt om egne saker», vil ikke bare være ulidelig kjedelig, men gi velgerne langt dårligere informasjon enn en valgkamp der politikerne gyver løs på hverandre med det de har. Når Erna Solberg i en landsstyretale nylig påsto at Arbeiderpartiets valgkamp i 2009 kommer til å bli den skitneste noensinne (*Aftenposten* 2008), betyr det at norske velgere kan se frem til tydelige veivalg og friske angrep i 2009, og i demokratiets navn skal vi faktisk være glade for det.

Så istedenfor å bekymre oss over all kranglingen, bør vi i likhet med den amerikanske grunnlovsforkjemperen Thomas Jefferson innse at mer krangling og konflikt er nøkkelen til fremskritt og et bedre demokrati. Vi lar hans kloke ord avslutte debatten for denne gang.

«... in every free and deliberating society , there must from the nature of man be opposite parties, and violent dissensions and discords... an association of men who will not quarrel with one another is a thing which never yet existed, from the greatest confederacy of nations down to a town meeting of vestry» (sitert i Geer 2006: 191).

Litteratur

Aabø, Stein (2005a) «Dette er uverdig», *Dagbladet*, 12. august

Aftenposten,«Slitte nerver gir skitten valgkamp», lederartikkel i 10. juni 2008 (www.aftenposten.no/meninger/article2476438.ece), 05.08.08.

Ansolabehere, Stephen & Shanto Iyengar (1995) *Going Negative: How Negative Advertising Shrink and Polarize the Electorate*. New York, NY: The Free Press.

Baker, Gerard (2008) «Hillary Clinton's weapon: the kitchen sink,» *The Times*, 7.mars (www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/gerard_baker/article3499112.ece), 25.05.08.

Bennet, Chuck (2006) «Spondeo, spondeo (Promises) (promises), Cosa Blogs, 27. september (www.cosa.k12.or.us/blogs/spondeospondeopromises.html), 24.04.07.

David, Larry (2008a) «On the Red Phone», *The Huffington Post,* 6.mars (www.huffingtonpost.com/larry-david/on-the-red-phone_b_90338.htm), 23.05.08.

Eide, Martin (1991). *Medievalgkamp*. Oslo: Tano.

Elvik, Halvor (2005) «Drittslengerne», *Dagbladet*, 3. september

Geer, John G. (2006) *In Defense of Negativity: Attack Ads in Presidential Campaigns*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Halvorsen, Kristin (2005c) «Trangt eller romslig i Norge», debattinnlegg i *Dagbladet*, 16. august (www.dagbladet.no/kultur/2005/08/16/440283.html), 07.08.08.

Hiatt, Fred (2008) «Answering McCain's Attacks», *The Washington Post*, 4.august (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/03/AR2008080301574.html), 09.08.08.

Johnson-Cartree, Karen S. & Gary A. Copeland (1991). *Negative Political Advertising: Coming of Age*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Klein, Edward (2006). *Sannheten om Hillary*. Oslo: Giga Forlag

Koppelman, Alex (2007) «Huckabee, Romney, Jesus and the Devil», *Salon.com*, 12.desember (www.salon.com/politics/war_room/2007/12/12/huckabee/), 20.05.08.

Krogstad, Anne (2004). Fjernsynsvalgkamp: Noen retoriske øvelser i fordelingen av skyld og ære i Bernt Aardal, Anne Krogstad and Hanne Marte Narud (red.). *I valgkampens hete* (s. 85-111). Oslo: Universitetsforlaget

Kurz, Howard (2007b) «Kindergarten Cops», The Washington Post, 6. desember (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/12/06/AR2007120600708.html), 09.08.08.

Mayer, William G. (1996) «In Defense of Negative Campaigning», *Political Science Quarterly*111 (3): 437–55.

New York Times, «The Sleaze Factor», lederartikkel 8.august 1992 (http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9E0CE6DA173EF936A3575BC0A964958260), 05.08.08.

Notaker, Hallvard (2008) *Coming across: The Norwegian Conservative Party and the import of overseas campaign events for the media 1986-1989*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.

NTB, «Erna slaktes for angrepet på Jens», 22. august 2008 (www.petro.no/art.asp?id=7583), 09.08.08.

Perloff, Richard M. & Dennis F. Kinsey (1992) «Political Advertising as seen by Consultants and Journalists», *Journal of Advertising Research* 32 (3): 53–60.

Pew Research Center (2008) «More Americans View Campaign As Too Negative», 24. april (http://pewresearch.org/pubs/809/more-americans-view-campaign-as-too-negative), 08.05.08.

Pfau, Michael & Henry C. Kenski (1990) *Attack Politics. Strategy and Defense*. New York, NY: Praeger Series in Political Communication.

Plasser, Fritz (2002) *Global Political Campaigning: A Worldwide Analysis of Campaign Professionals and Their Practices*. Westport, CT: Praeger.

Thurber, James A., Candice J. Nelson & David A. Dulio (1998) «Political Consultants. A Portrait of the Industry», paper prepared for delivery at the 1998 Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, September 3–6.

Raknes, Ketil (2007). *Oceans Apart – A Comparative Analysis of Election Campaign Practices in Norway and the U.S.*, masteroppgave i Communication, Culture and Technology, Georgetown University

Skocpol, Theda (2008). «Wake up, Obama camp», Talking Points Memo, 20 august (http://tpmcafe.talkingpointsmemo.com/2008/08/20/wake_up_obama_camp/#more), 20.08.08.

Shamples, Sheila (2004) «Like Dogs in the Night», *Dissident Voice*, 24. september (www.dissidentvoice.org/Sept04/Samples0928.htm), 20.05.08.

Shear, Michael D. & Perry Bacon Jr. (2007a) «Huckabee, Romney Make Sunday Push for Evangelicals», *The Washington Post* 31. desember (www.dissidentvoice.org/Sept04/Samples0928.htm), 10.05.08.

Stein, Sam (2008b) «Gergen: McCain Using Code Words To Attack Obama As 'Uppity'», *The Huffington Post* 3. august (www.huffingtonpost.com/2008/08/03/gergen-mccain-is-using-co_n_116605.html), 06.08.08.

Tønsager, Anne Merete (2001) «Amerikanisering av den norske valgkampen», masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Trondheim.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 463-479 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Veien til 270 – Hvor vil valget vinnes?

HALVARD LEIRA
NUPI

Som mange oppdaget for første gang i 2000, er det amerikanske presidentvalget et indirekte valg. Vinneren i hver enkelt delstat tar med seg alle valgmennene fra delstaten, og det er flertall blant valgmenn, ikke i befolkningen, som er avgjørende. Det er altså fullt mulig for en kandidat å tape valget og samtidig vinne mest støtte i befolkningen, slik Al Gore som kjent gjorde i 2000. Før høstens valg er utfordringen for Barack Obama enkelt sagt å vinne en eller flere stater som George W. Bush vant i 2004, samtidig som han ikke taper noen av statene som John Kerry vant. Gitt det politiske klimaet er nok målet for John McCain i første rekke å holde på de statene som Bush vant, men også han vil være på utkikk etter «demokratiske» stater som kan tenkes å vippe til hans fordel. Spørsmålet som her skal forsøkes besvart er dermed følgende: i hvilke amerikanske delstater vil presidentvalget 2008 avgjøres?[1]

Noen forbehold må tas. Dette skrives sommeren 2008, og det er klart at alle meningsmålinger så lang tid i forkant av valget er svært usikre, og at fremskrivningene derfor er tentative.[2] På samme tid i 1988 ledet Michael

1 Jeg skylder takk til Kristin Marie Haugevik og Vigdis Christina Leira for kommentarer til en tidligere versjon.

2 Mange av de samme utfordringene som Waldahl & Beyer (2008) nevner for primærvalgsmålingene, gjelder også for meningsmålingene før selve presidentvalget, som store feilmarginer når man har et jevnt løp med to kandidater nær 50 %. Videre knytter det seg usikkerhet til om Obama-kampanjen vil lykkes med å mobilisere sentrale velgergrupper (særlig unge og minoriteter), og om en slik mobilisering vil fanges opp i målingene i forkant. I tillegg kommer stor usikkerhet mht. om velgere som bare har mobiltelefon, og som derfor ikke intervjues, har systematisk andre preferanser enn dem som har fasttelefon. Endelig er nasjonale meningsmålinger bare av begrenset verdi, ettersom det sentrale altså er å vinne nok valgmenn, altså flertall i et tilstrekkelig antall stater, ikke flertall i folket.

Dukakis klart over George H.W. Bush, mens Bill Clinton våren 1992 lå bak både Bush og Ross Perot. Det er vanlig å anta at mange amerikanske velgere ikke begynner å interessere seg for valgkampen før sommerferien slutter med «Labor Day», den første mandagen i september, og meningsmålinger opptatt før dette har ofte avveket betydelig fra de endelige resultatene. Hendelser i selve valgkampen pleier også å påvirke oppslutningen; av dem vi vet om helt sikkert, er de to partienes landsmøter og de tre debattene mellom kandidatene de viktigste, men ingen valgkamp uten overraskelser og utilsiktede konsekvenser. Meningsmålingene våren og sommeren 2008 antydet – for det det er verdt – et ganske jevnt valg mellom Obama og McCain, selv om Obama fikk en oppgang etter at Hillary Clinton trakk sitt kandidatur og ga sin støtte til ham tidlig i juni. Deretter holdt han en liten ledelse, som ved inngangen til det demokratiske landsmøtet i slutten av august nesten var forsvunnet.[3]

Som en rekke kommentatorer også påpeker, taler underliggende trender sterkt til demokratenes fordel. Den amerikanske økonomien oppleves som svak, den sittende presidenten er ekstremt upopulær og republikanerne har sittet med makten i to perioder. En enkel indeksering av disse tre faktorene antyder at de to valgårene etter den andre verdenskrig som er mest sammenlignbare med 2008 er 1952 og 1980, hvor kandidaten fra det regjerende partiet i begge tilfeller tapte *the popular vote* med rundt 10 % (Abramowitz 2008).[4] I tillegg kommer en svært upopulær krig i Irak, som McCain har støttet fra starten av. Hvis vi går fra sakene til velgermassen, så må amerikanske velgere registrere seg for å få lov til å stemme, og i 29 av statene må de registrere seg som tilhørende et parti eller som uavhengige. Totalt har demokratene siden 2004 gått fram med over 200.000 registrerte velgere i disse statene, mens republikanerne har gått tilbake med over 1,4 millioner registrerte velgere (Steinhauer 2008). Mønsteret er tydelig også for partiidentifikasjon, med betydelig nedgang både i andelen velgere som identifiserer seg som republikanere og andelen uavhengige som heller

3 I begynnelsen av juni hadde Obama en knapp ledelse på de nasjonale meningsmålingene, og beregningene tilsa at også antall valgmenn ville bli fordelt omtrent likt. I løpet av juni hadde Obama en framgang på 5–6 %, og beregningene av valgmenn antydet 300–320 for Obama og 220–240 for McCain. I løpet av juli og august krympet Obamas ledelse igjen noe på nasjonale meningsmålinger, og i noen av vippestatene. I skrivende stund (24. august 2008) viser målingene Obama med en nasjonal ledelse på omtrent 1-3 %, mens valgmannsberegningene viser omtrent dødt løp. Da denne artikkelen ble ferdigstilt var det enda for tidlig å se noen eventuell effekt av Obamas valg av Joe Biden som visepresidentkandidat, et valg som mange antok ville kunne gi Obama et løft blant eldre, katolikker og arbeiderklassevelgere.

4 Parallellen til 1980 nevnes ofte av Obama-supportere, ettersom Reagan, som Obama, var relativt lite kjent på nasjonalt politisk nivå, og ikke bygde noen betydelig ledelse på meningsmålingene før under selve valgkampen.

mot republikanerne (Pew Research Center 2008).[5] Hvis vi endelig går til valgkampanjenes organisering, så har Obama samlet inn svært mye mer penger enn McCain. Gitt at han i juni takket nei til føderal valgkampstøtte (som setter en øvre grense for hvor mye penger kandidatene kan bruke), kan hans kampanje dermed bruke mer penger på organisering og politisk reklame enn det McCain-kampanjen kan. I skrivende stund har Obama-kampanjen først og fremst konsentrert seg om organisering og har åpnet mer enn tre ganger så mange lokale valgkampkontorer som McCain-kampanjen. Strategien er dels å få mange nye velgere til å registrere seg, dernest å få en større andel av de registrerte velgerne til å stemme, og allerede tre måneder før valget snakkes det om det største kampanjeapparatet i amerikansk historie (Mooney 2008). McCain-kampanjen lette for sin del lenge etter en kurs (Scherer 2008), men ser etter en omorganisering på øverste nivå i valgkampledelsen i juli ut til å ha fått et klarere grep om strategien (Reston & Barabak 2008), med større vekt på negative eller kontrasterende reklame (Raknes 2008). På bakgrunn av disse forskjellige faktorene er det fullt mulig at valgkampen etter hvert vil vise en klar fordel for Obama, og at den følgende diskusjonen er utdatert før valgdagen. En klar fordel for Obama vil også være den sannsynlige følgen av eventuelt forsterket økonomisk nedtur eller gradvis stigende tapstall i Irak. Motsatt er det mulig å tenke seg at en akutt forverret sikkerhetssituasjon vil kunne gi McCain et forsprang. Tross disse forbeholdene er det lov å håpe at denne artikkelen uansett kan ha en viss heuristisk funksjon, og at den vil tjene som et tidsbilde.

Stater, stemmer og valgmenn

Det er i alt 538 valgmenn,[6] fordelt mellom delstatene etter folketall, og fordelingen oppdateres etter befolkningsutviklingen hvert 10. år.[7] Hver stat har like mange valgmenn som den har representanter i Kongressen (dvs. to senatorer og et antall representanter i Representantenes hus som står i forhold til folketallet). I tillegg kommer tre representanter fra Washington DC (som ikke er representert med voterende medlemmer i Kongressen).

5 Denne trenden er tydelig både på landsbasis og lokalt, og, ikke minst viktig, i vippestater som Ohio og Pennsylvania.

6 Flertall krever altså 270 stemmer, derav tittelen på denne artikkelen. Hvis ingen av kandidatene oppnår flertall blant valgmennene, avgjør Representantenes hus hvem som blir president (dette var tilfelle i 1800 og 1824).

7 Valget i 2000 foregikk med valgmenn som fordelt etter folketellingen i 1990, mens valgene i 2004 og 2008 forholder seg til folketellingen fra 2000. Stater som Bush vant i 2000, fikk netto sju nye valgmenn etter folketellingen i 2000.

Flest valgmenn har California, med 55, mens Alaska, Montana, Wyoming, North Dakota, South Dakota, Vermont og Delaware, som Washington DC, bare har minimumsantallet 3.

Figur 1. Antallet valgmenn fra de enkelte delstatene ved presidentvalgene i 2004 og 2008.

Hentet fra Wikimedia Commons (22.05.08). Opprinnelig versjon fra US State Department.

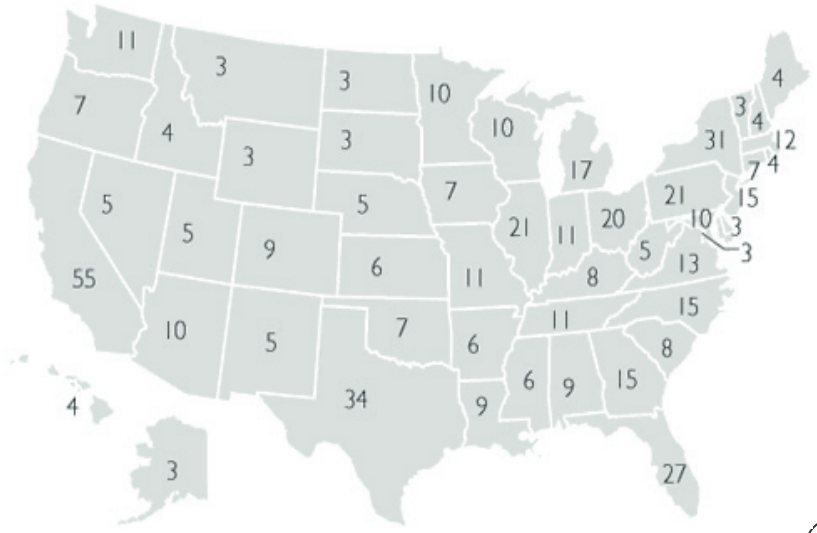

Som nevnt fikk altså Al Gore flest stemmer i 2000, men tapte likevel 271-266 i valgmannskollegiet.[8] Han manglet 547 stemmer på å vinne Florida, og 7211 på å vinne New Hampshire – begge stater som ville ha gitt ham det nødvendige antall valgmenn til å vinne valget. I 2004 var det Ohio som sto i fokus – John Kerry manglet snaut 119.000 stemmer på å vinne denne staten og dens 20 valgmenn, og tapte dermed valget med 251 mot 286 valgmenn.[9] Fra 2000 til 2004 var det ellers bare tre stater som «skiftet side»: New Hampshire gikk fra republikanerne til demokratene, mens New Mexico og Iowa gikk den andre veien. Kerry vant statene i nordøst, det nordlige midt-

8 Når summer en 537, er det fordi en av valgmennene fra Washington DC lot være å stemme

9 Når summen er 537, er det fordi en av valgmennene fra Minnesota stemte på John Edwards både som president og visepresident.

vesten og langs vestkysten, mens Bush vant resten. Resultatet er gjengitt i kartet under, med rødt for republikanerne og blått for demokratene og Canada inkludert (av vittige bloggere døpt «Jesusland» vs. «United States of Canada»).[10]

Figur 2. «Røde» vs. «blå» (her svarte og grå) stater i 2004 (Canada inkludert).

Hentet fra Wikimedia Commons (22.05.08), laget av brukeren Lokal_Profil. Den opprinnelige «Jesusland»-versjonen, uten disse fargene, ble opprinnelig publisert på http://www.yakyak.org dagen etter valget i 2004.

Det er verdt å merke seg at endringene mellom 2000 og 2004 var historisk små; det vanlige har vært at flere stater skifter side fra valg til valg. Flere betyr likevel ikke mange. Ved de fire siste valgene har 34 stater og Washington DC stemt enten konsekvent demokratisk eller konsekvent republikansk,[11] mens 16 stater har skiftet partitilhørighet en eller flere ganger.[12] På den annen side, går vi litt lenger tilbake i tid har alle stater (dog ikke Washington DC) skiftet side minst en gang siden 1964. Hvis valget i år hadde stått mellom

10 Disse fargekodene skiller seg fra det som er vanlig ellers i verden, hvor konservative partier gjerne representeres ved blått, og sosialdemokratiske med rødt. Det amerikanske partisystemet er relativt unikt, men en parallell logikk skulle ha gitt omvendte farger. Fargekodene har bare vært i systematisk bruk siden 2000. Stater som ligger på vippen omtales gjerne som lilla.

11 Der valgene på 1980-tallet var ensidig dominert av republikanerne, har valgene siden 1992 produsert relativt jevne resultater. 18 stater og Washington DC har gått til demokratene ved alle disse fire valgene, med til sammen 248 valgmenn. 15 stater har vært sikre republikanske,

12 En nyttig oversikt, som også gir mulighet til å leke seg med forskjellige utfall, finnes på http://www.usatoday.com/news/politics/election2008/electoral-vote-tracker.htm En alternativ versjon, fra et nettsted med rikt historisk bakgrunnsmateriale finnes på http://www.uselectionatlas.org/TOOLS/evcalc.php

Clinton og McCain, regnet de fleste eksperter med at vi ville sett omtrent det samme kartet som i 2000 og 2004 atter en gang, og at Clinton ville satt alt inn på å vinne Ohio og/eller Florida. Når valget nå står mellom Obama og McCain, virker utfallet mer åpent – ekspertene synes enige om at de begge (og ikke minst mot hverandre) har muligheten til å sette flere stater i spill. For systematikkens skyld vil vi i den videre diskusjonen allikevel forholde oss til «Kerry-stater» og «Bush-stater», altså i henhold til hvem som vant det forrige valget.[13]

Til tross for kandidatenes mulige appell hos motpartens velgere, er det en del stater hvor utfallet, basert på de siste valgene og foreliggende meningsmålinger, kan tas mer eller mindre for gitt.[14] Dette er i hovedsak stater som har gått samme vei ved de siste fire valgene, og hvor en av kandidatene har hatt en stabil ledelse på mer enn fem prosent på meningsmålingene i løpet av våren og sommeren. Noen stater som faller i denne kategorien er allikevel tatt med som mer usikre, av grunner som snart blir klare. Obama bør kunne regne Kerry-statene California, Connecticut, Delaware, Washington DC, Hawaii, Illinois, Maine, Maryland, Massachusetts, New Jersey, New York, Oregon, Rhode Island, Vermont og Washington som sikre.[15] Disse 15 statene gir 190 valgmenn. McCain kan for sin del trolig allerede innkassere Bush-statene Arkansas, Alabama, Arizona, Idaho, Kansas, Kentucky, Louisiana, Nebraska, Oklahoma, South Carolina, Tennessee, Texas, Utah, West Virginia og Wyoming. Disse 15 statene gir 130 valgmenn. Dermed gjenstår 21 stater med 218 valgmenn, som altså trolig kommer til å avgjøre valget. Det er allikevel ikke slik at alle disse statene er like interessante. Det gjelder som sagt å vinne 270 valgmenn, alt ut over dette er en hyggelig, men ikke nødvendig, bonus. De statene vi skal se nærmere på kan grupperes fra de som er ganske sikre for Obama, via rene vippestater til de som er ganske usannsynlige for Obama. Det er ikke slik at oppslutning i alle delstatene beveger seg i samme retning, [16] lokale forhold kan forrykke statenes innbyrdes

13 For enkelhets skyld vil vi i resten av artikkelen snakke om stater som en udifferensiert masse,og ignorere at Washington DC er et føderalt territorium. Dermed blir summen av «stater» 51.

14 Selv disse statene kan påvirkes av uforutsette hendelser. For eksempel spekuleres det gjerne i betydningen av å ha en visepresident fra en bestemt stat. Det historiske belegget for en slik betydning er imidlertid begrenset. Det er også verdt å merke seg at datagrunnlaget for en del av de små statene er svært begrenset, gjerne bare en enkelt meningsmåling etter at Obama vant demokratenes kandidatur.

15 Enkelte kommentatorer tar forbehold for Minnesota, hvor de siste valgene har vært jevne. I tillegg skal republikanerne ha sitt nominasjonsmøte der, og den republikanske guvernøren Tim Pawlenty nevnes ofte som en potensiell visepresidentkandidat for McCain. Obama er imidlertid klart foran på meningsmålingene i skrivende stund. Av de øvrige statene nevnt her er det bare i Oregon at skillet mellom de to kandidatene sommeren 2008 har vært mindre enn 10 %.

16 Eksempelet 2004, hvor Kerry vant New Hampshire, men tapte Iowa og New Mexico, illustrerer poenget.

rangering, men hvis Obama vinner en eller flere av dem som kategoriseres som ganske usannsynlige, vil han trolig også vinne mange av dem som regnes som vippestater, og dermed være på vei mot et valgskred. Mest plass vil dermed vies de statene som har størst sjanse til å bli avgjørende – de statene som har potensial til å gi Obama valgmann nummer 270.

Den listen som presenteres her, ligger nær den listen over 18 stater som Obama-kampanjen definerte som vippestater de ville satse på, og hvor de kjørte sin første brede tv-reklame fra slutten av juni av (Giroux 2008). Mine eneste tillegg er Mississippi, Minnesota og South Dakota. Når Obama-kampanjen satser såpass bredt, gjennom det de kaller en 50-statskampanje, er det dels fordi de tror de har reelle vinnersjanser i mange av disse statene, dels fordi de ønsker flere veier til 270 valgmenn enn de to siste valgenes alternativer – Florida og Ohio. Samtidig er Obama-kampanjen i den unike situasjonen at den faktisk *kan* satse bredt, gitt det økonomiske forspranget. Investeringer i stater som nesten sikkert tapes i presidentvalget, kan ha betydelig effekt både for sammensetningen av Kongressen og ved framtidige valg (Trygstad 2008). Selv om det ikke er en uttalt målsetning, håper nok Obama-kampanjen også å tvinge McCain-kampanjen til å bruke penger i antatt sikre stater, penger som dermed ikke kan brukes i de sentrale vippestatene.

Stater Obama trolig vinner

Den tryggeste demokratiske staten på Obamas 18-stats liste er trolig **Wisconsin** (10 valgmenn). Det ble tidlig i valgkampen spekulert i at McCain kunne ha en sjanse her, men Obama vant demokratenes primærvalg her overraskende klart, og meningsmålingene viser klar fordel Obama.

En stat som inntil midten av august virket sikker for Obama var **Minnesota** (10 valgmenn), hvor de fleste meningsmålingene ga ham tosifret ledelse. Deretter kom det plutselig tre målinger som ga en ledelse på bare to til fire prosent. Gitt at nabostatene Iowa og Wisconsin, som minner demografisk om Minnesota, begge har Obama klart foran er det allikevel rimelig å anta at Obama vil vinne her.

I løpet av primærvalgkampen får tradisjonelt **Iowa** (7 valgmenn) mye oppmerksomhet, som den første staten ut. Iowa spilte en sentral rolle for Obama, det var seieren her som for alvor gjorde ham til et hett navn vinteren 2008. Bush vant Iowa med drøye 10.000 stemmer i 2004, men delstaten gikk demokratenes vei ved de tre foregående valgene. Obama har fra primærvalgskampanjen et bredt utbygd nettverk av valgkamppersonell i delstaten, mens McCain både i 2000 og 2008 nærmest ignorerte den, og har en jordbrukspolitikk som ikke fenger i staten. Obama har også ledet

klart, om ikke overveldende, på samtlige meningsmålinger i Iowa siden årsskiftet. Her har det også vært en klar dreining i velgerregistreringen fra republikanerne til demokratene de siste fire årene.

Med disse tre statene vil Obama være oppe i 18 stater med i alt 217 valgmenn.

Stater McCain trolig vinner

Dette er stater som McCain ikke bare trolig vinner, men som han også *må* vinne for å ha noen som helst sjanse til å vinne valget samlet.

Georgia (15 valgmenn) har stemt klart republikansk ved de to siste valgene, men var langt jevnere i 1992, da Clinton vant den med ett prosentpoeng og 1996, da Bob Dole vant med samme margin. Clinton hadde den fordelen at han var fra sørstatene, men den uavhengige kandidaten Ross Perots deltakelse viste seg langt viktigere for det endelige utfallet, ettersom han stjal flest stemmer fra republikanerne. Når det libertarianske partiet i 2008 stiller med en presidentkandidat (Bob Barr) som tidligere var republikansk kongressmedlem fra Georgia, er det enkelte som forestiller seg muligheten for velgerlekkasje også i år. Sammen med økt mobilisering i den afrikansk-amerikanske delen av befolkningen kan dette gi Obama økte sjanser i denne staten. Enkelte meningsmålinger sommeren 2008 antydet at Obama kunne ha en sjanse, men selv de mest positive for ham antydet at de siste prosentene kan bli vanskelige å vinne.

Stillingen er enda svakere for Obama i **Mississippi** (6 valgmenn), en stat hvor demokratene våren 2008 plukket opp et sete i Representantenes hus i et spesialvalg, hvor misnøyen med republikanerne synes mer utbredt enn i de fleste andre sørstatene og hvor Obama-kampanjen på vårparten antydet at man vil satse på gevinst. Staten har imidlertid bare stemt demokratisk en gang siden John F. Kennedy vant den i 1960: for Jimmy Carter i 1976, og meningsmålingene gir liten grunn for Obama til å tro at han kan vinne. Her er den i hovedsak med som illustrasjon på Obamas problem i sørstatene; selv om over 30 % av befolkningen er afrikansk-amerikansk, og vil støtte ham massivt, så pleier den hvite delen av befolkingen å stemme nesten uensartet på republikanske presidentkandidater.

Med Georgia og Mississippi vil McCain være oppe i 17 stater og 151 valgmenn, og når vi nå beveger oss over til stater som i enda større grad er i spill, er dermed utfordringen for ham klar: Av de 170 valgmennene som gjenstår, må han vinne 119.

Vippestater i nord

Beveger vi oss nordover og vestover, kommer vi til **North Dakota**, **South Dakota** og **Montana** (alle med 3 valgmenn). Historisk sett er dette svært solide republikanske stater; North Dakota og South Dakota har for eksempel bare stemt demokratisk en gang siden 1936: ved Lyndon B. Johnsons brakvalg i 1964. Montana stemte på Bill Clinton i 1992, takket være Ross Perot. Også denne staten var demokratisk i 1964, mens vi må tilbake til 1948 for siste demokratiske seier før det. North Dakota og Montana har imidlertid to demokratiske senatorer hver, mens South Dakota har en fra hvert parti. Både North Dakota og South Dakota har en demokrat som eneste representant i huset, mens motstykket i Montana er republikaner. Dette er stater som tradisjonelt har vært åpne for alternative kandidater, hvilket Ross Perots gode resultater i alle tre statene bekrefter, og Obama tok våren og forsommeren 2008 inn på McCain på meningsmålingene i alle de tre statene (og gikk til og med så vidt forbi i Montana).

Helt i nord finner vi **Alaska** (3 valgmenn), som etter å ha blitt tatt opp som stat i 1959 bare har stemt demokratisk en eneste gang, i 1964. McCain leder med mellom fire og åtte prosent på meningsmålingene, og den eneste grunnen til at staten ikke regnes som bombesikker for ham, er at det lokale republikanske partiet er midt oppi en betydelig korrupsjonsskandale, hvor det tidlig i august ble reist tiltale mot senator Ted Stevens, den lengst sittende republikaneren i Senatet. Obama-kampanjen har sett muligheten her, og har, i motsetning til McCain-kampanjen, åpnet kontorer i staten (Vick 2008). Alaska er ved dette valget en stat hvor lokale forhold kan bevege velgerne mer enn den nasjonale trenden antyder, og har et visst potensial som en overraskende «slenger» for Obama.

Datagrunnlaget for disse fire statene er imidlertid tynt, med få meningsmålinger siden starten av juni. I Alaska foreligger det for eksempel ingen uavhengige meningsmålinger for presidentvalget tatt opp etter at korrupsjonstiltalen mot Stevens ble reist. Basert på disse målingene og historiske resultater er det rimelig å anta at McCain vil vinne disse statene, selv om Obama ser ut til å ha en reell sjanse, og da særlig i Montana. Obama-kampanjen ville uansett være svært tilfreds med å tvinge republikanerne til å bruke penger på valgkampanje i disse statene. Med støtte fra alle fire statene vil McCain være oppe i 21 stater og 163 valgmenn.

Vippestater i sør

Sørstatene har ikke like lang republikansk tradisjon som statene i det øvre midtvesten, men siden demokratene gjennomførte borgerrettslovgivningen

på 1960-tallet, har demokratene bare vunnet stater i sør når de har stilt med kandidater som selv var fra sørstatene (Carter og Clinton). Primærvalg og meningsmålinger antyder imidlertid at enkelte tidligere «trygge» republikanske stater i sør kan være i spill i 2008. Den mest aktuelle er **Virginia** (13 valgmenn), hvor demokratene har gjort det godt ved guvernør- og senatsvalg de siste årene. Her tjener Obama på en betydelig afrikansk-amerikansk befolkning, men de stadig voksende forstedene til Washington DC trekker også i demokratisk retning (MacGillis 2008). Obama gjorde det i tillegg svært godt i primærvalget her (det var et av de få primærvalgene hvor han vant et flertall av stemmene fra spanskættede (*hispanics*)), og startet den offisielle presidentvalgkampen sin der etter at Clinton trakk seg. Endelig ser den populære demokratiske eksguvernøren Mark Warner ut til å ha et godt tak på den ledige senatsplassen fra staten, og han skal holde en av hovedtalene ved det demokratiske nominasjonsmøtet i Denver. Obama-kampanjen satser tungt i Virginia, med svært mange valgkampkontorer, massiv velgerregistrering og et utall frivillige (MacGillis & Craig 2008) Meningsmålingene antyder at det her blir helt jevnt – de som er foretatt siden starten av juni har vært uhyre stabile, og har alle vist ledelse til den ene eller den andre kandidaten med ett eller to prosentpoeng eller helt dødt løp. I **North Carolina** (15 valgmenn) er det også en betydelig afrikansk-amerikansk befolkning, mens Obama her også kan regne med god uttelling rundt delstatens universitets- og høyteknologimiljøer. Her ligger Obama imidlertid i skrivende stund omtrent fire prosent bak.

Betydningen av **Florida** (27 valgmenn) var åpenbar i 2000, mens Bush vant delstaten langt klarere i 2004. Florida skiller seg betydelig fra de andre sørstatene befolkningsmessig, med langt større innslag av eldre og store eksilkubanske og jødiske velgergrupper.[17] Ettersom Florida (og Michigan) forsøkte å «snike i køen» ved primærvalgene i januar 2008, ble valgene der delvis underkjent i den demokratiske nominasjonsprosessen, og lenge lå Obama langt bak McCain på meningsmålingene der. Etter at han sikret nominasjonen, har Obama imidlertid brukt mye penger på tv-reklame i Florida, og han har tatt innpå og til og med gått forbi på noen av meningsmålingene. Det er også ventet at valget av Joe Biden som visepresidentkandidat vil kunne være en hjelp for Obama i Florida, ettersom Biden er populær blant eldre velgere. Der tendensen i andre vippestater (hvor Obama har ledet) er at McCain har dratt innpå, er tendensen i Florida nesten motsatt, her er det Obama som ligger bedre an enn i juni.

17 Den unike demografiske sammensetningen gjør det også vanskelig å foreta gode meningsmålinger i Florida – det finnes begrenset sammenligningsmateriale og det er vanskelig å vekte de ulike gruppene riktig.

Endelig finner vi **Missouri** (11 valgmenn), en stat som bare delvis kvalifiserer som en sørstat. Staten regnes ofte som en *bellwether*,[18] altså en stat hvis utfall er en indikator for det nasjonale utfallet. Siden 1904 har Missouri bare stemt på taperen i et presidentvalg en eneste gang, i 1954, og siden 1960 har resultatet variert mindre enn en og en halv prosent fra den nasjonale prosentfordelingen.[19] De siste valgene i staten har vært jevne, men på de siste meningsmålingene leder McCain ganske klart.

Disse fire statene kan alle komme til å stemme på Obama, men i midten av august er det bare Virginia som ser ut til å kunne bli avgjørende. Hvis Obama vinner North Carolina eller Missouri, er det svært sannsynlig at han også vinner Virginia, og at disse andre to dermed blir overskuddsstater. Florida innehar noe mer av en mellomposisjon – den kan vinne valget for Obama, særlig hvis han taper en stat som Michigan, og resultatet i Florida samvarierer ikke klart med resultatet i andre stater. I skrivende stund ser det imidlertid ut til at også Florida er en eventuell bonusstat for Obama. Virginia kan imidlertid meget vel bli avgjørende ved et tett valg – hvis Obama vinner alle Kerry-statene, samt Iowa og Virginia, er han allerede oppe i 272 valgmenn, og dermed vinner av valget. La oss for spenningens skyld allikevel anta at McCain vinner disse statene, hvilket leder ham til 25 stater og 229 valgmenn.

Vippestater i vest

Helt siden sørstatene gikk fra å være sikre demokratiske til å bli sikre republikanske stater rundt 1970, har demokratene forsøkt å vinne dem tilbake. Det er imidlertid flere analytikere som mener at disse forsøkene er forfeilet, eller at det i hvert fall vil kreve ytterligere innvandring av klimaflyktninger fra nord og hispanics fra sør før disse statene igjen vil stemme demokratisk (Schaller 2008). Forslaget har vært at demokratene heller bør se vestover, til de «lilla» fjellstatene i sørvest.[20] Den nære historien støtter argumentet – med om lag 127.000 ekstra stemmer fordelt riktig på New Mexico, Colorado og Nevada ville John Kerry ha fått 19 ekstra valgmannsstemmer, og

18 Direkte oversatt en bjellesau, men i denne sammenheng ikke i betydningen et område som leder andre, men som resultatmessig er representativt for et større hele.

19 Spørsmålet er naturligvis om dette er en spuriøs sammenheng, eller om Missouri er en god indikator for landet som helhet. Som mange har påpekt, minner demografien i Missouri ganske mye om USA som helhet, og staten ligger geografisk og befolkningsmessig omtrent midt i landet.

20 Montana, som ble behandlet ovenfor, faller politisk gjerne et sted mellom de andre fjellstatene og de to Dakota-statene, men kunne like gjerne vært diskutert her.

dermed vunnet valget. Marginen i Ohio, som alle fokuserte på, var som nevnt om lag 119.000 stemmer. McCain har den åpenbare fordelen at han selv er fra regionen (Arizona), men samtidig svekkes han potensielt av at republikanerne har gitt uttrykk for en svært restriktiv innvandringspolitikk, og at dette er delstater med en stor andel hispanics. Dette er på den annen side en velgergruppe som Obama hadde noen problemer med å nå i primærvalgkampen. Til Obamas fordel taler imidlertid den sterke tilflyttingen til regionen fra den klart demokratiske vestkysten. Disse statene (og også Montana) er i tillegg stater hvor libertarianske kandidater har gjort det godt, og hvor Ron Paul fikk mange stemmer i de republikanske primærvalgene. Hvis valgene blir jevne, kan selv en liten avskalling fra republikanerne til uavhengige kandidater føre til seier for Obama (Hennessey 2008).[21]

Den staten som står øverst på lista er **New Mexico** (5 valgmenn), som Bush vant med 6000 stemmer i 2004, og Gore med omtrent 350 stemmer i 2000, og som har gitt generelt jevne valg de siste årene. Her ligger demokratene an til å plukke opp en ledig senatsplass, og delstatspolitikken er dominert av demokratene, med en meget populær demokratisk guvernør (Bill Richardson) og et klart demokratisk overtak i registrerte velgere. Sommerens meningsmålinger antyder også en ledelse for Obama på tre til åtte prosent.

Ved presidentvalg har **Colorado** (9 valgmenn) gitt klarere støtte til republikanske kandidater, med et mønster vi kjenner igjen fra Montana (demokratiske seire i 1992, 1964 og 1948). Seiersmarginen til Bush sank imidlertid fra ni til snaut fem prosentpoeng fra 2000 til 2004, og siden den gang har staten valgt demokratisk guvernør og demokratisk delstatsforsamling. Demokratene satser åpenbart på staten, og avholder sitt nominasjonsmøte i Denver, men fortsatt er det flere republikanske enn demokratiske registrerte velgere i staten (imidlertid er gruppen registrert som uavhengig nesten like stor som gruppen registrert som republikanere). Som i New Mexico ligger en demokrat an til å vinne en senatsplass i Colorado.[22] Meningsmålingene fra sommeren 2008 hadde Obama noen prosent foran, men i slutten av august er det helt dødt løp her.

I enda større grad enn de to foregående er **Nevada** (5 valgmenn) en sammensatt stat med uklar velgergeografi. Bush vant med tre og en halv prosent i 2000 og to og en halv i 2000, men Clinton vant staten to ganger, og delstatspolitikken og representasjonen i Washington DC er delt ganske

21 I gjennomgangen av disse statene er tallene fra Mason-Dixons meningsmålinger fra midten av august utelatt, ettersom de var basert på svært små utvalg og avvek systematisk fra så godt som alle de andre målingene.

22 Kuriøst nok er de to fettere – Tom Udall i New Mexico og Mark Udall i Colorado.

jevnt mellom de to partiene. Det er flere registrerte demokratiske enn republikanske velgere i staten, men det har ofte vært vanskelig å mobilisere dem. Republikanerne i Nevada sliter for sin del med interne motsetninger, med mange misfornøyde Ron Paul-supportere (Hennessey 2008). Meningsmålingene sommeren 2008 gir McCain en knapp ledelse, også her synes resultatet helt åpent.

Det er ikke utenkelig at en av kandidatene vinner alle disse tre statene, og hvis denne ene er Obama, vil det trolig innebære at han også vinner valget som sådan, men i skrivende stund synes et mer sannsynlig alternativ å være at Obama vinner New Mexico og Colorado, hvilket bringer ham til 20 stater og 231 valgmenn, mens McCain vinner Nevada, hvilket gir ham 26 stater og 234 valgmenn.

Vippestater i nordøst

New Hampshire (4 valgmenn) er den første staten som avholder regulære primærvalg, og får, som Iowa, mye oppmerksomhet. Bush vant New Hampshire (og dermed valget) i 2000, men ellers har demokratenes kandidater vunnet tre av de fire siste valgene. Staten var sentral for McCains presidentkampanje i 2000, og i enda større grad i 2008, da seieren hans der langt på vei reddet kampanjen. Delstaten har imidlertid vist en klar demokratisk trend ved de siste valgene, for første gang siden 1874 er det nå demokratisk flertall i begge kamrene i delstatsforsamlingen, og det har vært markert demokratisk framgang i velgerregistreringen. Obama har ledet på de meningsmålingene som er tatt opp etter at begge kandidatene ble klare, men i august er ledelsen bare på et par prosent, og staten regnes nå som helt åpen. I vårt eksempel gir vi Obama denne staten.

De resterende statene her hører til i det såkalte «rustbeltet»; stater (eller deler av stater) i det nordøstlige USA som har hatt mye stål- og tungindustri, med betydelige problemer de siste tiårene.

En overraskende stat på denne lista er **Indiana** (11 valgmenn), som sist stemte på demokratiske presidentkandidater i 1964 og 1936. Men som flere har påpekt, har tendensen vært selvforsterkende. Gitt republikanernes dominans har ikke demokratene satset ordentlig i staten. Delstatspolitikken og representasjonen i Washington DC er imidlertid delt, og demokratene vant tre nye seter i huset fra Indiana i 2006. Nå kommer i tillegg Obama fra nabostaten Illinois, og han er allerede godt kjent i deler av Indiana. Obamakampanjen satser kraftig her, med planer om 25–30 valgkampkontorer, mens McCain-kampanjen ikke har planer om å åpne noen kontorer i det hele tatt (*The Indianapolis Star* 2008). Sommeren 2008 lå Obama så vidt foran på to meningsmålinger, men i august viste to separate meningsmålinger at Mc-

Cain var foran med seks prosent. Den historiske erfaringen gjør at McCain fortsatt må være favoritt her. Det bringer i tilfelle McCain til 27 stater og 245 valgmenn. Indiana har allikevel et visst potensial til å bli en overraskende slenger for Obama.

Gitt at Obama tapte klart for Clinton i **Pennsylvania** (21 valgmenn), var det ikke umulig å tenke seg at også McCain hadde klare muligheter til å vinne her, selv om staten har stemt demokratisk ved de siste fire presidentvalgene. McCain ledet da også mot Obama på meningsmålinger i mars og april. Demokratene gjorde det imidlertid svært godt i staten ved valgene i 2006, og demokratenes ledelse i registrerte velgere har gått fra sju til 13 prosent fra 2004 til 2008. Fra mai, og særlig etter at Obama sikret seg nominasjonen, har meningsmålingene også beveget seg klart i retning Obama. Ledelsen varierer relativt mye, mellom fire og 12 prosent, men tendensen er at den er stabil over fem prosent. Det antas at valget av Joe Biden som visepresidentkandidat vil styrke Obama ytterligere i Pennsylvania, ettersom Biden er født og oppvokst i staten og er senator for nabostaten Delaware. Hvis Obama holder ledelsen, vil han i vårt tenkte eksempel ha 22 stater og 256 valgmenn.

Lenge så det ut til at **Michigan** (17 valgmenn) ville bli en vanskelig stat for Obama, og en potensiell gevinst (i forhold til Kerry–Bush) for McCain. Problemene rundt primærvalgsprosessen bidro til en svak ledelse for McCain gjennom våren. Etter at det ble funnet et kompromiss om representasjonen for Michigan og Florida i mai, og Clinton trakk sitt kandidatur tidlig i juni, har Obama imidlertid ligget foran på alle meningsmålinger. Et potensielt problem er allikevel at den demokratiske ordføreren i Michigans største by, Detroit, er tiltalt for mened i en varslersak, og er ekstremt upopulær, noe McCain-kampanjen sikkert vil vite å utnytte. Det bør også understrekes at der Obama har mange veier til seier, er Michigan den staten hvor han virkelig kan tape valget. Hvis han taper her, er han plutselig avhengig av å vinne de fleste av de andre vippestatene.

Og endelig er vi framme ved **Ohio** (20 valgmenn), som var den avgjørende enkeltstaten i 2004. Bush vant den i 2000 og 2004, med relativt små marginer, men før det vant Clinton med noe klarere marginer i 1992 og 1996. Demokratene gjorde også i Ohio et meget godt valg i 2006. Ohio er imidlertid en stat som har gitt svært mange tette valgresultater gjennom årene. Det er også en stat som pleier å stemme på vinneren ved valget; siden 1896 har den gått til taperen bare i 1944 og 1960, og ingen republikaner har noensinne vunnet presidentvalget uten å vinne Ohio. Den siste statistikken brytes neppe i år; det er vanskelig å se hvordan McCain skal vinne valget hvis han taper Ohio. McCain ledet på vårparten, mens tendensen etter at Obama sikret nominasjonen var at Obama ledet med noen prosentpoeng. I august er McCain igjen hårfint foran.

Dermed er også spenningen i denne scenariobyggingen utløst, for i vårt scenario vinner Obama med enten Michigan eller Ohio. Med bare Michigan (som her) ender han på 273 valgmenn mot McCains 265.

Konklusjoner og scenarier

Den klareste konklusjonen er at utfallet er helt åpent drøye to måneder før valget, men at John McCain er avhengig av at mange stater skal falle hans vei for å bli president. Selv i et scenario hvor vi forutsetter at et stort flertall av vippestater ender i hans favør, ville han ha tapt et tenkt valg avholdt mellom begynnelsen av juni og midten av august 2008, men klarer han å vinne dem alle vil han også klare å vinne det hvite hus, som følgende oppsummerende tabell illustrerer:

Tabell 1: Oppsummering av delstatenes plassering og deres valgnmannsstemmer

	Obama	McCain
«Sikre» stater	190	130
Sannsynlige stater	Wisconsin (10) Iowa (7) Pennsylvania (21) New Mexico (5) Minnesota (10)	Mississippi (6) Georgia (15) Missouri (11) South Dakota (3) North Dakota (3)
Svake stater	Michigan (17)	Florida (27) Alaska (3) North Carolina (15) Indiana (11)
DELSUM	260	224
Helt på vippen	Virginia (13) Ohio (20) Nevada (5) Montana (3) Colorado (9) New Hampshire (4)	

Denne tabellen illustrerer også hvor mange alternative veier Barack Obama har til 270 valgmenn. Hvis han holder Kerry-statene og legger til Iowa og New Mexico, og som vi har sett er dette ikke usannsynlig, gitt at det av disse statene bare er New Hampshire, Minnesota og Michigan som ser ut til å være i noen form for spill sommeren 2008, har han allerede 264 valgmenn. De siste seks kan komme fra enkeltstater som Colorado (9), Virginia (13), Ohio (20), Florida (27), Indiana (11) eller Missouri (11), eller fra kombinasjoner av stater som Montana (3) og Alaska (3) eller Nevada (5) og Montana (3). Noen av scenariene er imidlertid mer sannsynlige enn andre. Om Obama for eksempel vinner Georgia eller Mississippi, er han trolig nærmere 400 valgmenn enn 270. Litt lengre ned på viktighetsskalaen finner vi stater som Missouri, stater som Obama godt kan finne på å vinne, men som neppe blir de avgjørende valgnatten. Slik situasjonen er sommeren 2008 er det to områder som peker seg ut som de sentrale vippeområdene i tilfelle av et tett valg. For det første er det snakk om et knippe stater i det utvidede nordøst: Indiana, Virginia, Ohio og Michigan. Vinner McCain alle disse, ligger han godt an til å vinne valget også samlet sett, mens Obama kan begynne å drømme om takketalen hvis han vinner to eller flere av dem. Hvis Obama holder Michigan og McCain tar de andre tre, flyttes fokus til de vestlige statene – Colorado, Nevada og Montana. Den som i tilfelle vinner to av disse tre, vil trolig være valgets vinner. Det finnes også scenarier som gir dødt løp; hvis vi gir McCain alle vippestatene unntatt New Hampshire og Nevada, ender vi på 269-269. Det samme er resultatet hvis vi gir McCain alle vippestatene unntatt Colorado.[23]

For Obama-kampanjen vil derfor innsatsen trolig etter hvert konsentreres særlig om å forsvare Michigan og kanskje New Hampshire, og forsøke å vinne i Ohio, Virginia, Colorado og Nevada, samt opprettholde nærværet i stater som kan overraske, som Montana, Alaska og Indiana. I skrivende stund synes McCains beste sjanse å ligge i å begrense tapene i forhold til Bush til Iowa og New Mexico, samt å forsøke å vinne Michigan og New Hampshire. Klarer han å holde alle Bush-statene utenom Iowa og New Mexico, vinner han fortsatt, med 274 mot 264 valgmenn. Det virket usannsynlig på forsommeren 2008, men dersom McCain klarer å beholde Virginia, Ohio og Colorado, kan dette valget bli enda tettere enn de to foregående.[24]

---

23 Prosedyren er i tilfelle at huset velger president, med en stemme for hver stat, basert på hvilket parti som har flest representanter i delstatens delegasjon. I inneværende periode er stillingen 26-21 fordel demokratene, med tre stater delt på midten. Skulle dette holde seg, og alle prognoser tyder på at demokratene går fram heller enn tilbake, vil Obama bli president ved uavgjort i valgmannskollegiet.

24 Oppdaterte versjoner av denne artikkelen vil publiseres på www.nupi.noi slutten av september og slutten av oktober.

Litteratur

Abramowitz, Alan I. (2008) «Can McCain overcome the triple whammy? Electoral Barometer Shows Democratic Advantage», (www.centerforpolitics.org/crystalball/article.php?id=AIA2008052901),29.05.08.

Giroux, Greg (2008) «Obama Road Map to White House is a Nationwide Tour», (www.cqpolitics.com/wmspage.cfm?docID=news-000002906096), 07.07.08.

Hennessey, Kathleen (2008) «Paul Finds Backers in West», (www.time.com/time/world/article/0,8599,1828132,00.html), 12.08.08.

MacGillis, Alec (2008) «A New Political Geography», (www.time.com/time/world/article/0,8599,1828132,00.html), 30.06.08.

MacGillis, Alec & Tim Craig (2008) «Reliably GOP State Is Up for Grabs», (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/03/AR2008080302056.html?hpid=topnews&sid=ST2008080400406&s_pos=), 05.08.08.

Maslin, Paul (2008) «How will Barack Obama get to 270?», (www.salon.com/opinion/feature/2008/05/16/270/print.html), 22.05.08.

Mooney, Brian C. (2008) «Obama's paid staff dwarfing McCain's», (www.boston.com/news/nation/articles/2008/07/20/obamas_paid_staff_dwarfing_mccains/?page=1), 12.08.08.

Pew Research Center (2008) «Fewer Voters Identify as Republicans. Democrats Now Have the Advantage in 'Swing' States», (http://pewresearch.org/pubs/773/fewer-voters-identify-as-republicans), 30.05.08.

Raknes, Ketil (2008) «Et forsvar for negative kampanjer», *Internasjonal Politikk* 66(2-3).

Rasmussen Reports (2008) «Election 2008: Electoral College Update», (www.rasmussenreports.com/public_content/politics/election_20082/2008_presidential_election/election_2008_electoral_college_update), 30.05.08.

Reston, Maeve & Mark Z. Barabak (2008) «McCain again shuffles top campaign aides», (www.latimes.com/news/politics/la-na-campaign3-2008jul03,0,6428378.story), 04.07.08.

Schaller, Thomas F. (2008) «The South Will Fall Again», (www.nytimes.com/2008/07/01/opinion/01schaller.html?_r=2&ref=opinion&oref=slogin&oref=slogin), 02.07.08.

Scherer, Michael (2008) «Team McCain: Ready for Prime Time?», (www.time.com/time/politics/article/0,8599,1810154,00.html), 30.05.08.

Steinhauer, Jennifer (2008) «G.O.P. Drops in Voting Rolls in Many States», (www.nytimes.com/2008/08/05/us/politics/05flip.html?pagewanted=1&hp), 12.08.08.

The Indianapolis Star (2008) «Obama setting up shop in Indiana», (www.indystar.com/apps/pbcs.dll/article?AID=/20080713/NEWS05/807130367/1008/LOCAL19), 12.08.08.

Trygstad, Kyle (2008) «Obama's 50 State Strategy», (www.realclearpolitics.com/articles/2008/06/obamas_50_state_strategy.html), 07.07.08.

Vick, Karl (2008) «Alaskans for Obama: A Rare Democratic Push in the Last Frontier», (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/04/AR2008080402000.html),

Waldahl, Ragnar & Audun Beyer (2008) «Meningsmålinger og valgkamp i USA», *Internasjonal Politikk* 66(2-3).

Nyttige nettsteder for valginteresserte

- http://www.cqpolitics.com/ Congressional Quarterlys hjemmeside. Bred upartisk politisk dekning. Dekker presidentvalget, guvernørvalgene og samtlige valg til kongressen.
- http://www.realclearpolitics.com/ Samler daglig opp lederartikler og kommentarstoff fra en rekke nettsteder, og presenterer de viktigste meningsmålingene og gjennomsnittet av dem. Har også egne innsiktsfulle kommentatorer. Klar republikansk profil.
- http://www.politico.com/ Relativt fersk uavhengig mediabedrift, som spesialiserer seg på nasjonal amerikansk politikk, valgkamp og lobbyvirksomhet. Gode både på nyhetsstoff og analyse.
- http://www.fivethirtyeight.com/ Orientert mot meningsmålinger. Refererer til alle målinger, beregner målernes nøyaktighet og presenterer daglig oppdaterte prognoser for presidentvalget på delstatsnivå basert på matematiske modeller som veier hver enkelt meningsmåling opp mot målerens nøyaktighet, tiden som er gått siden målingen, statens demografiske sammensetning osv. Predikerte bedre enn noen enkelt meningsmålingsbyrå ved en rekke av de demokratiske primærvalgene. Klar demokratisk profil.
- http://www.electoral-vote.com/ Presenterer prognoser for valgresultatet basert på siste meningsmåling, eller gjennomsnittet av siste ukes målinger hvis det er flere. Også mye annet stoff. Kjapp og noe mer intuitiv enn foregående. Svak demokratisk profil.
- http://www.pollster.com/ Minner om de to foregående, men med mer vekt på grafiske fremstillinger. Trekker på alle eksisterende meningsmålinger, og lager trendlinjer basert på matematiske regresjonsmodeller. Politisk uavhengig.
- http://www.centerforpolitics.org/crystalball/ Siden til Larry Sabato ved University of Virginia. Gode på uavhengig analyse, og Sabato har vært svært treffsikker med prognosene sine.
- http://www.uselectionatlas.org/ For de historieinteresserte. Resultater og kart fra samtlige presidentvalg. Dekker også primaries og de andre valgene, og har prediksjoner for høstens valg. Mange muligheter for interaktivitet, blant annet kan man lage sine egne kart basert på ønsker eller prognoser.
- http://www.thegreenpapers.com/ Dekker valg på alle nivåer og en rekke forskjellige måter. Tallmateriale, analyse, historikk og innføring i forskjellige sider ved valgene. Uavhengig.
- http://www.monticello.no/ Norsk side som dekker USA generelt og politikk og valg spesielt. Egne valgsider og linker til nyheter, analyser og meningsmålinger. Også noe egen analyse. Lener republikansk.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 481-488 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

FOKUS

Norske amerikabilder i opinion og media

Dag Herbjørnsrud og Jan Erik Snoen i samtale med Halvard Leira

Dag Herbjørnsrud og Jan Arild Snoen har begge kritisert norsk offentlighet generelt og norske media spesielt for å ha ensidige og/eller misvisende bilder av USA. Herbjørnsrud ga i 2003 ut boka ***Frykten for Amerika*** *sammen med Stian Bromark, og har i sin lederspalte i* ***Ny Tid*** *kommentert den norske dekningen av den pågående valgkampen. Snoen skrev en større artikkel om norsk USA-dekning i* ***Samtiden*** *i 2005, og kommenterer jevnlig det samme temaet på nettstedene* ***minerva.as og monticello.no****. Vi inviterte dem til samtale med vår redaktør Halvard Leira om hvordan vi i Norge forstår eller ikke forstår USA i dag.*

HL: Dag Herbjørnsrud og Jan Arild Snoen, dere har begge klare meninger om hvordan norske medier dekker USA, men denne dekningen er naturligvis innleiret i norske bilder av USA generelt. La oss derfor starte med det generelle: Hvordan står det til med norske bilder av USA?

JAS: Jeg opplever at det norske forholdet til USA er blandet. På den ene side er det i Norge, som er et lite land, en utbredt mistro til amerikansk maktbruk i internasjonal politikk. På den annen side er det mange som er positivt opptatt av «det andre USA», og den diversitet og dynamikk som gjerne forbindes med USA. Videre er det jo også slik at det amerikanske politiske spekteret ligger lenger til høyre enn det norske, og det gjør at mange nordmenn er negative til amerikansk innenrikspolitikk. Her er det imidlertid en tendens til at negative aspekter overdrives – for eksempel hevdes det gjerne at det ikke finnes noen velferdsstat i USA, hvilket bare er tull. Den amerikanske velferdsstaten er forskjellig fra den norske, og mindre heldekkende, men den finnes åpenbart. Generelt forsterkes og karikeres forskjeller mellom

landene. Et annet godt eksempel er religionens rolle, hvor mange i Norge har det inntrykk at USA er nærmest middelaldersk i sin religiøsitet. Slik jeg ser det er USA på dette området på vei i samme retning som oss, men ligger kanskje en generasjon eller så etter.[1]

DH: I store trekk er jeg enig i denne beskrivelsen. Jeg mener imidlertid at måten Norge tenker om, eventuelt «bruker», USA sier mer om oss selv enn om USA, det brukes kontrasterende. Dette gjelder generelt for Europa helt tilbake til Thomas Mores drøm om Utopia og de senere beskrivelsene av Amerika som «det nye Atlantis». En del av denne tenkemåten vedvarer, vi forstår USA på andre måter enn vi forstår andre land. For Norges del er denne tendensen forsterket blant annet av utvandringen. Men generelt mener jeg altså at vi bruker Amerikabilder for å forstå oss selv. Et strålende eksempel på dette er at når Jens Bjørneboe på 60-tallet skrev om «Vi som elsket Amerika», så kopierte han mange av sine USA-kritiske innsikter fra den amerikanske forfatteren David Horowitz.

HL: Her er vi i mine øyne ved et paradoks. Så vidt jeg kan se så formes våre bilder av USA (og store deler av resten av verden også) av eliter på den amerikanske østkysten, og det gjelder både de positive og de negative bildene.

DH: Sant nok negative bilder av USA hentes jo gjerne fra personer som Noam Chomsky, Naomi Klein eller Michael Moore.

JAS: Noe av grunnen til denne dualiteten er nok det amerikanske mangfoldet som sådan, og at amerikanerne selv er så opptatt av USA som et ideelt prosjekt, et eksempel til etterfølgelse. I Norge leder dette for noen til omfavnelse, for andre til motstand og skuffelse over et USA som ikke lever opp til idealene. Men dette er altså en motsetning som vi også finner internt i USA.

DH: Jeg vil gjerne tilføye at hvis vi ikke klarer å forstå USA, så klarer vi neppe heller å forstå resten av verden. Og det er verdt å merke seg at man i andre deler av verden har et mer nyansert og avslappet forhold til USA enn i Norge og Europa. Her tenderer vi til å blande politikk og kultur, og ville boikotte Hollywood-filmer fordi vi ikke liker amerikansk politikk. I andre land er man mye flinkere til å skille mellom en politikk man ikke liker og en kultur man kan se positive trekk ved. I 2004 var Norge faktisk verdens

1 Red. anm.: Se om dette også Bailey og Knutsens artikkel i dette nummeret av *IP*.

mest Bush-fiendtlige land – bare 7 % av befolkningen foretrakk ham som president. Dette var lavere enn for land som Pakistan og Saudi-Arabia.

HL: Men til tross for denne skepsisen til Bush, så er det mange i Norge som er positive til mange trekk ved USA. Ligger det en grunnleggende dualitet i norske Amerikabilder?

DH: Generelt har Norge noe av et schizofrent forhold til USA, for denne skepsisen balanseres av en sterk tradisjonell kulturell og sikkerhetspolitisk tilknytning, hvor Norge ofte omtales som den 51ste staten i USA. Dette båndet er mye sterkere i Norge enn for eksempel i et land som Sverige, og kan nok være med på å forklare den sterkere polariseringen av norsk USA-opplevelse. På en annen måte enn andre land har Norge et behov for et «farsopprør».

HL: Og det er jo gjerne slik at man har størst behov for å markere forskjell fra dem man er mest like.

JAS: I mine øyne gir dette schizofrene forholdet seg to utslag. For det første har vi en generell anti-amerikanisme. Jeg mener allikevel at mye av denne anti-amerikanismen overføres til anti-republikanisme, særlig på venstresiden og i det politiske sentrum. Delvis ved hjelp av media gjøres republikanerne til representanter for alt som er trist og vanskelig med USA. Når demokratene er ved makten og gjør ting som nordmenn ikke liker heter det dermed at de gjør så godt de kan, men det er også mange som blir litt skuffet. Republikanerne er det derimot få som har noen særlige forventninger til, så det gis det muligheter for positive overraskelser.

DH: Selv om anti-holdningene i dag kanskje er mer utbredt på venstresiden, så er jo norsk og amerikansk USA-skepsis historisk sett kulturkonservativ, med skepsis til populærkultur, masseproduksjon, amerikansk demokrati og så videre. I Norge kommer dette blant annet til uttrykk hos Hamsun og Hambro. Endringen kommer på 60-tallet. Bjørneboe er et godt eksempel, i 1952 skriver han om «frykten for Amerika», fra et kulturkonservativt utgangspunkt. Så ble han siden kulturradikal, men leste Horowitz og ble politisk skeptisk til USA. 68-opprøret førte på den annen side til en positiv kulturforståelse av USA på venstresiden i Norge, med fokus på populærkultur (som Donaldisme) og undergrunnskultur. Tenk Fløgstad.
JAS: Og per i dag er den kulturkonservative motstanden borte, det finnes knapt kulturkonservative igjen i Norge

DH: Her er jeg ikke enig, snarere har den kulturkonservative motstanden mot USA blitt tverrpolitisk felleskapital. Fortsatt er oppfatningen av amerikanere som dumme, overflatiske og grunne utbredt, og gjengs oppfatning er at de ikke forstår seg på demokrati på samme måte som vi gjør i Europa.

JAS: Jeg tenkte mest på det snevre kulturbegrepet, hvor jeg opplever at de aller fleste er positive til den populærkulturen du beskrev. Når vi utvider det kulturkonservative som du antyder, er jeg i og for seg enig. Vi ser jo også at den norske opinionen er mye mer positive til USA enn det elitene er, men da mer kulturen enn politikken. I elitene er det, som du sier vanlig å se amerikanere som grunne og dumme.

HL: Vi har så vidt vært inne på tendensen til å vurdere USA som et spesielt land, en egenoppfatning som i USA går under betegnelsen eksepsjonalisme. Hvor viktig er eksepsjonalismen for norske Amerikabilder?

DH: Jeg er i utgangspunktet ikke enig i at det finnes en amerikansk eksepsjonalisme. USA har oppført seg omtrent som andre stormakter i global politikk, og også land som Storbritannia og Frankrike har opplevd seg selv som eksepsjonelle.

HL: Men vi må vel skille mellom hvorvidt USA har oppført seg på en spesiell måte og hvorvidt denne oppførselen har blitt oppfattet som drevet av en eksepsjonalistisk logikk? Jeg opplever den amerikanske følelsen av misjon og kall som sterkere enn for de europeiske stormaktenes del, og der disse maktene definerte sine imperier på en eller måte i forlengelsen av det romerske, har jo USA for sin del definert seg som et brudd med tidligere imperier, og heller sett hen til den romerske republikken.

DH: Det finnes mange i USA som er sterkt kritiske til amerikansk politikk, og hvor virksom kan eksepsjonalismen være da?

HL: I den grad de er kritiske til ført politikk kan jo det nettopp være fordi de mener at den bryter med USAs eksepsjonelle karakter og deres plikt til å føre en kvalitativt annerledes politikk enn andre stormakter.

DH: Jeg opplever den som mer av en akademisk konstruksjon enn noe som er virksomt på den politiske grasrota. Motsatsen til det positivt «eksepsjonelle» er jo ellers at det til stadighet fokuseres på alt det gale USA gjør, mens andre land slipper langt lettere unna.

JAS: Men er ikke dette nettopp fordi vi stiller andre krav til USA, og nettopp oppfatter landet som eksepsjonelt? Jeg er enig i at forskjellene mellom USA og andre land overdrives, men jeg mener allikevel at det er en forskjell der.[2]

HL: Våre forventninger til USA er vel også annerledes fordi vi føler at vi alle kjenner landet fra før? USA er jo uten tvil verdens mest forhåndsmedierte samfunn, som både utenforstående og også amerikanerne selv kjenner gjennom film og TV.

DH: Dette er også min opplevelse. Jeg gikk i sin tid på High School og College i Missouri, midt inne i USA, hvor våre bilder av for eksempel Washington DC heller ble formet av informasjonsfilmer som skildret crackbruk og kriminalitet enn av egen erfaring. Da jeg senere studerte i Oslo, opplevde jeg at det var langt flere av mine medstudenter der som hadde vært i New York og Washington DC enn av mine medstudenter i Missouri. Et mulig problem med forhåndsmedieringen er at nordmenn ikke forstår hvor variert USA er, vi er rett og slett ikke vant til diversitet. Dermed tror vi også at vi kan forstå USA ved å lese New York Times.

JAS: Jeg er delvis enig, selv om jeg er usikker på betydningen av denne forhåndsmedieringen. Vi tror kanskje at vi kjenner USA gjennom populærkulturen, men det er sjelden noen reiser spørsmålet om hvor representative de dryppene vi mottar er. Kanskje er det slik at når vi importerer mange amerikanske kriminalserier, så skaper det et bilde av at det er fryktelig skummelt i USA? Og det er det jo de fleste steder ikke.

DH: På den annen side tror jeg nok også at det er mange som blir skuffet når det USA de faktisk møter ikke passer med (de positive) forventningene som skapes gjennom film og serier.

HL: Illustrerer ikke dette at forståelsen ikke er så god allikevel? Og USA-ekspertisen i Norge er jo svært begrenset?

DH: Det er helt riktig, det virker som om vi tror at «alle» kan USA, og at det derfor ikke trengs noen forskning om landet. Innen historiefaget er det for eksempel langt flere som sysler med Latinamerikansk og Afrikansk historie, for ikke å snakke om lokalhistorie, enn som studerer USA. Det er åpenbart for få som har USA som spesialitet.

2 Red. anm.: Se mer om amerikansk eksepsjonalisme i Stephansons artikkel i dette nummeret av *IP*.

JAS: Og selv blant de såkalte ekspertene sies de merkeligste ting, slik som når Ole Moen, en av landets mest profilerte USA-kjennere, får seg til å si at hvis Obama taper presidentvalget, så er det på grunn av rase.

DH: Enig, en slik kommentar er en grov forenkling, for hvis rase hadde vært så avgjørende hadde Obama aldri vunnet primærvalgene.

JAS: Generelt er det åpenbart at USA-forskningen må gis høyere prioritet.

HL: USA er altså forhåndsmediert for oss alle, men allikevel spiller norske medier en viktig rolle for vår forståelse av landet. Hvordan står det så til med norsk mediedekning av USA?

JAS: Kvaliteten er veldig varierende, og avhenger mer av journalisten enn av organet. Fortsatt er det flere som sitter med «68-bildet» av USA, som et land som først og fremst er preget av rasefordommer og urettferdighet, og hvor republikanerne bare er opptatt av gud og de rike. Dette fører til at forskjellene mellom USA og Norge overdrives i media, for det er langt færre som forteller om USA fra den andre siden. Typiske eksempler er at generelle problemer, som budsjettunderskudd, gjøres til «amerikanske» problemer, og at president Bush gjør alt galt. Katrina-narrativen er et helt konkret eksempel,[3] hvor norske media stort sett kategoriserte alt som gikk galt som eksempler på Bushs feil, og noen ganger også innen rammene av en rasefortelling – hjelpen kom ikke fordi New Orleans stort sett var befolket av afrikansk-amerikanere. Bush fikk naturligvis mye kritikk også i USA, men der ble også mye kritikk rettet mot lokale styringsnivåer, blant annet den folkevalgte afrikansk-amerikanske ordføreren i New Orleans, Ray Nagin.

DH: Mediedekningen er langt på vei en naturlig forlengelse av amerikabilder i politisk og akademisk diskurs. Kroneksempelet fra det siste året er det eksempelet vi diskuterte tidligere, om at Obama aldri kan vinne valget fordi han har feil hudfarge. Men hvem er det som er rasistiske her? Jeg vil hevde at det er de norske mediene. Det råder en ekstrem politisk korrekthet i USA, hvor det er nesten umulig å en gang spøke med hudfarge. Hudfarge er også mye mindre viktig enn det en gang var, særlig for de under 40. I Norge virker det derimot som 60-talls tenkningen og dens fordommer henger igjen. Det er da interessant å se at den tradisjonelle norske tenkningen ikke kan forklare

3 Red. anm.: Altså fortellingene om konsekvensene av orkanen Katrina, som rammet den amerikanske Gulf-kysten 29. august 2005.

at John Edwards ikke vant de demokratiske primærvalgene. En veltalende, ren og pen mann fra sørstatene, dette var jo før utroskapssaken hans kom opp, burde i henhold til den norske narrativen ha feid gulvet med en svart mann og en kvinne. Problemet er ikke fordommene i USA, men i Norge!

JAS: USA er et progressivt land!

DH: Ja! Look to America... Jeg mener faktisk dette på fullt alvor, at Norge ville bli et bedre land av å bli likere USA på en del områder som har å gjøre med multikulturalitet og diversitet. Og her er vi tilbake ved hva nordmenn vil med sine Amerikabilder, nemlig at de fleste bruker en eller annen retning eller idé fra USA for å legitimere sine egne standpunkter i Norge. Slik USA-kritikere bruker Horowitz og Michael Moore, finner Frp-ere fram til en forfatter som Ayn Rand.

JAS: For å fullføre argumentet om hudfarge, så finnes det åpenbart en restrasisme i USA, men for Obama er jo ikke hudfarge i denne sammenheng bare negativt. Det er jo mange hvite, særlig velutdannede, som vil stemme på han nettopp fordi han ved sin hudfarge kroppsliggjør temaet om endring – «Change». Jeg vil dermed tro at hudfarge for Obama er en netto fordel.

HL: Dere snakker mye om Obama, er det noe problem at norske medier fokuserer i så stor grad på demokratene?

JAS: Dette fokuset er ikke så rart, fenomenet Obama har vekkes oppsikt og interesse nær sagt overalt, også i USA. Det er imidlertid en tendens til at norske medier vektlegger tabber som McCain gjør, men ikke tabber som Obama gjør, og heller rapporterer meningsmålinger der Obama går frem enn de der McCain går frem. Generelt vil jo mediene, som et flertall av Norges befolkning, helst at Obama skal vinne. Med viktig unntak for hudfarge, ser det imidlertid ikke enda ut til at denne skjevheten i dekningen ødelegger for mulighetene til å forstå det som foregår.

HL: Slik dere ser det viderebringer norske medier narrativer fra norske akademikere som henger igjen i utdaterte forestillinger om USA. Men fungerer korrespondentene i USA som noe korrektiv?
JAS: Hovedproblemet med korrespondentene er at de har et alt for dårlig kildetilfang. Washington Post og New York Times er i og for seg glimrende aviser, men korrespondentene kan ikke nøye seg med videreformidling av det som står der. For det første må de skaffe seg nettverk som kan gi egne

historier, og for det andre må de også formidle hvordan høyresiden i USA tenker. Dette er rene unnlatelsessynder, et utslag av intellektuell latskap.

DH: Dekningen er massiv, men helt unyansert. I noen grad skyldes dette den generelt manglende forståelsen for amerikansk historie og samfunnsliv i Norge.

JAS: Føderalismen som politisk organisasjonsform, altså at makt og ansvar på mange områder er desentralisert og ikke alt bestemmes av presidenten og Washington, er et kroneksempel.

DH: Og gitt at denne kontekstualiseringen mangler, blir det innenfor de stereotype modellene helt uforståelig at Obama kan vinne presidentvalget. Jeg ville gladelig byttet bort den store kvantiteten i USA-stoffet for bedre kvalitet. Men problemet er generelt – nordmenn kan for lite om land som Storbritannia og Frankrike også, for ikke å snakke om vårt eget land. Dermed blir sammenligninger mellom land ofte grunne. Vi har rett og slett mye å lære!

Med de sluttordene takker IP for samtalen, og håper at dette spesialnummeret kan bidra til den etterspurte læringsprosessen.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 489-495 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

PROFIL

Nobel nordlending om fred og imperier

Geir Lundestad intervjuet av Erlend Grøner Krogstad

Nobeldirektør og historieprofessor Geir Lundestad bør ikke trenge noen lang introduksjon. Han har sin utdannelse fra Universitetet i Oslo, først i statsvitenskap, siden i historie. Han avla doktorgrad – som i 1980 ble til boka *The American Non-policy Towards Eastern Europe 1943-1947* – (som for øvrig ble anmeldt av Arthur Schlesinger jr. i *New York Review of Books*) i Tromsø, der han siden var professor i 16 år. I løpet av disse årene reiste han jevnlig til USA. Han tilbrakte to år ved Harvard og to år ved Woodrow Wilson International Center for Scholars. I 1990 ble han direktør ved Nobelinstituttet. Siden har han kombinert gjerningen som direktør med en betydelig akademisk produksjon i spennet mellom historie, statsvitenskap og internasjonal politisk økonomi. Til høsten kommer en ny bok han har redigert, *Just Another Major Crisis? The United States and Europe since 2000,* der Lundestad tar for seg Irakkrigens betydning for transatlantiske relasjoner sammen med folk som John Ikenberry. Han holder også på å skrive en «forholdsvis åpenhjertig» bok om Alfred Nobel og Nobelprisen som først vil komme etter at han går av som direktør («om noen år»).

EGK: La oss begynne med å snakke litt om din utdannelse. Du har sagt at din verden raste sammen etter du som student møtte historiefaget og innså hvor komplisert virkeligheten var. Vil du si at statsvitenskapen er en disiplin som produserer selvfølgeligheter, eller var det du som ikke var en god nok statsviter på det tidspunktet?

GL: Jeg følte meg veldig klok fordi jeg hadde studert statsvitenskap og kunne forklare sentrale fenomener som krig og revolusjon. Så skulle jeg ta historie som støttefag, og da oppdaget jeg hvor komplisert virkeligheten var. På det

tidspunktet bestemte jeg meg for å melde overgang fra statsvitenskap til historie. Jeg har beholdt interessen for statsvitenskap, men jeg føler meg som historiker. Jeg følte det i hvert fall slik den gangen at statsvitenskapen enten besto av en del selvfølgeligheter, eller en del høyst tvilsomme ideer som ikke holdt vann når man gikk til det historiske materialet. En innvending historikere ofte har mot statsvitere er at de bruker historien opportunistisk; de starter med en teori, og så går de til historien for å finne støtte for den, som stein fra en gruve. Jeg er ikke interessert i bøker som er skrevet for å støtte en bestemt teori – hva er vitsen med dem? Når det er sagt, så finnes det mange historisk orienterte statsvitere som skriver spennende ting. Statsvitenskapen har den fordel at den kan tegne de store sammenhengene. Folk som John Mearsheimer, Joseph Nye og Robert Gilpin gjør dette fra ulike teoretiske ståsteder, og med historisk bevissthet.

EGK: Vil du trekke fram noen lærere som har hatt en spesiell innflytelse på deg? Eventuelt noen bøker som har inspirert deg på avgjørende tidspunkter?

GL: Jeg vil ikke trekke fram noen spesielle lærere. Jeg har lært mest av bøkene til William McNeill, John Lewis Gaddis og Paul Kennedy.

EGK: Du kommenterer blant annet Gaddis sitt arbeid i et essay fra 1988, «Moralism, Presentism, Exceptionalism, Provincialism, and Other Extravagances in American Writings on the Early Cold War Years»*, der du går i rette med tendensen blant historikere til å plassere skyld og moralisere. Tror du selv på et skarpt skille mellom fakta og verdier i samfunnsforskningen?*

GL: Innenfor historiefaget er kravet til å holde seg til tolkninger som kan støttes av kildene ganske disiplinerende. Nå kan du jo si at kildene ikke alltid er objektive, men vi ser flere eksempler på at det er tilnærmet konsensus i historiefaget på en del spørsmål som en gang var kontroversielle. Så finnes det selvsagt andre saker der det aldri vil bli enighet om en tolkning. Det er skrevet kilometervis med bøker om den første verdenskrig og om mitt eget felt, den kalde krigen. Mange flere vil komme. Men jeg mener at kildene som oftest gir et sikkert grunnlag for å utelukke visse tolkninger og støtte andre. Som forskere må vi skille klart mellom våre tolkninger av verden, og verden slik den faktisk er. Historikere bør skrive om hva som skjedde og hvorfor det skjedde, ikke hva som gikk galt. Skal man ta opp moralske spørsmål, kreves det store filosofiske avklaringer, men da er vi egentlig over i et helt annet fagfelt.

EGK: Hvordan har det preget deg som forsker å jobbe i spennet mellom disipliner som statsvitenskap, historie og internasjonal politisk økonomi? Har du opplevd motstand fra «rene» statsvitere, historikere e.l., eller har det vært uproblematisk å samarbeide med folk fra flere fagområder?

GL: Det har gått fint. Vi definerer jo langt på vei vår egen faglige verden på Nobelinstituttet.

EGK: Dette er en god anledning til å snakke om din dobbeltrolle som historieprofessor og direktør for Nobelinstituttet. Du har uttalt at du som historiker ser at fredsprosesser sjelden kommer helt i mål. Derfor må man premiere individer som spiller en viktig rolle i fredsarbeid selv om det er uklart om de vil lykkes. Er ikke dette et eksempel på at historikerrollen flyter inn i direktørrollen? Og kan innflytelsen også gå motsatt vei?

GL: Jeg er selv veldig bevisst på å skille disse rollene. Som historiker må jeg skrive om verden slik den er så godt jeg kan. Som direktør ved Nobelinstituttet har jeg en veldig moralsk jobb, her er jeg med på å forsøke å forandre verden. Men jeg er jo ikke schizofren; jeg kan ikke holde disse helt klart fra hverandre. Og ansvaret for å plukke ut kandidatene til fredsprisen krever en veldig god oversikt over internasjonale forhold, det er jo derfor en akademiker har denne jobben. Jo større oversikt du har, jo bedre rustet er du til å utføre arbeidet her på instituttet. Så akademikeren slår inn i direktøren. Og det kan nok være at direktøren slår inn i akademikeren også, selv om jeg som sagt er meg dette skillet bevisst. Samtidig er jeg realistisk med hensyn til Nobelprisens innflytelse. Vi hadde en forsker her på instituttet som skrev en bok der hun gjorde mye ut av prisens betydning i internasjonal politikk. Da måtte jeg bare si til henne: Den betydningen tror jeg ikke prisen har. Den er en av verdens mest prestisjetunge priser, det er klart, men som historiker er jeg klar på at den ikke er avgjørende i de store politiske sammenhenger.

EGK: Nobelkomiteen består i hovedsak av tidligere parlamentarikere som ikke har som oppgave å bruke mye tid på å definere fredsbegrepet. De foretar det endelige valget av fredsprisvinneren basert på en kandidatliste du har utformet. Hvor stor er din innflytelse som akademiker i denne prosessen?

GL: Den Norske Nobelkomité er spesiell fordi den består av folk med politisk bakgrunn og ikke av eksperter. Noe av det første jeg gjorde da jeg tiltrådte i 1990, var å reise til Stockholm. Der var det noen som antydet at nobelkomiteen burde bestå av vitenskapsmenn, slik de andre nobelkomiteene gjør.

Da sa jeg på kav nordnorsk: «Jeg takker min Gud for at vi har politikere i komiteen, for er det noe politikere er gode til, så er det å treffe valg. Det er ofte vitenskapsmenn elendige til.» Det er ikke ofte jeg og komiteen trer sammen for å drøfte definisjoner av fred eller nye områder for fredsarbeid. Derfor blir jo mitt arbeid med å sette sammen kandidatlisten viktig, selv om listen jo baserer seg på forslag fra de tusener på tusener som har nominasjonsrett. Men vi hadde et slikt møte for et par tre år siden der vi slo fast at ikke alle gode formål kan telle som fredsarbeid. Et av eksemplene vi ble enige om var antikorrupsjonsarbeid. Det er jo et godt formål, og man kan kanskje også argumentere for at det kan bidra til fred. Men vi kan ikke operere med for mange ledd, det er viktig at vi ser at prisvinnerens arbeid har en direkte betydning for fred.

EGK: Nobelkomiteen fikk en del kritikk for å gi prisen til den kenyanske miljøaktivisten Wangari Maathai i 2004. Ser du en fare for at prisen kan miste sin identitet når fredsbegrepet strekkes til å omfatte for eksempel miljøvern?

GL: Nei, det gjør jeg ikke. Jeg vil heller si at prisen har fått en tilleggsidentitet med utdelingen til Maathai i 2004 og til FNs klimapanel og Al Gore i fjor. Ser man historisk på det, vil man oppdage at prisen som oftest har gått til folk som står utenfor den strengt definerte fredsbevegelsen, selv om folk derfra også har fått prisen. Helt fra 1901 har nobelkomiteen ment at flere veier fører til fred, noe den viste ved tidlig å premiere humanitært arbeid og arbeid for menneskerettigheter. Jeg tar det dessuten med stor ro når folk beklager seg over at man ikke lyktes i å finne en kandidat som alle kan applaudere. Jeg mener det er bra at prisvinneren er kontroversiell, i hvert fall av og til.

EGK: Nobelprisen gir hvert år Norge stor oppmerksomhet rundt fred og fredsarbeid, en oppmerksomhet som går godt i hop med det norske selvbildet som fredsnasjon. Men vil du si at vi i Norge har et realistisk bilde av hva vi som selverklært fredsnasjon kan utrette i verden?

GL: Vi har utvilsomt ganske overdrevne forestillinger om vår egen betydning her i landet. For å sette ting i perspektiv har mine indiske og kinesiske kolleger overbevist meg om at brorparten av verdens befolkning ikke engang vet at Norge eksisterer. Vi har hatt en rekke sentrale beslutningstakere, slike som Terje RødLarsen og Jan Egeland, som har hatt urealistiske forventninger til vår egen rolle. Egelands bok *Impotent Superpower, Potent Small States* er en klassisk formulering av et slikt syn. Han skal imidlertid ha for at han siden

tydelig har uttrykt at dette ikke var et godt analytisk utgangspunkt. Men den manglende realismen har også hatt noen positive konsekvenser. Hadde man spurt sentrale beslutningstakere rundt om i verden før Oslo-avtalen om hva Norge kunne utrette i Midtøsten, hadde de sagt «lite eller ingenting». Men vi greide faktisk å utrette en hel del, selv om utviklingen ikke har vært gledelig siden den gang. På samme måte har Norge gått på med krum hals i Sri Lanka og Guatemala. Dette er initiativer jeg støtter, og jeg vil være den siste til å kritisere at Norge engasjerer seg i fredsarbeid. Men mangelen på framskritt i disse fredsprosessene har nok bidratt til å justere forventningene til hva Norge kan utrette, til et mer realistisk nivå. I denne forbindelse er det spennende å notere seg en del likheter mellom Norge og USA. Vi elsker begge å fortelle andre land om hvordan de bør opptre. «Hvis verden bare ble sosialdemokratisk…» har vært refrenget fra Norge. Vi snakker begge varmt om internasjonalt samarbeid, men når det kommer til stykket er vi begge reserverte. Se bare på Norge; vi har sagt nei til EU to ganger, vi holder igjen i NATO, vi har vært skeptisk til nordisk samarbeid. Jeg skrev en artikkel om dette i *Internasjonal Politikk* i 1985: «Nasjonalisme og internasjonalisme i norsk utenrikspolitikk: Et faglig-provoserende essay». Jeg står fortsatt inne for alt jeg skrev der.

EGK: La oss snakke litt om din egen forskning. Internasjonalt er du kjent for begrepet «empire by invitation». Kan du fortelle litt om hvordan du fikk ideen til dette begrepet? Har du noen gang følt at det har vært begrensende å bli forbundet med dette, at det har skygget for resten av arbeidet ditt?

GL: Nei, dette er et begrep som jeg er veldig fornøyd med, og som jeg har videreutviklet i flere retninger siden. I den tøffe konkurransen i internasjonal forskning må man være glad hvis man kommer opp med noe som legges merke til og blir en del av debatten. Ideen til begrepet kom som en naturlig følge av arbeidet med boken *America, Scandinavia and the Cold War, 1945–1949*. Den rådende tolkningen av NATOs opprinnelse var på denne tiden at alliansen kom i stand som følge av amerikanernes innsats. Det er simpelthen feil; NATO var hovedsakelig et britisk initiativ. Sikkerhetspolitikken var dessuten bare ett av områdene hvor europeerne la til rette for amerikansk innflytelse. Så begrepet «empire by invitation» var nærliggende. Det jeg forsøkte å gjøre var å gi en postrevisjonistisk tolkning av den tidlige kalde krigen. Begrepet «empire» var på denne tiden veldig populært blant revisjonistene i amerikansk historiografi og i høyeste grad et politisk begrep. Samtidig la jeg til et mer tradisjonalistisk element, nemlig at amerikanerne ble invitert til å ta den lederrollen de tok. I de siste årene har det haglet med bøker der USA beskrives som et imperium.

EGK: Mange av disse bøkene kombinerer historiske resonnementer med klare oppfordringer om hvilken rolle det amerikanske imperiet bør påta seg i dagens internasjonale politikk. Er dette en god debatt?

GL: Ja, det synes jeg stort sett, og det er en debatt jeg har bidratt jevnlig til selv. Først og fremst er debatten god fordi den bidrar til komparasjoner. I artikkelen du nevnte tidligere om tendensen til moralisering, kritiserte jeg også eksepsjonalismen, tendensen til at USA ses på som et unikt tilfelle. Selv om amerikansk forskning holder veldig høy kvalitet, kan den lett bli navlebeskuende. Imperielitteraturen har motvirket denne tendensen ved å levere verdifulle sammenlikninger mellom USA og tidligere imperier. Selv har jeg vært opptatt av å analysere «mottakersiden», altså hvilken rolle lokale faktorer spiller i USAs innflytelsessfære. De normative betraktningene om USAs lederrolle er jo med på å gjøre bøkene lesverdige, selv om slike betraktninger ikke har stor historisk interesse. Niall Ferguson er blant dem som har vært ufattelig produktive og ofte spennende.

EGK: Hvordan tror du USAs utenrikspolitikk vil endre seg dersom Barack Obama blir president?

GL: Symbolsk vil det være av enorm betydning. Både i Europa og utenfor Vesten vil en svart president gi grunnlag for nye tolkninger av USA. Det vil representere en liberal triumf og markere slutten på den konservative bølgen som har skyllet over USA siden republikanerne fikk flertallet i Kongressen i 1994. Substansielt vil det bety mindre. I likhet med Bush og enhver annen tenkelig amerikansk president har Obama en forventning om at USA skal lede verden. Han vil kritisere europeerne for ikke å gjøre mer i Afghanistan. Jeg tviler sterkt på at han vil greie å trekke styrkene ut av Irak innen 16 måneder, slik han har lovet. I Israel-spørsmålet har han svingt langt over mot høyre. Oppsummert kan man kanskje si at Obama vil være en positiv president for Europa. Men han vil være nøytral, kanskje endog negativ, for land som Japan, Kina og India, der Bush har hatt gode forbindelser.

EGK: Til slutt et mer personlig spørsmål. Har det faktum at du er nordlending hatt noe å si for din identitet som forsker?

GL: Absolutt. Vi nordlendinger liker ikke å pakke inn ting unødvendig, vi kaller en spade for en spade – noen vil kanskje til og med si for en gravemaskin. Jeg kan nok oppleves som i overkant frittalende, og det er ganger jeg selv synes jeg har gått for langt i å kritisere, for eksempel på forsknings-

seminarer her på Nobelinstituttet. Men jeg er veldig opptatt av å skille faglig uenighet fra personlige relasjoner. [*Under intervjuet får vi et eksempel på Lundestads direkte tale idet han får en telefon fra en kjent frivillig organisasjon som ønsker et foredrag. Lundestad takker nei.* «Problemet med dere er at det er så forferdelig mange av dere», *forklarer han på sitt syngende vis*]. Dessuten har jeg alltid vært en periferiens mann. Selv om jeg er EU-tilhenger, har jeg aldri kunnet forstå hvordan Norge skal kunne bli medlem. Det er periferiens makt for sterk til. Folk i Oslo forstår ikke dette. Når Oslo oppfattes som roten til distriktenes problemer, hvordan tror de da Brussel vil oppfattes? Og så er det den nordnorske humoren, da. Jeg er blitt mer og mer opptatt av humor. Når lo du sist av en statsvitenskapelig bok?

Intervjuet avsluttes med en bestikkelse. Lundestad opplever en jevn strøm av henvendelser fra prominente folk som har en kandidat å foreslå, og som av og til tilgodeses med 35–40 minutter på Lundestads kontor. Han gjør dette med glede selv om besøkene sjelden fører fram; en gang ble det samlet inn 750 000 underskrifter for en kandidat som ikke fikk prisen. «Lobbyvirksomheten er relativt uskyldig», forsikrer Lundestad, som later til å ha glede av å ha regjeringsmedlemmer og andre celebriteter innom kontoret. Jeg har ikke noe kandidatur å fremme denne dagen, men vil i den frie presses ånd opplyse om at jeg, i likhet med alle Lundestads gjester, ble bestukket med en kopi av Nobelprisen i sjokolade.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 497-508 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

BOKESSAY

9/11-litteratur og 9/11 som litteratur

Anmeldt av ELLINOR DALBYE, *Universitetet i Oslo*

Falling Man
Don DeLillo
New York: Simon & Schuster 2007

Afterwords: Stories and Reports from 9/11 and Beyond
Salon Editors
New York: Washington Press 2002

Portraits: 9/11/01: The Collected «Portraits of Grief» from The New York Times
New York Times
New York: Times Books 200

Om morgenen 11. september 2001 kapret en gruppe terrorister fire amerikanske passasjerfly. To av dem ble fløyet inn i nordre og søndre tårn av World Trade Center i New York, noe som kort tid etter førte til at begge tårnene kollapset. Det tredje flyet ble krasjlandet i Pentagon hvor det forårsaket mindre skader, mens det fjerde styrtet på et jorde i Pennsylvania. Foruten de 19 kaprerne omkom 2974 mennesker som en direkte følge av angrepene, i tillegg er 24 fortsatt savnet og antatt døde. Det er imidlertid først og fremst angrepet på World Trade Center som er blitt stående som symbolet på denne dagen og det de fleste assosierer med 11. september. Terrorangrepet er det største enkeltstående på amerikansk fastland og det som har kostet flest menneskeliv. Derfor blir det også sett på som et vannskille i moderne amerikansk historie. Hendelsen var uventet, uten presedens og har fått vidtrekkende konsekvenser både politisk og kulturelt.

Med dette som utgangspunkt er det ikke uventet skrevet svært mange ulike tekster om og med utgangspunkt i 11. september, fra *The 9/11 Commission Report* (2004) til *Towers of Deception: The Media Cover-up* (2006)

og *Debunking 9/11 Debunking: An Answer to Popular Mechanics and Other Defenders of the Official Conspiracy Theory*) (2007). I tillegg kommer en rekke utgivelser som kan sies å falle innenfor et utvidet tekstbegrep, som for eksempel Oliver Stones film *World Trade Center* (2006) og Art Spiegelmanns tegneserie *In the Shadow of No Towers* (2004). De tre utgivelsene jeg har valgt ut i dette essayet er tekster som i utgangspunktet framstår som svært forskjellige, men som allikevel belyser følgende spørsmål: Hva skriver man om 9/11 – et nasjonalt traume som mangler historisk presedens og som har en hittil ukjent historisk konsekvens? Og hvordan skriver man om et traume som i utgangspunktet unndrar seg språkliggjøring? De tre utgivelsene er *Portraits: 9/11/01: The Collected «Portraits of Grief» from The New York Times* (2002), nettmagasinet Salon.coms *Afterwords: Stories and Reports from 9/11 and Beyond* (2002) og Don DeLillos roman *Falling Man* (2007).

9/11 er i utgangspunktet en ytterst moderne hendelse. Ingen annen historisk hendelse har i samme utstrekning blitt filmet, fotografert og dokumentert. Ingen annen hendelse har blitt rekonstruert som en mediert og kommentert narrativ i det øyeblikket den fant sted, det er den mest kringkastede hendelsen i historien. 9/11 blir slik en kollektiv opplevelse, og et kollektivt nasjonalt traume. Millioner av amerikanere ble vitner til en hendelse som først og fremst foregikk på tv. Derfor dekker begrepet 9/11 ikke bare den faktiske historiske hendelsen, men det fungerer også som en synekdoke[1] for en kompleks og diskursivt orkestrert fortelling som fortsatt er under utvikling. I tillegg foregikk hendelsen innenfor et svært kort tidsrom. Selv om det som skjedde 11. september, fra tidlig morgen til tårnenes fall, kan plasseres langs en tidslinje, er denne linjen svært kort når man ser den i forhold til andre historiske hendelser 9/11 er blitt sammenliknet med. Det eneste andre angrepet på amerikansk territorium i moderne historie, angrepet på Pearl Harbor, var riktignok over på noen få timer, men til forskjell fra denne hendelsen behandles 9/11 diskursmessig som en *avsluttet* historisk hendelse, som både påbegynnes og avsluttes 11. september. Der hvor Pearl Harbor er en del av andre verdenskrig, oppfattes ikke 9/11 innenfor rammeverket av en større historisk hendelse på samme måte. Tvert imot kan man argumentere for at det i dagene etter 11. september oppsto et skifte mot en politisk dannelse av en fullstendig inkluderende nasjonal fortelling som først og fremst legger vekt på det ahistoriske og løsrevne ved hendelsen. Angrepet kausalforklares ikke først og fremst i et historisk perspektiv, men ut ifra tidløse ideologiske motsetninger. Det kanskje beste eksempelet på dette er Samuel Huntingtons bok *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* som først ble utgitt i 1996, men som etter 11.

1 Synekdoke er en retorisk figur der den vanligste formen er «del for helhet», et begrep med snevrere betydning blir satt til å representere et begrep eller konsept med videre betydning.

september ble ansett å ha forutsett angrepet og årsakene til det.[2] Kritikere har imidlertid påpekt at dette var en stilisert og kitschpreget fortelling som først og fremst kjennetegnes av forenklende og overdreven symbolikk, og at det er en fortelling som i stor grad har påvirket diskursens retning i ettertid (Engle 2007: 72, Harris 2002: 203, Heller 2005: 3). Spissformulert kan den oppsummeres slik: Det har skjedd et *uventet og uprovosert* angrep på en *uskyldig* part av en *ond* fiende fordi førstnevnte stod for verdier som var *ubestridelige og ideelle*, men som *terrorister* og andre motstandere foraktet og avskydde dem for.

Diskursen rundt 9/11 oppstår dermed i samme øyeblikk som hendelsen finner sted, og framstår først og fremst for oss som et nettverk av medierte framstillinger, et styrende plott som først var preget av sorg, så av hevn, tynget av politiske intensjoner. Alle tekster om 9/11 er i tillegg retrospektive i den forstand at framstillingen og refleksjonen skjer på avstand, etter at hendelsen er over. Denne avstanden utgjør et rom hvor andre tekster får mulighet til å relatere intertekstuelt til den teksten som blir framstilt, samtidig som tekstene også relaterer seg til den større nasjonale fortellingen. Konsekvensen er at 9/11, trass i den enorme tekstproduksjonen som har kommet i ettertid, er en av få store historiske hendelser som eksisterer uten upåvirkede og «rene» vitnesbyrd. Alle tekstene om hendelsen oppstår i et intertekstuelt rom hvor andre tekster også opptrer. Til sammenlikning har man fra andre verdenskrig for eksempel brev fra soldatene ved fronten eller, for å ta et mer kjent eksempel, Anne Franks dagbok. Felles for denne typen tekster er at de forholder seg eksplisitt til den historiske hendelsen andre verdenskrig, men ikke samtidig til andre framstillinger av denne hendelsen. Det er først og fremst den subjektive opplevelsen av hendelsen som utgjør grunnlaget for vitnesbyrdet. I tilfellet 9/11 kan man argumentere for at det først og fremst er framstillingen av hendelsen, dens narrative gjenskapning, som legger grunnlaget for erfaringen og dermed også vitnesbyrdet, noe som igjen får konsekvenser for hvordan hendelsen framstår for oss gjennom disse tekstene i ettertid. Det ikke lenger mulig å skille hendelsen fra fortellingen om hendelsen, det er først og fremst framstillingen av hendelsene, framfor selve hendelsen, det amerikanske folk er vitne til. Samtidig kan vi heller ikke skille opplevelsen av hendelsen fra opplevelsen av framstillingen av hendelsen, en erkjennelse av 9/11 som historisk hendelse som får blant andre Baudrillard til å konkludere med at «[r]eality and fiction are inextricable, and the fascination with the attack is primarily a fascination with the image (both its exculpatory and its catastrophic consequences are themselves largely imaginary)» (Baudrillard 2003: 28).

2 Se for eksempel «Five Years After 9/11, The Clash of Civilizations Revisited» i *The Pew Forum on Religion and Public Life* (2006).

Videre bidro dannelsen av den nasjonale fortellingen sterkt til den unntakspregede tilstanden som preget tiden etter 11. september og til dannelsen av bildet av et nasjonalt traume som for alltid ville forandre historiens gang (Trimarco & Dupret 2005: 31). Det er også en fortelling som søkte å styre betydningen av 9/11 som historisk hendelse og som også søkte å fortie eller assimilere motstridende og kritiske stemmer som utfordret en slik endimensjonal framstilling. En slik ensidig og dominerende fortelling står i sterk kontrast den moderne amerikanske litterære tradisjonen. I mye av samtidig amerikansk litteratur og tekstproduksjon finner man nettopp en avvisning av de store fortellingene og ensidige meningsforklaringer. Isteden søker man det fragmentariske og løsrevne, og man ser en tro på «dissent, puralism, cultural difference, and scepticism towards authority» (Sim 2006: xii). Derfor påvirker den uventede framveksten av en nasjonal og svært styrende nasjonal fortelling litteraturen på en avgjørende måte. Tekstene som ble skrevet etter 11. september skrives langs en bruddlinje skapt av framstillingen av selve hendelsen og det vell av subjektive og nasjonale fortellinger som alle bidrar til vår forståelse av 9/11. Tekstene balanserer mellom oppløsningen av Den store fortellingen og den helhetlige fortellingen man ønsker – og kanskje trenger – om 9/11 som historisk hendelse.

Således oppstår disse tekstene som en del av et intertekstuelt nettverk hvor de både tar opp i seg diskursive føringer, men også har mulighet til å utfordre dem. Derfor har det i kjølvannet av 11. september oppstått et mylder av ulike tekster. Noen legger seg tett opp til den framstillingen som kjennetegner den nasjonalideologiske fortellingen, mens andre i større grad prøver å utfordre eller moderere den. De tre tekstene jeg tar for meg her plasserer seg ulikt i dette landskapet av mindre fortellinger, og jeg har valgt å lese dem ikke bare som en speiling av den samtidige politiske og kulturelle diskursen, men også som selvstendige bidrag til denne.

Portraits of Grief består av samtlige 1910 nekrologer over dem som døde i angrepet på World Trade Center. Nekrologene ble trykket i *New York Times* i tiden etter 11. september og fram til 2002 og de ble også trykket i lokalaviser landet over. De er skrevet av ansatte i avisen og består av en kort tekst, et passfoto og en overskrift som oppsummerer den omtaltes liv eller en kjernekarakteristikk fra selve teksten. Eksempler på sistnevnte hentet fra en tilfeldig side er: «Steadfast Loyalty», «Mild-Mannered Cricket Star», «She Was Really Tough» og «Love to Fill a Doorway» (*New York Times* 2002: 203). Innholdet i nekrologene spenner fra det private til det overflatiske, noen forsøker å oppsummere et helt liv, mens andre nøyer seg med en enkel anekdote. Christopher Ingrassia hadde omtanke for sine medmennesker, Charles Mills var overvektig og planla å gå av med pensjon, Juan Nieves tjente $12 i timen som salatansvarlig på restauranten «Windows on the World» i det nordre tårnet. Howell Raines, daværende sjefsredaktør i *New York Times* skriver i forordet:

> [...] we had accomplished the core mission of the *New York Times*, which is to serve the information needs of a thoughtful, engaged readership that spans all regions of the country and indeed all ages and interests. In short, we set out to make worthy journalism, not to create a memorial. If in the course of doing our jobs we created a monument in words to those who were lost, we are proud to have honored them and their families with our labors» (*New York Times* 2002: viii).

Raines selv gjør altså krav på tre formål med utgivelsen: å være tro mot den journalistiske oppgaven ved å skaffe til veie (objektiv?) informasjon til en nasjonal leserskare, å hedre de døde, «heroes by choice, heroes by chance» (fra omslagsteksten), og, nærmest som en bi-effekt: skape et skriftlig minnesmerke. Uansett om man kan si seg enig i dette eller ikke, vil jeg hevde at utgivelsen har en ytterligere funksjon som er mindre tydelig, men som er langt viktigere i denne sammenhengen: Hver korte tekst fungerer som en narrativ gjenskapning av den døde, gjennom biografien får de sitt ettermæle. Tekstene er slående stiliserte og formelaktige og fungerer både hedrende og heroiserende. «Vanlige» liv blir opphøyet og romantisert og med dette blir dets brå avslutning også gitt mening i en større narrativ kontekst. Den demokratiske framstillingen, hvor vaktmesteren og sjefsdirektøren blir vist den samme ære, får den samme heltestatus, peker implisitt mot et idealbilde av det amerikanske samfunnet, metonymisk[3] representert ved World Trade Center, samtidig som negative personlighetstrekk, politiske motsetninger og klasseskiller viskes ut. Egalitære verdier som i liten grad var til stede før angrepet, gjøres virkelige etterpå, med en definitiv tilbakevirkende kraft. Denne idealiseringen hadde etter 9/11 et klart politisk formål, noe blant annet David Simpson kommenterer i boken *9/11 The Culture of Commemoration* (2006). Han skriver:

> Those who died on September 11, 2001, were civilians, but civilians who could be and were readily identified with a national cause, victims of an attack on America and on democracy itself, the very medium of the dignity of ordinary life (Simpson 2006: 34).

New York Times framviser altså en klart politisk patriotisme gjennom narrativiseringen av ofrene for angrepet, og gjennom prosjektet som helhet ved at tekstene blir stående som et minnesmerke over døde og USA som idealisert idé. Heroiseringen av de døde illustrerer både nedrigheten til angriperen, det enorme tapet som er lidd og, ikke minst, hva man stod i fare for å miste dersom et nytt angrep ikke ble avverget. Med den nasjonale distribusjonen av nekrologene i lokale og regionale aviser landet over kan man argumentere for at tekstene bidro sterkt både til det nasjonale traumet og det nasjonale samholdet i tiden etter 11. september.

3 Metonymi forstås vanligvis som en stilistisk figur der et ord, begrep eller en formulering som assosieres med x, erstatter denne.

Tekstene i *Afterwords: Stories and Reports from 9/11 and Beyond* ble skrevet i perioden mellom 11. september og George W. Bush' «Axis of Evil»-tale 29. januar 2002 og innehar således mye av den samme umiddelbarheten som tekstene i *Portraits of Grief*. Igjen er omslagsteksten talende:

> In this remarkable anthology, [...], Rick Moody, Janet Fitch, Caroline Knapp, and Jeffrey Eugenides join many contemporary literary talents and reporters in giving a voice to the day that left a stunning roar of silence across America. [...] Immediate, raw, emotional, and empowering, this outstanding collection speaks brilliantly to the simple need to remember and comprehend what happened against that perfect blue sky on September 11, 2001 (Salon 2002: omslaget).

Det uttalte formålet er altså noe annerledes enn det var for *Portraits of Grief*. Tekstene skal minnes hendelsen, forstå den, og de skal gi vitnesbyrd: De skal tale om et traume det i utgangspunktet ikke er mulig å snakke om. Der *Portraits of Grief* er kommet i stand *på grunn av* et traume, er *Afterwords'* formål å konstruere en stemme *på tross av* samme traume. Redaktørene legger som premiss at dette i utgangspunktet ikke er mulig, et annet sted på omslaget står det: «There were no WORDS strong enough to justify, avenge, explain, or express the sheer magnitude of this horrifyingly unique moment in history» (*ibid.*). Dette er en påstand som kan synes noe underlig med tanke på den enorme strømmen av fortellinger som oppstod så å si parallelt med hendelsesøyeblikket og som bidragene i *Afterwords* også er et håndfast bevis på. Språkbruken minner om måten holocaustvitnesbyrd har blitt omtalt på, og som blant andre Elie Wiesel, en sentral figur innenfor amerikanske holocauststudier, er en kjent representant for. I den kritiske resepsjonen av disse diskuteres det nettopp hvorvidt et så utenkelig og umenneskelig traume lar seg beskrive og fortelles om på en måte som gir mening. Slik kontekstualiserer utgivelsen seg selv og selv om man kan – og kanskje bør – være kritisk til en slik henvisning, er det likevel mulig å lese tekstene i denne samlingen som en form for 9/11-vitnesbyrd. Dette gjelder i særlig grad den første delen av boken, som er delt i to med overskriftene «Ground Zero» og «Nothing Will Be The Same». Samtidig må vi være forsiktig med å lese dem som det vi vanligvis oppfatter som vitnesbyrd: en uttalelse som er sann og som blir et vitnesbyrd nettopp på grunn av dette ubestridelige sannhetspremisset. Det eksisterer en forventning om at et vitnesbyrd skal gi oss virkeligheten, et glimt av en historisk sannhet. Årsaken til at tekstene i *Afterwords* ikke kan leses slik, er delvis at teksten i liten grad gjør krav på å være sann, og redaktørene har heller ikke angitt noe skille mellom skjønnlitteratur og sakprosa. Slik kan den mest utrolige historien vise seg å være sann, et tema som diskuteres i Caroline Knapps tekst «Consciousness Overload», mens den mer ordinære fortellingen kan være ren fiksjon. Videre utfordres vår

forestilling av vitnesbyrdet ved at narrativiseringen av 9/11 tas opp som et tema i teksten og problematiseres ytterligere. Ta for eksempel dette utdraget fra Ann Marsh' «Running Against the Grain: A Survivor's Tale»:

> Back at his apartment, eleven blocks north of the World Trade Center, at Leanard and Church streets, David looks at the smoldering buildings. As he watches, the first tower starts to collapse, killing, presumably, many of his former office mates. He can't quite register what he's seeing. Even as the building comes down, he turns his head to the left and watches the scene unfolds simultaneously on the television, as if to verify his own impressions. The phone rings. From where he's running to safety along the West End Highway, Carlos calls David on his cell phone and thanks him for saving his life (Marsh 2002: 5).

I denne korte passasjen opplever David fire overlappende 9/11-fortellinger. Den han selv opplever som overlevende; han har unnsluppet bygningen bare øyeblikk før den faller sammen, den han opplever som øyevitne idet han ser kollegaer og kjente dø, den han opplever som tilskuer idet han ser hendelsen på tv, og til sist, den han opplever som lytter til vennen Carlos' vitnesbyrd når sistnevnte ringer ham *idet* han er i ferd med å løpe i sikkerhet. I tillegg blir ikke historien fortalt av David selv, men av Ann Marsh; det er hun som gjør fortellingen hans om til en koherent skriftlig tekst. Erfaringen, vitnesbyrdets eksistensgrunnlag, brytes opp og kompliseres. Hvilken opplevelse er den viktigste og mest riktige? Hvilken gir den sanneste erfaringen? 9/11 presenteres dermed som en serie narrativer som ikke kan skilles fra hverandre og som hver innehar en egen subjektiv gyldighet.

Afterwords føyer seg slik inn i en rekke med 9/11-antologier som ser ut til å ha en slik grunnidé som sitt utgivelsesgrunnlag. Her kan man blant annet nevne *9/11 in American Culture* (2003) og *110 Stories: New York Writes after September 11* (2004). I *Afterwords*, som i disse to utgivelsene, understrekes både det umiddelbare, tekstene er skrevet som en øyeblikkelig respons, og det personlige. Det subjektive, den nære opplevelsen, enten teksten tar form av fiksjon eller prosa, favoriseres framfor den distanserte og analytiske framstillingen. *Afterwords*' forord inneholder en kommentar til dette redaksjonelle valget:

> This anthology may lack the seamless and authoritative feel of the works of scholarship that are certain to come in future years. But I think you will agree that the vivid reports here bring these times fully to life. Here, in these pages, is a scrapbook of living history, eyewitness accounts, and impassioned essays that capture that millennial fever of 9/11 and the days that followed (Talbot 2002: 2).

Kommentaren avslører en svært interessant holdning både til vitnesbyrdets funksjon og til 9/11 som historisk hendelse. Tekstene bringer «hendelsen

til liv», de utgjør et stykke «levende historie». De representerer altså ikke bare den historiske hendelsen, de er en del av den. Implisitt i en slik påstand ligger dermed også en anerkjennelse av 9/11 som en først og fremst tekstuell hendelse, en diskursivt iscenesatt fortelling. *Afterwords* plasserer seg i relasjon til denne diskursen som en samling tekster som samtidig både konstituerer og gjenskaper den, en tosidig rolle som kan virke både bekreftende og kritisk, noe jeg kommer tilbake til senere.

Don DeLillo er en av de fremste nålevende amerikanske forfatterne. Han har gjort det til sin oppgave å, i romans form, frambringe presise og skarpt kritiske analyser av den moderne amerikanske tilværelsen, med særlig vekt på media og det kommersielle. I tilegg har han også gjennom sitt forfatterskap vært opptatt av terrorens vesen og blir av Adam Thurschwell beskrevet som «the novelist-laureate for our age of terror, exploring the inner life, cultural causes and symbolic significance of terrorism and terrorists of all stripes» (Thurschwell 2007: 277). 22. desember 2001 publiserte den britiske avisen *The Guardian* et essay av DeLillo med tittelen «In the Ruins of the Future». Her oppsummerer han konsekvensene av 9/11 på følgende måte: «Today, again, the world narrative belongs to terrorists» (*The Guardian* 22.12.2007). I essayet diskuterer han forfatterens rolle i forhold til denne innsikten:

> The writer wants to understand what this day has done to us. [...] In its desertion of every basis for comparison, the event asserts its singularity. There is something empty in the sky. The writer tries to give memory, tenderness and meaning to all that howling space (*ibid.*).

DeLillos syn på forfatterens oppgave er altså ganske lik den som blir uttalt i forbindelse med utgivelsen av *Afterwords*. Forfatteren skal fylle stillheten, men han skal også forstå og forklare det som kom før, og det som kommer etter. Først fem år senere svarer DeLillo på sin egen utfordring i form av romanen *Falling Man*. Romanen har DeLillos karakteristiske stilistiske kjennemerker og består av tre parallelle fortellinger som hver har sin protagonist. I den første, Keith, som er på jobb i World Trade Center 11. september og som klarer å redde seg nesten uskadd ut av det søndre tårnet idet det kollapser. I den andre, hans ekskone Lianne og deres sønn Justin, sistnevnte holder vaktsomt utkikk etter «Bill Lawton» (Bin Laden) med farens gamle kikkert. Og til sist, Hammad, som bor i Hamburg og som bestemmer seg for å lytte til Amir og hans tro på jihad og paradis og som blir en av de nitten kaprerne. DeLillo utvikler altså tre likestilte narrativer som hver forsøksvis søker å forklare tre av de mest sentrale nøkkelrollene i opplevelsen av 9/11: helten/offeret, vitnet/den pårørende og terroristen/den andre. I alle tre tilfellene forebygger DeLillos fortellerteknikk en forenklende og ensidig tolkning av disse perspektivene.

Keith vender riktignok tilbake til sin kone og sønn etter angrepet, men opptrer etter hvert på en måte som bryter med alle krav til heltebildet. Han innleder blant annet et forhold til en annen overlevende som han avbryter straks han aner at hun ønsker noe mer av ham. Han vender heller aldri tilbake til sin gamle jobb, men slår seg isteden opp som profesjonell pokerspiller – isteden for å bidra til å gjenoppbygge landet søker han å tjene raske penger på andres ulykke. Utdypingen av disse rollene gjør at man kan lese romanen som en utfordring og en advarsel mot den fortolkende og reduksjonistiske fortellingen som dominerte etter 9/11. Romanen kan dermed sies å ha et delvis politisk opposisjonelt formål, men den har i tillegg et kulturkommenterende formål. Strukturelt domineres teksten av en rekke bilder som alle relaterer intertekstuelt til den serien av bilder som har dannet grunnlaget for vår forestilling om 9/11. Tematikk knyttet til disse bildene gjentas ofte og på ulike måter i teksten. Gjennom å rekontekstualisere disse bildene plasserer forfatteren dem innenfor et nytt tekstuelt rammeverk, et rammeverk som gir bildene en ny betydning og som får leseren til å tenke igjen. Kunsthistorieprofessoren Nina, Liannes mor, har et bilde hun har fått av sin tyske elsker, kunsthandleren Martin. Bildet er et stilleben som viser en rekke diffuse gjenstander, blant dem to mørke rektangler. Etter 9/11 synes både Lianne og Martin at de ser Tvillingtårnene i bildet, men Nina avviser dette:

> Architecture, yes, maybe, but coming out of another time entirely, another century. Office towers, no. These shapes are not translatable to modern towers, twin towers. It's work that rejects that kind of extension or projection. [...] It's all about mortality (DeLillo 2007: 111).

Men Nina misforstår Lianne og Martins sammenlikning. De sammenlikner ikke med World Trade Center slik det var før 9/11: et kontorbygg, men slik bildet av dem framstod etterpå, nå når de massive bygningene i stål og betong selv ikke lenger eksisterer: et bilde som først og fremst handler om dødelighet og sårbarhet. Slik blir Ninas avvisning snudd til en gyldig lesning ikke bare av maleriet, men også av de uttallige bildene av World Trade Center fra 11. september. I Ninas leilighet henger en annen gave fra Martin, en serie innrammede passbilder og id-papirer: «The passport photos on the opposite wall, Martin also, from his collection, aged documents, stamped and faded, history measured in inches, and also beautiful» (DeLillo 2007: 45–46). Teksten gir aldri en absolutt forklaring på hva disse bildene og dokumentene er og hvor de kommer fra, men gitt at de er en gave fra Martin, hentydes det til at dette kan være jødiske registreringspapirer fra nazi-Tyskland, foruten at beskrivelsen av bildet selvfølgelig alluderer til *Portraits of Grief*. Denne sammenknyttingen utvider romanens temporale perspektiv og historiserer *Portraits of Grief* på en måte som setter spørsmålstegn ved det eksepsjonelle og ahistoriske

ved hendelsen. Disse to eksemplene viser at romanens oppbygning virker fremmedgjørende på bilder som ble familiære for tidlig gjennom nesten utmattende repetisjon. Samtidig advarer teksten mot en forenklende lesning av disse bildene, som gjennom en historisk kontekstualisering innenfor rammen av romanen får en fordypet og mer kompleks betydning.

Som historisk hendelse blir 9/11 i alle de tre utgivelsene diskutert her presentert som et definitivt historisk brudd. Man kan ikke søke til fortiden for å forstå hendelsen og hva som forårsaket den, og man må forberede seg på at alt som kommer etterpå vil bli sett i lys av dette historiske øyeblikket. Dette synet er tydeligst i de to første utgivelsene som utkom i relativt kort tid etterpå. I *Falling Man* er det fortsatt til stede, men nødvendigvis med en større avstand. En slik historieoppfatning legger også grunnlaget for opplevelsen av 9/11 som et nasjonalt traume. Det mentale «såret» har ikke bare rammet enkeltpersoner, men en hel nasjon. I alle tre utgivelsene vektlegges dermed også traumets behandlingsform: en narrasjon av opplevelsene som har forårsaket traumet. I *Portaits of Grief* narrativiseres sorgen over og tapet av de omkomne gjennom at nesten samtlige får sin biografi. Ved å skrive de dødes liv sikrer man at navnene og ansiktene for alltid vil bli husket, som tekst blir de en del av diskursen og en sentral del av den offentlige behandlingen av hendelsen i ettertid. I tillegg får hverdagslige detaljer og ordinære liv en historisk storslåtthet som overskriver det meningsløse ved dødsfallene. I *Afterwords* finner man et utvidet perspektiv ved at forfatterne og journalistene som ble invitert til å skrive, ikke bare skriver seg gjennom sin egen opplevelse av traume, men også gjør det på vegne av andre, mot «[the] stunning roar of silence across America». En slik idé gjenfinner man andre steder, blant annet med *The Sonic Memorial Project*, en nettside som drives av National Public Radio og som kontinuerlig siden 11. september har samlet inn og publisert opptak fra og om 11. september, det være seg 911-innringninger, telefonsvarerbeskjeder eller opptak fra selve dagen. I DeLillos oppfatning av forfatterens rolle (sitert over) ser man også en anerkjennelse av behovet for å skrive traumet, for å bearbeide det fra en serie inntrykk til en narrativ som legger grunnlaget for en slags forståelse. I *Falling Man* nøyer ikke DeLillo seg med en enkelt fortelling, men konstruerer isteden tre fortellinger som griper inn og korrigerer hverandres oppfatning av hendelsens virkelighet. Det er et kompliserende fortellergrep som kanskje først og fremst gir et inntrykk av hvor vanskelig forfatterens oppgave er når han skal gi «meaning to all that howling space».

Jeg argumenterte tidligere for at 9/11 i sitt hendelsesøyeblikk unnfanges som diskurs som først og fremst ble dominert av en nasjonalideologisk fortelling. Tekst og diskurs utvikles i dette tilfellet dermed hele tiden i et intertekstuelt felleskap, og jeg har i de foregående presentasjonene forsøkt å vise, om enn svært kort, hva for en rolle teksten kan sies å spille i relasjon

til denne fortellingen. Men som presentasjonen viser, utvikler tekstene dette intertekstuelle forholdet ganske ulikt. *Portraits of Grief* virker kanskje først og fremst bekreftende, og framstillingen av 9/11 som presenteres i forordet, ligger tett opp til den «offisielle» framstillingen av 9/11. I tillegg er utgivelsen i seg selv, og særlig *New York Times'* framstilling av sin egen rolle, nærmest kitschpreget, og den selvforherligende tonen står i kontrast til utgivelsens uttalte formål: å først og fremst hedre de døde.

Tekstene i *Afterwords* er så forskjellige at det er vanskelig å konkludere med en enkel diskursframstilling, men dette i seg selv gir utgivelsen et interessant dobbeltperspektiv. Når det gjelder tekstene som omhandler selve dagen har fortellingene et subjektivt og umiddelbart preg, og de reflekterer i liten grad over sitt eget perspektiv. Etter hvert som tekstene i samlingen fjerner seg tematisk fra 11. september til dagene og ukene etterpå, og perspektivet flyttes fra det personlige til det politiske, blir også den kritiske tonen mer åpenbar. En av de mest kritiske tekstene er Daniel Harris' «The Kitchification of September 11» (2002), som har et sterkt metaperspektiv. Harris kritiserer både symbolbruken og ordbruken som oppstod i forbindelse med 9/11, og er svært kritisk til ensrettingen av mening som ble tillagt en del begreper. For eksempel:

> What's more, the word «healing» promiscuously extends the status of victim to the general public and hence the privilege of being coddled, consoled, and pitied, as if we were all casualties and had all narrowly escaped being crushed in the collapsing towers, rather than merely sat safely in our living rooms glued to our television sets (Harris 2002: 231).

Slik punkterer han effektivt utgivelsens påståtte formål som ble sitert tidligere, nemlig at samlingen snakker til et enkelt behov for å minnes. En liknende dobbelthet finner vi i *Falling Man*. DeLillo har alltid hatt et skarpt blikk for strømningene i den amerikanske kulturen og selv om 9/11 kanskje ikke har noe historisk motstykke i USA, er den etterfølgende politiske og ideologiske diskursen helt klart ikke like eksepsjonell. Som nevnt tidligere iscenesetter romanen en rekke symboler og bilder fra 9/11 på en slik måte at de blir gjenstand for en fremmedgjørende rekontekstualisering som igjen åpner for nye fortolkninger. Slik motarbeider DeLillos den dominerende fortellingens tendens til en avsluttet mening av disse bildene, og peker samtidig mot en virkelighet som disse tre utgivelsene alle er eksempler på: det enorme antallet lesninger av 9/11.

Forholdet mellom de tekstene en kultur eller nasjon er opphav til, og hvilken rolle de spiller i nasjonale diskursive strukturer, er både komplekst og problematisk og blir ofte vurdert svært annerledes innenfor ulike fagfelt. Dette essayet har tatt utganspunkt i en litteraturvitenskapelig tilnærming, men problemstillingen har vært gjenstand for debatt også innenfor fagfel-

tet internasjonal politikk. Angrepene den 11. september ble etterfulgt av en politisk nasjonalideologisk fortelling. Denne søkte ikke bare å kontrollere hvordan 9/11 skulle og kunne forstås, men forsøkte også å ta opp i seg den floraen av narrativer som oppstod i kjølvannet av angrepet og knytte dem til symboltunge og dikotomiserende begreper som patriotisme, frihet, fiende, *Ground Zero* og, ikke minst, Amerika – med en nasjonal politisk agenda som overordnet mål. Det disse tre utgivelsene viser er at dette prosjektet, sett noen år på avstand, langt på vei har mislykkes. Tekstene eksisterer side ved side og hver er et eksempel på noen av de mange ulike måtene man kan – og bør – lese diskursen som oppstod etter 9/11 på. Hvis man ønsker å forstå mer av hvordan 9/11 har påvirket USA, både politisk og kulturelt, er derfor alle tre et godt sted å begynne.

Litteratur

Baer, Ulrich (red.) (2004) *110 Stories: New York Writes After September 11*. New York, NY: New York University Press.

Baudrillard, Jean (2002) *The Spirit of Terrorism and Requiem for the Twin Towers*. London: Verso.

DeLillo, Don (2001) «In the Ruins of the Future», *The Guardian* 22. desember.

Denzin, Norman K. og Lincoln, Donna K. (2003) *9/11 in American Culture*. Walnut Creek: Altmira Press.

Depret, Molly Hurley og Trimarco, James (2005) «Wounded Nation, Broken Time» i Dana Heller (red.) *The Selling of 9/11: How National Tragedy Became a Commodity*. New York: Palgrave Macmillian (27–53).

Engle, Karen J. (2007) «Putting Mourning to Work: Making Sense of 9/11», *Theory, Culture and Society* 24 (1): 61–88.

Harris, Daniel (2002) «The Kitschification of September 11» i Salon.com (red.) *Afterwords: Stories and Reports from 9/11 and Beyond*. New York: Washington Square Press (203–220).

Heller, Dana (2005) «Introduction: Consuming 9/11» i Dana Heller (red.) *The Selling of 9/11: How National Tragedy Became a Commodity*. New York: Palgrave Macmillian (1–26).

O'Keefe, Mark (2006) «Five Years After 9/11, The Clash of Civilizations Revisited» i *The Pew Forum on Religion and Public Life*.
http://pewforum.org/events/index.php?EventID=125 17:25 15/7–2008.

Marsh, Ann (2002) «Running Against the Grain: A Survivor's Tale» i Salon.com (red.) *Afterwords: Stories and Reports from 9/11 and Beyond*. New York: Washington Square Press (3–7).

Sim, Stuart (red.) (2006) *The Routledge Companion to Postmodernism*, andre utgave. London: Routledge,.

Simpson, David (2006) *9/11: The Culture of Commemoration*. Chicago: Chicago University Press.

Thurschwell, Adam (2007) «Writing and Terror: Don DeLillo on the task of literature after 9/11», *Law and Literature* 19 (2): 277–302.

Internasjonal POLITIKK Vol. 66 | Nr. 2-3 | September 2008: 509-544 | ISSN 0020 - 577X
Copyright: © 2008 Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] | www.nupi.no

ANMELDELSER

Realism Reconsidered. The Legacy of Hans J. Morgenthau in International Relations

Michael C. Williams (red.)
Oxford: Oxford University Press 2007

Anmeldt av JANNE HAALAND MATLARY, Universitetet i Oslo

Det er for tiden stor og fornyet interesse for realismen i faget internasjonal politikk. Det er jo slik i dette faget at teorier og analytiske rammeverk reflekterer statssystemets endringer, og godt er det. Hvis ikke faget var appliserbart i sine analytiske overlegninger, ville det ikke være mye verdt. Den brutale sannhet er den Machiavelli påpekte, at nytteverdien er fremtredende i statsvitenskapen og bør også være det. Men dette betyr *ikke* at analytikeren skal gå makthaveren til hånde (med mindre man er hans rådgiver), men at analysene av internasjonal politikk er interessante bare dersom de sier noe om de rådende politiske dynamikker.

Realismens relevans har lenge vært avskrevet i det vestlige akademiske rom, og da særlig det europeiske. Postnasjonale stater er ikke opptatt av militærmakt. Mens USA aldri har forlatt realismen som sentralt forskningsteoretisk paradigme, har europeiske forskere gjort det, særlig etter den kalde krigen. Men staten som aktør har ikke forlatt scenen, og EU er mer et unntak enn en regel mht. fredelig samkvem og integrasjon.

Realismen er mye mer enn neorealismen og dens statiske interessebegrep, noe den ofte reduseres til. Den senere tid har det utviklet seg en litteratur som søker tilbake til den klassiske realisme og derved til Hans Morgenthaus forfatterskap, og det er nå en ny «skole» som kaller seg «neoklassisk realisme». Michael C. Williams' antologi *Realism Reconsidered. The Legacy of Hans J. Morgenthau in International Relations* (2007) plasserer seg i dette feltet. Boken undersøker Morgenthaus tenkning og består av bidrag fra forfattere som Anthony F. Lang, Chris Brown, Richard Little, Michael Cox, Richard Ned Lobow, Nicholas Rengger, for å nevne de meste kjente. Forfatterne er nesten uten unntak ansatt ved britiske og tyske universiteter.

Hensikten med boken er å analysere Morgenthaus tenkning og teorier. Dette er nyttig fordi «alle» siterer Morgenthau, ofte uten å ha lest ham, og

tar ham til inntekt for hva realisme «egentlig» er. Videre forveksles denne realismen ofte med en enkel statisk neorealistisk modell hvor struktur dominerer fullstendig. Men Morgenthau var mye mer sofistikert enn som så. Boken belyser realismens filosofiske bakgrunn og historie og går derfor i dybden med hensyn til Morgenthaus bakgrunn fra Tyskland.

Sikkerhetspolitisk forskning er et ekko av statssystemets endringer, som jeg nevnte innledningsvis. Vi ser dette aller klarest under den kalde krigen hvor spillteoretiske modeller basert på premissen om bipolart system, kjernevåpen og kost–nytte- rasjonalitet hos begge aktører ledet til en stor litteratur om avskrekking (*deterrence*) som i dag ikke kan brukes til noe som helst praktisk i analysen av sikkerhetspolitikk. Premissene er forandret, og forskningen søker derfor nye ståsteder for sin analyse.

Etter den kalde krigen fulgte en periode med endeløse problematiseringer av sikkerhetsbegrepet. Det skyldtes at trusselbildet ble meget diffust, og «alt» var derfor sikkerhet – eller det motsatte. I vestlige land forsvant stat til stat-trusselen, og intern-konflikter krevde et annet analytisk verktøy enn den tradisjonelle krig. Med strategisk terror som trussel ble dette behovet forsterket.

Den sikkerhetspolitiske forskningen er ikke konsolidert rundt noe teoretisk paradigme i dag, og den har mange «skoler». Realismen i Kenneth Waltz' forstand er aktuell i deler av verden hvor geopolitisk struktur spiller en hovedrolle, men den nesten mekaniske analysen av hvordan stater vil opptre har klare mangler. Da Waltz, John Mearsheimer og andre predikerte at land som Tyskland og Japan ville ruste opp til militær stormaktsstatus etter den kalde krigen, var det en neorealistisk hypotese – men som definitivt ikke slo til. Ideen om at Tyskland skulle skaffe seg kjernevåpen for å sikre seg plass i verdens mektigste klubb av stater var logisk fra et slikt realismesynspunkt, men fullstendig utenkelig fra et europeisk politisk synspunkt. Det siste viste seg korrekt.

Morgenthau var meget sterkt influert av tysk rettsfilosofi, spesielt Hans Kelsens arbeider. Kelsens hovedanliggende var et oppgjør med klassisk naturrettstenkning, men Kelsen opprettholdt like fullt et sett verdier som normative for jusen. Han forlot aldri det aristoteliske konsept om at det finnes en rettsfølelse eller innsikt i det ukorrumperte menneske, noe som egentlig er naturrettens postulat. Kelsen og andre samtidige jurister, som Hersch Lauterpacht, var opptatt av hvordan maktens primat i et positivistisk rettsunivers kunne forenes med etikk, særlig i det anarkiske internasjonale rom. Dette var også Morgenthaus tematikk i hans doktorarbeid fra 1929, *Die internationale Rechtspflege, das Wesen ihrer Organe und die Grenzen ihrer Anwendung, insbesondere der Begriff des Politischen im Völkerrecht*. Hans arbeid om juridisk filosofi utfordret dessuten også det viktige og kontroversielle arbeidet til Carl Schmitt, som paradoksalt nok også opplever en internasjonal

renessanse i dag med ny utgivelse av verket *Der Begriff des Politischen*. (1932). Oliver Jutersonkes' analyse i denne boken viser ikke bare at Morgenthaus syn på internasjonal lov er langt mer nyansert enn det det vanligvis beskrives som, men også at han i stor grad anerkjente betydningen av ikke-materiell makt. I sitt hovedverk, *Politics Among Nations* (1948), understreker han at opprettholdelse av internasjonale juridiske normer kan knyttes ikke bare til politikk basert på maktbalanse, men også til såkalt prestisjepolitikk. Videre fastslår han at brutal maktkamp vil føre til universelt opprør mot nettopp dette, på bakgrunn av menneskenes nedarvede forståelse av etikk.

Sammenhengen mellom Morgenthaus intellektuelle dannelse i Tyskland – påvirket ikke bare av Schmitt, men kanskje enda mer av Kelsen, Weber og Lauterpacht – understrekes Scheuermann og Browns analyser om betydningen av tysk rettsvitenskap og -filosofi. Det er åpenbart at hans beskjeftigelse med etikk og hvordan det har betydning i en anarkisk verden forblir et *Leitmotif* for senere arbeid. Når Morgenthau tilslutter seg det statsvitenskapelige fakultet på Universitetet i Chicago i 1943 har han allerede formet sine viktigste analytiske kategorier, men konfronteres nå med en helt konkret politisk situasjon, nemlig ettervirkningene av andre verdenskrig og den kalde krigens fremvekst.

I denne førti år lange kaldkrigsperioden er det et faktum at maktbalanse representerer den viktigste politiske dynamikken i sikkerhetspolitikken. Morgenthau forholder seg naturlig nok til sin tids utfordringer, og konsentrerer seg dermed om viktigheten av nettopp maktbalanse Dette reduserer likevel ikke hans arbeid til å handle om dette alene, som Richard Little påpeker i sitt kapittel.

Denne boken er en idéhistorisk analyse som passer for dem som er villige til å sette seg ordentlig inn i klassisk realisme og Morgenthaus forfatterskap. Poenget med dette kan være idéhistorisk interesse for et helt sentralt felt innen statsvitenskapen, men også spørsmålet om realismens forklaringskraft og relevans, som er et spørsmål som angår alle i faget. Morgenthau tilbyr en analyse som stadig er interessant fordi den kombinerer det etiske imperativ med behovet for maktanalyse av drivkrefter og dynamikker som er mye viktigere i det internasjonale statssystem enn i en regulert rettsstat.

Bokens bidrag er konsentrert om det idéhistoriske og filosofiske grunnlaget for Morgenthaus tenkning, men trekker en del linjer til IP-faget i dag. Dette er ikke en bok for dem som ønsker enkle svar på kompliserte spørsmål, men for dem som vil forstå den europeiske intellektuelle kontekst Morgenthau må tolkes i, og det på en grundig og detaljert måte. I sum er dette primært en bok om Morgenthau, ikke om realismen som teoretisk paradigme i faget.

The Oxford Handbook on the United Nations

Redigert av Thomas G. Weiss og Sam Daws
Oxford: Oxford University Press 2007

Anmeldt av TORUNN L. TRYGGESTAD, Institutt for fredsforskning (PRIO)

Mykje har blitt sagt og skrive om FN dei siste par tiåra, men få har hatt slike ambisjonar som Oxford University Press om å lage ei bok med ei heilheitleg tilnærming til organisasjonen si breie verksemd. Med *The Oxford Handbook on the United Nations* har vi fått ei bok som gir oss historiske og folkerettslege så vel som politiske og administrative perspektiv på dei rollene FN har spela – og dei endringar organisasjonen har gått gjennom – sidan opprettinga i 1945. For den som er interessert i FN og multilaterale spørsmål er dette eit praktverk av ei bok. Ikkje berre på grunn av breidda i tema og problemstillingar som blir omtala, men også fordi redaktørane har klart å samle det dei sjølve kallar eit «draumelag» av kritiske multilateralistar som bidragsytarar.

Over meir enn 800 sider har 47 forfattarar fått utfalde seg. Alle disse har på ulikt vis i ei årrekkje jobba tett på FN og multilaterale spørsmål, anten som diplomatar, rådgjevarar, praktikarar i felt eller som uavhengige journalistar og forskarar. Redaktørane av boka er heller ingen kven som helst når det gjeld kunnskap om FN. Thomas G. Weiss er ein nestor innan forsking på FN og multilateralisme, medan Sam Daws har lang fartstid som rådgjevar og konsulent for FN. Weiss er dessutan formann for the Academic Council on the United Nations System (ACUNS) og direktør for The United Nations Intellectual History Project ved City University i New York (CUNY). *The Oxford Handbook on the UN* inngår som ein del av dette store prosjektet.[1]

Boka inneheld heile 40 kapittel fordelt på åtte hovuddelar. I tilleg til å vere fylte med fakta om FN, rettar dei ulike kapitla kritisk søkelys mot FN si organisering og evne til å handsame dei utfordringane organisasjonen til ei kvar tid står overfor. Like mykje som boka ser tilbake, tek den også den dagsaktuelle pulsen på FN.

Ein innsiktsfull og fyldig introduksjon, skriven av redaktørane, utgjer Del I av boka. Weiss og Daws reflekterer over behovet for betre å forstå forholdet mellom kontinuitet og endring i våre analysar av FN og organisasjonen si

1 Alle publikasjonane tek for seg ulike delar av FN si verksemd eller sentrale idear knytte til internasjonal fred og sikkerheit. For ei fullstendig liste over utgjevne og planlagde publikasjonar se www.unhistory.org. Blant andre har NUPI-forskar Olav Stokke hatt redaktøransvar for boka *The UN and Development Cooperation*.

rolle i internasjonal politikk. Sjølv om statane og deira suverenitet fortsatt står sentralt i FN, og såleis representerer kontinuiteten, har verda dei siste femti–seksti åra gått gjennom omfattande endringar. Weiss og Daws trekkjer fram fire endringar som særleg sentrale; framveksten av nye truslar mot fred og sikkerheit, ikkje-statlege aktørar sin aukande påverknad, presset for å reformulere statssuverenitetsprinsippet og framveksten av USA som ein hegemon. Disse endringane har også endra FN som organisasjon, «numerisk» (f. eks. gjennom vekst i medlemsmassen, budsjettauke, vekst i talet på fredsoperasjonar og resolusjonar vedtekne av Sikkerheitsrådet), maktpolitisk og med omsyn til kva normer og idear organisasjonen har promotert og tatt opp i seg (f.eks. framveksten av menneskerettsregimet, utviding av sikkerheitsomgrepet, tanken om ansvaret for vern av sivile mot overgrep).

I dag har FN særlege utfordringar knytte til det å handtere og balansere USA si hegemoniske makt. Svært mange av kapitla i boka handlar dessutan om korleis medlemsstatane finn nye måtar å samarbeide på – ikkje berre seg imellom, men også med andre ikkje-statlege aktørar. Nye normative føringar blir lagde, som også hegemonen ofte ser seg tent med å etterleve. Det betyr ikkje nødvendigvis at statane har fått mindre makt, men at makt blir definert og utøvd på ein annan måte enn tidlegare.[2]

I Del II av boka blir vi introduserte for ulike teoretiske perspektiv som kan nyttast på studiar av FN. Blant bidragsytarane finn vi Michael Barnett, Martha Finnemore og José Alvarez. Alle understrekar behovet for meir forsking på samspelet mellom dei ulike gruppene av aktørar som er med på å utforme politikken i multilaterale organisasjonar som FN. Samspelet mellom medlemsstatane og sekretariatet – ofte referert til som «dei to FN» – har tradisjonelt vore utgangspunktet for studiar av korleis politikk blir utforma innanfor FN-ramma.[3] Dei siste par tiåra har ei tredje gruppe aktørar vakse fram; NGOane og dei private lobbyistane/forskarane/rådgjevarane.[4] Lite forsking har så langt blitt gjennomført omkring denne aktørgruppa sin innverknad og makt. Del II blir avrunda med eit kapittel av Leon Gordenker og Christer Jönsson, som ser på FN frå eit informasjonsperspektiv. God informasjonstilgang er grunnlaget for vår forståing og kunnskap om FN. Kor flink er organisasjonen til å vere open og legge til rette for informasjonsflyt? Og kva veit eigentleg «folk flest» om FN?

---

2 For meir om dette sjå f.eks. Sending, Ole Jacob og Iver B. Neumann, «Governance to Governmentality: Analyzing NGOs, States, and Power», *International Studies Quarterly* (2006), årg. 50, nr. 3, s. 651–72.

3 Sjå f.eks. Claude, Inis Jr, «Peace and Security: Prospective Roles for the Two United Nations», i *Global Governance*, årg. 2, nr. 3 (1996), s. 289–98.

4 For meir om «The Third UN» sjå Weiss, Thomas G., Tatiana Carayannis, and Richard Jolly, «The 'Third' United Nations», *Global Governance*, årg. 15, nr. 1 (kommer 2009).

I Del III får vi ei generell innføring i dei viktigaste organa i FN; Generalforsamlinga, Sikkerheitsrådet, Det økonomiske og sosiale råd, Tilsynsrådet, Sekretariatet, Generalsekretæren og Den mellomfolkelege domstolen. Kva føremål har disse organa og korleis fungerer dei? Her får vi analysar av korleis prosedyrar og arbeidsmåtar har endra seg, og korleis maktforholda mellom dei ulike organa har forskyvd seg. Eit organ som Tilsynsrådet var f.eks. svært viktig dei fyrste tiåra, men har no totalt utspela si rolle. Generalsekretæren og Sekretariatet har derimot fått stadig meir makt og innverknad, blir det hevda. Bidragsytarane i denne delen er M. J. Peterson, David M. Malone, Gert Rosenthal, Ralph Wilde, James O. C. Jonah, Edward Newman, James Crawford og Tom Grant.

Del IV omhandlar spørsmål som har med FN sine relasjonar til andre aktørar på den internasjonale arenaen å gjere. FN-pakta opnar opp for samarbeid både med regionale organisasjonar og med aktørar i sivilsamfunnet. Denne typen samarbeid skaut likevel fyrst fart på 90-talet. I dag er det nærmast utenkeleg for FN å skulle operere utan samarbeid med regionale og subregionale organisasjonar, frivillige organisasjonar og private aktørar. For ikkje å snakke om alle organisasjonane, fond og program som inngår i den større FN-familien. Bidragsytarane i denne delen er Waheguru Pal Singh Sidhu, Ngaire Woods, Paul Wapner og Craig N. Murphy. Denne delen blir avslutta med eit interessant kapittel skrive av Barbara Crossette, mangeårig FN-reporter for *New York Times*. Ho diskuterer det faktum at FN fyrst i nyare tid har fått eit meir medvite forhold til media, men at organisasjonen fortsatt slit med å bli meir proaktiv med omsyn til å sette dagsorden.

Del V omhandlar det saksområdet som FN har det klarast definerte overordna ansvaret for – internasjonal fred og sikkerheit. Redaktørane si tilnærming til konfliktforebygging/-handtering er tydeleg inspirert av den same fasetankegangen som ligg til grunn for organiseringa og køyrereglane til FN. Fyrst i denne delen har bidrag om dei forebyggande og fredelege verkemidla blitt plasserte, som nedrusting, mekling, forhandling og fredsoperasjonar. Bruken av disse verkemidla blir inngåande diskutert og analysert av bidragsytarar som Keith Krause, Rama Mani, Michael Doyle og Nicholas Sambanis. Dei to sistnemnde spør mellom anna om det er mogleg å få til den type «strategisk fredsbevaring» som må til for å sikre ein berekraftig fred. Dernest blir dei gradvis meir harde verkemidla, som ulike typar sanksjonar og bruk av militærmakt, handsama. David Cortright, George A. Lopez og Lina Gerber skriv inngåande om sanksjonsverkemiddelet, og det faktum at dette berre i liten grad ser ut til å oppnå ønska effekt. Michael Pugh tek deretter for seg FN sin bruk av militærmakt, med eit særleg fokus på perioden frå tidleg/midten av 1990-tallet. FN sin bruk av militærmakt – anten gjennom eigne operasjonar eller ved å autorisere maktbruk utøvd av regionale organisasjoner og/eller koalisjonar av villige – har vore svært kontroversielle spørsmål dei siste åra.

Kontroversielt har også spørsmålet om bruken av humanitære intervensjonar vore – og som oftast er dette verkemiddelet tett kopla til maktbruk. Ramesh Thakur diskuterer dei vanskelege problemstillingane knytte til definisjonen av ein humanitær intervensjon, og når det kan seiast å vere folkerettsleg legitimt å gripe inn i interne forhold i ein medlemsstat. Kontroversane omkring intervensjonsspørsmålet går også rett inn i debatten omkring FN sin fredsbyggingsaktivitet. Roland Paris gir oss eit interessant tilbakeblikk på korleis fredsbyggingskonseptet har vakse fram. Tidleg på 2000-talet blei termane fredsbygging og forebyggande diplomati brukte om einannan. Det eg meiner her er at ein snakka om disse to termane i same andedrag. Men det gjer ein *ikkje* lenger. Særleg land frå sør ønsker eit strikt skilje i Sikkerheitsrådet. Det å etablere eit skilje mellom disse termane skulle etter kvart bli ein føresetnad for m.a. etableringa av Fredsbyggingskommisjonen. I dag er fredsbygging definert som aktivitetar retta inn mot gjenoppbygging av land som nyleg har kome ut av krig og konflikt. Men som Paris påpeikar, er det alltid ein fare for at FN sitt fredsbyggingsprosjekt blir «overtaken by other agendas». Særleg i ein internasjonal atmosfære prega av kampen mot terrorisme.

Terrorisme er også temaet i det siste kapittelet av Del V. Frå ståstaden til FN gir Jane Boulden oss eit historisk tilbakeblikk på korleis Sikkerheitsrådet, Generalforsamlinga og Generalsekretæren har handsama dette spørsmålet. Før 11. september 2001 var ikkje terrorisme eit tema som FN brukte særleg mykje tid på. Dei seinare åra har imidlertid spørsmålet om definisjonen av terrorisme og korleis FN skal respondere på terrorhandlingar vore eit stort stridsspørsmål.

Sidan FN blei etablert i 1945 har organisasjonen spela ei viktig rolle i å fremme nye idear som etter kvart har blitt etablerte som folkerettslege normer. Og mykje av dette arbeidet fann stad i skuggen av Sikkerheitsrådet si handlingslamming under den kalde krigen. I Del VI får vi ei innføring i korleis arbeidet med å etablere eit regime for økonomiske, sosiale og politiske menneskerettar har skride fram. Mens arbeidet for dei politiske og sosiale rettane stod sentralt dei fyrste tiåra, var det kampen om dei økonomiske rettane som skulle stå i fokus utover 1970-talet. Kampen for kvinnene sine menneskerettar skulle også dominere 1970- og 1980-talet. Etter kvart kom også nye grupper til, som barn, minoritetar og urfolk. I dag er det særleg spørsmålet om ansvaret for å gripe inn når sivile treng humanitær bistand og vern mot overgrep som står høgt på dagsordenen. Det gjer også arbeidet med å få på plass ein velfungerande internasjonal strafferettsdomstol som skal handsame spørsmål om folkemord og omfattande overgrep mot sivile. Bidragsytarane i denne delen legg ikkje skjul på problema FN har hatt – og fortsatt har – med å leve opp til den standarden organisasjonen sjølv har satt. Dette gjeld kanskje særleg på område som har med humanitær bistand og

straffefridom for overgrep å gjere. Bidragsytarane i denne delen er Bertrand G. Ramcharan, Richard Goldstein, Jeff Crisp, Charlotte Bunch, Yves Beigbeder, Maivân Clech Lâm, Fen O. Hampson og Christopher K. Penny.

Del VII omhandlar utviklingsspørsmål. Det å arbeide for økonomisk og sosial utvikling i verda var opphavleg ikkje meint som ei hovudoppgåve for FN. Som Weiss og Daws påpeikar, blei utvikling snarare sett på som eit verkemiddel for å oppnå fred og stabilitet. Men ettersom medlemsmassen i FN endra karakter, blei også organisasjonen sin dagsorden endra. I dag er FN og det utvida FN-systemet ein heilt sentral motor i internasjonalt utviklingsarbeid. Mykje kritikk har dei siste åra blitt retta mot FN for mangelfull styring og koordinering. Jacques Fomerand og Dennis Dijkezeul, som sjølve har lang fartstid frå systemet, skriv innsiktsfullt om disse utfordringane. I denne delen finn vi ei rekkje kapittel som omhandlar sentrale utviklingspolitiske utfordringar som helse og smittefarlege sjukdomar, ressursforvalting og berekraftig utvikling, organisert kriminalitet, demokrati og godt styresett og menneskeleg utvikling. Dette er også temaområde som godt skildrar den grenselause karakteren til svært mange av dei utfordringane FN står overfor. Bidraga er skrivne av Gian Luca Burci, Nico Schrijver, Frank G. Madsen, W. Andy Knight og Richard Jolly.

Boka blir avslutta med ein eigen del som tek for seg det stadig tilbakevendande spørsmålet om FN-reform. Mange av dei øvrige kapitla i denne boka tek også for seg ulike aspekt ved reform. Likevel har redaktørane utfordra Edward C. Luck, Jeffrey Laurenti og Chadwick F. Alger til å skrive kvar sitt kapittel om dette temaområdet, men då gjerne med eit framtidsretta blikk. Alle disse tre bidragsytarane kjem tilbake til det redaktørane innleiingsvis påpeika; FN har sidan etableringa vore i ein kontinuerleg endringsprosess. Og det er ingenting som skulle tilseie at dette vil endre seg i nær framtid. Prosessen FN er inne i med å legge til rette for samarbeid og dialog med stadig nye grupper av aktørar, er berre såvidt starta.

The Oxford Handbook on the UN er absolutt ei bok å anbefale for såvel etablerte forskarar som studentar, diplomatar og andre med interesse for internasjonale spørsmål. Fyrst og fremst på grunn av den breie faglege tilnærminga til eit vidt spekter av tema på FN sin dagsorden. Dernest på grunn av alle fakta som blir formidla av dei kunnskapsrike bidragsytarane. Her er det mykje nytt å lære sjølv for den som meiner å kunne ein del om FN. Totalopplevinga av *The Oxford Handbook on the UN* klarte i alle fall å døyve min irritasjon over at berre åtte av 47 bidragsytarar er kvinner.

America between the Wars: From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror

Derek Chollet og James Goldgeier

New York: Public Affairs 2008

Anmeldt av INGRID LUNDESTAD, Institutt for forsvarsstudier (IFS)

Hvordan tenker amerikanske ledere om bruk av militærmakt? Når anses det for å være i USAs interesse å tilsidesette en stats suverenitet med intervensjon eller å styrte et regime? Hvordan fremmer USA demokrati som styreform i andre land? Hva oppfattes i det hele tatt som USAs rolle i verden? Dette er fundamentale spørsmål for enhver med interesse for internasjonal politikk, og er også sentrale underliggende problemstillinger i Derek Chollet og James Goldgeiers empiriske undersøkelse av amerikansk utenrikspolitikk fra Berlinmurens fall til starten på krigen mot terror. Forfatterne er både akademikere og insidere, og beretningen deres gir en fascinerende innsikt i de interne diskusjoner, saksfelt og aktører som har formet USAs utenrikspolitiske retning. Basert på et rikholdig kildetilfang, blant annet i form av intervjuer med sentrale personer som Madeleine Albright og Colin Powell, har Chollet og Goldgeier skrevet ei gjennomarbeidet og leseverdig bok.

Den kalde krigens slutt forvandlet den globale konteksten amerikanske politikere forholdt seg til. I de akademiske og politiske debattene som fulgte, gikk Francis Fukuyama (1992) så langt som å erklære at historien var kommet til sin slutt med det vestlige demokratiets seier over kommunismen. Likevel ble ikke framtida fredfull og konfliktfri. 11. september 2001 ble amerikanere på en overveldende måte klar over at USA sto overfor nye utfordringer. Som Robert Kagan (2008) nylig har konstatert, har historien returnert, og drømmene er over. Chollet og Goldgeier på sin side skriver at «Just as history did not end on 11/9, it did not begin on 9/11» (s. xi). Forfatterne av *America between the Wars* spør i så måte: hva hendte egentlig i amerikansk utenrikspolitikk fra den kalde krigens slutt til krigen mot terror?

For Chollet og Goldgeier er det viktig å påpeke at 11/9 (eller 9/11 som vi i Norge ville skrevet om 9. november 1989 – datoen for Berlinmurens fall) representerer det viktigste vendepunktet i perioden. Ifølge forfatterne er det arven etter 9. november og «... the uncertainties, hopes, confusion, threats and opportunities it produced... that we still live with today, as Republicans and Democrats try to define the direction the country should take» (s. xi–xii). 9/11 (heretter 11. september for å unngå forvirring) har av mange blitt tolket som et nytt vendepunkt for amerikansk politikk. I henhold til bokas analyse betegner denne datoen i mer begrenset forstand en mental endring i innstil-

ling blant amerikansk opinion og politikere til de komplekse problemstillinger, trusler og konflikter som oppsto i kjølvannet av den kalde krigens slutt. Det utvidede 1990-tallet, fra 1989 til 2001, blir på denne måten svært sentralt for å forstå hvor verden, og ikke minst USA, befinner seg i dag. Bokas innhold og dens betydning, som en empirisk gjennomgang av denne perioden og de politiske tankestrømmene som oppsto i USA i forbindelse med den endrede globale konteksten, er dermed rettferdiggjort.

Boka forteller om hvordan amerikanske politikere strevde med å reformulere sitt utenrikspolitiske utsyn ettersom den kalde krigen var over. Her beveger framstillingen seg fra den eldre president Bush' «new world order», som fokuserte på mulighetene for mellomstatlig konfliktløsning gjennom samarbeid og samhandling mellom stormaktene i ei ny tid, til hans forsvarsdepartements mer skeptiske presentasjon av utsiktene for USA. Sistnevnte sto bak et strategiutkast fra 1992 kjent som «Defense Planning Guidance», som argumenterte for at amerikanerne mer aktivt måtte verne om sin globale posisjon og forhindre framveksten av nye rivaler. Spesielt interessant i denne sammenheng er det å lese om et hittil ukjent element i den eldre Bush-administrasjonens utenrikspolitiske drøftelser, et mer pragmatisk dokument forfattet i utenriksdepartementet under Lawrence Eagleburger mot slutten av presidentperioden. Dette tar innover seg mer komplekse problemstillinger i ei ny tid, en bredere forståelse av sikkerhetsbegrepet og nye trusler i form av stater som går i oppløsning heller enn potensielle stormaktsrivaler (s. 47–52). Det såkalte Eagleburger-memoet har til nå vært hemmeligstemplet og ukjent, men forfatterne har fått tilgang til det, siterer det og har søkt om at det blir offentliggjort. Boka følger den amerikanske debatten videre, både den internt i administrasjonene, innad i opposisjonspartiet og den offentlige og akademiske meningsutveksling, med stor forståelse for de prosesser, problemstillinger, grupperinger og aktører som har formet USAs utenrikspolitiske bane. Clintons ideer om «democratic enlargement», den yngre Bush' forestilling om et USA som i utenrikspolitikken var en «humble nation», og de neokonservatives vei mellom demokratene og republikanerne er bare noen av temaene som tas opp.

Gjennom sin analyse viser Chollet og Goldgeier at den internasjonale situasjonen USA og verden står overfor i dag har sitt utgangspunkt i denne moderne mellomkrigstida fra den kalde krigens slutt til krigen mot terror, og beretter historien om hvordan USA har håndtert de konflikter og sakskompleks som oppsto. Det er for eksempel fascinerende å lese om Clintons vurdering av et begrenset forkjøpsangrep på Nord-Korea i 1994 (s. 94), det tilbakevendende spørsmålet om hvordan håndtere Saddam Husseins Irak, diskusjonene om et amerikansk missilforsvar, framveksten av det som i enkelte sammenhenger ble betegnet som en «krig» mot terror under Clinton (s. 265–70), og intervensjon og ikke-intervensjon i folkemord og humanitære

kriser. Et tilbakevendende spørsmål for administrasjonene ble: hvordan vurdere bruk av amerikansk makt uten at det foreligger et definert strategisk konsept å styre etter? Chollet og Goldgeier skriver at paradoksalt nok kunne amerikanske presidenter drømme seg tilbake til den kalde krigen, da det virket «enklere» å navigere i verden etter «the Cold War map» (s. 99).

Derek Chollet er ansatt ved Center for a New American Security, en Washington-basert tankesmie for sikkerhetspolitiske spørsmål, underviser ved Georgetown University og jobbet for Clintons utenriksdepartement. James Goldgeier er professor ved George Washington University, er tilknyttet Council on Foreign Relations og arbeidet i 1995–1996 for Clintons nasjonale sikkerhetsråd og utenriksdepartement. Begge har forfattet bøker om amerikansk utenrikspolitikk tidligere, blant annet om USAs posisjon vis-à-vis NATO-utvidelsen, Russland og Dayton-avtalen. Til tross for forfatternes deltakelse i amerikansk politikk i Clintons regjeringstid kan boka i høyeste grad ses som et akademisk verk. Materialet er på mange måter brennhett, og Chollet og Goldgeier er for eksempel tydelig kritiske til den sittende administrasjonen (s. 327). Forfatterne evner likevel å balansere framstillingen, ved å presentere flere sider av samme sak, slik aktørene så det, gjennom sin analyse.

Kildegrunnlaget forfatterne trekker på i sin framstilling er nemlig omfattende. Chollet og Goldgeier setter sammen biter av informasjon fra samtidige politiske innlegg og taler, biografisk materiale, avisreportasjer, tilgjengelige interne dokumenter samt momenter hentet fra andre forfattere og kommentatorer til en imponerende helhet. I tillegg er disse kildene supplert med utstrakt bruk av intervjuer. Med hensyn til navngitte intervjuobjekt kan, i tillegg til Albright og Powell, nevnes de tidligere utenriksministrene Henry Kissinger og Warren Christopher, samt de nasjonale sikkerhetsrådgiverne Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, Tony Lake og Sandy Berger. Forfatternes innsikt i og tilgang til de interne prosesser synes utstrakt, særlig tatt i betraktning at det trolig er tiår til «alle» kilder vil være tilgjengelig for forskning.

Supplerende informasjon kunne imidlertid vært funnet i de såkalte «national security strategies», rapporter som skisserer administrasjonenes gjeldende sikkerhetsstrategi. Man kan undre hvorfor forfatterne ikke har knyttet slike dokumenter til presentasjonen av hvordan administrasjonene strever med å artikulere et nytt strategisk konsept etter at oppdemmingspolitikken ble foreldet. Heller ikke kongresshøringer med representanter fra administrasjonene er anvendt som noen sentral kilde til hvordan politikken framføres. Dette kunne vært særlig relevant siden boka i stor grad tar for seg samspillet og motsetningene innad i og mellom partiene, med andre ord de interne meningsmotsetninger i amerikansk politikk. Slike innvendinger er imidlertid ikke avgjørende for bokas jevne kildemessige kvalitet.

Håndverket som er lagt ned i den, og måten informasjonen settes sammen og presenteres på, er i all hovedsak forbilledlig.

Samtidig er det ikke til å komme bort fra at dette er et velkjent studieobjekt i internasjonal politikk, og mange har tidligere skrevet om amerikansk politikk i perioden og de sakskompleks som berøres i analysen. Så hva kjennetegner Chollet og Goldgeiers framstilling? I tillegg til det grundige kildearbeidet er det den imponerende beretningen om ideene og diskusjonene som har formet og utviklet amerikansk utenrikspolitikk. Forfatterne gjør også et poeng av å understreke kompleksiteten i perioden idet de avviser at den kan forstås på en enkel og enhetlig måte. Chollet og Goldgeiers narrativ inkluderer brede saksfelt som blant annet synet på tradisjonelle trusler, nye transnasjonale forhold og økonomisk integrasjon. Som resultat av fokuset på den interne debatten og den vidstrakte tematikken er ikke boka en konvensjonell diplomatisk historie, men heller en inkluderende beretning om USA og dets prinsipper, rolle og innflytelse i verden. Empirien behandles på en engasjerende måte, uten å trekke inn utpreget teoretiske eller konseptuelle analyseverktøy. Imidlertid gjør en slik konkret framstillingsform at spørsmål om hvorfor USA tenker og handler som det gjør, ikke nødvendigvis belyses i eksplisitt form. Mye av forklaringen ligger selvsagt i fortellingen, og de tilfeldigheter og samtidigheter som inntreffer, men en mer utbrodert diskusjon av for eksempel interessene som leder administrasjonenes valg, kunne supplert den allerede grundige drøftelsen. Framstillingen av de prosesser, aktører og tankestrømmer som har formet amerikansk utenrikspolitikk i vår samtid, gir likevel et godt grep for å forstå utviklingen i perioden. Å redegjøre for denne tilstanden i amerikansk utenrikspolitikk i det som av andre oppfattes som en «holiday from history», er nettopp hva boka lover at den skal gjøre.

Periodeinndelingen fra 11/9 til 9/11 er en snedig betegnelse for den litt tyngre formuleringen «fra Berlinmurens fall til starten på krigen mot terror». Det kan imidlertid påpekes at med det inkluderende perspektivet som generelt anlegges i boka, savnes det en mer innholdsrik analyse av hvordan forholdet til Sovjetunionen, og eksisterende kaldkrigskonsepter, fortsatte å påvirke amerikansk utenrikspolitikk i starten av studieperioden. Argumentasjonen om at Berlinmurens fall er det største vendepunktet i epoken, overskygger på denne måten elementer av kontinuitet fra før og etter 9. november 1989. Når det gjelder sluttpunktet for beretningen, stopper analysen med 11. september 2001, samtidig som paralleller til Irak 2003 kommenteres underveis i bokas behandling av det utvidede 1990-tallet. I den forstand kunne det vært interessant å lese forfatternes tolkning av begivenhetene også fram til USAs invasjon av Irak. Chollet og Goldgeier bemerker da også at USAs forhold til Irak har vært betegnende for amerikansk utenrikspolitikk i perioden etter den kalde krigen, slik Sovjetunionen var det i den foregående (s. 327). Sam-

tidig ligger den viktigste argumentasjonen til forfatterne i perioden mellom 11/9 og 9/11, i det som kalles de misforståtte år, som ikke fullt ut er anerkjent for sin formative relevans for amerikansk politikk. Forfatterne påpeker at ettersom Irakkrigen kan ha redusert den amerikanske intervensjonslysten i etterkant av terrorangrepene 11. september (s. 328), fortsetter 1990-tallets diskusjoner om USAs rolle og maktbruk i verden å være høyst aktuelle for dagens amerikanske og internasjonale samfunn.

Samlet sett har Chollet og Goldgeier skrevet ei helhetlig, informert og grundig bok. Gjennom forbindelsene som trekkes opp i materialet, lærer leseren ikke bare noe om det faktiske innholdet, men også en hel del om å skrive en kildetung framstilling som samtidig er lettlest og engasjerende. De positive aspektene ved boka oppveier i stor grad de innvendinger som her er påpekt. Den brede kildetilgangen og måten denne brukes på for å gi innsikt i amerikansk utenrikspolitisk tenkning, er to store styrker ved Chollet og Goldgeiers verk. Selv om verken amerikanske politikere eller forfatterne har entydige svar på de spørsmålene som ble skissert innledningsvis, er det mye kunnskap å hente i Chollet og Goldgeiers analyse av diskusjonene og utviklingen i amerikansk utenrikspolitikk etter Berlinmurens fall, både for å forstå fortidas og framtidas USA.

Litteratur

Fukuyama, Francis (1992) *The End of History and the Last Man*. New York, NY: Avon Books.

Kagan, Robert (2008) *The Return of History and the End of Dreams*. London: Atlantic Books.

Approaching the European Federation?

Søren Dosenrode (red.)

London: Ashgate 2007

Anmeldt av ANNE ELIZABETH STIE, Universitetet i Oslo

Redaktør Søren Dosenrode har samlet flere interessante bidrag i boken *Approaching the EUropean Federation?* Bokens hovedtema er således føderalisme med EUs konstitusjonstraktat som bakteppe. I innledningskapitlet får vi vite at formålet med antologien er «...to present *fundamental analysis* which is independent of the destiny of the [Constitutional Treaty], but which

is related to it, for example, the question of the relationship of constitution and legitimacy, constitution and integration, policy-making, the EU's economic and monetary institutional settings, the sub-national regions and the CFSP. On the other hand the CT did introduce new institutional approaches and it would be inappropriate not to discuss, for example, 'the double presidency'» (s. 2, min uth.). Relasjonen mellom føderalismetematikken og siktemålet om en såkalt «fundamental analyse» er imidlertid uklar og underkommunisert.

Boken består av ni kapitler fordelt på fem forfattere, der redaktør Dosenrode står for fire av dem. Det første og andre kapitlet er skrevet av Dosenrode, hvorav det første er en kort introduksjon med presentasjon av bokens formål og de ulike bidragene. I kapittel 2 gir han en presentasjon av begrepet føderalisme historisk og konseptuelt som munner ut i to typer føderasjoner: en anglosaksisk føderalismemodell (USA, Australia og Canada) og en europeisk (Østerrike, Tyskland og Sveits). Disse to nyanseres ytterligere ved hjelp av to dimensjoner (sentralisert versus desentralisert stat og konkurranse versus konsensusorienterte føderasjoner) som så gir opphav til en *europeisk* føderalismemodell som kjennetegnes ved at den er *desentralisert* og *konsensusorientert*. Dette munner så ut i syv indikatorer som kan sies å kjennetegne føderasjoner.

I kapittel 3 tar Heidrun Abromeit for seg forholdet mellom konstitusjon og legitimitet med EUs konstitusjonstraktat som empirisk case. Hun utvikler to sett av evalueringskriterier, ett for å vurdere konstitusjonstraktatens potensielle konstitusjonelle egenskaper, og ett for å vurdere dens legitimerende kvaliteter. Konklusjonen er relativt nedslående for EUs del: Konstitusjonstraktaten har ikke format til å bedre den demokratiske legitimiteten nevneverdig. Som konstitusjonelt dokument er det for stort og uoversiktlig, det mangler maktbalansemekanismer (*checks and balances*) og en klar kompetansefordeling mellom EU- og medlemsstatsnivå. Viktigst av alt, ifølge Abromeit, er at EU mangler en felles identitet (særlig som følge av mangel på effektive deltakelsesmuligheter).

I kapittel 4 er målet å finne ut i hvilken grad EUs beslutningsprosess kan sies å ha føderale trekk. Ved hjelp av Adrienne Héritiers modell for ulike politiske beslutningsfaser ((1) problemdefinering; (2) agendasetting; (3) beslutningstaking; (4) implementering og (5) evaluering) sammenlikner Dosenrode beslutningsprosesser i anglosaksiske og europeiske føderasjoner opp mot EUs beslutningsprosess under henholdsvis Nice- og konstitusjonstraktaten. Han konkluderer med at beslutningsprosessene i anglosaksiske og europeiske føderasjoner er forskjellige og at EU klart er en versjon av den europeiske varianten både under Nice- og konstitusjonstraktaten. Det er imidlertid litt uklart hvilken av EUs beslutningsprosedyrer det er snakk om (han refererer så vidt til medbestemmelsesprosedyren i konklusjonen).

Dette er ikke uten betydning da beslutningsprosesser innenfor politikkområder som det indre marked skiller seg klart fra beslutningstaking innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikken (også i konstitusjonstraktaten).

I kapittel 5 tar Anna-Maija Kasanen for seg en av nyvinningene ved konstitusjonstraktaten, nemlig forslaget om et permanent presidentskap for Det europeiske råd. Kasanen diskuterer hva slags innvirkning dette vil kunne ha for EUs beslutningsprosess ved å sammenlikne trekk ved presidentstyrene i Østerrike, Finland og Frankrike. Hun finner mange likheter, men også forskjeller, særlig med hensyn til den demokratiske legitimiteten en permanent president for Det europeiske råd vil få. I motsetning til de andre landene har denne ingen form for folkelig forankring. Konklusjonen er at et permanent presidentskap vil styrke EUs intergovernmentale trekk fordi det vil påvirke den institusjonelle balansen i Det europeiske råds favør og dermed også gjøre EUs beslutningsprosess mer intergovernmental. Man kan imidlertid stille spørsmål ved hvor god denne «prediksjonen» er, særlig hvis vi tar utgangspunkt i at med konstitusjonstraktaten ville antall politikkområder som faller under medbestemmelsesprosedyren blitt kraftig utvidet – den ville altså blitt den såkalt «ordinære beslutningsprosedyren» som brorparten av alle EUs beslutninger ville fulgt. Medbestemmelsesprosedyren er kanskje den minst intergovernmentale av EUs beslutningsprosedyrer, og her har ikke Det europeiske råd andre rettigheter enn at det kan komme med lovgivningsforslag til Kommisjonen (jf. også artikkel I-24(7)).

Kapittel 6 er viet EUs monetære og fiskale politikk. Her tar Wolfgang Zank for seg det historiske bakteppet for EUs monetære union (EMU) samt de endringene som ligger i konstitusjonstraktaten. Konklusjonen er at dagens prinsipper for Unionens monetære og fiskale system står ved lag, og at de heller ikke var gjenstand for stor diskusjon eller konflikt i Konventet. Ifølge Zank er dette «a puzzle» for alle dem (først og fremst modellorienterte akademikere) som hevdet at innføringen av EMU ville medføre store byrder for medlemsstatene og i verste fall en utradering av de nasjonale velferdsstatene.

I kapittel 7 ser Kaisa Lähteenmäki-Smith på regionenes plass i EU generelt og i utkastet til konstitusjonstraktaten spesielt. Selv om regionalpolitikken har blitt viktigere og har hatt positive konsekvenser, ikke minst på grunn av strukturfondene, har den likevel forblitt underordnet på den politiske så vel som den konstitusjonelle agendaen. Dette gjenspeiles også i regionenes stilling på den europeiske politiske arenaen, der de må regnes mer som politikkobjekter enn handlende politiske aktører. Store nyvinninger for regionalpolitikken ble heller ikke oppnådd i Konventet eller i utkastet til konstitusjonstraktaten.

I kapittel 8 minner Knud Erik Jørgensen oss på at det ofte glemmes at EU er en signifikant utenrikspolitisk aktør på områder som handel, utvikling,

utvidelse, miljø etc. En utvidet forståelse og definisjon av EUs utenrikspolitikk til også å gjelde disse områdene er derfor viktig for å få et riktig bilde av EU som utenrikspolitisk aktør. Den konvensjonelle forståelsen av EUs utenrikspolitikk definert kun som forsvars- og sikkerhetspolitikk (andre søyle) er således for snever. På denne bakgrunn diskuterer han mulighetene og noen av de (nødvendige) vilkårene for at EU skal bli en *global* aktør, ikke minst konstitusjonstraktatens potensial for styrking av EUs rolle på den internasjonale arena.

I siste kapittel anvender Dosenrode rammeverket fra kapittel 2 for å vise at EU – med eller uten konstitusjonstraktaten – kan defineres som en føderalstat selv om den er asymmetrisk i medlemsstatenes favør.

Som vi kan se er bidragene forskjellige og har bare det til felles at de alle mer eller mindre anvender konstitusjonstraktaten som case. Utover dette forholder de ulike forfatterne seg ikke til samme tema, ei heller til det analytiske rammeverket som er skissert i kapittel 2. Utenom Dosenrode er det ingen av de andre forfatterne som behandler føderalismetemaet inngående, noe både bokens tittel og Dosenrodes innledning og kapittel 2 bebuder. Det blir derfor noe misvisende når redaktøren i innledningen gir inntrykk av at dette er et felles forskningsprosjekt: «This book is the result of the last three years' research into the state of the EU and (...) is structured rigidly, to give the anthology strong cohesion» (s. 2).

For meg er det også, som nevnt innledningsvis, vanskelig å forstå hva som menes med en «fundamental analyse». Har den et forklarende, evaluerende eller et beskrivende/kategoriserende formål? Tittelen kan indikere alle tre muligheter og siden det utover sitatet ovenfor ikke er gitt noen felles problemstilling eller videre forklaring på hvorfor akkurat disse bidragene passer sammen i en bok, blir det derfor vrient å ta stilling til kapitlene som en integrert helhet. Det betyr ikke at de ikke er interessante hvert for seg – det er de – men det er bare Dosenrode som forholder seg eksplisitt til føderalismetemaet.

Dosenrode selv ser ut til å ha som mål å underbygge hypotesen om at EU er en føderalstat. Dette er et spennende og betimelig tema, både med tanke på Unionens raske utvikling de siste 20–30 år og særlig siden både «føderalisme» og «stat» har vært og fortsatt er belastede begreper når det er snakk om EU. At Dosenrode konkluderer med at EU allerede er en føderalstat (selv om den er asymmetrisk), er derfor interessant, men ved å anvende «enhetsstat» som analytisk motstykke til «føderalstat» er det opplagt at det er den konklusjonen han kommer til å ende opp med. EU er for mangfoldig, heterogent og komplekst til i det hele tatt å komme i nærheten av noe som minner om en enhetsstat. Jeg mener derfor det er et uutnyttet analytisk potensial i Dosenrodes behandling av dette temaet. Det hadde nemlig vært et viktig bidrag til EU-litteraturen om han hadde utvidet analysen og disku-

tert sin føderalstatsdefinisjon opp mot sentrale begreper som for eksempel «multilevel governance», den tyske forfatningsdomstolens definisjon av EU som et «Staatenverbund» og Majones «regulatory state». Alle disse begrepene tar nemlig på ulikt vis opp i seg noe av den begrepsambivalensen Unionen representerer for tradisjonelle statsvitenskapelige kategorier, herunder skillet mellom innenriks- og utenrikspolitikk, forholdet mellom stat, suverenitet (stats- så vel som folkesuverenitet), demokrati, konstitusjon og nasjon, for å nevne noen.

Turkey, the US and Iraq

William Hale

London: SOAS Middle East Series, SAQI 2007

Anmeldt av EINAR WIGEN, Universitetet i Oslo

Den amerikanskledede invasjonen av Irak i mars 2003 har fått store implikasjoner for tyrkisk utenrikspolitikk. Som en av Iraks viktigste naboer og USAs eneste formelle allierte i regionen spilte Tyrkia en viktig rolle i den første Golfkrigen. I den andre Golfkrigen forsøkte som kjent USA å fremstille seg selv som demokratiets forkjemper i Midtøsten. Tyrkia, som var det eneste stabile muslimske demokratiet i regionen, måtte balansere mellom å vedlikeholde sin vitale allianse med USA, og den tyrkiske folkeviljen. At det var Tyrkias demokratiske styreform som hindret det i å støtte det amerikanske demokratiseringsprosjektet, er et interessant paradoks som får mye oppmerksomhet i boken *Turkey, the US and Iraq* av William Hale.

Bak den litt misvisende tittelen er dette en bok om Tyrkias utenrikspolitikk overfor Irak, med USA i bakgrunnen. Særlig er det den amerikanske invasjonen av Irak i 2003 som får oppmerksomhet. En av bokens store styrker ligger i at forfatteren gjør stoffet relevant for å forstå den tyrkiske innenrikspolitiske konteksten for invasjonen. I den grad Hale refererer til teori er det mest som språklig krydder. Han støtter seg imidlertid til den tyrkiske sosiologen Kemal Kirisçis tese om at Tyrkias utenrikspolitiske valg står mellom å tilhøre et hobbesiansk anarki i Midtøsten og den kantianske, demokratiske freden i Europa. Selv om han bare avslutningsvis gjør dette eksplisitt, ser det ut til å være sentralt for hvordan han tolker tyrkisk utenrikspolitikk. I tillegg sammenlikner han den andre Golfkrigen med den første. Dette får frem et komparativt perspektiv og kan også være nyttig fordi sentrale beslutningstakere hadde den første krigen friskt i minne da den andre krisen oppstod.

Boken har en svært pedagogisk oppbygning, der historikeren Hale tar alt

fra «begynnelsen», med opprettelsen av statene Tyrkia og Irak, og legger til elementer etter hvert som de blir relevante. Dette gjør at leseren ikke trenger særlige forkunnskaper om hverken Tyrkia eller Irak.

Sentralt i bokens innledende del står to internasjonale avtaler mellom stormaktene og Det osmanske riket. Den første av dem, Mudros-avtalen, avsluttet første verdenskrig for Det osmanske rikets del i 1918. Da denne våpenhvilen ble inngått hadde ikke Storbritannia inntatt Mosul-provinsen i dagens Nord-Irak, men britene inntok området kort tid senere. Den tyrkiske motstandsbevegelsen baserte seg på tilstanden ved våpenhvilen som grenser for sin fremtidige stat og anså Mosul-provinsen som en naturlig del av den. I 1926 ga de imidlertid etter for britisk press og aksepterte at provinsen skulle tilhøre Irak.

Atatürk definerte den nye tyrkiske staten etter fransk modell, med borgerskap basert på etterlevelse av rettslige prinsipper og ikke språklig tilknytning. Ifølge dette prinsippet er det intet skille mellom kurdere og tyrkere, og heller ingenting som taler mot at også Mosul-provinsen skal kunne inkluderes i Tyrkia. Hale gjør denne muligheten relevant ved å vise at en slik ordning har vært på bordet også i nyere tid, ettersom den ble foreslått av irakisk-kurdiske ledere i 1991 (s. 54). I tillegg viser han at tyrkiske politiske ledere har tenkt slike tanker, men da i et antagonistisk forhold til den lokale kurdiske ledelsen (s. 97).

Som så mange før ham trekker Hale frem den kurdiske minoriteten i Tyrkia som en viktig faktor i Tyrkias forhold til Irak. Han påpeker at i 2003 «[t]he chief Turkish worry evidently was that if Saddam were overthrown, then Iraq would be partitioned, and the Iraqi Kurds would break away and take over control of the cities of Kirkuk and Mosul. [... This would potentially have] a disastrous effect on Turkey's hold over its own Kurdish minority» (s. 96). Redselen for at Tyrkia skal falle fra hverandre går igjen i Hales beretning, og anses å være en høyst reell faktor i utformingen av tyrkisk politikk (s. 17). Den tyrkiske mistanken om at det bak enhver hendelse finnes stormaktsspill og konspirasjoner om Tyrkias oppdeling, er så vanlig at den har fått tilnavnet *Sèvres-syndromet*. Sèvres-avtalen fra 1920 fordelte Det osmanske rikets territorium mellom stormaktene og små nasjonalstater basert på rikets minoriteter. Avtalen ble imidlertid aldri implementert på grunn av tyrkisk militær motstand, men frykten bestod.

Tidlig i boken skisserer Hale hvordan en maktbalanse mellom Tyrkia og Irak har vært avgjørende for stabiliteten i regionen (s. 25–27). De to slo ned separatister hjemme som også kunne true naboen, og utgjorde ingen trussel mot hverandre.

Tyrkia var dessuten en viktig handelspartner for begge sider under krigen mellom Iran og Irak, og skodde seg godt på denne. Hale mener at Irak og Tyrkia i lange tider har vært gjensidig avhengige av hverandre både handels-

messig og sikkerhetspolitisk. Tyrkia hadde i 1990 derfor ingen interesse av å svekke Irak, men deltok i invasjonen utelukkende på grunn av forholdet til USA. Iraks invasjon av Kuwait i 1990 og de påfølgende FN-sanksjonene og -intervensjonen endret forholdet mellom Tyrkia og Irak sterkt. Tyrkerne følte de bar en urettmessig stor del av byrden ved sanksjonene, som ifølge Hale bidro til skepsis mot ytterligere intervensjon i Irak i 2003 (s. 55–56, 170).

Hale mener dessuten at George W. Bush arvet planene om å invadere Irak ikke av sin far, men av sin forgjenger Bill Clinton. I 1998 besøkte Clintons forsvarsminister Ankara, og overleverte et brev fra Clinton personlig til «Dear Suleyman», altså den tyrkiske presidenten, der han ifølge Hale skal ha nevnt muligheten for regimeskifte i Irak ved hjelp av bakkestyrker. Den tyrkiske presidentens svar skal ha vært at ideen ville være «mistaken and risky» (s. 93).

Hale viser hvordan den tyrkiske generalstaben var sentral i utformingen av regjeringens politikk. General Özkök mente at en krig mot Irak ville stride mot Tyrkias interesser, og statsminister Gül uttalte til parlamentet at Tyrkia ikke hadde råd til å bli sett som et land som ivret for krig (s. 105). Uten at Hale sier det eksplisitt, viser han altså at det var en tolkning av Tyrkias interesser som først grunnga krigsmotstanden. Hale kontrasterer den tyrkiske debatten med den britiske, og trekker frem hvordan tyrkerne aldri fokuserte på masseødeleggelsesvåpen, men utelukkende på hvorvidt det ville være god politikk å støtte USA (s. 104).

Da generalstaben senere tolket situasjonen dit hen at USA ville invadere Irak uavhengig av Tyrkias støtte, ble konklusjonen at landet skulle bli med for ikke å stå alene. Tyrkias daværende statsminister, Abdullah Gül, skal ha uttalt at han aldri ville kunne forklare dette for sitt eget parti (s.103–04). Regjeringen lot seg påvirke, og det oppstod en konsensus mellom regjeringen og militæret: «[…]it appeared that by this stage [February 2003] the AKP leaders as well as the generals had come around to the view that, like it or not, Turkey would do best to play its part in the US plan» (s.106). Likevel ville ikke militæret anbefale parlamentet å godkjenne resolusjonen som tillot amerikanske soldater på tyrkisk jord. Hale peker på dette som en følge av at «the Generals were as reluctant as the politicians to take responsibility for an unpopular move» (s.112–13).

Hale kommer tilbake til innenrikspolitiske faktorer og den jevne tyrkers overbevisning når han skal forklare hvorfor Tyrkia ikke gikk med på å støtte invasjonen. I januar 2003 var hele 94 % av den tyrkiske befolkningen mot en invasjon av Irak, og ettersom en eventuell deltakelse i USAs koalisjon ville trenge et vedtak i parlamentet, var det vanskelig å overse opinionen (s. 103). Hale utelater at også sentrale beslutningstakere inngikk i disse 94 prosentene, men at de tross sin krigsmotstand var for at Tyrkia skulle støtte USA av interessehensyn. Hvor utbredt dette standpunktet var utenfor

militæret og regjeringen er uklart. Hale konkluderer med at: «The available evidence suggests that Turks were opposed to the war for the same reasons as millions of other people in Western Europe and elsewhere – that it was judged unnecessary, illegitimate and disruptive»(s.163).

Noe av det boken best illustrerer er hvordan USA i 2003 ikke lenger kunne forhandle utelukkende med Tyrkias øverste elite på tvers av folkeviljen, ettersom Tyrkia da var blitt mer demokratisk enn i 1990 (s.168). Til dét hadde parlamentet fått for mye innflytelse etter president Özals død i 1993 (s. 38). «It was thought [by the Americans] that the Turkish military chiefs could persuade a successor government to go along with the plan, given the traditionally close relationship between themselves and the US military. In return, Turkey would want the US to support its bid to start accession negotiations with the European Union, and on the Cyprus question» (s. 98).

Boken gir en kort og grei innføring i en sentral del av tyrkisk utenrikspolitikk som neppe blir mindre viktig i tiden som kommer. Hale fokuserer på tyrkisk innenrikspolitikk som opphav til politikken, og har med mange interessante momenter som få vil ha kjennskap til på forhånd. Hvordan Iraks eller USAs politikk blir til, blir til sammenlikning ikke tildelt mye plass. Utover dette er det vanskelig å påpeke viktige utelatte momenter, samtidig som forfatteren ikke har hengitt seg til å detaljbeskrive småting der de ikke er relevante. Om man har lest Hales forrige bok, *Turkish Foreign Policy: 1774–2000* (Frank Cass 2000), slik denne anmelderen har, sitter man imidlertid igjen med en følelse av å ha lest mye av dette før. Mye av stoffet som omhandler tiden før 2000, er påfallende likt deler av *Turkish Foreign Policy*. Det gjør imidlertid ikke særlig mye ettersom teksten danner en helhet som bidrar til å forstå tyrkisk utenrikspolitikk overfor Irak og USA anno 2003. Ettersom det er en av de viktigste hendelsene i nyere tyrkisk utenrikspolitikk, fyller boken en tydeligere funksjon enn den forrige. Boken fremstår som svært vellykket ettersom den med sine 198 små sider ikke har større ambisjoner enn den klarer å oppfylle.

Den nye kalde krigen. Kremls grep om Russland og Vesten
Edward Lucas
Oslo: Gyldendal 2008

Anmeldt av IVER B. NEUMANN, Universitetet i Oslo og NUPI

Edward Lucas' *Den nye kalde krigen. Kremls grep om Russland og Vesten* føyer seg inn i rekken av godt informerte rapporter fra vestlige journalister om tingenes tilstand i Russland. Slike bøker har gjennomgående vært bredere anlagt, lettere tilgjengelig og (dermed) mer politisk potente enn forskerbidrag og reisebeskrivelser. Det dreier seg altså om en genre som er viktig i kraft av sine mulige effekter på fremtidig vestlig politikk.

Bokens innledning gjør to ting. For det første planter den tesen om at Russlands nåværende ledelse er en trussel mot såvel landets egne innbyggere som mot utlandet. For det annet undergraver den sin egen tese ved å insistere på at der Sovjetunionen var totalitært, er Russland bare autoritært, og der den kalde krigens konfrontasjon var global, er «den nye kalde krigen» nok bare lokal. Tittelen skal altså ikke leses bokstavelig, men som en salgsgimmick. Det er i og for seg greit nok at boken på denne måten averterer seg som en journalists politisk motiverte innlegg. I en tid der mange journalister legger for dagen ganske vidtrekkende faglige ambisjoner, er det likevel uheldig at sammenblandingen av agitasjon og dokumentasjon blir såpass påtrengende.

De tre første kapitlene gir et overblikk over hvordan Putin kom til makten, og hvordan han bruker den. I det bildet Lucas tegner, var det serien med bombeattentater i forkant av Putins tiltredelse som skapte atmosfæren der Putin kunne fremstå som en sterk og populær leder. Lucas er svært sympatisk innstilt til dem som mener at dette kanskje var noe planlagt, at det var FSB (tidligere KGB) som sto bak bombeattentatene. Det er, som også Lucas understreker, for tidlig å konkludere med at så er tilfellet. At Putin og hans lag av gamle KGB-folk faktisk klarte å installere seg i Kreml og å nøytralisere andre politiske maktsentre (først og fremst de såkalte oligarkene, altså de nye magnatene fra 1990-tallet), forteller oss selvfølgelig intet som helst om hvem som sto bak bombene. Utfall kan ikke forklare intensjon. Det er imidlertid såpass mange indisier som peker i retning av efterretningsinnblanding at jeg deler Lucas' syn på saken. Jeg deler også Lucas' fortørnelse over hvordan Putins regime behandler opposisjon, det være seg stor eller liten. Det er i henhold til solid russisk tradisjon at en leder må fremstå som sterk, og at måten å fremstå som sterk på, er å slå hardt for åpen scene. Sett fra et liberalt synspunkt er det politisk dumt og moralsk forkastelig å bruke

statsapparatet, domstolene inkludert, til å hindre, slå ned på og trakassere meningsytrere. I en russisk optikk er det imidlertid nødvendig, for disse menneskene, så isolert de enn måtte være, undergraver statens autoritet. Ergo må de fjernes, med de midler som måtte være nødvendige. At det sett fra Vesten fremstår som svakt, og ikke sterkt, å hindre en håndfull mennesker i å demonstrere, bruke psykiatrien til å fjerne meningsytrere etc., er ikke noe som bekymrer hverken Putin eller russere flest.

I kapittel fire begynner så Lucas å konkretisere tesen om trusselen mot Vesten. De høye oljeprisene har gitt Kreml enorme inntekter. Vestlige investorer har vært særdeles interessert i å få være med, også efter at russiske myndigheter ensidig har omstøtt allerede inngåtte avtaler, også når det er åpenlyst at selskaper drives efter en politisk og

ikke økonomisk logikk, eller når det dreier seg om selskaper som staten allerede har ekspropriert én gang, kort sagt, uansett. For å få være med må vestlige næringsinteresser være positivt innstilt til Kreml, hvilket blant annet betyr at de må avholde seg fra å kommentere myndighetenes politikk overfor egen befolkning og unnskylde denne politikken overfor sine egne politiske myndigheter. Kort sagt skaffer oljen Kreml ikke bare enorme inntektene, men også mektige venner i vestlige land.

Kapittel fem følger opp ved å stille spørsmålet om hva som driver russiske ledere, og besvare det med å peke i retning av økonomisk makt som kan omsettes i det lederne tenker på som politisk styrke. Her begynner den allerede vågale analytiske ferden å gå lovlig raskt. På side 131 reduseres for eksempel et innfløkt og fortsatt sterkt omstridt problemkompleks, nemlig hvor ansvaret for utbruddet av Den annen verdenskrig skal legges, til en tese om «det faktum at Annen verdenskrig primært var Stalins feil. Hadde ikke han bedrevet maskepi med Hitler på 1930-tallet, ville ikke Nazi-Tyskland ha gått til angrep». Selv ville jeg snarere peke mot Hitlers Tyskland som hovedansvarlig og vektlegge at Tyskland allerede var godt i angrepsstøtet da pakten med Stalin ble inngått. Lucas er *The Economists* korrespondent i Sentral- og Øst-Europa. I kapittel seks skriver han om disse områdene under overskriften «Frontlinjen i den nye kalde krigen». Kapitlet er en blanding av en rekke gode vignetter av Russlands håpløst brutale og kontraproduktive politikk i dette området, med en apologi for mange av disse statenes egne korrupte og inkompetente disposisjoner. Her har Lucas en god sak som han delvis ødelegger med sin omfavnelse av landene han er korrespondent i, og sine lite avstemte utsagn om Tysklands politikk. Denne leseren følte seg på dette tidspunktet satt tilbake til den kalde krigen, men neppe på den måten Lucas hadde tenkt seg. Blodig synd, for det påfølgende kapitlet er en *tour de force* om hvordan Russland bruker mildt sagt blandede midler for å skaffe seg vertikal kontroll over Europas gassmarked. Et tips til glede for nye lesere: Gå like hit.

Fortsett gjerne med kapittel åtte, som også har et vell av opplysninger, denne gang om russisk forsvarspolitikk. Russland sitter på og utvikler en del verdensledende våpensystemer, men bredden mangler. Putin øker forsvarsutgiftene eksponentielt, men USAs forsvarsbudsjett er fortsatt 21 ganger så stort som Russlands. Her begynner imidlertid fråden å dukke opp i forfatterens munnviker, for til tross for Russlands globale militære ubetydelighet konkluderes det med at «Vi står overfor mennesker som er ute etter å skade oss, frustrere oss og svekke oss» (s. 242). Konklusjonen utdyper behovet for at alle gode krefter skal slutte seg sammen, føyse til side velmenende pasifister og andre som ikke kan se faren som truer, og mobilisere til ny kald krig. Barbarene står foran portene og er ved hjelp av (denne gang en kapitalistisk) femtekolonne i ferd med å etablere en økonomisk base midt iblant oss. Forhandlinger nytter ikke, for «Russland bryter systematisk avgitte løfter» (s. 246).

Denne boken presenterer og systematiserer en mengde fakta om Russland. Den peker ganske riktig på at Russland igjen er blitt et autoritært regime, der begreper som styrke og respekt hviler tungt og direkte på trusler om bruk fysisk tvangsmakt. Boken leverer imidlertid ikke noen overbevisende argumentasjon for hvorfor vi skulle være veldig urolige. Tvert imot er det ingenting som tyder på at vi er på vei mot en ny kald krig. Likevel er det viktig at Vesten følger med, og dersom Russland forsøker å gjøre med Georgia som Irak forsøkte å gjøre i Kuwait i 1991 (og med likeartet begrunnelse), skal vi gjøre som vi gjorde dengang, hverken mer eller mindre. De siste ti årene har vi fått en historisk normalisering, der forholdsvis åpne, pluralistiske europeiske stater utfordres av et autoritært Russland som er en plage, men neppe noen stor militær utfordring. Man kan beklage at det gikk slik også denne gangen, men nytt er det ikke. Allerede eksisterende økonomiske lovverk og krav om resiprositet skulle være tilstrekkelig til å håndtere Russlands utenlandsinvesteringer. Allerede eksisterende diplomatiske mekanismer skulle være tilstrekkelig til å håndtere Russlands utenrikspolitikk. Om det blir noen ny tredje verdenskrig de neste par tiårene, kommer den neppe til å starte langs Russlands grenser.

Til sist et ord om oversettelsen, som med noen unntak, hvorav det viktigste er tittelen (der Kreml i henhold til originalen «truer» Russland og Vesten, har det i oversettelsen bare «et grep» om dem), er kompetent men noe stiv og skjemmet av idiosynkratiske utskeielser (på s. 225 blir f. eks. våpen «avskjært»). Oversetteren behersker tydeligvis ikke russisk, og har oversatt boken fra engelsk. Dette fører til en del småfeil. Organisasjonen «Nasji», som på engelsk blir «Ours», er på norsk blitt «Vårt» i stedet for «Våre». Der det russiske navnet på organisasjonen er entydig, har tvetydigheten i det engelske «Ours» avstedkommet en oversetterfeil. Videre har alle y-er i engelske transkripsjoner fra russisk blitt til «ij» på norsk, hvilket har resul-

tert i en rekke ufiksheter. Man kan ikke forlange at en oversetter fra engelsk til norsk skal kunne beherske russisk, selv om Russland er tekstens tema. Det er imidlertid en interessant illustrasjon av forfallet i norsk bokbransje at Gyldendal ikke har brukt det beløpet som en håndfull solgte bøker ville innbringe på å engasjere en kompetent fagkonsulent som kunne ha spart både forlag og leser for slike unødige pinligheter.

Daydream Believers

Fred Kaplan

New York: John Wiley & Sons 2008

Anmeldt av TORBJØRN L. KNUTSEN, NTNU

Bøker som drøfter Bush-administrasjonens utenrikspolitikk har blitt en egen genre i USA de siste årene, og beslutningene som ledet opp til beslutningen om å invadere Irak ruver sentralt i denne litteraturen. Bob Woodwards trilogi dokumenterer så å si hver eneste vesentlige utenrikspolitiske beslutning til president George W. Bush og kretsen rundt ham.[1] Et utall forfattere – blant dem Zbigniew Brzezinski, Chalmers Johnson, Thomas Ricks, Michael R. Gordon og Bernhard Trainor – har skrevet mer analytiske studier av Bush-administrasjonens Irak-politikk.[2] Fred Kaplans *Daydream Believers* er et lettlest, underholdende og, iblant, ganske skremmende bidrag.

Fred Kaplan er en av USAs mest kjente utenrikspolitiske skribenter. Han har fulgt de utenrikspolitiske aktørene i Washington DC i nær en mannsalder, avbrutt av oppdrag som utenrikskorrespondent – bl.a. i Moskva. Han slo for alvor gjennom med boka *Wizards of Armageddon* (1983), som drøftet USA utenriks- og sikkerhetspolitiske aktører, institusjoner og prosesser under den kalde krigen.

Daydream Believers er et forsøk på å forstå tenkemåten som ledet USAs utenrikspolitikk ut i det katastrofale uføret i Irak. Liksom en kulturarkeo-

1 Bob Woodward (2002) *Bush at War*. New York: Simon & Schuster; (2004) *Plan of Attack*. New York: Simon & Schuster; (2006) *State of Denial*. New York: Simon & Schuster

2 Thomas E. Ricks (2006) *Fiasco*. New York: Penguin Press; Michael R. Gordon og Bernhard Trainor (2006), *Cobra II*. New York: Pantheon; George Packer (2006), *The Assassins' Gate*. New York: Farrar, Strauss & Giroux. Alle utleverer Bush-administrasjonens vei mot Irak skritt for smertefullt skritt. Chalmers Johnson har i sin trilogi – *Blowback* (2000), *Sorrows of Empire* (2004) og *Nemesis* (2007) – levert en voldsom kritikk av Bush-administrasjonens utenrikspolitikk. Zbigniew Brzezinski (2004) *Second Chance*. New York: Basic Books, hevder også at Bush-administrasjonen har ført USA inn i en dyp utenrikspolitisk krise og dokumenterer bl.a. hvor dypt USA har sunket i verdens aktelse i løpet av åtte år under George W. Bush' ledelse.

log som systematisk går gjennom levninger for å gjenskape kulturen på en fremmed og utdødd boplass, søker Kaplan å finne det utenrikspolitiske idégrunnlaget som dominerte i Bush-administrasjonens innerste sirkler. Kaplans utgraving viser at administrasjonen så USA og verden i lys av fire formende grunnideer som berørte henholdsvis USAs militære overlegenhet, landets moralske verdier, den demokratiske fred og USAs verdenspolitiske misjon. Disse fire ideene – eller hver «dagdrøm» – drøftes etter tur i bokas første fire kapitler.

Første kapittel, «The Mirage of Instant Victory», drøfter USAs militære overlegenhet og presenterer bakgrunnen for forsvarsminister Donald Rumsfelds ambisjoner om å reformere USAs militærvesen. Kaplan nøyer seg ikke med å beskrive Rumsfelds argumenter og trekke opp den umiddelbare bakgrunnen til hans reformer, han setter også Rumsfeld inn i en større sammenheng: i en vedvarende drøm om nye våpensystemer og -teknologier som skal gjøre USA uovervinnelig. Denne drømmen rykket nærmere realitetenes verden med 1980-tallets teknologiske revolusjon i elektromagnetiske systemer og mikroprosessorteknologi. Den ble utnyttet til å utvikle en ny generasjon «smarte» våpen og til å åpne for en ny debatt i Pentagon om de nye mulighetene som åpnet seg for USAs militære slagkraft og operasjoner.

Mens denne debatten raste, fant to begivenheter sted: Sovjetunionen brøt uventet sammen og Irak invaderte Kuwait. Den første hendelsen rykket bort den tradisjonelle forståelsesrammen rundt USAs militære diskusjoner; den andre ga USAs planleggere anledning til å utvikle en ny forståelsesramme. USA gikk til krig mot Irak og prøvde ut flere nye våpensystemer og evaluerte flere militære scenarier. Det var stor enighet om at amerikanerne lå langt foran andre stater i ny militær teknologi, og at USA stod overfor en unik mulighet til å etablere seg som en dominerende militærmakt. Dette synet ble konklusjonen til en undersøkelseskommisjon – the National Defense Panel – som leverte sin innstilling i 1996. Da George W. Bush stilte som presidentkandidat i 1999, tok han mye av sin forsvarspolitiske retorikk fra denne innstillingen. Og da han hadde vunnet presidentvalget høsten 2000, valgte han kommisjonens formann, Donald Rumsfeld, som sin forsvarsminister. Rumsfelds mandat var å gjennomføre de reformene i USAs militære struktur som innstillingen hadde foreslått.

Et senere kapittel viser hvordan Bush-administrasjonen ikke bare tok sikte på å gjøre USA uovervinnelig ute, men også usårbar hjemme. Jakten på et mirakelvåpen som kunne skyte ned alle fiendtlige raketter er drøftet i et kapittel med en tittel som fører tankene til Den ensomme rytter og hans eventyrlige sølvkuler: «Chasing Silver Bullets.» Drømmen om et magisk rakettvåpen går tilbake til 1950-tallet. Kaplan trekker trådene tilbake til bl.a. Albert Wohlstetter – RAND-strategen og Chicago-professoren som introdu-

serte systemanalysen til USAs strategiske miljøer og som trakk kjølen for den særegne logikken som beskrev supermaktenes kjernefysiske terrorbalanse. Wohlstetters ideer har påvirket amerikanske sikkerhetsscenarier i flere tiår, hevder Kaplan – så å si alle amerikanske presidenter har på ett eller annet tidspunkt blitt forført av Wohlstetters visjoner om nye, fantastiske rakettvåpen. Våpenteknikere og -ingeniører har ofte måttet rykke ut og mane til forsiktighet, legger han til; de har ofte måttet forklare fysikkens lover for overentusiastiske presidenter og betone at slik våpenteknologi ligger langt inn i fremtiden.

Dette var for eksempel tilfelle med president Reagan og hans idé om et rakettskjold. Dette var også tilfelle med president George W. Bush, som videreførte Reagans rakettskjoldidé. I større grad enn Reagan lot imidlertid ikke Bush seg stagge av teknikere og ingeniører. Hans entusiasme drev ham til å selge skinnet før bjørnen var skutt: Bush annonserte i 2002 at USA skulle utplassere rakettskjoldets første elementer innen to år (noe som passet godt sammen med hans gjenvalgskampanje). Til tross for at Bush har finansiert prosjektet med om lag $ 10 milliarder årlig til forskning og utvikling, har det ikke funnet sted noen utplassering av betydning. Rakettskjoldet har så langt vært en dagdrøm, fremholder Kaplan.

Et annet av bokas kapitler drøfter Bush-administrasjonens moralske tilnærming til verdenspolitikken. Kapitlet «The Fog of Moral Clarity» er en studie av USAs politikk overfor Nord-Korea, men den har et mer generelt budskap: Den viser Bush-administrasjonens tilbøyelighet til å bruke moralske termer i utenrikspolitikken og uviljen til å forhandle med «onde» regimer. Den viser også de uheldige følgene av å lukke diplomatiske kanaler.

Kapitlet viser først hvordan Bush' forgjengere møysommelig etablerte diplomatiske relasjoner med Nord-Korea i et forsøk på å demme opp for landets kjernefysiske ambisjoner. Dernest viser det hvordan Bush fikk dette skjøre diplomatiet til å rakne raskt. Ikke før hadde Bush stemplet regimene i Iran, Irak og Nord-Korea som medlemmer av «ondskapens akse», så begynte Nord-Korea å pakke ut sitt radioaktive utstyr og bygge opp sine kjernefysiske kapabiliteter. Da Bush-administrasjonen like etter gjorde klare tegn til å invadere Irak, forserte Nord-Korea sitt atomprosjekt alt det remmer og tøy kunne holde. Ifølge Kaplan må Nord-Koreas diktator Kim Jong Il ha trukket den umiddelbare konklusjon at Saddam Husseins største tabbe var at han somlet med å skaffe seg atomvåpen.

Kaplan viser dermed at president Bush frembrakte den trussel som hans forgjengere tålmodig hadde søkt å unngå: et isolert Nord-Korea med kjernefysiske våpen. I tillegg, fortsetter Kaplan, underslo Bush-administrasjonen sin viten om nordkoreanernes atomprosjekt – CIA informerte presidenten om det, men Det hvite hus holdt sin viten skjult. For hvis Bush hadde røpet hva han visste, spekulerer Kaplan, så hadde han også avdekket selvmotsi-

gelsen i sin egen retorikk: Både USA og Nord-Korea var brennemerket som onde regimer og fordømt for sine masseødeleggelsesvåpen. Likevel insisterte USA på å invadere Irak (som *kanskje* hadde et program som *muligens* kunne utvikle masseødeleggelsesvåpen), men ikke Nord-Korea (som faktisk var i ferd med å ferdigstille slike våpen). Det var med andre ord Irak Bush ville ta fra begynnelsen.

Fjerde kapittel, «Breaking the World Anew», drøfter Bush-administrasjonens bærende idé om å fjerne onde diktatorer, erstatte dem med demokratiske styresett og dermed etablere frihet og fred i verden. Tyranni skaper urettferdighet, spenninger, hat og konflikter; disse nører opp under vold, terror og undertrykkelse, hevdet medlemmene i Bush-administrasjonen. Spredning av frihet og demokrati vil bryte den onde sirkelen og øke alles sikkerhet, var argumentasjonen. Bush selv formulerte grunntanken i en av sine første taler: Demokrati og sikkerhet faller nå sammen. I en verden preget av masseødeleggelsesvåpen går USAs mest vitale interesser og landets dypeste idealer hånd i hånd!

Dette kapitlet gir en innføring i Bush-administrasjonens ideologiske program. Det gir også den klareste formuleringen av Kaplans hovedtese: At ideer kan forandre verden. At ideer er kraftsentre i politikken. At ideer presenteres uopphørlig i kommisjoner, rapporter, papers, artikler og bøker, at de kan ligge dormende i mange år – sågar i tiår – helt til en person som bærer en bestemt idé, får et embete med myndighet og politisk makt.

Kaplans kroneksempel på en slik idebærer er Paul Wolfowitz. I 1992 fremsatte han ideen om USAs overlegenhet i verden i den såkalte *Defense Policy Guidance* – at USA hadde et våpenteknologisk forsprang, at USA måtte beholde dette forspranget, at USA måtte bruke sin makt til å fremme frihet og liberalt demokrati. Disse ideene falt imidlertid til jorden. Under presidentvalgkampen i 2000 forsøkte Wolfowitz og hans støttespillere å blåse nytt liv i dette idéknippet ved å utgi en rapport i regi av lobbygruppen Project for a New American Century (PNAC): *Rebuilding America's Defenses*. Da Wolfowitz ble utnevnt til viseforsvarsminister i mars 2001, tok han ideene med seg til Pentagon. I panikken som feide over Washington i kjølvannet av terroranslaget 11. september 2001, fikk de med ett fotfeste i maktens sirkler. I 2002 ble de sågar uttrykt i Pentagons viktige plandokument, *National Security Strategy*. De var blitt grunnlaget for Bush-administrasjonens utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Det er mye å utsette på *Daydream Believers*. Boka mangler en ordentlig innledning med en klar formulering av grunntesen – Kaplans idéteori er for vag; den mangler en klar definisjon og den trenger mer konkrete mekanismer for hvordan ideer overføres i tid og rom. Bokas avslutning er rask og sveipende og bærer preg av å være skrevet under tidsnød. Kapitlene som ligger mellom, er alle godt skrevet og rikt utstyrt med kilder. Men de

henger dårlig sammen: De er mest som selvstendige essays å regne. De er sidestilte øvelser i sikkerhetspolitisk samtidshistorie, men mangler en klar indre sammenheng.

Kapitlene inneholder mye kjent stoff for lesere som har fulgt med i Bush-administrasjonens utenrikspolitiske meritter. Skjønt boka byr også på flere nye innsikter. En av dem berører den tunge innflytelsen rådgiveren Natan Sharansky øvet på George W. Bush. Høsten 2001 hadde Bush bedt om råd fra professor og islamkjenner Berhard Lewis, som falbød sitt syn om årsakene til den islamske verdens misnøye med Vesten og om mulighetene for demokrati i Midtøsten. I mai 2002 kom Natan Sharansky til Det hvite hus. Han hadde vært sovjetisk dissident på 1970-tallet, men hadde senere etablert seg i Israel og blitt politiker og forfatter. Ifølge Kaplan imponerte han Bush med anekdoter fra sin fortid, med sin sjarm og med sine analyser av Israels rolle i Midtøsten. Bush leste senere Sharanskys bok, *The Case for Democracy*, og omfavnet ukritisk dens argument om frihetens og demokratiets muligheter i Midtøsten.

Boka bringer også en annen nyhet som kaster lys over de skjebnesvangre ordrene som L. Paul Bremer ga i mai 2003, like etter at han ble innsatt som leder for USAs midlertidige administrasjon i Irak (Coalition Provisional Authority, eller CPA). Bremers første ordre (av 14. mai 2003) var å fjerne medlemmer av Saddam Husseins Baath-parti fra alle politiske stillinger i Irak. Bremers andre ordre (av neste dag) var å oppløse Iraks hær. Disse to ordrene ble gitt stikk i strid med beslutninger som USAs øverste sikkerhetspolitiske organ, Det nasjonale sikkerhetsrådet (NSC), hadde tatt to måneder i forveien: Den 10. og 12. mars hadde NSC vedtatt at Baath-medlemmer skulle fjernes kun fra landets høyeste stillinger og at Saddam Husseins vaktstyrke, den såkalte republikanske garde, skulle oppløses – bare vaktstyrken, ikke hele hæren. Ingen vet hvorfor Bremer ga disse to ordrene. Kaplan letter litt på sløret når han siterer Bremer selv, som hevder at han fikk ordrene fra Pentagon. Kaplan skriver at de kom fra viseforsvarsminister Douglas Feith. Han holder det imidlertid for usannsynlig at Feith ga ordrene på egen hånd. Men hvem stod bak Feith? Var det Feiths kollega Paul Wolfowitz? Eller var det hans overordnede, forsvarsminister Rumsfeld? Eller kom ordrene kanskje opprinnelig fra Det hvite hus? Vi vet ikke, skriver Kaplan – som legger til at det kan ta tid før vi får noen sikker kunnskap, for hvem ønsker vel å påta seg ansvaret for en åpenbar katastrofe?

En tredje nyhet antyder at ordrene neppe kom fra Det ovale kontor. Kaplan forteller at Condoleezza Rice umiddelbart reagerte på Bremers ordre, at hun viste dem til president Bush og påpekte at de var i strid med vedtaket som Det nasjonale sikkerhetsrådet hadde tatt noen uker før – og som Bush selv hadde undertegnet. Bush svarte at Rice burde snakke med stabssjefen, Andrew Card. Han ville ordne opp. Card forsto at ordren kom fra Pentagon,

men var lite lysten på å utfordre Pentagon – like lite som Bush selv, skriver Kaplan. Ingenting ble derfor gjort.

Denne episoden gir et urovekkende innblikk i Bush-administrasjonens utenrikspolitiske sirkler. Den bidrar til å tegne bildet av en president som verken hadde kontroll eller kunnskap. Mangelen på kontroll antydes av Pentagons ordre om å oppløse ordensmakten i Irak fordi den var i strid med beslutningene til USAs høyeste politiske ledelse – inkludert presidenten selv. Presidenten syntes ikke klar over at ordren gikk ut. Den ble likevel stående uutfordret – og ustraffet. Mangelen på kunnskap kommer til uttrykk gjennom flere detaljopplysninger i Kaplans bok – som når Bush få uker før invasjonen av Irak ble overrasket over at det finnes to former for islam i landet, *sunni* og *shia*.

Kaplan tegner også et lite smigrende bilde av Rice. Hun behersket ikke Washingtons maktpolitiske prosesser, hevder han. Rice var ingen byråkratisk *infighter* og kunne ikke måle seg med politiske ringrever som Rumsfeld og Dick Cheney. Rice hadde presidentens øre, men, fremholder Kaplan, istedenfor å gi råd lyttet hun til Bush og forsøkte å gi hans begrensede tanker en klarere form. Hvis dette medfører riktighet, er det en oppsiktsvekkende opplysning, fordi Rice da har sviktet sin rolle som sikkerhetspolitisk rådgiver. Istedenfor å gi en uvitende president kunnskapsmessig ballast, har hun stilt seg til disposisjon som mikrofonstativ for hans dagdrømmer.

Boka lider, etter denne anmelders mening, også under en tematisk mangel: Den drøfter ideer; den foregir å vise hvordan ideer spiller formende roller i politikken. Den begrenser seg imidlertid til sekulære, overveiende strategiske resonnementer med røtter i Washington, og overser betydningen for eksempel av religiøse ideer Bush tok med seg utenfra. Dette er en mangel. For det første fordi Bush er en evangelisk kristen og administrasjonen hans har utmerket seg med et påfallende stort antall troende medlemmer – det er ikke mange andre presidenter som har deltatt i bibelstudiegrupper i Det hvite hus. For det andre later det til at kristne ideer har hatt politisk betydning – Bush svarte i sin tid bekreftende på spørsmålet om han ba sin far om råd før han besluttet å gå til krig mot Irak; i Bob Woodwards bok *Plan of Attack* fremgår det at Bush her viste til sin Far i Himmelen. For det tredje kan flere av Kaplans kapitler knyttes sammen av en implisitt religiøs tråd: Bush-administrasjonens tilbøyelighet til å bruke moralske begrep i utenrikspolitikken, dens uvilje mot å la «onde» regimer og «gudløse kommunister» delta i diplomatiske samtaler, dens betoning av tradisjonelle verdier…

Alt i alt er *Daydream Believers* en ujevn bok. Den har formelle mangler og substansielle utilstrekkeligheter. Likevel er det en leseverdig bok. Hvis Kaplan hadde hatt en god redaktør, kunne det ha blitt en strålende bok. Kapitlene imponerer med en dyp og trygg kunnskap om USAs sikkerhetspolitiske kultur. Og når Kaplan i kapittel fem trekker trådene sammen og

viser hvorfor det måtte gå så forferdelig galt med Bush-administrasjonens utenrikspolitikk, så lykkes han i et visst monn å veve kapitlene sammen i en helhetlig presentasjon av Bush-administrasjonens idéverden. Endelig etterlater boka et sterkt inntrykk av at Bush-administrasjonen har vært en katastrofe; en dyp tragedie for USA og for en verden som nettopp hadde lagt bak seg et halvt hundre år med kald krig.

Bokas tittel leder tankene til bandet *The Monkees* og deres landeplage fra 1960-tallet. Det er imidlertid ikke *The Monkees* Kaplan har hatt i tankene, men T.E. Lawrence: I boken *Seven Pillars of Wisdom* skiller Lawrence mellom to former for drømmer. Den ene er dem som drømmes om natten; de er harmløse fordi de forsvinner når det blir dag og drømmeren våkner opp. Den andre er dem som drømmes om dagen; de er farlige. De menn «som drømmer om dagen er farlige menn, for de kan, med åpne øyne, prøve å virkeliggjøre sine drømmer». Kaplan mener medlemmene av Bush-administrasjonen i regjeringsposisjon lanserte enkelte gode ideer. Men «disse ideene forvandlet seg til en visjon og visjonen til en drøm. Etter 11. september tok de denne drømmen med seg inn i den virkelige verden – de handlet med åpne øyne – og så hvordan den oppløste seg og ble til et mareritt».

Harry Potter and International Relations
Daniel H. Nexon and Iver B. Neumann (red.)
Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2006

Literature and International Relations: Stories in the Art of Diplomacy
Paul Sheeran
Aldershot: Ashgate 2007

Anmeldt av JENNIFER L. BAILEY, NTNU

Kan skjønnlitteratur hjelpe oss til å forstå internasjonal politikk? De to bøkene som anmeldes her argumenterer for at svaret er ja. Og slik litteratur kan hjelpe oss på flere måter enn en skulle tro.

Harry Potter and International Relations, redigert av Daniel H. Nexon og Iver B. Neumann, tar den berømte serien av barnebøker skrevet av J. K. Rowling som utgangspunkt. Redaktørene har samlet bidragsytere som analyserer Rowlings bøker fra en rekke forskjellige innfallsvinkler. Resultatet er en utmerket *tour d'horizon* av hvordan skjønnlitteratur kan opplyse studiet av IP.

For det første kan litteratur ifølge redaktørene bidra til å avdekke subteksten i vår egen forståelse av verden: Den kan altså være en indikator. Neumann og Nexon kaller denne bruken av litteratur for «populærkultur som data». I kapittel 5 illustrerer for eksempel Jennifer Sterling Folker og Brian Folker hvordan Harry Potters trollmannsverden gjenspeiler vår egen «gompeverden»[1]: Potter-bøkene reflekterer vår tids opptatthet av etnisitet og identitet, den skjulte fienden og frykten for katastrofer. David Longs kapittel bruker trollmannsverdens idrett «rumpeldunk» som utgangspunkt for å utforske det innfløkte forholdet mellom spill, idrett, politikk og krig, som han hevder har preget IP-litteraturen i lenge tid.

Martin Halls og Iver B. Neumanns kapitler graver videre i kulturbegrepet. De plasserer Potter-serien innenfor en større kontekst av vestlig fantasy-litteratur og mytologi. Potter-bøkene og realistisk IP-litteratur har sitt opphav i de samme vesentlige kildene som ligger til grunn for den vestlige sivilisasjonen, argumenterer Hall. De uttrykker en «paradigmatisk» sannhet for en gitt sivilisasjon (s. 181). Som Hall skriver; «sosiale teorier er sivilisasjons- eller kulturskapninger heller enn frittflytende konstruksjoner som genereres av rasjonell og objektiv tankegang» (s. 192). Dette betyr ikke nødvendigvis at vi må forkaste teoriene, men at vi må holde en kritisk avstand til våre yndlings-IP-teorier og ikke forveksle dem med sannheten. Neumann plasserer videre Potter-serien ikke bare i en mytologisk geografi, men også bokstavelig talt i verdens geografi: Bøkene gjenspeiler, sannsynligvis underbevisst, temaer dypt forankret i nordisk mytologi så vel som den vestlige kulturens voksende frykt for Østen (noe som uttrykkes i de mørke overtoner som er tatt i bruk i beskrivelsen av den konkurrerende trollmannsskolen, Durmstrang).

Neumanns og Halls kobling av bøkene til nordisk mytologi treffer iallfall denne anmelderen. Det er slående hvor mange av fantasy-litteraturens bestselgere i dag – fra Tolkiens *Ringenes herre* til Pullmans *Dark Materials* og Paolinis *Inheritance*-serier – som er inspirert av nordisk mytologi. Spørsmålet er i hvilken grad denne bølgen reflekterer en generell tendens av omvandling og relokalisering av Vesten som reaksjon på rasjonaliserings- og universaliseringsimpulser innenfra og åndelige utfordringer utenfra.

Skjønnlitteratur kan også lære oss om verden. Den kan forsterke eller utfordre våre mest iboende eller avholdte meninger. Den kan få oss å revurdere synspunktene våre gjennom å utforske implikasjoner av oppdiktede scenarier. Potter-serien har også klart normative budskap om faren ved rasisme (Sterling Folker og Folker) og om viktigheten av å utdanne uavhengige, tenkende borgere som ikke er redde for å stå imot myndighetene og som tør å sette navn på det onde (Knutsen).

1 Harry Potter-bøkene er «gompeverden» synonymt med menneskenes verden.

Skjønnlitteratur tillater altså en utforskning av IP-teori, kontrafaktiske konstruksjoner og tankeeksperimenter. Sterling Folker og Folker antyder at Potter-bøkene fungerer bra som en utvidet kontrafaktisk fremstilling av en liberal verden. Trollmannsverden er ikke delt opp i territorialstater og har ikke tradisjonelle grenser. Likevel er den plaget av dødelig konflikt. Identitetsmerkene Rowling presenterer i Potter-bøkene tjener som en påminnelse om at identitet først og fremst er en konstruksjon, men en konstruksjon som i ytterste konsekvens kan ha dødelige implikasjoner.

Harry Potter som fenomen er også en aktør i virkelighetens internasjonale politikk. På mange måter kan vi si at Harry Potter *er* internasjonal politikk. Som Patricia Goff argumenterer for i sitt bidrag, er Harry Potter big business og big business driver Potter-fenomenet både i Storbritannia og utenlands. Sett fra denne innfallsvinkelen kan Harry Potter, ifølge Goff, betraktes som «den vestlige kulturimperialismens agent». Mer bekymringsverdig er det kanskje at serien markedsføres ikke bare av en stor korporasjon, men av et konglomerat som driver en ufortrøden kampanje med alle mulige virkemidler. Gjennom at Potter-bøkene spiller en konstruerende rolle i populærkulturen, er Harry Potter nødvendigvis med på å spre britisk kultur. Skrevet etter den gamle, godt kjente modellen av den britiske pensjonatskolen, fikk serien lett innpass i kulturer verden rundt. Men under denne velkjente overflaten serverte serien en ny visjon av Vesten. Ann Towns og Bahar Rumelilis antyder i sitt kapittel at Potter-bøkene formidler et vrengebilde av Vesten til et ikke-vestlig publikum som selv har vært utfordret til å kvitte seg med sine egne magiske verdener til fordel for modernisering, utvikling og allmenngyldige, sekulære verdier.

Patrick T. Jackson og Peter Mandaville minner oss i sitt kapittel om at slike kulturer ikke nødvendigvis er passive mottakere av impulser utenfra – impulsene tolkes og tilpasses. Potter-serien er, ifølge forfatterne, et strålende eksempel på dette. Forsøk på å oversette tekstene i bokstavelig forstand kan fremkalle assosiasjoner som er dramatisk forskjellige for et nytt publikum. Svært ofte tilpasses derfor oversettelser av Potter-bøkene lokale kulturer, for å få bedre respons og oppnå større gjenkjennelse hos leserne. Noen oversettelser er så løse at de nesten kan anses som nye tekster. Kort sagt: Storbritannias Harry Potter er ikke den samme som Sveriges eller Tyrkias. Eller USAs. Potter-bøkene har vært ganske populære i USA. De har vært omfavnet av pedagoger og mange andre. Men de har også fremkalt sterke reaksjoner fra protestantiske og evangelisk kristne samfunn. Som Maia A. Gemmill og Daniel Nexon påpeker, representerer Potter-bøkene mange av disse gruppenes fremste motstykke: sekulær humanisme, skepsis overfor myndighetene, magi og den forførende fristelsen av markedet. Alt i alt er *Harry Potter and International Relations* brukbar som en tekstbok og fungerer samtidig opplysende for forskere. Godt skrevet og med en leken stil er boken også morsom å lese.

Paul Sheerans *Literature of International Relations: Stories in the Art of Diplomacy* er vanskeligere å anbefale. Boken tar for seg to spørsmål (s. xxii): Hvordan kan det å «lese» skjønnlitteratur representere en måte å studere IP-faget på? og hva er det skjønnlitteratur «gjør» når den relaterer seg til fagdisiplinen Internasjonal Politikk? Ut fra dette nokså vage utgangspunktet vandrer forfatteren vidt og bredt i skjønnlitteraturens og kunstens verdener. Sheeran tar for seg mange av litteraturhistorikkens klassikere, men også mange verk, særlig ikke-vestlige, som de fleste av oss ikke kjenner. Boken er arrangert etter tema som, ifølge forfatteren, er eller burde være en del av IP-studiet: utopier og dystopier, ridderverdighet og ære, rasjonalitet, hjem, grenser, byer og fortiden og fremtiden.

Boken har mange gode innsikter: Internasjonal politikk handler om mennesker, en overfladisk enkel idé som likevel ofte faller ut av det sterile, akademiske IP-studiet. Mennesker er aktører, mottakere, resultater og ofre for internasjonal politikk, og skjønnlitteratur presenterer deres historier. Romaner kan avsløre de dypt forskjellige måtene folk fra forskjellige kulturer betrakter verden på og kan tjene som motmiddel til lettvinte antakelser om universelle verdier. Litteratur avslører videre verdens kulturrikdom, tilbyr en ikke-truende måte å engasjere den på og en ikke-aggressiv måte å krysse grenser på. Litteratur tjener som vitne til historien og vedlikeholder kollektive minner. Historier forflytter seg sammen med mennesker. Litteratur og diplomati er behagelige ledsagere. Litteratur kan også inneholde anslag om temaer IP-faget i større grad burde behandle: hvor viktig «hjem» er for folk flest og de store konsekvensene av at et «hjem» er krenket, den fikse ideen om frigjøring fra Vesten som preger mye av den ikke-vestlige litteraturen, betydningen av byer, migrasjon som endrende kraft og påvirkningen av internett og det grenseløse samfunnet er bare noen eksempler.

Til sist påpeker Sheeran at skjønnlitteratur i seg selv representerer en viktig faktor i internasjonal politikk (og i fagdisiplinen Internasjonal Politikk), idet den bidrar til å forme, påvirke og informere både de menneskene som handler innenfor internasjonale forhold og de som analyserer disse. For oss som til vår egen overraskelse har oppdaget at vi er blitt eldre, tilbyr forfatteren i tillegg innblikk inn i nye medier og kilder som mange av oss kanskje har oversett.

Dessverre for boken er disse innsiktene dypt begravet i en form for skrivestil som antyder at forfatteren hermer (dårlig) etter de mest moderne former for impresjonistisk litteratur. På bokens bakside finner vi et sitat som konstaterer at den «overbevisende utforsker en ny form for (postmoderne) akademisk skriving». I praksis viser imidlertid dette seg å innebære en fritt assosierende stil med observasjoner løst arrangert rundt de utvalgte temaene. Vi får bare impresjonistiske klipp av enkelte verk, og kriteriene for utvalget er uklare (selv om forfatteren forteller oss at utvalget ikke har

vært «helt tilfeldig» [s. xxiii]). Dersom leseren tenker annerledes enn forfatteren (og det gjør jeg), blir effekten av dette et usammenhengende rot av betraktninger. På jakt etter betydningen vender man seg til vår gode venn, grammatikken. Men forfatteren har åpenbart tatt en prinsipiell beslutning mot kommareglenes tvangstrøye og står i kreativ opposisjon til eiendomsbegrepet ved å fjerne genitiven. Dårlig korrekturlesing skjemmer dessuten hele boken. Medlemmer av foreningen *Astronomer mot orddeling* vil kanskje særlig verdsette forfatterens diskusjon av «the stale mate of superpower rivalries» (s. 116). En bok som handler om IP burde for øvrig klare å få navnet på John Mearsheimer (s. 64) og tittelen på Kenneth Waltz' *Theory of International Politics* (s. 115) riktig.

Topptidsskrifter i internasjonal politikk (IV): Millennium: Journal of International Studies

Anmeldt av IVER B. NEUMANN, Universitetet i Oslo og NUPI

And let thy feet, millenniums hence, be set
In midst of knowledge, dream'd not yet.
Alfred Tennyson

Da jeg introduserte denne spalten, skrev jeg at det var et idiosynkratisk valg å ta med *Millennium* i et topptidsskriftutvalg, men forsvarte det med et adhoc-argument, nemlig at *Millennium* er disiplinens fremste avantgardetidsskrift. Tidsskriftet har, som 1981-redaktøren Mark Hoffman (2003: 139) skriver i et utkast til tidsskrifthistorie, «come to be widely associated with the more radical, dissonant, marginal, some might say wacky voices within the discipline». Sant nok, og i tråd med intensjonene LSE-professor Fred Northedge og de første kullene med LSE-studenter hadde da de startet tidsskriftet. Listen over bidragsytere i et utvalgsnummer publisert tidligere i år er talende: Robert Cox, Richard Ashley, Ann Tickner, Jean Bethke Elstein, Andrew Linklater og Friedrich Kratochwil.

Millennium bærer på alle måter preg av å være et studentdrevet tidsskrift. Det holder til i et lite kontor ved IP-avdelingen på LSE, der det vrimler av medarbeidere. Disse velger selv redaktørene fra sin midte. Artikler sendes ut til to fagfeller for vurdering på vanlig måte, men diskuteres så på ukentlige møter i plenum av alle medarbeidere som dukker opp. I og med at tidsskriftet alltid er åpent for nye medarbeidere, betyr dette i praksis at enhver student ved LSE er en potensiell fagfellevurderer. Plenumsmøtets avgjørelser har forrang fremfor fagfellenes vurderinger, hvilket legger et entusiastisk, uforutsigbart og distinkt ikke-topptidsskriftmessig drag over det hele. Det har imidlertid også den effekt – og det er jo hele poenget – at bidrag som på grunn av tema, vinkling og/eller teoritilfang neppe ville funnet veien til en bred leserkrets ad andre veier, stadig vekk dukker opp i *Millenniums* spalter. Noen av disse bidragene, men langt fra flertallet, er forfattet av doktorgradsstudenter. Det er i det hele tatt påfallende hvor flink redaksjonen har vært til ikke å favorisere studenter blant bidragsyterne. Tidsskriftet avholder også en årlig essay-konkurranse der alle innleverte studentarbeider ved britiske universiteter er velkomne, men dette er da også det eneste eksemplet på at studenter har «klippekort».

Ett av tidsskriftets tre årlige numre er et temanummer. Redaktørene velger tema. Igjen snakker vi altså om en institusjonalisert feiring av det

idiosynkratiske. Opptil flere «vendinger» som har preget hele disiplinen de siste årene, har fått avgjørende fødselshjelp av *Millennium*. Det gjelder først og fremst den sproglige vending, både i en Habermas-variant og i en poststrukturell variant (begge preget 1990-årgangene), men også den praktiske vending (der temanummeret i 2003 sto sentralt) og den estetiske vending (ditto 2001 og 2006).

Selv om *Millennium* stadig vekk er et studentdrevet tidsskrift, legger nok tidsskriftets stadige fremdrift og tiltagende institusjonalisering et strukturelt press i retning av mer forutsigbarhet. Så sent som for fem år siden var for eksempel de årlige konferansene som alltid foregriper temanumrene forholdsvis intime affærer, der en seks til ti mennesker som hadde sendt inn abstracts og blitt valgt ut, presenterte paper. Nå er antall presenterte paper omkring tredve, hvorav en snau tredjedel velges ut til publisering. Samtidig vil tidsskriftet fra i år bli utgitt av forlaget Sage. Alt dette er profesjonaliserende og bra, men utfordringen for tidsskriftet blir å beholde sin egenart samtidig som man underkaster seg en rekke av de samme prosedyrene som andre tidsskrifter allerede er underlagt.

Nordmenn som har publisert i *Millennium* er Benjamin de Carvalho (2006), Iver B. Neumann (2001, 2002, 2006, med Mike Williams i 2000) og Ole Jacob Sending (med Iver B. Neumann i 2007). Eivind Hovden var redaktør i 1995 og Halvard Leira viseredaktør i 2001.

Littertur

http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/millenn/

Hoffman, Mark (2003) «Critical Voices in a Mainstream Local: Millennium, the LSE International Relations Department and the Development of International Theory» s. 139–73 i Harry Bauer & Elisabetta Brighi (red.) *International Relations at LSE: A History of 75 Years*. London: Millennium Publishing Group.

Article Summaries in English

Bush and Foreign Policy: Temporary Shift or Permanent Change of Course?

BY SVEIN MELBY

The events of 9/11 lead to a change of direction in American foreign policy, by many perceived as revolutionary. The main question of this article is whether the alleged revolution will be permanent, and perpetuated by future administrations, or whether it was more of a temporary adaption to changed circumstances. To answer this question, two sets of analytical categories are applied, one drawing on historical schools of American foreign policy, the other on differences in the view of the US' role in the world. The Bush-"revolution" is discussed first, followed by a discussion of how it can be explained, highlighting external structural factors, the shock of 9/11 and domestic US factors. Finally it is demonstrated how US foreign policy is already changing, and it is briefly discussed what future changes can be expected after the elections.

Vol. 66 | Nr. 2-3 | September | 2008: 263-xxx | ISSN 0020 – 577X

After Bush: Still Mutilateralism, *American Style?*

BY VIBEKE SCHOU TJALVE

Multilateralism has been low on the American foreign policy agenda during the Bush-administration, but many Europeans seem to think that this will change after the upcoming elections. This might be right, but the changes will not reflect European desires. This article starts out by debunking some prevalent European myths about US politics. This is followed by a discussion of the central aspects of American foreign policy thought, and how the presidential candidates reappraise historical themes. In the last part of the article, American neo-sovereignty is contrasted with European post-sovereignty and the conclusion spells out some of the dilemmas facing them both.

Vol. 66 | Nr. 2-3 | September | 2008: 287-317 | ISSN 0020 – 577X

The Legacy of Protestantism and the Politics of Liberalism: A Perspective on the Religious Life of the USA

BY JENNIFER BAILEY & TORBJØRN L. KNUTSEN

The religious right played an important role in the US presidential elections of 2000 and 2004; its importance is much diminished in the electoral campaigns of 2008. Yet religion in general and Protestant Christianity in particular will continue to play a major role in US society and foreign policy for the foreseeable future. This article first discusses the strong position of Christianity in American society; it sketches the main features of religion in the United States and identifies it as a key organizing principle in American society. It then argues that American society experienced a religious "awakening" in the 1980s and 1990s that revived conservative forms of religion in the USA. Religious activists became key components of the general conservative revival that captured the Republican Party and brought a new set of politicians to Washington – George W. Bush among them. They tied the notion of religious liberty into the traditional concepts of "democracy" and "freedom" that have been so central to US political rhetoric. They argued that America plays a special role in the world and saw the end of the Cold War as an opportunity to spread American values around the world, revitalizing the old notion of American "exceptionalism". US policy towards Europe, Israel and Africa were directly affected by religious positions. But the awakening has lost some of its power of late. Neither of the presidential candidates of 2008 is enthusiastically supported by the religious right. Even so, religion remains an important force in the USA. The next American president will undoubtedly retain the strong American exceptionalism, although he is unlikely to be as directly influenced by specific Evangelical doctrines or employ their language. US foreign policy is unlikely to change dramatically in content. However it will be expressed in a style more palatable to the world audience.

Vol. 66 | Nr. 2-3 | September | 2008: 319-347 | ISSN 0020 – 577X

The Norwegian Barents Initiative and the USA: Foreign Policy of Energy Policy?

BY KRISTINE OFFERDAL

Through its High North initiative the Norwegian government has used the Barents Sea as a future oil and gas region in order to draw attention to Norway and the High North. Accordingly, the High North initiative is based on foreign policy and not energy policy considerations. This has brought to the surface differences between the Norwegian foreign and energy policy administrations, the result of which has been an unclear and inconsistent Norwegian High North policy toward the United States. Moreover, Norwegian policymakers have not managed to create much political interest in the High North among US policymakers. A comparison with the Caspian region suggests that one important reason is a lack of geopolitical importance of the Barents region in the view of US policy makers. The USA sees limited energy or foreign policy gains from a more active engagement in the Norwegian High North. Increased US interest in Russian Arctic policy, on the other hand, seems to create a certain interest in Norway because of its strategic location as Russia's neighbour in the European Arctic. While the Norwegian High North initiative represents an attempt to create new interest in the European Arctic that is different from the one that prevailed during the Cold War, Russia still seems to make up an important basis for Norway's relations with key allies.

Vol. 66 | Nr. 2-3 | Septmber | 2008: 349-372 | ISSN 0020 – 577X

Bidragsytere

Jenifer L. Bailey (f. 1956) er førsteamanuensis i Sammenlignende politikk ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim, hvor hun underviser i amerikansk politikk og miljøpolitikk. Hun har publisert artikler i *European Journal of International Relations*, *Journal of Peace Research* og andre internasjonale tidsskrift. Hun er interessert i forholdet mellom religion og politikk og er bl.a. i ferd med å redigere en bok om religiøs fundamentalisme.

Audun Beyer (f. 1974) er stipendiat ved Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, og arbeidet før dette som universitetslektor samme sted. Han har også tidligere skrevet om medienes bruk av politiske meningsmålinger, og arbeider nå med et prosjekt knyttet til fjernsynsnyheter og framingteori. Han er interessert i politisk kommunikasjon, og særlig framingbegrepet knyttet både til medienes virksomhet og publikum.

Ellinor Dalbye (f.1982) fullførte mastergraden i litteratur ved Universitetet i Oslo høsten 2007. Masteroppgaven, med tittelen "The Silence of the Suffering body: Counter-discursive Practices in J.M. Coetzee's Waiting for the Barbarians and Age of Iron", vil bli utgitt som monografi på VDM Verlag høsten 2008. Hun er ansatt som studiekonsulent ved Institutt ved litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitet i Oslo og er opptatt av tekst og diskurs, vitnesbyrd og narrativ teori.

Torbjørn L. Knutsen (f. 1952) er professor i Internasjonal Politikk på Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelig universitet (NTNU) i Trondheim, og professor II ved Luftkrigsskolen. Han har blant annet skrevet *A History of International Relations Theory* (1997), *The Rise and Fall of World Orders* (1999), *Blodspor* (2003) og *Ways of Knowing* (sammen med Jonathon Moses, 2007).

Erlend Grøner Krogstad (f. 1980) er vitenskapelig assistent Avdeling for internasjonal politikk ved NUPI og foreleser i menneskerettigheter ved Gateway college i New York. Grøner Krogstad er utdannet statsviter fra Universitetet i Oslo og New School for Social Research i New York og er blant annet opptatt av postnasjonal politisk teori.

Halvard Leira (f. 1976) er forsker og stipendiat ved NUPI, og redaktør for Internasjonal Politikk. Han har publisert om en rekke forskjellige emner på norsk og engelsk, men er mest opptatt av internasjonal politisk tenkning,

historiografi, diplomati og internasjonal politikk i det 17. og 18. århundre. Han gleder seg veldig til det amerikanske presidentvalget i høst.

Ingrid Lundestad (f.1984) er forsker ved Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier (IFS) og arbeider med amerikansk sikkerhetspolitikk. Lundestad er utdannet historiker fra Universitetet i Oslo, med et gjesteforskeropphold ved George Washington University i Washington, D.C.

Janne Haaland Matlary (f. 1957) er professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo og Forsvarets Stabsskole. Hennes bok *European Security Dynamics: In the New National Interest* kommer på Palgrave Macmillan i oktober 2008. Hun har tidligere publisert bl.a. *Values and Weapons: From Humanitarian Intervention to Regime Change?* (2006) og *Intervention for Human Rights in Europe* (2002), begge på Palgrave Macmillan. Hennes forskningsfelt er europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Michael Mayer (f. 1973) er forsker og stipendiat ved Institutt for forsvarsstudier. Han fokuserer mest på amerikansk sikkerhets- og forsvarspolitikk, men holder også øye med den innenrikspolitiske utviklingen i USA. Med stemmerett i 'battleground'-delstaten Virginia skal han bidra til å avgjøre årets valg på egen hånd.

Svein Melby (f. 1951) er seniorforsker og leder av Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier. Han var i perioden 1985-2005 forsker ved NUPI. Melby har amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk som sitt spesialfelt og har publisert en rekke arbeider om dette tema, bl.a. boken *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk* i 2004.

Ole O. Moen (f. 1940) er professor i Nord-Amerika-studier ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk ved Universitetet i Oslo. Han er generell amerikanist med spesialfelt amerikansk konstitusjonshistorie, særlig Høyesterett, samt minoritetsproblematikk og det politiske system. Han har skrevet flere bøker og artikler, og hans siste bok er *USAs presidenter - Fra George Washington til George W. Bush*.

Iver B. Neumann (f. 1959) har sin D.Phil. fra University of Oxford og er professor i Russlandsstudier ved Universitetet i Oslo med bistilling ved NUPI. Neumann har publisert en rekke bøker og artikler i internasjonale fagtidsskrifter. Han har også vært redaktør av *Internasjonal Politikk*.

Kristine Offerdal (f. 1974) er forsker og stipendiat ved Fridtjof Nansens Institutt (FNI). Hun har jobbet spesielt med spørsmål knyttet til norsk nordområde- og energipolitikk, samt internasjonale energipolitiske relasjoner med fokus på aktører som USA, EU og Russland. Hun har bakgrunn i russisk fra Universitetet i Bergen, samt hovedfag i administrasjon- og organisasjonsvitenskap. For tiden arbeider hun med sin PhD i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Ketil Raknes (f. 1974) har en mastergrad i amerikansk politikk fra Georgetown University og har jobbet som USA-korrespondent for Morgenbladet hvor han fortsatt skriver jevnlig om amerikansk politikk. Han jobber som nå som seniorrådgiver i Burson-Marsteller og gleder seg til å arrangere studietur til presidentvalget i november.

Johannes Rø (f. 1980) er doktorgradsstipendiat ved Institutt for forsvarsstudier (IFS) og arbeider med en avhandling i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Tema for avhandlingen er tenkningen som lå til grunn for USAs sikkerhetspolitikk i etterkant av 9/11. Rø er utdannet statsviter fra Universitetet i Oslo og Humboldt Universität zu Berlin, med spesialisering i internasjonal politisk teori. For tiden er han gjesteforsker ved Center for Strategic & International Studies (CSIS) i Washington DC. Han er også kjent for å ha syklet Norge på langs.

Anders Stephanson undervisar vid Columbia University i New York sedan 1990. Hans primära forskningsområde är USA och det kalla kriget under dess tidliga faser. Han är ocksa mycket intresserad av historieteoretiska frågor som exempelvis periodiseringens problematik. Begreppshistoria är annars en bra term för hans arbete.

Anne Elizabeth Stie (f. 1972) er forsker ved Arena - Senter for Europaforskning, Universitetet i Oslo. Hun er utdannet statsviter i sammenliknende politikk i Bergen og har en master i politisk teori fra LSE. Sties hovedinteresse er betingelser for demokrati utenfor en nasjonalstatlig ramme. For tiden arbeider hun med å evaluere vilkår for demokratiske beslutningsprosesser innenfor EU's utenriks og sikkerhetspolitikk og det indre marked.

Vibeke Schou Tjalve (f. 1975) har sin Ph.D.-grad fra Københavns Universitet og er seniorforsker ved Dansk Institut for Militære Studier. Hun beskæftiger sig for tiden med to forskningsområder: Amerikansk sikkerhedspolitik samt den globaliserede sikkerhedspolitiks etiske og demokratiske dilemmaer. Hun har publiceret på både dansk og engelsk om emner som amerikansk idéhistorie og national identitet, amerikansk politisk teori (pragmatisme,

republikanisme, (neo)konservatisme), krig og medier, samt international politisk tænkning, herunder særlig den klassiske realismes historiografiske ophav og normative bidrag. Hun har netop udgivet bogen *Realist Strategies of Republican Peace: Niebuhr, Morgenthau and the Poltics of Patriotism as Dissent* (2008) ved Palgrave.

Torunn L. Tryggestad (f. 1968) er forsker og stipendiat ved PRIO, der hun leder prosjektet 'Gender, Conflict and Peacebuilding Research at PRIO'. Dette prosjektet ser på ulike aspekt ved gjennomføringen av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Tryggestad ser spesielt på hvordan FNs Fredsbyggingskommisjon ivaretar kvinneperspektivet i sitt arbeid.

Ragnar Waldahl (f. 1942) er professor i medievitenskap ved Universitetet i Oslo. Hans interesseområder er særlig politisk kommunikasjon, opinionsdanning, mediepåvirkning og nyhetsanalyse. Har bl.a. skrevet *Mediepåvirkning* (AdNotam Gyldendal, 1999), *Nyheter først og fremst* (med M. B. Andersen og H. Rønning) (Universitetsforlaget, 2002), *Politics and Persuasion* (Weaver Press, 2004) og *Opinion og demokrati* (Universitetsforlaget, 2007).

Einar Wigen (f.1981) er masterstudent i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Han har en mastergrad i fred- og konfliktstudier fra EPU i Østerrike, og har studert tyrkisk ved Universitetet i Oslo og Bosporus-universitetet i Istanbul. Wigens akademiske interesser inkluderer tyrkisk utenrikspolitikk, azeri-tyrkisk nasjonalisme i Iran, voldelig islamisme og en mindre kjent, uzbekisk-tyrkisk jihadistgruppe kalt Islamic Jihad Union. Han har nylig vært sommerstudent ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI).

REDAKSJON

REDAKTØRER

Benjamin de Carvalho, *NUPI* [bdc@nupi.no]
Halvard Leira, *NUPI* [hl@nupi.no]

BOKREDAKTØR

Kristin M. Haugevik, *NUPI* [kmh@nupi.no]

REDAKSJONSSEKRETÆR

Jan Risvik, *NUPI* [jr@nupi.no]

REDAKSJONSUTVALG

Cecilie Hellestveit, *Universitetet i Oslo [NCHR]*
Nicolai Nyland, *Universitetet i Oslo*
Pernille Rieker, *NUPI*
Leonard Seabrooke, *Copenhagen Business School*
Ole Jacob Sending, *NUPI*
Henrik Urdal, *PRIO*

REDAKSJONSRÅD

Jens Bartelson, *Københavns Universitet*
Annika Björkdahl, Lunds universitet,
Helge Blakkisrud, *NUPI*
Torkel Brekke, *Universitetet i Oslo*
Morten Bøås, *FAFO*
Walter Carlsnaes, *Uppsala universitet*
Kristin Dalen, *FAFO*
Karin Dokken, *Universitetet i Oslo*
Sunniva Engh, *Universitetet i Oslo*
Christoffer Eriksen, *Universitetet i Oslo*
Nils Petter Gleditsch, *PRIO*
Jan Erik Grindheim, *Universitetet i Agder*
Martin Hall, *Lunds universitet*
Annika Hansen, *Forsvarets forskningsintsitutt*
Lene Hansen, *Københavns Universitet*
Hilde Henriksen Waage, *Universitetet i Oslo*
Nina Græger, *NUPI*
Sten Inge Jørgensen, *Morgenbladet*
Torbjørn Knutsen, *NTNU*
Anna Leander, *Copenhagen Business School*
Jon Harald Sande Lie, *Universitetet i Bergen*
Henriette Lunde, *FAFO*
Desmond McNeill, *Universitetet i Oslo [SUM]*
Lars Mjøset, *Universitetet i Oslo*
Morten Bremer Mærli, *NUPI*
Iver B. Neumann, *Universitetet i Oslo*
Kari Osland, *NUPI*
Lars Rowe, *Fridtjof Nansens Institutt*
Johannes Rø, *Institutt for forsvarsstudier*
Andreas Selliaas, *NUPI*
Eli Stamnes, *NUPI*
Astri Suhrke, *Christian Michelsens Institutt*
Ulf Sverdrup, *Universitetet i Oslo [ARENA]*
Henrik Thune, *NUPI*
Bent Sofus Tranøy, *Universitetet i Oslo*
Ståle Ulriksen, *NUPI,*
Arild Underdal, *Universitetet i Oslo*
Mikkel Vedby Rasmussen, *Dansk Institut for Militære Studier*
Elana Wilson Rowe, *NUPI*

UTGIVER

© Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2008

MANUS

Sendes til: bdc@nupi.no eller hl@nupi.no. Retningslinjer for innsendte manus, finnes på http://www.nupi.no/ip.
Alle synspunkter i *Internasjonal Politikk* står for forfatternes regning og kan ikke tillegges NUPI.

DESIGN Liv Høivik
TRYKK Hegland trykk

Internasjonal Politikk er indeksert i *The International Bibliography of the Social Sciences, International Political Science Abstracts* og *Gale Directory of Publications and Broadcast Media*

Medlem av Norsk Tidsskriftforening: *www.tidsskriftforeningen.no*

PRISER

NOK 480 [utenfor Norden]
NOK 360 [innen Norden]
NOK 115 [+ porto/eksp.]
NOK 250 [studenter]

4 hefter i året
www.nupi.no
e-post: ip@nupi.no

Retningslinjer for manus

Artiklene bør ikke overskride 25 sider A 4, dobbel linjeavstand, eller 45 000 tegn inkludert mellomrom.
Internasjonal politikk tar ikke inn bidrag som samtidig publiseres i andre Norden-baserte publikasjoner. Kun manus på norsk, dansk eller svensk mottas. Endelige bidrag leveres formatert for PC. Oppgi system og nødvendige spesifikasjoner.

I. Format for kildehenvisning

Til kildehenvisninger brukes forfatternavn og publiseringsårstall, i parentes, istedenfor fotnoter/sluttnoter, for eksempel:
«...(Neumann 2001)...»
«...(Rieker & Ulriksen 2003)...»
Skal sidetall oppgis, tilføyes det i parentesen etter årstallet med kolon imellom, og uten «s.», f.eks.: «...(Neumann 2001: 24)...»
Helt korte kommentarer kan også føyes inn, f.eks.: «...(se også Neumann 2001: 24)...»
For to helt like henvisninger som følger direkte på hverandre, kan selvsagt «ibid.» brukes til annen gangs henvisning, f.eks.: «...(Neumann 2001: 24)... ...(ibid.)...»
NB: Derimot er det ingen plass for «op.cit.» i dette systemet.
Når samme forfatter har to publikasjoner i samme år, tilføyes en liten bokstav (a, b) etter årstallet, slik: (Neumann 2001a)...(Neumann 2001b). Litteraturlisten må da vise på tilsvarende måte hvilken av referansene som er hvilken.

2. Format for liste over litteraturhenvisninger

Listen plasseres etter notene (se 3. Noter) med forfatternavn i alfabetisk rekkefølge. Vi har valgt følgende regler, med sikte på den best mulige kombinasjon av enkelhet og bibliografisk nøyaktighet.

a) Bok: Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten*. Oslo: Pax.

b) Bok med to/tre forfattere: Rieker, Pernille & Ståle Ulriksen (red.)(2003) *En annerledes supermakt? Sikkerhets- og forsvarspolitikken i EU*. Oslo: NUPI.
Ved to/tre forfattere brukes tegnet «&» heller enn «og » eller «and» for å unngå misforståelser. Merk ombyttet rekkefølge på fornavn og etternavn til forfatter nr. 2 og 3.

c) Fire eller flere forfattere: Grubb, Michael et al. (1993) *The 'Earth Summit' Agreements: A Guide and Assessment*. London: Earthscan.
Ved fire eller flere forfattere brukes første forfatter samt formen «et al.» istedenfor de øvrige forfatternavn i referanser i teksten.

d) Artikkel i tidsskrift: Eide, Espen Barth (2002) «Internasjonal terrorisme – folkerettslige konsekvenser», *Internasjonal politikk* 60(2):211–24.
Her føres til slutt årgangsnummer, hefte nr. innen årgangen i parentes, kolon og sidetall uten «s.» eller «p.».

e) Kapittel/artikkel i redigert verk: Claes, Dag Harald (2003) «Oljen som amerikansk motivasjon?» i Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.) *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt Forlag (31–59).
«red.» brukes istedenfor «ed.» også for engelske publikasjoner. For henvisninger til et redigert verk som inneholder det kapittel som siteres, brukes «i» selv om arbeidet er på et fremmed språk. Eventuelle sidetall føres i parentes til slutt.

f) Artikler fra avis/andre nyhetsmedier *International Herald Tribune* (2003) «Young, female and carrying a bomb» 8. august. Dersom artikkelen er en kommentar, kronikk eller analyse, bruker vi: Dragnes, Kjell (2004): «Hissig luftkamp om fremtiden.» *Aftenposten* 9. juni

3. Noter: Skal være fotnoter og helst brukes til korte utdypninger av eller kommentarer til teksten. Noter skal ikke brukes i hovedtittelen på artikkelen. *Takkenoter* o.l. slik som «Takk til Ole Dahl-Gulliksen for nyttige kommentarer» skal ikke nummereres.

www.nupi.no

Internasjonal Politikk er det ledende skandinaviskspråklige fagtidsskrift innen internasjonale studier, og et av de lengstlevende. Tidsskriftet har siden det ble startet av Norsk komité for internasjonale spørsmål i 1937, presentert artikler, kommentarer, debattinnlegg og anmeldelser med appell til akademia så vel som til praktikere og den interesserte allmennheten. Fokuset for publiserte artikler er derfor både teoretisk og empirisk. *Internasjonal Politikk* ønsker å fremme både geografisk og faglig pluralitet, og søker derfor artikler fra ulike miljøer i Norden. Det langsiktige, overordnede faglige målet for *Internasjonal Politikk* er å opprettholde og videreutvikle den kreative spenningen som ligger i å kombinere det beste av faglig innsikt med målet om å opplyse og informere bredere lag av befolkningen. Tidsskriftet har siden 1960 blitt utgitt av Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og kommer ut fire ganger i året. Mer om *Internasjonal Politikk*, samt retningslinjer for innsendte manus, finnes på www.nupi.no/ip.

Årgang 66
ISSN 0020-577X

Internasjonal Politikk [2/3·08]

NUPI

Internasjonal POLITIKK

2/3·08

Spesialnummer: USA & valg

Svein Melby
Bush og utenrikspolitikken: Situasjonsbetinget kursomlegging eller varig orienteringsskifte?

Vibeke Schou Tjalve
Efter Bush: Stadig multilateralisme, American Style?

Jennifer Bailey & Torbjørn L. Knutsen
Protestantismens arv og liberalismens politikk: et blikk på USAs religiøse liv

Kristine Offerdal
Det norske nordområdeinitiativet og USA: Utenriks- eller energipolitikk?

Fokus:

Valg & valgkamp i USA

Anders Stephanson, Johannes Rø, Michael Mayer, Ole O. Moen, Ragnar Waldahl & Audun Beyer, Ketil Raknes, Halvard Leira, Dag Herbjørnsrud & Jan Arild Snoen